

İLETİŞİM ve DİPLOMASİ

Communication and
Diplomacy

Yıl/Year: Aralık/December 2023 Sayı/Issue: 11

ISSN: 2147-6772 e-ISSN: 2791-7649

TEMA: DEZENFORMASYON

İLETİŞİM ve DIPLOMASI

Communication and Diplomacy

ISSN: 2147-6772 e-ISSN: 2791-7649 Yıl/Year: Aralık/December 2023 Sayı/Issue: 11

SAHİBİ / OWNER

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı adına sahibi Prof. Dr. Fahrettin Altun (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı)
On behalf of the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications, the owner Prof. Fahrettin Altun (Presidency's Director of Communications Republic of Türkiye)

BAŞEDİTÖR / EDITOR-in-CHIEF

Prof. Dr. Fahrettin Altun (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)

BAŞEDİTÖR YARDIMCISI / Co-EDITOR-in-CHIEF

Doç. Dr. Oğuz Göksu (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

ALAN EDİTÖRLERİ / SEARCH AREA EDITORS

Doç. Dr. Çağatay Özdemir (Uluslararası İlişkiler)
Doç. Dr. Mustafa Bostancı (İletişim Bilimleri)
Dr. Serkan Ökten (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)

YAYIN KURULU / PUBLICATIONS BOARD

Prof. Dr. Fahrettin Altun (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)
Prof. Dr. Hasan Basri Yalçın (İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Doç. Dr. Çağatay Özdemir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)
Doç. Dr. Oğuz Göksu (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Doç. Dr. Enes Bayraklı (Türk-Alman Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Doç. Dr. Oğuzhan Bilgin (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye)
Doç. Dr. Oğuz Güner (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa Bostancı (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye)

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Edibe Sözen (Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu, Ankara, Türkiye)
Prof. Dr. Abdullah Özkan (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Ahmet Kalender (Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye)
Prof. Dr. Bayram Ünal (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde, Türkiye)
Prof. Dr. Cengiz Anık (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Emine Yavaşgel (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Enderhan Karakoç (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Konya, Türkiye)
Prof. Dr. Fatih Keskin (Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye)
Prof. Dr. Gül Rengin Küçükerodoğan (Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye)
Prof. Dr. Haluk Alkan (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Kudret Bülbül (Ankara Medipol Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye)
Prof. Dr. Mete Çamdereli (İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Seda Mengü (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Serra Görpe (Sharjah Üniversitesi, Sharjah, Birleşik Arap Emirlikleri)
Prof. Dr. Suat Gezgün (Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye)
Prof. Dr. Şükrü Balcı (Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye)
Prof. Dr. Şükrü Sim (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye)
Prof. Dr. Zakir Avşar (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Editöryal İlişkiler Yöneticileri / Editorial Relations Mgr.

Dr. Serkan Ökten (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)
Muhammet Özdemir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors

Başak Telli (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)
Güliz İbrikçioğlu (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)

Türkçe Yazım ve Dil Editörleri Turkish Spelling and Language Editors

Gökhan Saday (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)
Nurbay Coşkunoglu (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ankara, Türkiye)

Grafik Tasarım Editörü / Graphic Design Editor

Hasan Suat Olgun (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, İstanbul, Türkiye)

"İLETİŞİM VE DİPLOMASI" dergisi Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının uluslararası hakemli akademik yayınıdır. Temmuz ve aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan açık erişimli bilimsel bir dergidir. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişiklikleri yapma hakkını saklı tutar. Dergiden yapılan alıntılarda kaynak göstermek mecburidir. Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yalnızca yazarlar sorumludur. İletişim ve Diplomasi, Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing-DRJI, Academic Resource Index-ResearchBib, ASOS Index ve Ideonline tarafından taranmaktadır.

"COMMUNICATION AND DIPLOMACY" is a peer-reviewed international academic journal of the Presidency's Directorate of Communications. This is a scholarly and open-access journal published biannually in July and December. The Editorial Board reserves the right to make the required spelling and sentence corrections, without distorting the essence of the text. The published contents in the articles cannot be used without being cited. The authors are solely responsible for their papers and opinions published in the Journal. Communication and Diplomacy is indexed by Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing-DRJI, Academic Resource Index- ResearchBib, ASOS Index, and Ideonline.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Doç. Dr. Oğuz Göksu

Yayıncı / Publisher

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı / The Presidency's Directorate of Communications

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları / Publications by Presidency's Directorate of Communications

Kızılırmak Mah. Mevlana Bulvarı No: 144 Çankaya / Ankara – Türkiye

Phone / Telefon: +90 (312) 590 20 00 / 2710

Yayın Türü / Publication Type

Yaygın Süreli / Periodical

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Kızılırmak Mah. Mevlana Bulvarı No: 144
Çankaya / Ankara – Türkiye

Telefon / Phone: +90 (312) 590 20 00 / 2710

Faks / Fax: +90 (312) 473 64 55

e-mail: iletisimvediplomasi@iletisim.gov.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi>

Basım Yeri / Print

Ankara

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Başeditörden / From the Editor-in-Chief Prof. Dr. Fahrettin ALTUN	1
Araştırma Makalesi / Research Article	
İnfodemi Sosyal Ağ Bağımlılığı ile İlişkili midir? Is Infodemic Associated with Social Network Addiction? Harun KIRILMAZ, Aleyna CEBECİ	5
Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: Covid-19 Aşıları Türkiye Örneği Disinformation on Social Media: Covid-19 Vaccines the Case of Türkiye Example Orhan GEVREK	27
Bir Dezenformasyon Aracı Olarak Yapay Zekâ: Bing Arama Motoru Örneğinde İklim Değişikliği Konulu Haber Fotoğraflarının İncelenmesi Artificial Intelligence as a Disinformation Tool: Analyzing News Photos on Climate Change in the Example of Bing Search Engine Leyla TURĞAL, Bülent Bahri KÜÇÜKERDOĞAN	57
Dezenformasyon ve Yapay Zekâ: Dezenformasyonla Mücadele Yollarına Yapay Zekâ Uzmanlarının Gözünden Bakmak Disinformation and Artificial Intelligence: Looking at Ways to Combat Disinformation through Artificial Intelligence Experts' Eyes Derya GÜL ÜNLÜ, Zafer KÜÇÜKŞABANOĞLU	83
Dissecting Disinformation Dynamics: Insights from a Social Media Environment Dezenformasyon Dinamiklerini Ayırmak: Sosyal Medya Ortamından İlgörüler Yavuz Selim BALCIOĞLU, Bülent DOĞAN	107
Disinformation Campaigns Targeting Migrants in the Western World During the Covid-19 Pandemic COVID-19 Pandemisi Sırasında Batı Dünyasında Göçmenleri Hedef Alan Dezenformasyon Kampanyaları Burçak DENGİZ	127
Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasi Pratiği: Yunus Emre Enstitüleri'nin Kamu Diplomasisine Etkisi Cultural Diplomacy Practice in Turkish Foreign Policy: Activities of Yunus Emre Institutes towards Public Diplomacy Ahmet Fethi GÜN	157

Ege Denizi Göçmen Krizi: Enformasyon Savaşlarının İletişim Yönetimi Perspektifinden Analizi Aegean Sea Migrant Crisis: The Analysis from the Perspective of Communication Management in Information Warfare Kıymet SEZER GÜNGÖR, Murat TINAS.....	179
Yerel Basının Dijitalleşmesi Sürecinde Basın İlan Kurumunun Rolü The Role of Press Advertisement Agency in the Digitalization Process of Local Press İsmail MADEN.....	201
UNESCO Dünya Mirasının Korunmasında Dünya Mirası Fonları UNESCO World Heritage Funds for the Protection of World Heritage Azize ÖKTEN, Hüseyin GÜL.....	221
Derleme Makalesi / Review Article	
Yapay Zekânın Siyasi, Etik ve Toplumsal Açından Dezenformasyon Tehdidi The Threat of Disinformation from The Political, Ethical and Social Perspective of Artificial Intelligence Kılıç KÖÇERİ.....	247
ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI.....	269
YAZIM KURALLARI.....	273

Başeditörden

Dezenformasyon, yüzyılın en büyük problemlerinden biri olarak karşımızdadır. Medyada yaşanan değişim veriyi en önemli sermayeye dönüştürmüştür. İletişim ve medya alanlarındaki çeşitlilik, daha çok kullanıcısının dolaşıma girmesi, güçlü oyuncular ortaya çıkarmış ve enformasyon savaşları devletlere yeni siber cephe açmıştır. Büyük sermayeli medya işletmelerinin güçlü birer aktör olarak kontrolü elinde tuttuğu iletişim sektöründe artık küçük sermayeli organizasyonlar ve bireysel aktörler bulunmaktadır. Konvansiyonel medyanın sahip olduğu otokontrol mekanizmaları bilgiyi kitlelere sunmadan önce farklı aşamalarda teyit süreçlerinden geçirmektedir. Söz konusu dijital mecralar olduğunda ise her tüketicinin aynı zamanda bir yayıncıya dönüştüğü yeni bir durum ortaya çıkmaktadır.

Yeni medya düzeninde enformasyonu kamuoyuna ileten kaynakların çeşitlenmesiyle birlikte bireylerin haber alma alışkanlıkları değişim göstermiştir. Vatandaş gazeteciliği kavramı daha belirgin hâle gelirken dijital mecralar popüler bilgi ve haber kaynaklarına dönüşmüştür. Doğru, yanlış, eksik, fazla, çarpıtılmış, manipülasyona uğramış bilgi her zamankinden daha hızlı bir şekilde dolaşmaktadır. Daha çok verinin daha çok kaynaktan dolaşıma sokulması bir hakikat sorununu da beraberinde getirmektedir. Derin Sahte ve Yapay Zekâ gelişmesi doğru-yalan, gerçek-sahte arasındaki göze çarpan farkları ortadan kaldırmaktadır. Bireylerin gerçekleri öğrenmesinin önündeki engeller artmakta, hakikate ulaşmak meşakkatli hâle gelmektedir.

Medyanın bir taraftan hayatımızı kolaylaştırdığı ve bilgiye erişimde yeni fırsatlar sunduğu, diğer taraftan ise kullanıcı verisi odaklı hormonlu bir büyümeyle dezenformasyon başta olmak üzere çeşitli toplumsal sorunlara neden olduğu bir dönemde yayımlanan “Dezenformasyon” temalı 11. sayımız, tematik 7, genel 4 olmak üzere 11 makale ile alana katkı sağlayan önemli bir çalışma niteliği taşımaktadır.

Harun Kırılmaz ve Aleyna Cebeci “İnfodemi Sosyal Ağ Bağımlılığı ile İlişkili midir?” başlıklı çalışmalarında infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı ilişkisini ortaya koymaya, sosyal ağ bağımlılığının infodemiye etkisini tespit etmeye çalışmakta ve sosyo-demografik değişkenlere göre infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı açısından anlamlı bir fark olup olmadığına odaklanmaktadır.

Orhan Gevrek “Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: Covid-19 Aşılarda Türkiye Örneği” adlı makalesinde Covid-19 sürecinde karşılaşılan dezenformasyon türlerini ele almaktadır. Tespit edilen 37 içerik doküman inceleme yöntemiyle derlenmiş, betimsel analiz ile değerlendirilmiş ve en çok kullanılan dezenformasyon türünün “çarpıtma” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dezenformasyon içeriklerinin daha çok sahte hesaplar tarafından dolaşıma sokulması da makalenin önemli sonuçlarından biri olarak dikkat çekmektedir.

Leyla Turğal ve Bülent Bahri Küçükdoğan’ın “Bir Dezenformasyon Aracı Olarak Yapay Zekâ: Bing Arama Motoru Örneğinde İklim Değişikliği Konulu Haber Fotoğraflarının İncelenmesi” başlıklı makalesinde nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizi kullanılmakta ve çalışmanın örneklemini yapay zekâ destekli “Bing” arama motoru oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında iklim değişikliği içerisinde yer alan ana kavramlardan olan kuraklık, buzulların erimesi ve aşırı ısınma konularında Bing arama motorunda yer alan haberlerde kullanılan görsellerin nasıl dezenformasyon risklerine yol açtığı incelenmektedir.

Kılıç Köçeri “Yapay Zekânın Siyasi, Etik ve Toplumsal Açından Dezenformasyon Tehdidi” başlıklı çalışmasıyla detaylı bir literatür taraması yapmakta, dezenformasyon dinamiklerinden yola çıkarak yapay zekânın dezenformasyondaki rolünü analiz etmeye çalışmaktadır. Çalışma, yapay zekâ kullanılarak üretilen dezenformasyon içeriklerine ancak yapay zekâ ile üretilen tekniklerle karşı konulabileceğini ortaya koymaktadır.

Derya Gül Ünlü ve Zafer Küçükşabanoglu “Dezenformasyon ve Yapay Zekâ: Dezenformasyonla Mücadele Yollarına Yapay Zekâ Uzmanlarının Gözünden Bakmak” adlı çalışmasıyla yapay zekâ sistemlerinin dezenformasyonla mücadele sürecindeki potansiyelini yapay zekâ uzmanlarının gözünden değerlendirmektedir. Bu amaçla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğinin kullanıldığı betimsel nitelikli bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, günümüz yapay zekâ sistemlerinin dezenformasyonun arttırılmasında olduğu kadar azaltılması için de aktif kullanılabilmesi; bu amaçla dezenformasyon tespit, filtreleme ve doğrulama mekanizmalarının yaygınlaştırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Yavuz Selim Balcıoğlu ve Bülent Doğan “Dissecting Disinformation Dynamics: Insights from a Social Media Environment” başlıklı araştırmasında haberin gerçekliğini ayırt edebilen ve hızla doğrulayabilen yapay zekâ tabanlı bir yaklaşımın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Facebook üzerinden elde edilen 5 bin gönderiyi kapsayan incelemede, önemli dezenformasyon yaygınlığına dair desenler ortaya konulmaktadır. Gönderilerin yaklaşık beşte birinin yanıltıcı olduğu belirtilmektedir. Dezenformasyonun yayılmasının çok yönlü doğası dikkate alınarak yayılmayı engellemek için teknolojik çözümler ve kullanıcı eğitiminin bir arada olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Burçak Dengiz “Disinformation Campaigns Targeting Migrants in the Western World During the Covid-19 Pandemic” başlıklı çalışmada Covid-19 salgını sırasında Batı dünyasındaki göçmen karşıtı söylem ve politikalara odaklanarak karmaşık dezenformasyon ağını ortaya çıkarmaktadır. Araştırmada Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki örneklerle özellikle vurgu yapılmakta, pandemiyle birlikte Batı ülkelerindeki göçmenleri hedef alan dezenformasyon kampanyaları analiz edilmektedir.

Ahmet Fethi Gün “Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasi Pratiği: Yunus Emre Enstitüsü’nün Kamu Diplomasisine Etkisi” başlıklı çalışmasıyla kamu diplomasisi ve yumuşak güç konularına odaklanmaktadır. Araştırmada Türk dış politikası, güç, kamu diplomasisi, yumuşak güç ve kültürel diplomasi kavramları ele alınmakta, Yunus Emre Enstitüsü’nün faaliyetleri ile bu kavramlar arasındaki ilişki irdelenmektedir.

Kıymet Sezer Güngör ve Murat Tınas “Ege Denizi Göçmen Krizi: Enformasyon Savaşlarının İletişim Yönetimi Perspektifinden Analizi” adlı araştırmasıyla Türkiye’nin Ege Denizi göçmen krizi odaklı olarak uyguladığı enformasyon savaşı stratejisi ve uluslararası arenadaki yansımalarını, ilgili kurumlardan yetkililerle yapılan mülakatlar ve haber tahlilleriyle ortaya koymaktadır. Türkiye’nin iletişim stratejisi ve medya kuruluşlarının haberleri tanımlayıcı bazda tematik olarak incelenmekte; bahse konu iletişim stratejisi, kaynak, mesajın leticisi ve sonuçları itibarıyla analiz edilmektedir.

İsmail Maden “Yerel Basının Dijitalleşmesi Sürecinde Basın İlan Kurumunun Rolü” makalesiyle yerel basının önemini vurgulamakta; dünyada yerel basını yaşatabilmek için verilen çeşitli kamu teşviklerini incelemektedir. Yapılandırılmamış görüşme tekniğinin kullanıldığı çalışmada Basın İlan Kurumu tarafından geliştirilen BİK Analitik ölçüm sistemi değerlendirilmekte; yeni yasal düzenleme ve ölçüm sisteminin yerel basının dijitalleşmesi üzerindeki etkileri tartışılmaktadır.

Azize Ökten ve Hüseyin Gül “UNESCO Dünya Mirasının Korunmasında Dünya Mirası Fonları” çalışmasıyla 1977 yılından 2023 yılı haziran ayına kadar dünya genelinde onaylanan uluslararası yardımları incelemektedir. Çalışma kapsamında 1977-2023 yılları arasında yapılan 44 Dünya Mirası Komitesi toplantısına ait raporlarda yer alan kararlar ve bu kararlar çerçevesinde sağlanan fon desteklerine ait nicel veriler karşılaştırmalı analiz edilmiş ve Afrika Bölgesi’nde yer alan taraf devletlerin Dünya Mirası Fonu’ndan diğer UNESCO bölgelerine kıyasla daha fazla yararlandığı sonucuna varılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı olarak Türkiye Yüzyılı’na “İletişim Yüzyılı” vizyonu ile giriyor, Türkiye İletişim Modeli’ni önceliyor ve sistematik dezenformasyona karşı hakikat mücadelemizi sürdürüyoruz. Bu kapsamda bilim insanlarımızın kamu yararını dikkate alarak yaptıkları çalışmaları önemsiyoruz. Alanında uluslararası referans bir yayın olması gayretiyle yürüttüğümüz İletişim ve Diplomasi dergimize gönderilen çalışmaları Başkanlığımız tarafından gerçekleştirilecek tüm bilimsel etkinliklere katkı sunacak bir akademik ağ oluşturması yönüyle de değerli buluyoruz.

Bu vesileyle, İletişim ve Diplomasi ailemizin büyümesi temennisiyle, Temmuz 2024’te yayımlayacağımız 12. sayımız için orijinal ve güncel meselelerle yakından ilişkili araştırma çalışmalarını ve bütüncül bakış açısıyla hazırlanacak derleme çalışmalarını bekliyoruz.

Prof. Dr. Fahrettin Altun

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı

From the Editor-in-Chief

Disinformation stands as one of the century's most serious problems. The evolution of media has transformed data into the most valuable capital. The diversification in the fields of communication and media, as well as the proliferation of user data, has resulted in the emergence of powerful players, and information wars have created new cyberfronts for states. There are now small capital organisations and individual actors in the communication sector, where large capital media enterprises used to have control as powerful actors. The self-control mechanisms of conventional media put information through various stages of confirmation before presenting it to the masses. In the world of digital media, however, a new situation is unfolding in which every consumer is also a publisher.

Individuals' news-receiving habits have shifted as the sources that convey information to the public have become more diverse in the new media order. As the concept of citizen journalism has gained traction, digital media have emerged as popular sources of information and news. True, false, incomplete, excessive, distorted, and manipulated information is being disseminated at a faster rate than ever before. The spread of more data from more sources raises the question of truth. Deepfakes and artificial intelligence are blurring the lines between truth and lies, real and fake. The barriers to discovering the truth are increasing, making it more difficult for individuals to reach the truth.

Our 11th issue under the theme of "Disinformation" is an important piece of work that contributes to the field with 11 articles, 7 thematic and 4 general, published at a time when the media, on the one hand, facilitates our lives and offers new opportunities in terms of access to information, but on the other, causes various social problems, particularly disinformation, with a hormonal growth focused on user data.

In their study entitled "Is Infodemic Associated with Social Network Addiction?" Harun Kırılmaz and Aleyna Cebeci seek to reveal the association between infodemic and social media addiction, determine the effects of social media addiction on infodemic and focus on whether there is a significant difference in terms of infodemic and social network addiction based on socio-demographic variables.

In his article entitled "Disinformation on Social Media: Covid-19 Vaccines the Case of Türkiye Example", Orhan Gevrek discusses the various forms of disinformation encountered during the COVID-19 pandemic. The 37 identified contents were compiled through document review and then evaluated through descriptive analysis, and the most commonly used form of disinformation has been found to be "distortion". One of the most striking conclusions of the article is that disinformation content is mostly spread through fake accounts.

The article entitled "Artificial Intelligence as a Disinformation Tool: Analyzing News Photos on Climate Change in the Example of Bing Search Engine" by Leyla Turğal and Bülent Bahri Küçükeroğan utilises the document analysis method, which is a qualitative research method, and the sample of the study consists of the AI-powered "Bing" search engine. The study examines how the visuals used in the news on the Bing search engine that relate to drought, glacial melting, and excessive warming, all of which are key concepts in climate change, lead to disinformation risks.

Kılıç Köçeri provides a detailed literature review in his study entitled "The Threat of Disinformation from The Political, Ethical and Social Perspective of Artificial Intelligence" and endeavours to analyse the role of artificial intelligence in disinformation based on disinformation dynamics. The study reveals that AI-generated disinformation content can only be countered with AI-developed techniques.

In their research entitled "Disinformation and Artificial Intelligence: Looking at Ways to Combat Disinformation through Artificial Intelligence Experts' Eyes", Derya Gül Ünlü and Zafer Küçükşabanoglu discuss the potential of artificial intelligence systems in the process of combating disinformation through the eyes of artificial intelligence experts. In order to achieve this objective, an in-depth descriptive field study was undertaken, utilising semi-structured interviews. Consequently, it is underscored that contemporary artificial intelligence systems possess the capability to actively mitigate the spread of disinformation as well as amplify it. To this end, the need to expand disinformation detection, filtering and verification mechanisms has been emphasised.

In their study entitled "Dissecting Disinformation Dynamics: Insights from a Social Media Environment", Yavuz Selim Balcioğlu and Bülent Doğan emphasises the critical need for an approach based on artificial intelligence that can accurately identify and promptly authenticate news articles. The examination of 5,000 Facebook posts demonstrates discernible trends in the prevalence of disinformation. An estimated one-fifth of posts contain misleading information. The importance of integrating technological solutions and user education to thwart the dissemination of disinformation is underscored, given the complex and multifaceted nature of this phenomenon.

Burçak Dengiz's research, entitled " Disinformation Campaigns Targeting Migrants in the Western World During the Covid-19 Pandemic", delves into the intricate network of disinformation by focusing on anti-migrant policies and discourse that were prevalent in the Western world throughout the Covid-19 pandemic. With a specific focus on instances from Europe and the United States, this study examines the disinformation campaigns that were directed at migrants in Western nations during the Covid-19 pandemic.

In his study entitled "Cultural Diplomacy Practice in Turkish Foreign Policy: Activities of Yunus Emre Institutes towards Public Diplomacy", Ahmet Fethi Gün examines the intersection of soft power and public diplomacy. The concepts of Turkish foreign policy, power, public diplomacy, soft power, and cultural diplomacy are examined in this study, along with the correlation between the Yunus Emre Institute's activities and these concepts.

Through news analysis and interviews with officials from relevant institutions, "Aegean Sea Migrant Crisis: The Analysis from the Perspective of Communication Management in Information Warfares" by Kıymet Sezer Güngör and Murat Tinas reveals Türkiye's information warfare strategy pertaining to the Aegean Sea migrant crisis and its repercussions on the international arena. Türkiye's communication strategy and the news of media outlets are thematically and descriptively examined and the communication strategy is analysed in terms of the source, the transmitter of the message and its consequences.

İsmail Maden highlights the significance of local media in his article "The Role of Press Advertisement Agency in the Digitalization Process of Local Press" and explores various public incentives offered to keep local media alive. Using an unstructured interview technique, the study evaluates the BİK Analytical measurement system developed by the Press Advertisement Institution, and discusses the effects of the new legal regulation and measurement system on the digitalisation of the local media.

Azize Ökten and Hüseyin Gül cover the international grants ratified worldwide from 1977 to June 2023 in their study titled "UNESCO World Heritage Funds for the Protection of World Heritage". Within the scope of the study, the resolutions in the reports of 44 sessions of the World Heritage Committee held between 1977 and 2023 and the quantitative data on the fund support provided within the framework of these resolutions were comparatively analysed and it has been concluded that the States Parties in the African Region benefit more from the World Heritage Fund compared to other UNESCO regions.

As the Presidency's Directorate of Communications, we enter the Century of Türkiye with the vision of the "Century of Communication" while prioritising the Türkiye's Communication Model and maintaining our fight for truth against systematic disinformation. In this regard, we attach importance to the endeavours of our scientists, taking into account the public interest. We regard the articles submitted to our Communication and Diplomacy journal, which we strive to be a global reference in the field, as valuable in terms of establishing an academic network that will contribute to all scientific initiatives to be organised by our Directorate.

On this occasion, we look forward to the submission of original research papers that are closely related to current issues, as well as compilations prepared with a holistic perspective for our 12th issue, which will be published in July 2024, in the hope that our Communication and Diplomacy family will grow.

Prof. Fahrettin Altun

Director of Communications of the Presidency of the Republic of Türkiye

İnfodemi Sosyal Ağ Bağımlılığı ile İlişkili midir? Is Infodemic Associated with Social Network Addiction?

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Harun Kirilmaz

ORCID:
0000-0001-6055-6826

Geliş tarihi/Received:
07.09.2023

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
18.10.2023

Kabul tarihi/Accepted:
02.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Kirilmaz, H. & Cebeci, A. (2023).
İnfodemi sosyal ağ bağımlılığı
ile ilişkili midir? *İletişim ve
Diplomasi*, 11, 5-26.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1356887

Harun KIRILMAZ¹ , Aleyna CEBECİ²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı ilişkisini ortaya koymak, sosyal ağ bağımlılığının infodemiye etkisini tespit etmek ve sosyo-demografik değişkenlere göre infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı açısından anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemektir. Nicel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada veri toplama aracı olarak "Sosyal Ağ Bağımlılığı Ölçeği" ile "Dijital Ortamda Sağlık Bilgisi Edinme ve Teyit Ölçeği" kullanılmıştır. Çalışma Kocaeli ilinde 18 yaş üstü 422 kişi örnekleminde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların sözlü rızaları alındıktan sonra toplanan verilerin analiz sürecinde tanımlayıcı istatistiksel analizler, korelasyon, regresyon ve fark analizleri kullanılmıştır. Katılımcıların infodemi ortalaması 2,89 ve sosyal ağ bağımlılığı ortalaması 2,46'dır. İnfodemi ve sosyal ağ bağımlılığı arasında pozitif ve zayıf korelasyon vardır ($r= 0,244$; $p<0,01$). Sosyal ağ bağımlılığının infodemiye etkisi anlamlı ve pozitif yöndedir ($F=26,569$; $p<0,05$). Etkiyi gösteren modele ait ilişki katsayısı 0,244; açıklanan varyans ise toplam varyansın %5,9'unu oluşturmaktadır. İnfodemi düzeyi, sosyal ağları daha uzun süre kullananlarda, kadınlarda ve bekârlarda daha yüksektir. Sosyal ağ bağımlılığı düzeyi ise sosyal ağları günlük daha uzun süre kullananlarda, bekârlarda ve gençlerde daha yüksektir. Sonuç olarak, infodemi ile sosyal ağ bağımlılığı arasında ilişki olmakla birlikte; sosyal ağ bağımlılığının infodemi üzerinde etkisi düşüktür. Do-

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sakarya, Türkiye, hkirilmaz@sakarya.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye, aleyna.cebeci@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3385-1453

layısıyla infodemiye yol açan faktörlerin daha detaylı analiz edilmesi ve buna yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnfodemi, pandemi, sosyal ağ, sosyal ağ bağımlılığı

ABSTRACT

The purpose of this study is to reveal the relationship between infodemic and social network addiction, to determine the effect of social network addiction on infodemic, and to determine whether there is a significant difference in terms of infodemic and social network addiction according to socio-demographic variables. In this quantitative study, "Social Network Addiction Scale" and "Obtaining and Verifying Health Information from Digital Media Scale in Digital Environment" were used as data collection tools. The study was conducted in a sample of 422 people over the age of 18 in Kocaeli province. After informing the participants about the purpose of the study and obtaining their verbal consent, descriptive statistical analysis, correlation analysis, regression analysis, and difference analysis were used in the analysis of the collected data. The mean of infodemic and social network addiction of the participants was 2.89 and 2.46 respectively. There is a positive and weak correlation between infodemic and social network addiction ($r=0.244$; $p<0.01$). The effect of social network addiction on infodemic is significant and positive ($F=26.569$; $p<0.05$). The correlation coefficient of the model showing the effect is 0.244 and the explained variance is 5.9% of the total variance. The level of infodemic is higher in those who use social networks for a longer period of time, women and singles. The level of social network addiction is higher in those who use social networks longer daily, singles and young people. In conclusion, although there is a relationship between infodemic and social network addiction, the effect of social network addiction on infodemic is low. Therefore, the factors leading to infodemic should be analyzed in more detail and strategies should be developed accordingly.

Keywords: Infodemic, pandemic, social network, social network addiction

EXTENDED ABSTRACT

The widespread use of social networks, which emerged with the advance of technology and the extensive use of the internet, has brought along social network addiction. Excessive use of social networks in a way that disrupts daily life leads to a number of physical and psychological negativities. The term "infodemic", which appeared on the agenda throughout the Covid-19 pandemic, refers to the uncontrolled spread of unsubstantiated information. As a matter of fact, social networks are assumed to be

a significant factor in infodemic. Social networks, with their widespread mobility, foster an environment conducive to the formation and dissemination of misinformation, both intentionally and unintentionally, particularly in the context of the Covid-19 pandemic, which is characterised by a multitude of uncertainty. There is a strong correlation between exposure to social networks and misperceptions about Covid-19 as a result of misinformation on social networks. Spending time in a media environment containing misinformation affects attitudes and behaviours; the impact of social network addiction on infodemic should not be ignored.

This study aims to determine the relationship between infodemic and social network addiction. The quantitative research method was used in the study, and data were collected from 422 participants by simple random sampling. The questionnaire, which was applied face-to-face to collect data, consists of three parts: an introductory information form, “The Social Network Addiction Scale” and “The Obtaining and Verifying Health Information from Digital Media Scale in Digital Environment”. The introductory information form includes the participants’ socio-demographic information including gender, marital status, age, and educational status, as well as the duration of using social networks, the frequency of daily use of social networks, and the mass media they follow the developments related to Covid-19. “The Social Network Addiction Scale” shows the addiction levels of the participants with the sub-dimensions of attracting attention, mood change, withdrawal symptoms, conflict and relapse. “The Obtaining and Verifying Health Information from Digital Media Scale in Digital Environment” includes the websites, social networks or digital platforms through which participants obtain and confirm health-related information in the digital environment.

Based on the collected findings, the majority of the participants demonstrate a high level of engagement with social networks throughout the day, actively monitoring the developments related to Covid-19 pandemic on social networks, including Instagram, Twitter, and YouTube. According to the analysis results, there is a positive relationship between infodemic and social network addiction and its sub-dimensions. The effect of social network addiction and mood change, a sub-dimension of social network addiction, on explaining infodemic is at a high level. It is seen that social network addiction and its sub-dimensions have a positive effect on infodemic. In the findings obtained according to socio-demographic variables, a statistically significant difference was found between infodemic and duration of using social networks, gender and marital status variables. The level of infodemic was found to be higher among those who used social networks for an extended period of time, among women and among those who were single. There is a significant difference between infodemic and socio-demographic characteristics. In addition, a statistically significant difference was found between social network addiction and the variables of daily social network use time, age and marital status. Social network addiction is higher in those

who use social networks more on a daily basis, in individuals aged 18-25 years and in single people; therefore, there is a significant difference between social network addiction and socio-demographic characteristics.

The study concluded that there is a relationship between infodemic and social network addiction, but the effect of social network addiction on infodemic is low. Although the social network addiction and infodemic levels of the participants are at a medium level, it is seen that their infodemic levels are relatively higher. There is no study in the literature examining the relationship between infodemic and social network addiction. Hence, it is believed that this study will contribute to the field. It is important to include different variables in future studies and to develop and implement individual and institutional strategies in terms of healthcare system and health services, considering the possible effects of infodemic.

GİRİŞ

Sosyal ağlar, toplumda hemen hemen her yaş grubunda yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle mobil iletişim araçları ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal ağların sunduğu olanakların ve kullanımının arttığı görülmektedir. Bununla birlikte sosyal ağlar zorbalık, yalnızlaşma ve sosyal ağ bağımlılığı gibi bazı fiziksel, bilişsel ve duygusal sorunlara da yol açabilmektedir. Sosyal ağlar ve internet, günümüzde bilgiye ulaşmanın en hızlı ve kolay yolu olmakla birlikte; insanları ve sosyal grupları birbirine bağlayan bir ortam olmakta ve sürekli gelişmektedir (Tektaş, 2014, s. 852). Teknolojiyle sürekli gelişen ve değişen dünyamızda insanlar bilgiye erişebilmek ve iletişim kurabilmek amacıyla interneti temel araç olarak kullanmaktadırlar. Öte yandan teknolojinin gelişimiyle birlikte güncel bir bağımlılık türü olarak sosyal ağ bağımlılığı kavramı ortaya çıkmıştır (Başaran vd., 2017, s. 288).

Bağımlılık, bir şey yapıldığında rahatlama, yapılmadığında ise boşluk, huzursuzluk hâli ile ortaya çıkmaktadır (Hazar, 2011, s. 161). Sosyal ağ bağımlılığı ise bireylerde kontrolü güç olan sosyal ağlara girme ve sosyal ağları kullanma dürtüsünün olmasıdır (Hou vd., 2019, s. 2). Sosyal ağ bağımlılığı, azalan üretkenlik, sağlıksız sosyal ilişkiler ve azalan yaşam doyumu gibi olumsuz sonuçlarla ilişkilidir (Sun ve Zhang, 2021, s. 1). Covid-19 pandemisi ve “yeni normal” dünya çapında pek çok değişikliğe neden olmuştur. Sosyal ağların bilgiye erişimde oynadığı rol, bu dönemde daha da artmış ve önem kazanmıştır. Sosyal ağlarda geçirilen zaman büyük ölçüde artmış ve sosyal ağ bağımlılığı riskini ortaya çıkarmıştır (Lim vd., 2021, s. 238; Adekoya vd., 2022, s. 257; Solmiano vd., 2023, s. 503). Diğer bir ifadeyle sosyal ağlar, hızı ve kolaylığı nedeniyle pandemi döneminde popülerliğini artırmıştır (Çit ve Yavuzdemir, 2021, s. 37). Akıllı telefonların günlük kullanımda yaygınlaşmasının yanı sıra eğitim ve sağlık gibi alanlarda da gün geçtikte daha fazla yer aldığı görülmektedir (Latif vd., 2019, s. 134; Dung, 2020, s. 45; Nehra ve

Mehrotra, 2022, s. 9141; Chen, 2023, s. 2; Liu, 2023, s. 1). Aynı zamanda akıllı telefonların pandemi süreçlerinde de etkin bir şekilde kullanıldığı ifade edilmektedir (Khanna vd., 2016, s. 21; Murray vd., 2022, s. 4; Basty vd., 2023, s. 2). Bu doğrultuda Covid-19 pandemisi döneminde özellikle genç yetişkinlerin akıllı telefon ve sosyal ağları kullanımlarında artış dikkati çekmektedir (Güleryüz vd., 2020, s. 42).

Normal ve gerekli davranışların gereğinden fazla sergilenmesinin son yıllarda artış göstermesiyle birlikte, alkol ve madde bağımlılığı gibi kimyasal bağımlılıklarının yanı sıra ısrarlı ve aşırı davranışsal bağımlılıkların da dâhil olduğu görülmektedir (Andreassen, 2015, s. 175; Demirdil ve Harmancı, 2021, s. 61; Uluçay ve Kobak, 2020, s. 333). Her iki tür bağımlılık arasında benzerlik olması ise dikkat çekicidir. Nitekim kimyasal ve davranışsal bağımlılıkların ortak belirtilerinin “belirginlik”, “tolerans”, “ruh hâli değişikliği”, “çatışma”, “geri çekilme”, “sorunlar” ve “nüks etme” olduğu ifade edilmektedir (Grant vd., 2010, s. 235; Griffiths, 2005, ss. 192-193). Bu bağlamda sosyal ağ bağımlılığı; sosyal ağlarla aşırı ilgilenmek, sosyal ağlara bağlanmak veya bu ağları kullanmak için yüksek bir motivasyonla hareket etmek ve bu ağlara diğer sosyal aktiviteleri, işleri, bireyler arası ilişkileri ve/veya mental sağlığı ve refahı bozacak ölçüde çok vakit ve çaba sarf etmek olarak tanımlanmaktadır (Andreassen ve Pallesen, 2014, s. 4053). Sosyal ağ bağımlılığının uzun süre ekran karşısında kalmaya bağlı uyku bozuklukları, beden imajı, sosyal karşılaştırmanın neden olduğu anksiyete bozukluğu ve depresyona neden olduğu görülmektedir (Kara vd., 2021, s. 120).

Sosyal ağ bağımlılığının oluşumu, birbiriyle ilişkili üç model ile açıklanmaktadır. “Bilişsel-davranışsal model”; sosyal ağların uyumsuz kavrayışlardan temellendiğini ve birtakım çevresel faktörler tarafından güçlü hâle getirildiğini ve nihayetinde kompulsif ve/veya bağımlılık oluşturan davranışlara neden olduğunu savunmaktadır. “Sosyal beceri modeli”; sosyal ağ kullanımının, bireylerin kendilerini takdim becerilerinden yoksun olmaları ve sanal iletişimi yüz yüze iletişime tercih etmeleri sebebiyle ortaya çıktığını ve sonuçta sosyal ağ kullanımının zorlayıcı ve/veya bağımlılık yapıcı hâle geldiğini vurgulamaktadır. “Sosyo-bilişsel model” ise; sosyal ağ kullanımının olumlu sonuç beklentisi nedeniyle ortaya çıktığını, internet öz yeterliliği ve eksik internet öz düzenlemesiyle birleştiğinde kompulsif ve/veya bağımlılık oluşturan sosyal ağ davranışını ortaya çıkardığını savunmaktadır (Balci vd., 2019, s. 42; Griffiths, 2013, s. 1; LaRose vd., 2010, ss. 67-68; Vaghefi vd., 2020, s.1433).

Bağımlılık belirtileri çerçevesinde sosyal ağ bağımlılığının temel özelliklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz (Andreassen, 2015, s. 176; Kuss ve Griffiths, 2011, s. 3530; Shah-nawaz ve Rehman, 2020, s. 3):

- ▶ Belirginlik: Sosyal ağ bağımlılığı, sosyal ağlarda ve internette nasıl daha fazla zaman geçirilebileceği konusunda düşünmek için çok zaman harcamaya neden olmaktadır.

- ▶ Tolerans: Sosyal ağ bağımlılığı, sosyal ağlarda başlangıçta amaçlanandan çok daha fazla zaman harcanmasına ve aynı düzeyde haz elde etmek için daha fazla sosyal ağ kurma dürtüsüne neden olmaktadır.
- ▶ Ruh hâli değişikliği: Sosyal ağ bağımlılığı suçluluk, endişe, huzursuzluk, çaresizlik ve depresyon duygularını azaltmak ve kişisel problemleri akıldan çıkarmak için bir araç olarak görülmektedir.
- ▶ Geri çekilme: Sosyal ağların kullanımı yasaklanırsa bağımlılar ruhsal gerilim yaşarlar, huzursuz olurlar, kasavetli veya asabi olurlar ve bu ağlara katılamazlarsa kendilerini endişeli hissederler.
- ▶ Nüks etme: Bağımlılar sosyal ağlarda geçirilen zamanı azaltmak için başkalarının tavsiyelerini dikkate almazlar. Sosyal ağ kullanımını azaltmaya çalışsalar da başarılı olamazlar.
- ▶ Çatışma: Sosyal ağ bağımlıları hobilerine, işlerine ve boş zaman etkinliklerine daha az öncelik tanımakta ve sosyal ağlar sebebiyle eşlerini, aile bireylerini veya arkadaşlarını görmezden gelmektedirler.
- ▶ Sorunlar: Sosyal ağ bağımlıları genellikle bu ağları o kadar çok kullanırlar ki bu durum fiziksel ve psikolojik birtakım sorunlara yol açar.

Güncel literatürden yola çıkarak sosyal ağ bağımlılığı ile ilgili şu sonuçları çıkarabiliriz (Kuss ve Griffiths, 2017, s. 1): (i) sosyal ağ ve sosyal medya kullanımı aynı değildir; (ii) sosyal ağ karmaşıktır; (iii) sosyal ağ bir varoluş biçimidir; (iv) bireyler sosyal ağları kullanmaya bağımlı hâle gelebilir; (v) Facebook bağımlılığı sosyal bağımlılığının yalnızca bir örneğidir; (vi) kaybetme korkusu sosyal ağ bağımlılığının bir parçası olabilir; (vii) akıllı telefon bağımlılığı sosyal ağ bağımlılığının bir parçası olabilir; (viii) nomofobi sosyal ağ bağımlılığının bir parçası olabilir; (ix) sosyal bağımlılığı sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşmaktadır; (x) konu ile ilgili mevcut araştırmalarda metodolojik sorunlar vardır.

Periyodik olarak küresel internet ve sosyal medya kullanım istatistiklerini içeren raporları yayımlayan “We Are Social” internet platformunun “Digital 2022” raporuna göre dijital büyümede dünya çapında internet kullanan nüfus, 2022 yılında yaklaşık 5 milyara yükselmiş ve internete erişim oranı toplam nüfusun %62,5’ini oluşturmuştur. Sosyal ağları en aktif kullanan ülkeler arasında Brezilya, Hindistan, Endonezya ve Türkiye yer almaktadır. Küresel ölçekte interneti kabul oranı %65,5 olup Türkiye’de bu oran %82’dir. Türkiye’de internet kullanıcıları, günlük yaklaşık 8 saatlerini internete bağlı olarak geçirmektedirler. Dünyada sosyal ağları en aktif kullanan 6. ülke olan Türkiye’de sosyal ağ kullanıcılarının nüfusa oranı %80’e ulaşmıştır (We are Social, 2022).

Sosyal ağlar ve akıllı telefonların dünya çapında yaygınlaşması, insanların sağlıkla ilgili doğru ve yanlış bilgilere anında erişmeleri için geniş imkân sağlamıştır. Bu bağlamda, Covid-19 pandemisi, sağlıklı kalmak ve mevcut bilgileri kullanarak uygun ön-

leyici adımlar atmak için kamuoyu tarafından yönlendirilmesi gereken çok karmaşık bir sosyal ortam yaratmıştır (Chong vd., 2020, s. 1). Bu süreçte ortaya çıkan “infodemi” terimi, Covid-19 pandemisinde toplumsal tepkiyi etkileyerek salgının yayılma hızını artırma ihtimalinden dolayı, salgın hastalıkların yönetimi sırasında yanlış bilgilendirmenin yol açacağı tehlikeleri özetlemektedir (Cinelli vd., 2020, s. 1). Kitle iletişim araçları ve sosyal ağlar yoluyla, Covid-19 pandemisi hakkında çok sayıda bilgi küresel boyutta yayılmıştır. Bu bilgilerin bir kısmı doğru olsa da çoğunlukla yanlış bilginin dolaşıma girdiği ve kasıtlı bir biçimde yayıldığı görülmüştür. Bu durum, pandemiyle ilgili yanlış bilgi ve söylenti dalgalarının pandemi ile mücadeleye engel olduğu bir “infodemi”ye yol açmıştır (Mheidly ve Fares, 2020, s. 411). Bu süreç, Covid-19 pandemisiyle birlikte infodemi ile de mücadeleyi zorunlu kılmıştır. Sosyal ağlarda yalan haber ve söylentilerin yaygınlaşmasının zararlara neden olabildiği, Covid-19 pandemisinde bu durumun daha da kötüleştiği muhakkaktır (Patwa vd., 2021, s. 1).

21. yüzyılda salgın hastalıkların yol açtığı etkiler sadece sağlık sistemini ilgilendirmemekte; ekonomik, sosyal, yönetsel ve siyasi pek çok alanı doğrudan veya dolaylı ilgilendiren gelişmelere yol açmaktadır. İnsanların gerçek ve algılanan risklere yönelik verdikleri tepkiler pandemi ile mücadele sürecinin kilit noktası olduğundan, Covid-19 pandemisinde virüsün biyolojik karakteristiklerinden çok insanların bu salgın hastalığa yönelik davranışları ile tepkilerinin niteliği üzerinde durulmuştur. Bu durumda toplumun, hükûmetlerin bireysel, sosyal ve topluluk düzeyinde alınması gerekli tedbirlere ilişkin açıklamalarını doğru anlayıp anlamadıkları, pandemi ile mücadele sürecinde oldukça önemli bir unsur olmuştur (Sherman, 2020, s. xi).

Dünya tarihinde salgınla mücadelede teknoloji ve sosyal medyanın yaygın bir şekilde kullanıldığı ilk salgın Covid-19 pandemisidir. Infodemi ve infodemi ile mücadele, doğru ya da yanlış bilginin kolayca yayılabildiği, herkese hareket olanağı sağlayan dijital medyanın etkisiyle Covid-19 pandemisinde öne çıkmıştır (Gölbaşı vd., 2022, s. 139). Covid-19 pandemisi yalnızca sağlık sistemi perspektifinde değil; gerçeklik, doğru ve yanlış bilgi ayrımı açısından da son yüzyılın en büyük sosyal krizi ve tarihî bir dönüm noktasıdır (Pakkan, 2021, s. 60). Infodemi, dezenformasyon ve misenformasyonu içinde barındırmaktadır (Gölbaşı vd., 2022, s. 140). Dezenformasyon; bir bilginin kasıtlı olarak yanlış sunulması, deforme edilmesi ve enformasyonun değiştirilip çarpıtılarak, sosyolojik veya politik amaçlarla kamuoyuna sunulduğu manipüle edildiği hâlidir (Yılmaz Altuntaş vd., 2022, s. 18). Sahte haberlerin paylaşılması kasıtlı olmasa da bu haberlerin oluşturulması kasıtlı bir davranıştır (Sezerer Albayrak, 2020, s. 5). Kriz dönemlerinde belirsizliğin ve haber alma ihtiyacının artması, dezenformasyonun yayılması için uygun ortam hazırlamaktadır. Bireylerin haber alma isteği ve ihtiyacına uzmanlar ve siyasetçiler arasındaki rollerin karışması da eklendiğinde bilgi kirliliği kaçınılmaz olmaktadır. Dezenformasyonu yayma eğilimi, kaygının yoğun yaşandığı zamanlarda artmaktadır. Aksini ispatlamak için olsa dahi yanlış bilginin sürekli tekrarlanması, bu bilgiyi benimseyenlerin inançlarını güçlendirmektedir (Kara, 2021, s. 59).

Sosyal ağlar, uydurma haberlerin ve hatalı bilgilerin sürekli olarak dolaşıma sokulmasıyla dezenformasyon ortamına dönüşmektedir (Aydın, 2020, s. 88). Sosyal ağların erişim, hız ve maliyet gibi kolaylaştırıcı faktörlerden dolayı temel haber kaynağı hâline gelmesi nedeniyle toplumda her birey haber üreten ve tüketen rolüne evrilmiştir. Bunun sonucu olarak dezenformasyona elverişli bir ortam meydana gelmiştir (Kobak ve Soğukdere, 2021, s. 169). Dezenformasyonun Covid-19 pandemisinde, sosyal müdahaleler hakkında iletişimin gerçekleştiği medya ve sosyal medya akışları aracılığıyla arttığı görülmektedir (Bechmann, 2020, s. 856). Pandemi döneminde bireylerin ruhsal durumlarının incelendiği bir araştırmada, salgın ile ilgili yanlış bilgilerin ve doğrulamayan içeriklerin sosyal medyada endişe verici oranda arttığı kanıtlanmıştır (Dikmen, 2021, s. 21). Sahte verilerin, mitlerin ve karamsar bilgilerin hızla yayılması endişe, depresyon ve bazı durumlarda intihara zemin hazırlayabilmektedir (González-Padilla ve Tortolero-Blanco, 2020, s. 123). Bu durumda sahte haberler bireylerin risk algılarını değiştirebilmekte ve sağlıksız davranışları teşvik edebilmektedir. Öte yandan, Covid-19 pandemisi, fiziksel mesafeyi gerektirdiğinden uzaktan iletişim bir zorunluluk hâline gelmektedir. Sosyal bağlantıya sahip olmak, sağlıklı alışkanlıklar ve davranışlar hakkında bilgi almak için sosyal ağlar vazgeçilmez bir kaynaktır. Özellikle küresel ölçekte bir salgında, sosyal ağların toplum için önemli bir unsur olduğu görülmektedir (Pedrosa vd., 2020, s. 10).

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde çalışmada, sosyal ağ bağımlılığının infodemiye etkisinin olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H₁: Sosyal ağ bağımlılığı ve infodemi arasında ilişki vardır.

H₂: Sosyal ağ bağımlılığının infodemi üzerinde etkisi vardır.

H₃: İnfodemi ile sosyo-demografik özellikler arasında anlamlı fark vardır.

H₄: Sosyal ağ bağımlılığı ile sosyo-demografik özellikler arasında anlamlı fark vardır.

YÖNTEM

Amaç

Bu çalışmanın amacı infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı arasındaki ilişkiyi saptamaktır. Ayrıca bu çalışma, infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra çalışmada, sosyo-demografik değişkenlere göre infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı açısından anlamlı bir fark olup olmadığının tespiti amaçlanmaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evreni Kocaeli ilinde ikamet eden 18 yaş üstü bireylerdir. Kocaeli ilinin 2021 yılı toplam nüfusu 2.079.072'dir. %95 güven aralığında %5 hata payı ile evreni temsil eden örneklem büyüklüğü 385'tir. Bu çerçevede basit rastgele örneklem yöntemi ile 422 kişiye ulaşılmıştır.

Veri Toplama

Veriler Haziran ve Ağustos 2022 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Veri toplamak için üç bölümden oluşan bir anket kullanılmıştır. İlk bölüm katılımcıların sosyo-demografik özellikleri hakkında veri toplamak amacıyla tanıtıcı bilgi formudur. İkinci bölüm "Sosyal Ağ Bağımlılığı Ölçeği" ve üçüncü bölüm ise "Dijital Ortamda Sağlık Bilgisi Edinme ve Teyit Ölçeği"dir.

"Sosyal Ağ Bağımlılığı Ölçeği": Ölçek Karaca vd. (2019) tarafından sosyal ağ bağımlılığının belirtilerini ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinal formu beş boyut ve 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin boyutları sırasıyla "dikkat çekme", "duygu durum değişikliği", "geri çekilme", "çatışma" ve "nüks etme"dir.

"Dijital Ortamda Sağlık Bilgisi Edinme ve Teyit Ölçeği": Bu ölçek, Çömlekçi ve Bozkanat'ın (2021) Covid-19 pandemisinde dijital ortamlarda sağlık bilgisi edinme ve bu bilgiyi teyit etme davranışlarını ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinal formu üç boyut ve 10 maddedir. Ölçeğin boyutları "sağlık bilgisi edinme", "dijital sağlık bilgisi edinme" ve "dijital teyit"tir. Kullanılan ölçüm araçları 5'li Likert tipi yapıdadır.

Etik Hususlar

Araştırma için Sakarya Üniversitesi Rektörlüğünden 12/05/2022 tarih ve 130502 sayılı yazı ile etik kurul izni alınmıştır. Araştırma aynı zamanda Helsinki Bildirgesi (2013) ilkelerine uygun yürütülmüştür. Katılımcılar anketlerin gizliliği ve anonimliği konusunda bilgilendirilmiştir.

Veri Analizi

Araştırmada kullanılan ölçekler daha önce geçerlilik analizine tabi tutulduğu için bu çalışmada sadece güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0'da analiz edilmiştir. Veri analizi sürecinde ise betimsel istatistikler, korelasyon, regresyon ve fark analizleri kullanılmıştır. Analizler %95 güven aralığında gerçekleştirilmiştir.

Ölçüm Araçlarının Güvenilirlik Analizleri

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği, Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik analizleri ile test edilmiştir (Tablo). Sosyal Ağ Bağımlılığı Ölçeğinin Cronbach alfa

değeri 0,945'tir. Faktörlere ait değer ise aşağıdaki gibidir: dikkat çekme 0,845; duygu durum değişikliği 0,913; geri çekilme belirtileri 0,907; çatışma 0,850 ve nüks etme 0,817. Orijinal ölçeğin α değeri 0,95'tir. Ölçeğin alt boyutlarının α değerleri 0,87 ve 0,93 arasında değişmektedir (Karaca vd., 2019).

Dijital Ortamda Sağlık Bilgisi Edinme ve Teyit Ölçeğinin α değeri 0,787'dir. Faktörlere ait değer ise aşağıdaki gibidir: sağlık bilgisi edinme 0,715; dijital sağlık bilgisi edinme 0,642 ve dijital teyit 0,828. Orijinal ölçeğin α değeri 0,758'dir. Alt boyutlar α değerleri hesaplanmamıştır (Çömlekçi ve Bozkanat, 2021). Bu bilgilere göre, araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik değerleri orijinal ölçeklerin güvenilirlik değerleri ile uyumludur.

Tablo 1'de ayrıca katılımcıların sosyal ağ bağımlılığı ($2,46 \pm 0,76$) ve dijital ortamlarda sağlık bilgisi edinme ve teyit algılarının orta düzeydedir ($2,89 \pm 0,72$)

Ölçek ve Alt Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma	α
Sağlık bilgisi edinme	2,90	0,89	0,715
Dijital sağlık bilgisi edinme	2,47	0,97	0,642
Dijital teyit	3,20	1,02	0,828
İnfodemi	2,89	0,72	0,787
Dikkat çekme	2,87	0,90	0,845
Duygu durum değişikliği	2,70	1,04	0,913
Geri çekilme belirtileri	2,29	1,06	0,907
Çatışma	2,04	0,85	0,850
Nüks etme	2,38	0,87	0,817
Sosyal Ağ Bağımlılığı	2,46	0,76	0,945

BULGULAR

Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Özellikler

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile sosyal ağ kullanım durumlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Tablo 2). Buna göre katılımcıların %65,9'u kadın, %50,7'si bekâr, %32,7'si 26-35 yaş aralığında ve %38,2'si lisans mezunudur. Katılımcıların %43,8'i 6-10 yıl arasında, %46,7'si ise 11 yıl ve üzeri sosyal ağları kullanmaktadırlar. Aynı zamanda katılımcıların %46'sı günlük 1-3 saat, %32,5'i ise günlük

4-6 saat sosyal ağları kullanmaktadırlar. Diğer taraftan, katılımcıların %64'ü Instagram, %46,2'si Twitter, %37,2'si ise YouTube üzerinden Covid-19 ile ilgili gelişmeleri takip etmektedirler. Bu sonuçlardan hareketle, katılımcıların sosyal ağları uzun süredir yaygın bir şekilde kullandıkları ve Covid-19 hakkında gelişmeleri sosyal ağlar üzerinden takip ettikleri söylenebilir.

Değişkenler	n	%	
Cinsiyet	Kadın	278	65,9
	Erkek	144	34,1
Medeni durum	Evli	208	49,3
	Bekâr	214	50,7
Yaş	18-25	126	29,9
	26-35	138	32,7
	36-45	95	22,5
	46-55	63	14,9
Öğrenim durumu	Ortaöğretim	21	5,0
	Lise	106	25,0
	Ön lisans	99	23,5
	Lisans	161	38,2
	Lisansüstü	35	8,3
Sosyal ağları kullanma süresi	1-5 yıl	40	9,5
	6-10 yıl	185	43,8
	11 yıl ve üzeri	197	46,7
Sosyal ağları günlük kullanma süresi	1 saatten az	34	8,0
	1-3 saat	194	46,0
	4-6 saat	137	32,5
	7-9 saat	57	13,5
Covid-19 ile ilgili gelişmelerin takip edildiği kitle iletişim aracı*	Facebook	63	14,9
	YouTube	157	37,2
	Twitter	195	46,2
	Instagram	270	64,0

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

İnfodemi ve Sosyal Ağ Bağımlılığı İlişkisine Yönelik Bulgular

Sosyal ağ bağımlılığı ve infodemi ilişkisi, Pearson korelasyon analizi ile test edilmiştir (Tablo 3). Analiz sonuçlarına göre pozitif ve zayıf bir korelasyon söz konusudur [$r=0,244$ ($p<0,01$)]. Bununla beraber, sosyal ağ bağımlılığının alt boyutları ile infodemi arasında da pozitif ve zayıf bir korelasyon bulunmuştur [$r=0,225$; $r=0,240$; $r=0,184$; $r=0,213$ ($p<0,01$); $r=0,119$ ($p<0,05$)]. Buradan hareketle H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3. İnfodemi ve Sosyal Ağ Bağımlılığı İlişkisi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Sağlık bilgisi edinme (1)	1								
Dijital sağlık bilgisi edinme (2)	,357**	1							
Dijital teyit (3)	,381**	,210**	1						
İnfodemi (4)	,736**	,660**	,799**	1					
Dikkat çekme (5)	,156**	,368**	,030	,225**	1				
Duygu durum değişikliği (6)	,164**	,354**	,061	,240**	,677**	1			
Geri çekilme belirtileri (7)	,139**	,315**	,007	,184**	,695**	,650**	1		
Çatışma (8)	,229**	,231**	,058	,213**	,408**	,481**	,555**	1	
Nüks etme (9)	,078	,244**	-,017	,119*	,541**	,555**	,637**	,679**	1
Sosyal Ağ Bağımlılığı (10)	,191**	,373**	,037	,244**	,821**	,830**	,855**	,762**	,823**

** 0.01 düzeyinde anlamlılık vardır. * 0.05 düzeyinde anlamlılık vardır.

Sosyal Ağ Bağımlılığının İnfodemi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular

Sosyal ağ bağımlılığı ve alt boyutlarının infodemi üzerindeki etkilerini tespit etmek için regresyon analizi kullanılmıştır (Tablo 4). Analiz sonuçlarına göre, sosyal ağ bağımlılığının infodemi üzerindeki etkisini gösteren ilk model istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=26,569$; $p<0,05$). Sosyal ağ bağımlılığı, infodemi üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir ($\beta=0,244$). Modele göre sosyal ağ bağımlılığının infodemiye açıklama etkisi %5,9'dur.

Aynı zamanda Tablo 4, sosyal ağ bağımlılığı alt boyutlarının infodemiye etkisine ilişkin modelleri göstermektedir ve bu modeller de istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=22,371$; $F=25,681$; $F=14,669$; $F=19,884$; $F=5,997$; $p<0,05$). Modellere göre dikkat çekme boyutunun infodemiye açıklama etkisi %5,1; duygu durum değişikliği boyutunun infodemiye açıklama etkisi %5,8; geri çekilme belirtileri boyutunun infodemiye açıklama etkisi %3,4; çatışma boyutunun infodemiye açıklama etkisi %4,5 ve nüks etme boyutunun infodemiye açıklama etkisi %1,4'tür. Buna göre sosyal ağ bağımlılığının alt boyutlarının da infodemi üzerinde etkisi söz konusudur. Buradan hareketle H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Ağ Bağımlılığının İnfodemiye Etkisi

Bağımsız Değişken	Standartlaş-tırılmamış Değerler		Standartlaş-tırılmış Değerler	t	p	R	R2	F	p
	B	S.H.	Beta						
(Sabit) SAB	2,330 0,229	0,114 0,044	0,244	20,389 5,155	0,000 0,000	0,244	0,059	26,569	0,000
(Sabit) Dikkat çekme	2,381 0,179	0,114 0,038	0,225	20,971 4,730	0,000 0,000	0,225	0,051	22,371	0,000
(Sabit) Duygu durum değişikliği	2,446 0,165	0,094 0,033	0,240	25,909 5,068	0,000 0,000	0,240	0,058	25,681	0,000
(Sabit) Geri çekilme belirtileri	2,609 0,124	0,082 0,032	0,184	31,946 3,830	0,000 0,000	0,184	0,034	14,669	0,000
(Sabit) Çatışma	2,528 0,179	0,089 0,040	0,213	28,493 4,459	0,000 0,000	0,213	0,045	19,884	0,000
(Sabit) Nüks etme	2,661 0,097	0,101 0,040	0,119	26,446 2,449	0,000 0,015	0,119	0,014	5,997	0,015

Bağımlı Değişken: İnfodemi

Fark Analizlerine İlişkin Bulgular

Sosyo-demografik değişkenlere göre infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı açısından anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak için bağımsız örneklem t-testi ile tek yönlü varyans analizi tercih edilmiştir. Analiz sonucu cinsiyet değişkeni, sosyal ağ bağımlılığı üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermezken, infodemi üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan medeni durum değişkeni, sosyal ağ bağımlılığı ve infodemi üzerinde anlamlı farklılığa yol açmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Fark Analizleri -I

	Değişken	n	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Sosyal Ağ Bağımlılığı	Kadın	278	2,49	0,747	0,358	0,378
	Erkek	144	2,41	0,798		
İnfodemi	Kadın	278	2,95	0,707	0,021	0,038*
	Erkek	144	2,79	0,726		
Sosyal Ağ Bağımlılığı	Evli	208	2,26	0,728	0,189	0,000*
	Bekâr	214	2,65	0,751		
İnfodemi	Evli	208	2,79	0,687	0,976	0,003*
	Bekâr	214	2,99	0,731		

Tek yönlü varyans analizi sonucuna göre yaş değişkeni sosyal ağ bağımlılığı üzerinde; sosyal ağları kullanma süresi değişkeni infodemi üzerinde; sosyal ağları günlük kullanma süresi değişkeni sosyal ağ bağımlılığı üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı farklılığa yol açmaktadır (Tablo 6). Diğer sosyo-demografik değişkenler ise infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı farklılığa yol açmamaktadır. Bu sonuca göre H_3 ve H_4 hipotezleri kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 6. Fark Analizleri -II

	Değişken	n	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Post Hoc.
Sosyal Ağ Bağımlılığı	18-25	126	2,77	0,696	13,697	0,000	1-2; p= 0,003 1-3; p= 0,000 1-4; p= 0,000 2-3; p= 0,036
	26-35	138	2,46	0,791			
	36-45	95	2,19	0,724			
	46-55	63	2,25	0,677			
İnfodemi	18-25	126	2,97	0,731	1,386	0,274	---
	26-35	138	2,92	0,725			
	36-45	95	2,81	0,631			
	46-55	63	2,79	0,781			
Sosyal Ağ Bağımlılığı	Ortaöğretim	21	2,23	0,696	1,275	0,279	---
	Lise	106	2,43	0,713			
	Ön lisans	99	2,46	0,855			
	Lisans	161	2,54	0,749			
İnfodemi	Ortaöğretim	21	2,75	0,802	1,865	0,116	---
	Lise	106	2,85	0,683			
	Ön lisans	99	3,04	0,786			
	Lisans	161	2,82	0,671			
Sosyal Ağ Bağımlılığı	1-5 yıl	40	2,22	0,633	2,303	0,101	---
	6-10 yıl	185	2,47	0,739			
	11 yıl ve üzeri	197	2,51	0,806			
İnfodemi	1-5 yıl	40	2,64	0,621	3,508	0,031	1-3; p= 0,025
	6-10 yıl	185	2,88	0,734			
	11 yıl ve üzeri	197	2,96	0,709			
Sosyal Ağ Bağımlılığı	1 saatten az	34	1,91	0,638	16,317	0,000	1-2; p= 0,007 1-3; p= 0,000 1-4; p= 0,000 2-3; p= 0,008 2-4; p= 0,000
	1-3 saat	194	2,34	0,708			
	4-6 saat	137	2,60	0,726			
	7-9 saat	57	2,88	0,829			
İnfodemi	1 saatten az	34	2,86	0,552	2,028	0,109	---
	1-3 saat	194	2,84	0,691			
	4-6 saat	137	2,89	0,723			
	7-9 saat	57	3,10	0,842			

TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı arasındaki ilişkiyi ve sosyo-demografik değişkenlere göre infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı açısından anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymaktır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %46'sı günlük 1-3 saat, %32,5'i ise günlük 4-6 saat sosyal ağları kullanmakta; Covid-19 ile ilgili gelişmeleri %64'ü Instagram, %46,2'si Twitter, %37,2'si ise YouTube üzerinden takip etmektedir. Literatür incelendiğinde benzer sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Covid-19 aşısı uygulanmadan önce, Türkiye'de yükseköğrenim mezunu bireylerin %65,2'si Covid-19 aşısı hakkında gelişmeleri öncelikle sosyal ağlar aracılığıyla takip etmektedir (Kesgin ve Ünlü, 2021, s. 44). Bir diğer çalışmada katılımcıların %58,7'sinin sosyal medyada günlük 1-3 saat zaman geçirdikleri ve %75,4'ünün Covid-19 pandemisinde bilgi edinmek için sosyal medyayı kullandıkları görülmektedir (Çerçi vd., 2020, s. 195). Bireyler sosyal ağlara çoğunlukla cep telefonlarından giriş sağlamaktadır. Cep telefonlarının televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçlarına kıyasla daha ulaşılabilir olması, geçirilen sürenin artmasına; sosyal ağ akışının hızı, her an, her türlü bilgiye ulaşılabilmesi, bireylerin Covid-19 gelişmelerini daha çok sosyal ağlardan takip etmesine neden olduğu söylenebilir.

Araştırmaya göre sosyal ağ bağımlılığı ve infodemi arasında pozitif ve zayıf bir korelasyon söz konusudur ($p < 0,01$). Bireylerde kontrol edilemeyen sosyal ağlara giriş yapma dürtüsü, sosyal ağlarda geçirilen sürenin artmasına ve bağımlılığın ortaya çıkmasına sebep olurken kontrolsüz yayılan bilgiye maruz kalmayı da artırdığı söylenebilir. Bridgman vd. (2020, s. 1) çalışmalarında sosyal medyaya maruz kalma ile sosyal medyadaki yanlış bilgilendirmenin bir sonucu olan Covid-19 hakkındaki yanlış algılamalar arasında güçlü bir ilişki olduğuna ve yanlış bilgi içeren bir medya ortamında vakit geçirmenin tutum ve davranışları etkilediğine dikkat çekmiştir. Liu vd. (2021, s. 3) Birleşik Krallık'ta Z kuşağı örnekleminde gerçekleştirdikleri çalışmalarında sosyal medya yoluyla aşırı bilgi yüklemesinin bireyleri olumsuz etkilediğini ve algılanan aşırı bilgi yükünün Covid-19 korkusunu artırdığını tespit etmiştir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sosyal ağ bağımlılığı ve alt boyutlarının infodemi üzerinde anlamlı etkisi bulunmaktadır. Sosyal ağ bağımlılığının infodemiye açıklama etkisi %5,9 iken; duygu durum değişikliği boyutunun infodemiye açıklama etkisi %5,8'dir. Bireylerin kendilerini stresli, kaygılı ve yalnız hissederken sosyal ağların kendilerine iyi geleceğini düşünmeleri, günlük sorunları unutmak, kişisel sorunlardan kaçmak amacıyla sosyal ağları kullanmaları özellikle Covid-19 sürecinin sosyal mesafe ve birtakım sınırlamalarla bireyleri duygusal yönden etkilemesiyle ilişkilendirilebilir. Bozkurt ve Bozkurt (2022, s. 188) çalışmalarında sosyal ağların bazı insanların kendini güçlü hissetme ihtiyacını karşılamasına aracılık ettiğini belirtmiştir.

Sosyo-demografik değişkenlere göre sosyal ağ bağımlılığı ve infodemi açısından anlamlı bir fark olup olmadığına dair elde edilen bulgularda, sosyal ağ bağımlılığı ile

sosyal ağları günlük kullanma süresi, yaş ve medeni durum değişkenleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Sosyal ağ bağımlılığı, sosyal ağları günde 7-9 saat kullananların 7 saatten az kullananlara; 18-25 yaş arası bireylerin 25 yaş üstü bireylere; bekârların evlilere oranla yüksek düzeydedir. Bununla birlikte, infodemi ile sosyal ağları kullanma süresi, cinsiyet ve medeni durum değişkenleri arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. Infodemi düzeyi, sosyal ağları daha uzun süre kullananlarda, kadınlarda ve bekârlarda daha yüksek çıkmıştır.

Literatürde yer alan sosyal ağ bağımlılığı çalışmaları çoğunlukla üniversite öğrencileri ve genç bireyler üzerinde yapılsa da (Rouleau vd., 2023, s. 3; Sujarwoto vd., 2023, s. 98; Parlak Sert ve Başkale, 2022, s. 264; Taş, 2022, ss. 96-97; Kovan ve Ormancı, 2021, s. 131; Hasan, 2021, s. 3; Gómez-Galán vd., 2020, s. 4), yetişkin örnekleminde gerçekleştirilen çalışmalar da mevcuttur (Prasetya ve Wardani, 2023, s. 3; Duran ve Kaynak, 2022, s. 181). Çalışma örnekleminin 18-55 yaş arası bireylerden oluşması ve sosyal ağ bağımlılığının infodemi ile ilişkisinin incelendiği başka herhangi bir çalışmanın bulunmaması sebebiyle bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Literatürde sosyal ağ bağımlılığın belirleyicisi olarak çeşitli psikolojik ve fizyolojik faktörler öne çıkmaktadır. Ciddi bir kamu sağlığı sorunu olarak kabul edilen sosyal ağ bağımlılığında cinsiyet, yaş, kişilik özellikleri gibi bir dizi değişkenin önemli rol oynaması muhtemeldir. Bununla birlikte, sosyal ağ kullanımının bağımlılığa yol açtığı süreçlere ilişkin teorik çerçevenin yeterli olmadığı da görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü Covid-19'u pandemi beyan etmesiyle birlikte ortaya çıkan infodeminin, pandeminin başlangıcından bu yana toplumda yaygınlık kazandığı göz önüne alındığında sosyal ağ bağımlılığının infodemi düzeyini etkilediği varsayılmıştır. Bu çerçevede araştırma sonuçları pandemi sürecinde sosyal ağ bağımlılığı ve infodemi arasındaki ilişkiyi araştırarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada infodemi ve sosyal ağ bağımlılığı arasında düşük düzeyde de olsa bir ilişki olduğu görülmüştür. Aynı zamanda sosyal ağ bağımlılığının infodemi üzerindeki etkisi oldukça düşük çıkmıştır. Bu sonuçtan hareketle, infodemi üzerinde pek çok faktörün etkili olduğunu göz önünde bulundurmakla birlikte; sosyal ağ bağımlılığının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Katılımcıların sosyal ağ bağımlılığı ve infodemi düzeyleri orta olmakla birlikte, infodemi düzeylerinin nispeten daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadın, bekâr ve daha uzun süredir sosyal ağları kullanan katılımcıların infodemi düzeyi daha yüksek iken; bekâr, genç ve sosyal ağları daha uzun süre kullanan katılımcıların sosyal ağ bağımlılık düzeyi daha yüksektir.

Sosyal ağ bağımlılığı ve infodeminin belirleyicisi pek çok faktörün bulunduğu dikkate alındığında, araştırma sonuçlarının literatürle benzerlik gösterdiğini söylemek

mümkündür. Nitekim, Gerbner'in kültürleme kuramına (cultivation theory) göre, televizyon izlemeye daha fazla zaman ayıran kişilerin, daha az televizyon izleyen ancak temel demografik özellikler bakımından benzer olan kişilere kıyasla, gerçek dünyayı televizyon mesajlarında en sık tasvir edilen şekilde algılama olasılıkları daha yüksektir (Glynn ve Jeong, 2003, s. 637; Moyer-Gusé vd., 2008, s. 378; Stacks vd., 2015, s. 32; White, 2012, s. 137). Bu doğrultuda, benzer demografik özelliklere sahip bireylere nazaran sosyal ağ bağımlılığı düzeyi yüksek bireylerin, sosyal ağlarda Covid-19 pandemisi ile ilgili içerikleri infodemiye zemin oluşturacak şekilde algılama olasılıklarının yüksek olması beklenen bir durumdur.

Sonuç olarak, araştırmanın temel sınırlılığı, sosyal ağ bağımlılığını sadece infodemiye dikkate alarak değerlendirmiş olmasıdır. Literatürde bu çalışmada ele alınan değişkenleri birlikte inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Gelecekteki araştırmaların farklı değişkenleri dâhil etmesi ve daha büyük örneklem gruplarına uygulanması önem arz etmektedir. Toplumda sosyal ağ bağımlılığının giderek yaygınlaştığı ve pandemi süreciyle birlikte ortaya çıkan infodeminin olası etkileri dikkate alındığında, sağlık sistemi ve sağlık hizmetleri açısından bireysel ve kurumsal stratejilerin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adekoya, T. S., Emmanuel, P. M. & Damilola, T. A. (2022). Investigating psychosocial predictors of self-harming thoughts among Lagos State University undergraduates during the Covid-19 pandemic. *East African Journal of Arts and Social Sciences*, 5(2), 255-262.
- Andreassen, C. S. (2015). Online social network site addiction: A comprehensive review. *Current addiction reports*, 2(2), 175-184.
- Andreassen C. S. & Pallesen S. (2014). Social network site addiction—an overview. *Current Pharmaceutical Design*, 20(25), 4053-4061.
- Aydın, A. F. (2020). Post-Truth dönemde sosyal medyada dezenformasyon: Covid-19 (yeni koronavirüs) pandemi süreci. *Akademik Sosyal Araştırmalar*, 4(12), 76-90.
- Balci, Ş., Bekiroğlu, O. & Karaman, S. Y. (2019). Sosyal medya bağımlılığının bir belirleyicisi olarak öz saygı: Konya örneğinde bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 48, 35-64.
- Basty, R., Celik, A. & Said, H. (2023). The Academic Discipline of Information Technology: A Systematic Literature Review. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 20, 1-23.
- Başaran Alagöz, S., Yazgan, A. E. & Baiturova, K. (2017). Tüketicilerin internet bağımlılığının sosyal medya reklamlarına yönelik genel algı ve tutumları üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 287-310.
- Bechmann, A. (2020). Tackling disinformation and infodemics demands media policy changes. *Digital Journalism*, 8(6), 855-863.
- Bozkurt, İ. & Bozkurt, Ö. (2022). Covid-19 kısıtlamaları sürecinde üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve temel psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(2), 181-190.
- Bridgman, A., Merkley, E., Loewen, P. J., Owen, T., Ruths, D., Teichmann, L. & Zhilin, O. (2020). The causes and consequences of Covid-19 misperceptions: understanding the role of news and social media. *The Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 1(Special Issue on COVID-19 and Misinformation), 1-18.
- Chen, J. (2023). Application of Mobile Learning in Higher English Education Systems Using Cognitive Web Services. *International Journal of e-Collaboration*, 19(2), 1-23.
- Chong, Y. Y., Cheng, H. Y., Chan, H. Y. L., Chien, W. T. & Wong, S. Y. S. (2020). Covid-19 pandemic, infodemic and the role of eHealth literacy. *International Journal of Nursing Studies*, 108, 103644.
- Cinelli, M., Quattrocioni, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoli, E., Schmidt, A. L., Zola, P., Zollo, F. & Scala, A. (2020). The Covid-19 social media infodemic. *Scientific Reports*, 10(1), 1-10.
- Çerçi, Ü. Ö., Canöz, N. & Canöz, K. (2020). Covid-19 krizi döneminde bilgilendirme aracı olarak sosyal medya kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 184-198.
- Çit, D. & Yavuzdemir, M. (2021). Covid-19 salgınının medya ve bilgi okuryazarlığı izdüşümü: infodemi. *Library Archive and Museum Research Journal*, 2(1), 36-46.

- Çömlekçi, M. F. & Bozkanat, E. (2021). İnfodemide dijital ortamda sağlık bilgisi edinme ve teyit davranışları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41(1), 103-125.
- Demirdil, G. & Harmancı, P. (2021). *Davranışsal bağımlılıklar*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Dikmen, M. (2021). Covid-19 Pandemisinde üniversite öğrencilerinin depresyon düzeyleri ile sosyal medya bağımlılıkları arasındaki ilişki: bir yapısal eşitlik modeli. *Bağımlılık Dergisi*, 22(1), 20-30.
- Dung, D. T. H. (2020). The advantages and disadvantages of virtual learning. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 10(3), 45-48.
- Duran, S. & Kaynak, S. (2022). Insomnia in adults during Covid-19 pandemic and its association with social media addiction. *Journal of Turkish Sleep Medicine*, 9, 180-185.
- Glynn, C. J. & Jeong, I. (2003). Public opinion and the media. D. H. Johnston (Ed.), *Encyclopedia of International Media and Communications* (pp. 631-640). Elsevier.
- Gómez-Galán, J., Martínez-López, J. A., Lázaro-Pérez, C. & Sánchez-Serrano, J. L. S. (2020). Social networks consumption and addiction in college students during the Covid-19 pandemic: educational approach to responsible use. *Sustainability 2020*, 12(18), 1-17.
- González-Padilla, D. A. & Tortolero-Blanco, L. (2020). Social media influence in the Covid-19 pandemic. *International Brazilian Journal of Urology*, 46(1), 120-124.
- Gölbaşı, S. D., Metintas, S. & Önsüz, M. F. (2022). Web sitelerinde yer alan Covid-19 ile ilişkili mitlerin infodemi açısından değerlendirilmesi: bir içerik analizi. *Turkish Journal of Public Health*, 20(1), 138-151.
- Grant, J. E., Potenza, M. N., Weinstein, A. & Gorelick, D. A. (2010). Introduction to behavioral addictions. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 36(5), 233-241.
- Griffiths, M. D. (2005). A components model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191-197.
- Griffiths, M. D. (2013). Social networking addiction: Emerging themes and issues. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 4(5), 1-2.
- Güleryüz, S., Esentaş, M., Yıldız, K. & Güzel, P. (2020). Sosyal izolasyon sürecindeki bireylerin serbest zaman değerlendirme biçimleri: sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Focuss Spor Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-45.
- Hasan, M. R. (2021). A study on social media addiction of young people during Covid-19 in Bangladesh. *Academia Letters*, 2, Article 2791.
- Hazar, Ç. M. (2011). Sosyal medya bağımlılığı-bir alan çalışması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 32, 151-175.
- Hou, Y., Xiong, D., Jiang, T., Song, L. & Wang, Q. (2019). Social media addiction: its impact, mediation, and intervention. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(1), 1-17.
- Kara, M. A. (2021). Sınırsız bilginin sınırları: Covid-19 pandemisi ve bilginin elde edilmesi, paylaşılması ve kullanılması ile ilgili etik sorunlar üzerine. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, 29(1), 48-65.

- Kara, N., Kobak, K. & İgit, A. (2021). Experimental research on gifted students and social media communication competence program. *Journal of Economy Culture and Society*, 0(64), 119-141.
- Karaca, F., Yıldırım, O. G. & Kulaksız, T. (2019). Sosyal Ağ Bağımlılığı Ölçeği'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(2), 337-360.
- Kesgin, Y. & Ünlü, D. G. (2021). Covid-19 aşısı ve yalan haber: aşılama öncesinde bireylerin yalan haber içeriklerini fark etme, takip etme ve teyit etme eğilimlerinin belirlenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 35, 32-55.
- Khanna, R. R., Wachter, R. M. & Blum, M. (2016). Reimagining electronic clinical communication in the post-pager, smartphone era. *Jama*, 315(1), 21-22.
- Kobak, K. & Soğukdere, Ş. (2021). Sosyal medyadaki dezenformasyon: 2021 Türkiye orman yangınları örneği. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4(2), 167-189.
- Kovan, A. & Ormancı, N. (2021). Üniversite öğrencilerinin sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusu ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişki: Covid-19 pandemi örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4. Kültürel Bilişim, İletişim ve Medya Çalışmaları Kongresi Özel Sayısı, 125-145.
- Kuss, D. J. & Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction—a review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(9), 3528-3552.
- Kuss, D. J. & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3): 311, 1-17.
- LaRose, R., Kim, J. & Peng, W. (2010). Social networking: addictive, compulsive, problematic, or just another media habit? Z. Papacharissi (Ed.), *A networked self: identity, community, and culture on social network sites* (pp. 67-89). New York: Routledge.
- Latif, M. Z., Hussain, I., Saeed, R., Qureshi, M. A. & Maqsood, U. (2019). Use of smart phones and social media in medical education: trends, advantages, challenges and barriers. *Acta Informatica Medica*, 27(2), 133-138.
- Lim, K. Q., Zulkifli, N. A., Karupiah, G., Miundy, P., NG, CG. & Low, S. Y. (2021). Development of Social Media Addiction Scale for Covid-19 pandemic (SMACOP). *Medicine & Health*, 16(2), 237-248.
- Liu, R. (2023). Analysis of multimedia technology and mobile learning in English teaching in colleges and universities. *Nonlinear Engineering*, 12(1), 1-11.
- Liu, H., Liu, W., Yoganathan, V. & Osburg, V. S. (2021). Covid-19 information overload and generation Z's social media discontinuance intention during the pandemic lockdown. *Technological Forecasting and Social Change*, 166, 1-12.
- Mheidly, N. & Fares, J. (2020). Leveraging media and health communication strategies to overcome the Covid-19 infodemic. *Journal of Public Health Policy*, 41, 410-420.
- Moyer-Gusé, E., Giles, H. & Linz, D. (2008). Communication Studies, Overview. L. Kurtz (Ed.), *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict* (2nd edition) (pp. 368-379). Academic Press.
- Murray, M. C., Pérez, J. & Fluker, J. (2022). Digital Literacy in the Core: The Emerging Higher Education Landscape. *Machine Learning*, 19, 1-13.

- Nehra, N. & Mehrotra, R. (2022). Impact of Smartphone Addiction on Academic Performance of Adolescents in Rajasthan. *Journal of Positive School Psychology*, 6(5), 9139-9149.
- Pakkan, Ş. (2021). İnfodemik dünya: sağlık habercilerinin pandemi sürecinde infodemiye ilişkin tespit ve önerileri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2021(55), 56-79.
- Parlak Sert, H. & Başkale, H. (2022). Students' increased time spent on social media, and their level of coronavirus anxiety during the pandemic, predict increased social media addiction. *Health Information and Libraries Journal*, 40(3), 262-274.
- Patwa, P., Sharma, S., Pykl, S., Guptha, V., Kumari, G., Akhtar, M. S., Ekbal, A., Das, A. & Chakraborty, T. (2021). Fighting an infodemic: Covid-19 fake news dataset. T. Chakraborty, K. Shu, H. R. Bernard, H. Liu, M. S. Akhtar (Ed.), *Combating Online Hostile Posts in Regional Languages during Emergency Situation. Communications in Computer and Information Science*. 1402, Springer, Cham.
- Pedrosa, A. L., Bitencourt, L., Fontoura Frôes, A. C., Barreto Cazumbá, M. L., Bernardino Campos, R. G., Soares de Brito, S. B. C. & Simões e Silva, A. C. (2020). Emotional, behavioral, and psychological impact of the Covid-19 pandemic. *Frontiers in Psychology*, 11, 566212.
- Prasetya, T. A. E. & Wardani, R. W. K. (2023). Systematic review of social media addiction among health workers during the pandemic Covid-19. *Heliyon* 2023, 9(6), 1-12.
- Rouleau, R. D., Beaugard, C. & Beaudry, V. (2023). A rise in social media use in adolescents during the Covid-19 pandemic: the French validation of the Bergen Social Media Addiction Scale in a Canadian cohort. *BMC Psychology*, 11(92), 1-8.
- Sezerer Albayrak, E. (2020). Covid-19 döneminin doğurdukları: yeni toplum düzeni ve medyada ortaya çıkan sahte haberler. A. İşman, A. Z. Özgür, M. Öztunç (Ed.), *İletişim Çalışmaları* (ss. 1-14). Sakarya: Sakarya Üniversite Yayınları.
- Shahnawaz, M. G. & Rehman, U. (2020). Social networking addiction scale. *Cogent Psychology*, 7(1), 1832032, 1-16.
- Sherman, I. W. (2020). *Dünyamızı değiştiren on iki hastalık*. (5. baskı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Solmiano, E. M., Buenaobra, J. R., Santiago, M. P., Del Rosario, A., Rivera, Y., Selisana, S. K., Artiola, A., Templonuevo, W. & Tus, J. (2023). The effect of social media addiction and social anxiety on the happiness of tertiary students amidst the Covid-19 pandemic, *Psychology and Education: A Multidisciplinary Journal*, 7, 502-510.
- Stacks, D. W., Li, Z. C. & Spaulding, C. (2015). Media effects. J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2nd edition) (pp. 29-34). Elsevier.
- Sujarvoto, S., Saputri, R. A. M. & Yumarni, T. (2023). Social media addiction and mental health among university students during the Covid-19 pandemic in Indonesia. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 21, 96-110.
- Sun, Y. & Zhang, Y. (2021). A review of theories and models applied in studies of social media addiction and implications for future research. *Addictive Behaviors*, 114, 1-10.

- Taş, F. (2022). Perceived stress, social support and social media addiction in university students during Covid-19 pandemic. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 95-104.
- Tektaş, N. (2014). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanımına yönelik bir araştırma. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(XVII), 851-870.
- Uluçay, D. M. & Kobak, K. (2020). Dijital detoks: teknoloji bağımlılığına karşı yeni bir eğilim ve genç yetişkinler özelinde bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 7(2), 325-350.
- Vaghefi, I., Qahri-Saremi, H. & Turel, O. (2020). Dealing with social networking site addiction: A cognitive-affective model of discontinuance decisions. *Internet Research*, 30(5), 1427-1453.
- We Are Social (2022). Digital 2022: Another year of bumper growth. <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2>. Erişim T. 3 Ekim 2023.
- White, A. (2012). Perception is reality: the effects of stereotypical images. A. White (Ed.), *Chandos Information Professional Series* (125-139). England: Chandos Publications.
- Yılmaz Altuntaş, E., Altıparmak, İ., Sünger, B. & Tünel, C. (2022). Covid-19 pandemisi sürecinde bilgi ve haber kaynaklarına ulaşmada yeni bir risk olan "Infodemi" yönetimde kullanılan iletişim stratejileri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(29), 15-27.

Yazar katkı düzeyi/Author contributions:

Makale Tasarımı: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Literatür Taraması: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Veri Toplama ve Analiz: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Sonuç: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Son Okuma, Kontrol ve Sorumluluk: H. Kırılmaz, A. Cebeci.

Design of article: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Literature review: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Data acquisition and analysis: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Conclusion: H. Kırılmaz, A. Cebeci. Final reading, checking and approval: H. Kırılmaz, A. Cebeci.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: Covid-19 Aşıları Türkiye Örneği

Disinformation on Social Media: Covid-19 Vaccines the Case of Türkiye Example

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Orhan Gevrek

ORCID:
0009-0002-0757-7155

Geliş tarihi/Received:
11.09.2023

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
13.11.2023

Kabul tarihi/Accepted:
14.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Gevrek, O. (2023). Sosyal
medyadaki dezenformasyon:
Covid-19 aşıları Türkiye örneği.
İletişim ve Diplomasi, 11, 27-55.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1358371

Orhan GEVREK¹

ÖZ

Sosyal medya platformlarının baş döndüren hızı sayesinde bireyler artık bilgiye daha hızlı ulaşabilmektedir. Sınırsız hızlı iletişim ve bilgiye anlık ulaşım kullanıcılara önemli avantajlar sağlasa da birçok dezavantajı ve sorunu da beraberinde getirebilmektedir. Covid-19 pandemisi süresince yapılan yanlış ve hatalı bilgilendirmeler sebebiyle ülkeler hem pandemiyle uğraşırken hem de dezenformasyonla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yaşadığımız zaman diliminde sosyal medya sıradan bireyleri, içerikleri tüketen aynı zamanda üreten kullanıcılara dönüştürmektedir. Yankı odaları sayesinde kısa sürede çok fazla etkileşim alan ve dolaşıma sokulan bir haber, iddia, içerik; hatalı ilişkilendirme mi, çarpıtma mı ya da yanlış mı olduğu anlaşılmeden dezenformasyona sebep olmaktadır. Bu çalışmada Covid-19 pandemisi süresince DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından pandeminin ilan edildiği 11 Mart 2020 ile Sağlık Bakanlığı'nın açık havalarda maske takma zorunluluğunu kaldırdığı 2 Mart 2021 tarihleri arasında, sosyal medyada çıkan ve teyit.org tarafından yalan/yanlış haber olarak tespit edilen paylaşımlardan toplam 37 içerik incelenmiştir. Veriler, doküman inceleme yöntemiyle derlenmiş ve betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, en çok kullanılan dezenformasyon türü, 19 adetle 'çarpıtma'dır. Araştırmada tespit edilen diğer bir bulgu ise teyit.org tarafından yayınlanan paylaşımların yapıldığı hesapların önemli bir çoğunluğunun sahte isimle açılmış olması, gerçek isim kullanılmadan fake hesaplardan dezenformasyonun dolaşıma sokulmasıdır. Sosyal medya-

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Sakarya, orhan.gevrek@ogr.sakarya.edu.tr

da yaşanan bu dezenformasyona karşı medya okuryazarlığı en önemli savunma aracı olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, infodemi, sosyal medya, medya okuryazarlığı, Covid-19 aşılıarı

ABSTRACT

Thanks to the rapid pace of social media platforms, individuals can now access information more quickly. While unlimited and swift communication, along with instant access to information, offers significant advantages to users, it can also bring about numerous disadvantages and challenges. The dissemination of false and erroneous information during the COVID-19 pandemic has compelled countries to combat disinformation while tackling the outbreak. In our contemporary era, social media transforms ordinary individuals into simultaneous content consumers and producers. Echo chambers play a pivotal role, rapidly amplifying news, claims, and content that gain substantial interaction, thus leading to the propagation of disinformation before the accuracy of the association, distortion, or claim is properly discerned. In this study conducted between March 11, 2020, when the World Health Organization (WHO) declared the pandemic, and March 2, 2021, when the Ministry of Health lifted the outdoor mask mandate during the COVID-19 Pandemic, 37 instances of false or misleading news shared on social media were collected and analysed by Teyit.org. The data were compiled using the document analysis method and were subjected to descriptive analysis. According to the research findings, the most prevalent form of disinformation is distortion, amounting to 19 cases. Another noteworthy discovery is that a significant majority of the accounts posting on Teyit.org employ pseudonyms, and these pieces of disinformation are disseminated from fake accounts that do not employ genuine identities. Media literacy emerges as the foremost defence mechanism against this form of disinformation within the realm of social media.

Keywords: Disinformation, infodemic, social media, media literacy, COVID-19 vaccines

EXTENDED ABSTRACT

With the introduction of new media tools and the internet into our lives and the rapid development in these areas, users are now shedding their passive positions and adopting an active stance in every moment and activity. Based on this change and transformation, individuals are evolving into users who not only consume produced content but also generate content for new media tools and platforms. Thanks to social media platforms, where new ones are added every day, the speed of information

sharing increases, while the coverage reaches its maximum point. Over the course of a decade, the discourse surrounding Web 1.0 and Web 2.0 has evolved, as they have shown to be insufficient, prompting the emergence of Web 3.0 and potentially even Web 4.0. Today, it is an undeniable reality that the concept of the Internet of Things is even more pronounced. Thanks to the internet and new media tools, tasks that required physical movement in the past can now be accomplished with a single click, allowing individuals to engage in virtually any activity that comes to mind without the need for physical presence. Conversely, in these associations or participations, although there are exceptions, users are often not obliged to reveal and share their true identities, a parallel to anonymization; rationality can lead to questioning the concept of truth. In the past, data processed by large machines housed in rooms is now handled using phones in our palms or digital watches on our wrists, ushering in a new era of information access characterized by minimal dimensions and cost-effective accessibility. Individuals can now instantly follow news and developments from any point in the world with a single click, positioning themselves at the center of progress through the content they consume and produce. Alongside all its positive contributions, it can also serve as the source and distributor of false, erroneous, distorted, or fabricated content and shares due to the deficiencies in internet and new media tool regulation. At this very juncture, the new media tools individuals employ to fulfill their news and information needs also foster disinformation, which infiltrates our lives through these concepts and can mislead users, each of whom is a consumer, when it comes to decision-making. When produced content isn't properly filtered, it can be used and propagated by corporate news channels or internet news pages without verification. Perhaps the most tangible example of disinformation emerges in the context of the COVID-19 pandemic. In this process affecting people worldwide, individuals have been isolated, forced to maintain physical distance, and digital elements and activities have replaced physical actions in many domains, from education to business, commerce to art. Socially, personal practices have undergone a complete transformation, adopting an entirely new form. Isolated individuals have tended to use the internet and new media tools more frequently to keep up with developments. The lack of control in new media tools provides a breeding ground for false, inaccurate, or erroneous information and documents. Every conscious or unconscious sharing directly affects the battle against the COVID-19 pandemic. Be it for various reasons such as boosting click counts, increasing popularity, growing follower numbers, and many others, shares made without confirming their accuracy and authenticity have given rise to disinformation and intensified the workload of dedicated healthcare professionals. Individuals who disregard the ability to act prudently and consciously, especially in times of crisis, find themselves bombarded with information during COVID -19 and experience increased difficulty in navigating this process. With the COVID -19 pandemic, society has also encountered the concept of an infodemic. This concept, which has been introduced into the literature by the

World Health Organization, reveals how dangerous the term pandemic is on a world scale on an informational basis. Regrettably, despite the prevailing unfamiliarity with the term among people at this time, they continually take the position of interlocutors and actively engage in the phenomenon. Once a post, news article, or piece of information is released by its source, it relinquishes its distinctive characteristics and assumes a significant role in disseminating information to a wide audience. Within the scope of the research, the posts shared through new media tools during the COVID-19 pandemic were evaluated. Between March 11, 2020, when the World Health Organization (WHO) declared the pandemic, and March 2, 2021, when the Ministry of Health lifted the outdoor mask mandate during the COVID-19 Pandemic, 37 instances of false or misleading news shared on social media were collected and analysed by Teyit.org, which serves as a verification platform. The data were compiled using the document analysis method and were subjected to descriptive analysis. During periods of crisis, it is seen that a considerable number of posts are shared by anonymous accounts and attract substantial engagement, mostly due to the limited ability to exercise control. It is believed that the most effective strategy to combat various forms of negativity and disinformation is to cultivate a state of conscious social media literacy.

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dönem; 'dijital çağ', 'post-truth çağ', 'bilgi çağı' ifadeleri ile tanımlanırken birçok sosyal bilimci tarafından 'ağ toplumu' olarak da nitelendirilmektedir. Bu tanımlamalar iletişim ve bilginin teknolojik atılımlarla geldiği noktayı da ifade etmektedir. Geleneksel medya ile başlayan toplumun bilgilendirilmesi ve kanaat oluşumu süreci, yeni medya araçlarının gelişimi ve çeşitliliği ile değişim geçirmektedir. Anlık haberdar olma ihtiyacı ile birlikte yeni kitle iletişim aracı olarak sosyal medya ön plana çıkmaktadır. Sosyal medya kendinden önceki iletişim araçlarından aldığı mirasın üzerine yenilikler eklemekte, çevrim içi anlık bilgiye günün her anı erişimi mümkün hâle getirmektedir. Çeşitli tanımlamaları olmasına rağmen genel mânada sosyal medya, mekân ve süre kısıtı olmaksızın üretilen her içeriğin doluşma sokulabildiği, kritik edilebildiği ve etkileşimin had safhada olduğu iletişim türü olarak tanımlanabilmektedir (Çalışkan & Mencik, 2015, ss. 256-257). Sosyal medyanın bilgi paylaşımı noktasında belki de etkisini en yoğun gösterdiği dönemin, yaşadığımız Covid-19 pandemisi dönemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çin'deki bir lokasyondan başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alarak pandemi boyutuna çıkan koronavirüs; bireylerin sosyal ve ekonomik ilişkilerinden kişisel ve toplumsal ilişkilere kadar her noktada olumsuz etkilere sebep olmuş, gündelik hayat tarzlarını değişime uğratmıştır (Porsuk & Cerit, 2021, s. 349). Tüm dünyada derin izler bırakan Covid-19 pandemisi ile birlikte hayatımıza giren 'pandemi' terimi ise; bir rahatsızlığın veya enfeksiyonun, farklı birçok kıtada, devletlerde, kısacası dünya genelinde büyük bir

coğrafyada etkisini göstererek yayılması olarak nitelenmektedir. Virüse bağlı olarak Türkiye’de de ilk hastanın tespit edildiği 11 Mart 2020 günü Dünya Sağlık Örgütü’nce (DSÖ) pandemi ilan edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Virüse veya enfeksiyona karşı direnç sağlayan kişilerin sayısının, virüse yakalandığı tespit edilen kişilerin sayısına olan orandan fazla olması halinde, virüslerin toplum genelinde yayılma hızının düşüşe geçeceği belirtilmektedir. Pandeminin ilk gününden itibaren söylenen ‘sürü bağışıklığı’ tanımı, genel bağışıklığa denk düşmektedir (Dayan, 2021, s. 99). Virüsün etkisini azaltarak, daha geniş alanlara yayılımını engellemek gayesiyle hayata geçirilen süreli karantinalar, serbest hareketi de engellemektedir. Kısıtlılığın verdiği gelecek kaygısı, asosyalleşme, tüketime yoğunlaşıp üretimden uzaklaşma gibi etkiler kişilerde öfke kontrolünü olumsuz yönde tetiklemektedir (Aydın, 2022, s. 76). Dünya genelinde aşı ile bağışıklama sürecine paralel olarak 25 Kasım 2020 tarihinde T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından, Çin tarafından geliştirilmiş olan Sinovac aşısı için anlaşma sağlandığı açıklanmıştır (tr.euronews, 2023).

Bu açıklamanın ardından Türkiye’de sosyal medya üzerinden bir aşı karşıtlığı tartışması başlamıştır (Şahin, 2022, s. 581). Aşı tereddütünü tetikleyen ve olumsuz yönde katkı sunan bir başka unsur ise sosyal medya platformlarındaki paylaşımlardır. Bireyler aşılarla ilgili yanlış bilgi ve dezenformasyondan etkilenmektedir. Özellikle izole bir dönem geçiren kişiler yoğun olarak kullandıkları sosyal medya platformları üzerinden yapılan hatalı bilgilendirmeler ve yönlendirmelere inanarak kanaat geliştirmektedir. Pandemi süresince paylaşılan aşı karşıtı haberler, içerikler, oluşan kanaatlere etki ederek toplumdaki aşı tereddütünü beslemektedir (Özmen & Aksoy, 2022, s. 551-552). Aşının güvenilirliğinin resmî makamların açıklamalarından ya da bilimsel verilerden ziyade, sosyal medyadaki paylaşımlar üzerinden değerlendirildiğini söylemek yerinde bir değerlendirme olacaktır. Araştırma; yeni medya araçlarının kriz anlarında yalan haberlerin yayılımında ne derece etkili olduğu sorunsalından hareketle, veriler ışığında bunun tespitini amaçlamaktadır. Bu bağlamda Covid-19 aşıları ile ilgili dolaşıma sokulan yalan haberlerin en çok hangi mecralarda yer aldığı ve bu süreçte en fazla hangi dezenformasyon türünün kullanıldığı ele alınmaktadır. Araştırma alan yazına sunduğu katkının yanı sıra; elde edilen veriler ışığında bireylerin daha sonraki süreçlerde, sosyal medya platformlarında maruz kaldıkları haberleri ve enformasyonları nasıl değerlendirebilecekleri bağlamında da örnek teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir.

Sosyal Medya ve Dezenformasyon

Niteliğine yönelik yapılan tasvirler çerçevesinde dezenformasyon, gerçeğe aykırı olduğu bilinen bir bilginin bireye veya topluma (kamu barışına) zarar verme kastıyla paylaşılması olarak tanımlanabilmektedir (Balcı & Çakır, 2023, s. 4). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise dezenformasyon sözcüğü Fransızca kökenli olarak ifade edilerek

'bilgi çarpıtma' şeklinde nitelenmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Uluslararası sözlüklerden Cambridge Dictionary'de dezenformasyonun tanımı; "İnsanları kandırmak amacıyla yayılan yanlış bilgiler" (False information spread in order to deceive people) olarak geçmektedir (Cambridge, 2023). Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere kavramın net bir tanımlaması olmamakla birlikte ana hatlarıyla nitelemeler benzerlik göstermektedir.

Covid-19 pandemisi süresince dezenformasyon, ülkeleri, bireyleri etkilemekte ve bu önemli bir sorun hâline gelmektedir. Koronavirüs pandemisi boyunca gerçek, sağlıklı ve güncel bilgiye erişmek önemini daha çok hissettirmektedir. Geleneksel medya araçlarının yanı sıra internet aracılığıyla sosyal medya platformları üzerinden dolaşma sokulan yalan haberlerin meydana getirdiği dezenformasyon, virüsle sürdürülen mücadeleye büyük zarar veren unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın, 2020, s. 81). Covid-19 dezenformasyonu fiziksel sağlığımızın yanı sıra ruhsal duygu durumu hâlimizi de etkilemektedir. Aşı gibi etkin tedbirlerle korunulabilecek bir salgında bireyler kendilerini hem dezenformasyonun sebep olduğu panik hâlinden hem de virüsten sakınmak zorunda kalmaktadır.

Koronavirüsün hızlı yayılımına bağlı olarak yaşam kayıplarının en aza indirgenmesi adına farklı ülkeler tarafından aşı üretimi hayata geçirilmektedir. Bu kapsamda üretilen aşılarda ilgili, imal aşamaları, muhteviyatı ve uygulama yöntemleri gibi farklı başlıklarda sorulara cevap olacak nitelikte haberler yayınlanmaktadır. Korunma kapsamında aşıyla ilgili yapılan haberlere ve sosyal medya üzerinden aşının olumsuz etkilerine atıf yapılarak yayılan enformasyonlara yönelik ilgi de artış göstermektedir (Irak, 2022, s. 117). Hayatta kalma içgüdüğü bu aşamada sağlıklı düşünme ve süzgeçten geçirme gibi temel kavramları öğretilmekte, bireyler ulaştıkları bilgileri kritik etme fonksiyonuna tabi tutmadan kanaat oluşturma aşamasına geçebilmektedir. İnsanlar buldukları ortamlarda kendileri için en iyi olanın ne olduğu, sürecin nasıl ilerlediği gibi bilgilere en hızlı ve en kolay mecralardan ulaşmaya çalışmaktadır. Normal süreçlerden farklı olarak bu gibi kriz anlarında dolaşım hızına bağlı olarak bilgi kirliliği de had safhaya çıkmaktadır.

Süreç boyunca Covid-19 dezenformasyonu, resmî kaynaklı haber kanalları ve internet haber sitelerinin yanı sıra sosyal medya araçları, kapalı mesajlaşma sistemleri ve farklı uygulamalar üzerinden geniş kitlelere yayılmaktadır. Ülkemizde ilk vaka tespitinin yapıldığı 11 Mart 2020 tarihinde sosyal medyada 747 bin 862 adet paylaşım yapıldığı ifade edilmektedir (thebrandage.com, 2022). Bireyler edindikleri bilgileri sadece kendileri için değerlendirmemekte, yakın aile fertleri başta olmak üzere diğer bireylerin de istifade etmeleri için yayılmasına aracı olmaktadır. Bunu yaparken öncelik, bilginin yakın çevreden başlayarak etki halkasını genişletmesi ve büyük kitlelere ulaşması olarak görünse de temelde en önemli unsur olan 'doğru' kavramı çoğunlukla ıskalanmaktadır.

Dünya genelinde alınan tedbirlerle insanlar evlerinde izole edilmekte, mesleki aktiviteler değişkenlik göstermekte, tüketim olgusu yeni bir biçime bürünmekte, yüz yüze iletişim sekteye uğramakta, devletler arası gidiş gelişler kısıtlanmakta; bu da bireylerin bilgi ve etkileşim için konvansiyonel medyanın yanı sıra sosyal medyayı da etkin kullanmalarına kapı aralamaktadır (Öngel, Tatlı, & Bozkurt, 2020, s. 841). Temel fonksiyonların yavaşladığı ve yavaşlatıldığı bir ortamda, bilginin dolaşım hızı tam tersine her geçen gün artmakta ve arttırılmaktadır. Sosyal medyanın hızına paralel olarak resmî kaynaklar tarafından yapılan bilgilendirmelerin süreleri de aynı doğrultuda hızlanmaktadır.

Türkiye’de sosyal medya platformlarındaki dezenformasyon türlerine yönelik araştırma ve incelemeler mevcuttur. Kobak ve Soğukdere (2021, s. 186). tarafından orman yangınlarına yönelik paylaşımlar üzerinden yapılan haberlerle ilgili gerçekleştirilen çalışmada teyit.org üzerinden incelemeler yapılmış ve sosyal medyanın, dezenformasyonun gerçekleşmesinde işleri kolaylaştırdığı ve hızlı yayılımına zemin hazırladığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda bireylerin daha çok “çarpıtma” ve “hatalı ilişkilendirme” türündeki paylaşımlarla denformasyona maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ulaşılan başka bir sonucun ise dezenformasyon oluşumuna sebep olan iletilerde büyük oranda takma isim kullanılması olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kriz anlarında sosyal medya platformlarının hatalı veya yanlış enformasyonun daha geniş kitlelere yayılımında öncü olduğu belirtilmektedir. Elde edilen bulgular neticesinde problemin çözümü için doğrulama platformlarının yanı sıra kullanıcılara da önemli görevler düştüğüne atıfta bulunularak; medya okuryazarlığının, yalan haberlerin tespiti ve problemin çözümü noktasında etkin rol oynayacağı ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında alan yazına yönelik yapılan araştırmalarda olduğu gibi yeni medya araçlarının ve sosyal medya platformlarının dezenformasyonun yayılımına zemin oluşturduğu dile getirilerek; doğrulama platformlarının geleneksel medyadaki ‘eşik bekçisi’ kavramına denk düşebileceği belirtilmekte ve kullanıcıların çoklu kontrol mekanizması olarak bu platformları da incelemelerinin yerinde olacağı ifade edilmektedir.

Topçu ve Çaycı (2022, s. 188) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise; Covid-19 pandemisine yönelik dezenformasyon konusu ele alınmış ve sosyal medya mecralarının yanlış bilginin yayılmasında oynadığı rol teyit.org platformunda Covid-19 pandemisiyle ilgili paylaşılmış olan içerikler üzerinden analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında sosyal medya platformlarındaki yalan haberlerin toplumun psikolojik durumunu da etkilediği belirtilmektedir. Araştırmanın amacı yeni medya araçlarının doğru olmayan bilginin yayılımında ne kadar etkin rol oynadığının koronavirüs pandemisi sürecinde yapılan paylaşımlar üzerinden tespit edilmesi olarak ifade edilmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ışığında yeni medya araçlarının, sosyal medya platformlarının, bilgi kirliliğine sebep olduğu sonucuna erişildiği belirtilmektedir. Ayrıca temel gayelerden birinin, daha geniş kitleleri ilgilendiren neticelere erişmek olduğu ifade edilmektedir. Araştırma neticesinde elde edilen sonuç, literatürdeki diğer araştırma-

larla paralellik göstermekte ve sağlıklı, bilinçli, yerinde kullanım sayesinde yeni medya araçlarının kullanıcılar arasında pozitif yönde etkileşime olanak sağladığı, ancak gerçek bilginin edinilmesi noktasında zaman zaman negatif yönde fonksiyon gösterdiği belirtilmektedir. 'Vatandaş gazeteci' kavramı üzerinden de değerlendirilmede bulunan araştırmada; hızın, doğrunun önüne geçmesinin iletişimde reel olan bilginin etki alanını daralttığına vurgu yapılarak, 'etik' kavramının önemine değinilmektedir. Yeni medya araçlarında özellikle eksik olan kısmın kontrol mekanizması olduğu dile getirilerek bu durumun yalan haber ve hatalı enformasyonun yayılımını etkilediği belirtilmektedir. Özellikle pandemi döneminde sosyal medya platformlarının kullanımının arttığı vurgulanarak, bu durumun toplum psikolojisini de derinden sarstığı, bunun üstesinden gelmenin en önemli sacayağının da resmî ve yetkili mecralardan yapılan açıklamaların ve paylaşımların öncelikle değerlendirilmesi olduğu ifade edilmektedir. Araştırma neticesinde dezenformasyonla mücadelede çözüm olarak dijital medya okuryazarlığının önemine değinilerek, bireylerin bu alışkanlığı edinmelerinin yalan haberle mücadelelerinde işlerini kolaşlaştıracakları ifade edilmektedir.

Başka bir akademik çalışmada Ünal ve Çiçeklioğlu (2022, s. 143) tarafından Covid-19 pandemisinin başlangıcında ülkemizdeki yanlış bilgi ve yalan haber akışı incelenmiş, yalan haberin uluslararasılığına dikkat çekilerek 'tehdit' olarak nitelendirilmiştir. Tüm sorumluluğun doğrulama platformlarına yüklenmesinin yanlışlığına dikkat çekilerek kapsayıcı bir bakış açısıyla durumun değerlendirilmesinin doğru olacağı ifade edilmektedir. Olağanüstü durumlarda yalan içeriklerle hazırlanan paylaşımların ve haberlerin; paylaşım hızının ve etkisinin önlenmesi noktasında, bunun nasıl olacağını ve bu içeriklere rastlayan bireylerin yeni medya okuryazarlığını olumlu yönde nasıl geliştirebileceklerinin düşünülerek hayata geçirilmesinin önemli olduğu ifade edilmektedir. Covid-19 pandemisi boyunca doğru bilgiye erişim için doğrulama platformlarına daha fazla ihtiyaç hissedildiği belirtilerek; bahse konu çalışmanın temel amacının; teyit.org aracılığıyla pandeminin ilk zamanlarında yapılan doğrulama etkinliklerinin farklı dönemlerle kıyaslanması şeklinde analiz etmek olduğu ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında pandeminin; yalan haber ve hatalı enformasyonun yapılmasına ne kadar etki ettiği ve doğrulama platformunun incelediği içeriklerin kategorik olarak neler olduğu sorularına cevap arandığı belirtilmektedir. Kategoriler toplumsal hayatta bireylerin yaşam pratiklerindeki alanlar içerisinde yer alan politika, bilim gibi birkaç başlıkta derlenmiş ve şüpheli paylaşım sayılarının hangi kategoride yoğunluk gösterdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki aşamada bu içeriklerin hangi sosyal medya platformlarında yoğunluk gösterdiği ile ilgili de değerlendirmelerde bulunulmuştur. Araştırma kapsamında doğrulama platformlarında pandemiden önce yoğunluk olarak 'siyaset' kategorisinde yalan haber paylaşımının ağırlık gösterdiği ifade edilirken, pandemi ile birlikte bu kategorinin değiştiği ve tabiatıyla sağlık alanında daha çok doğrulama faaliyeti yürütüldüğü sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir. Çalışma kapsamında elde edilen bir başka bulgunun da; yalan

haberlerin önemli bir oranda zarar verme ve aldatmaya yönelik olduğu ifade edilmektedir. Elde edilen bulgular ışığında; doğrulama platformlarının özellikle kriz anlarında daha fazla önem arz ettiği belirtilerek, bu bağlamda platformlara önemli görevler düştüğü dile getirilmektedir. Çözüm noktasında önerilerde de bulunulmakta ve sadece bireyler değil genele yayılmış kapsayıcı bir çözümün sorunla mücadelede etkili olacağı ifade edilerek aynı şekilde medya okuryazarlığının önemi vurgulanmaktadır.

Diğer bir araştırmada; Taşdemir ve Karadeniz (2021, s. 81) tarafından Covid-19 pandemisi ve aşılara ilgili sosyal medyada üretilen yalan haberler incelenmiş ve yine doğrulama platformu olarak teyit.org seçilerek platformdaki paylaşımlar üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Araştırma sonucunda çevrim içi özelliğiyle bireylerin kullanımına sunulan sosyal medya platformlarının; “hatalı”, “yalan” ve “bağlamından kopartılmış” içeriklerin üretilmesine ve dolaşıma sokulmasına daha uygun bir formda olduğunun görüldüğü belirtilmektedir. Araştırmanın amacı; Covid-19 aşılı ile ilgili yapılan haberleri dezenformasyon çeşitleri bakımından kategorize etmek, üretilen haberler üzerinden haber temalarının doğru veya yanlış enformasyonlar çerçevesinde hazırlanıp hazırlanmadığını tespit etmek olarak belirtilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, yeni medya araçları başta olmak üzere sanal ağlar üzerinden, özellikle de sosyal medya platformları vasıtasıyla “yalan”, “hatalı”, “uydurma” haberlerin bilinçli olarak yapıldığı ve dolaşıma sokulduğu, bu platformların yapısal olarak da bu tarz bir işleve uygun olduğu paylaşılmaktadır. Sorunun çözümü için doğrulama platformlarının sayılarının artmasına atıfta bulunularak, sadece yerel değil global ölçekte çözüm üretme aşamasında bu platformların çoğalmasının daha da önemli olduğu vurgulanmaktadır. Diğer yandan platformların aldığı sorumluluk kadar kullanıcıların da aynı ölçüde sorumluluk almalarının gerekliliği ifade edilerek, bilginin doğruluğunun kullanıcı tarafından teyidinin önemine değinilmektedir.

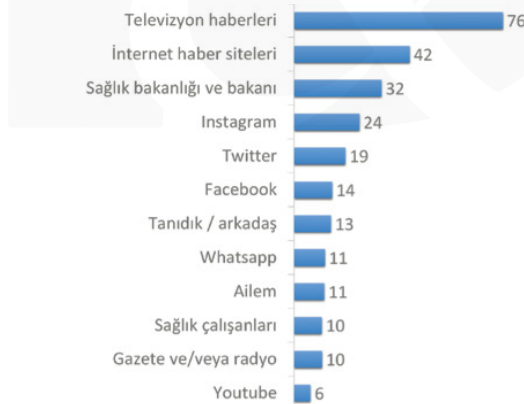
Doğrulama platformları ile ilgili Adıyaman (2022, s. 1326) tarafından “hakikat ötesi çağda profesyonel bilgi doğrulayıcılığı kimliği” başlığıyla yapılan araştırmada teyit konusunun önemine vurgu yapılmaktadır. Doğru bilginin teyidi kısmında yaşanan sorunsallara değinilerek yanlış bilginin doğru bilgiden daha hızlı yayılmasının, doğru bilginin teyidi ve daha hızlı dolaşıma sokulmasında bir diğer önemli güçlük olduğu belirtilmektedir. Bu araştırmada doğrulama platformlarının etkisi bağlamında haber doğrulayıcıları, geleneksel gazeteci kavramıyla eşleştirilerek değerlendirilmektedir. Doğrulama platformlarında görev yapan editörlerin karşılaştıkları güçlükler de ele alınmaktadır. İçerik bağlamında gazetecilikle etik değerler noktasında özdeş görülen doğrulayıcılar; dijital ortam, uygulama yöntemi ve hız noktasında gazetecilikten farklı konumlanmaktadır. Araştırma kapsamında birinci kaynak olarak doğrulayıcılar üzerinden yapılan değerlendirmede, editörler tarafından özellikle yalan haberlerin çokluğuna değinildiği belirtilerek, editörler kadar kullanıcıların da sorumluluk almalarının yerinde olacağı belirtilmektedir.

Sosyal Medya ve İnfodemi

Pandemi sürecinde virüsün yayılımına bağlı olarak pandemiden esinlenip uluslararası otoriteler tarafından 'infodemi' kavramı sürece katılmış ve tanımlanmıştır. İnfodemi, bir hastalık salgını süresince fiziksel ve sanal ortamlarda yanıltmaya yönelik ve yanlış enformasyon barındıran aşırı bilgi olarak nitelenmektedir. İnsan sağlığını olumsuz yönde etkileyen, bireylere zararı dokunan ve bilinç karışıklığına sebep olan bu süreç sonunda bireyler, risk olarak davranışlarını buna göre belirlemektedir. İnfodemi; sağlık alanında görev yapan çalışanlara ve otoritelere olan güveni de zedeleyerek toplumsal sağlık refleksini etkilemekte, halk sağlığı tepkisini baltalamaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2023). Beden sağlığı kadar kriz anlarında bireylerden ruh sağlıklarını da muhafaza etmeleri beklenmektedir. İşitsel, yazınsal ya da görüntüsel olarak dolaşıma sokulan her yalan haber ve dezenformasyon ruhsal sağlığı olumsuz etkilemektedir.

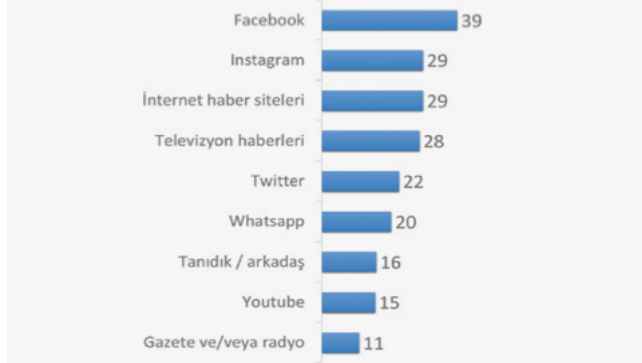
Toplum bu süreçte pandemiye bağlı olarak mekânsal anlamda birbirinden izole olurken, sosyal medya aracılığıyla farklı bir düzlemde iletişimini ve etkileşimini devam ettirmiştir. Pandemi süresince virüsle ilgili bilgi edinme mecralarına yönelik yapılan araştırmalar, sosyal medyanın bilgi paylaşımında etkin olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda TRT Akademi tarafından yapılan İnfodemi Araştırma Raporu önemli ipuçları vermektedir (TRT Akademi, 2020, s. 222). Grafikte yer alan bilgiler kapsamında bireylerin en fazla takip ettikleri bilgi kaynakları arasında sosyal medya mecralarının, aile bireylerinin önünde yer aldığını söylemek yerinde olacaktır.

Grafik 1. Pandemi Sürecinde En Fazla Takip Edilen Bilgi Kaynakları – Türkiye Geneli (%)

Aynı zamanda TRT Akademi İnfodemi Araştırma Raporu tarafından yapılan diğer bir değerlendirmede, Türkiye genelinde en fazla infodemiye maruz kalan bilgi kaynakları arasında sosyal medyanın yine öncelikli olduğu görülmektedir (TRT Akademi, 2020, s. 239). Sosyal medya, deyim yerindeyse infodeminin ve dezenformasyonun 'kuluçka merkezi' konumunda yer almaktadır.

Grafik 2. Pandemi Sürecinde En Fazla İnfodemi İçerdiği Düşünülen Bilgi Kaynakları-Türkiye Geneli (%)

TRT Akademi tarafından yayınlanan araştırma verilerinden de anlaşılacağı üzere; Instagram, internet haber portalları ve Sağlık Bakanlığı; tv haberlerinin peşinden bilgi edinme aracı olarak en fazla tercih edilen platformlar olarak öne çıkmaktadır. Bireylerin evde kaldıkları süre içerisinde, bilgiye erişimleri noktasında sosyal medya platformlarının ve televizyonun aktif rol oynadığı görülmektedir (TRT Akademi, 2020). Araştırmada infodeminin en fazla etkin olduğu sosyal medya mecrasının Facebook olarak tespit edildiği anlaşılırken, onu sırasıyla Instagram ve internet haber sitelerinin takip ettiği, X (o dönemki adıyla Twitter)'in de %22 ile azımsanmayacak oranda infodemiye aracılık ettiği görülmektedir. Yoğun olarak sosyal medya mecralarında kendisine zemin bulan ve dolaşım gösteren yanlış enformasyonun, infodemiye de beslediği ve toplum sağlığını, kamu güvenliğini tehdit ederek aşırı karışıklığı tetiklediği anlaşılmaktadır (Narmanlı, 2022, s. 53). Koronavirüs pandemisi ile birlikte izole ortamlarda devam eden sosyal hayat, ilişkilerin niteliğini ve süresini de değişime uğratmış, bireyler kişisel alanlarında aile bireyleriyle daha sık bir araya gelerek iletişim kurmaya başlamıştır. Diğer yandan ülke genelindeki ve dünyadaki gelişmelerin de takip edilebilmesi için kişiler sosyal medya platformlarına yönelmiş ve bu alanı etkin bir şekilde kullanmıştır. İçerisinde doğruyu olduğu gibi yanlış bilgiyi de barındıran sosyal medya platformlarının yanı sıra radyo, televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçları da bilgi kirliliğini tetiklemekte; bu da tabiatıyla infodemiye sebep olmaktadır. Dolaşımda olan yanlış enformasyon, bireylerin paniklemesine sebep olabilmekte, yanlış tedavilere yöneltebilmekte ve kamu sağlığı konusunda resmî kurumların çalışmalarını sekteye uğratabilmektedir (Yavuzdemir & Çit, 2021, s. 44). Bu süreçte yaşanan can kayıplarının da bu kapsamda ele alınması ve incelenerek değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Sosyal medya platformlarının etkilerinin ölüm oranlarıyla olan ilişkisinin veriler ışığında değerlendirilmesi, daha sonraki krizlerde alınabilecek tedbirlere de zemin oluşturabilecektir.

Medya Okuryazarlığı

Medya okuryazarlığı dijital ya da geleneksel medyayı tanıma, oluşturma ve medya içeriklerinin kritiğini yapabilmeye destek olmaya yönelik bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Kıran, 2020, s. 235). Medya okuryazarlığı bilincine sahip bir kullanıcıdan, bireysel tercihte bulunabilmesi, kişisel fayda için doğrunun ve yanlışın, müspet ve menfi olanın ayırımını yapabilmesi, tüm bu özellikler için de uygun bilince ve yeterliliğe sahip olması istenmekte, bu özellikler de kavramın temel dinamiklerini oluşturmaktadır (Tiryaki & Akça, 2021, s. 963). Sosyal medyanın kitleler üzerindeki etkisinin genişliği ile iletişim teknolojilerindeki gelişmenin paralellik gösterdiği düşünülmektedir. Kişilerin geleneksel medya üzerinden aldıkları mesajların niteliği, sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle farklılaşmış ve daha çeşitli hâle gelmiştir. Bu sürecin devamında ortaya çıkan içeriğin denetlenmesi sorunsalının kriz anlarında normal zamanlardan daha fazla önem arz ettiği düşünülmektedir.

Herkesin medya okuryazarlığı bilincine sahip olması için gerekli adımların hem kamu hem de özel sektör aracılığıyla atılması gerekmektedir. Türkiye’de bu alanda medya okuryazarlığı ile ilgili kamu kurumları tarafından öncü adımlar atıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili ülkemizdeki resmî kurumlar nezdinde yapılan programlarda medya okuryazarlığı konusu da çoğu kez ele alınmış ve sonuçların yer aldığı bildirilerde medya okuryazarlığına değinilmiştir (İlhan, 2015, s. 55). Dünyanın farklı ülkelerinde medya okuryazarlığı ile ilgili eğitim müfredatları oluşturulurken; Türkiye’de de ilköğretimden itibaren bu yeterliliğe sahip olunması için girişimlerde bulunulmuştur. Bu çalışmalar neticesinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından protokoller gerçekleştirilmiştir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun resmî internet sitesinde içerikle ilgili bilgilendirme çerçevesinde “İlköğretim Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı”nın 31 Ağustos 2006 tarihinde MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nda görüşülerek kabul edildiği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, 2006-2007 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen beş pilot ilde medya okuryazarlığı dersinin okutulmaya başlandığı belirtilmektedir (RTÜK, 2016).

Bilgi çağı olarak nitelenen günümüzde yüz yüze iletişimin yerini dijital iletişimin alması ile gerçeğe ulaşmak daha da zorlaşmaktadır. Artık haberlere, bilgiye, olaylara ve durumlara birçok iletişim kanalıyla anlık ulaşmak mümkün hâle gelmektedir. Bu kapsamda medya okuryazarlığının da yeni bir aşamaya geçmesi kaçınılmaz görülmektedir. Günümüzde medya okuryazarlığı, konumunu yeni medya okuryazarlığına bırakmaktadır.

Günümüzde yalan, yanlış, hatalı, abartılı v.b. içeriklerin yayılım hızının sosyal medyayla birlikte geçmişe oranla değişim gösterdiği düşünülmektedir. Yeni medyanın pozitif tarafında içeriklere, haberlere ve bilgiye anlık erişim sunması ve bunu yaparken zaman kısıtı olmaması gösterilirken; negatif yönünde, mesnetsiz, yanlış ve yalan enforsiyona dayalı bilgi paylaşımı çerçevesinde şekillenen haberler ön plana çıkmaktadır

(Sönmezer, 2022, s. 203). Yeni medya ile birlikte sadece tüketen değil üreten, katılan, içeriğin üretilmesinde aktif olarak yer alan kullanıcılar olarak yeni yetkinlikler kazanmak da kaçınılmaz görülmektedir. Dezenformasyonun yanı sıra infodeminin de olumsuz sonuçlarından en az şekilde etkilenmek için geleneksel medya okuryazarlığı tecrübelerini yeni medya okuryazarlığı bilgileriyle tekrar kurgulamak yerinde olacaktır. Yaşanan tüm bu gelişmelere paralel olarak teknolojinin iletişime ve bilgiye kattığı ivme neticesinde klasik anlamda tanımlanmaya çalışılan medya okuryazarlığı da kendisine yeni alt başlıklar açmaktadır. Süreç içerisinde medya okuryazarlığının tanımı; 'bilgi', 'reklam', 'görsel' ve 'dijital' okuryazarlık kavramlarıyla yeniden şekillenmekte ve kapsamı genişlemektedir (Baytimur & Çalışkan, 2019, s. 175). Özellikle pandemi gibi tüm toplumu etkisi altına alan kriz anlarında bilinçli bir medya okuyazarı olmanın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Her bireyin, her yeni medya kullanıcısının bu becerilere optimum düzeyde sahip olmasının, bireysel kriz yönetiminde etkili olacağı düşünülmektedir.

Pandemi boyunca maruz kalınan virüse karşı savunma aracı olarak aşı ön plana çıkarken aynı zamanda dezenformasyon ve infodemiye karşı da en etkili silahın bilinçli bir medya okuryazarlığı olduğu düşünülmektedir. Medya okuryazarlığı, kişilerin objektif bilgiye ulaşmalarını kolaylaştırırken diğer yandan toplumsal görüşün de doğru biçimlenmesine aracılık etmektedir. Kavram olarak temelinde; 'anlamak', 'eleştirel bakmak', 'değerlendirmek', 'bilgi ve beceri sahibi olmak' terimlerinin yer aldığı medya okuryazarlığının literatürde farklı tanımlamaları ve neden gerekli olduğu yönünde ifadelendirmeler yapılmaktadır. Medya okuryazarlığında 'bilinç' faktörü öncül bir konumda değerlendirilmektedir.

YÖNTEM

Türkiye'de Covid-19 sürecindeki aşı tutumlarını medya okuryazarlığı çerçevesinde analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında veriler, 'doküman inceleme' yöntemiyle derlenmiş, 'betimsel analiz' ile incelenmiştir. Doküman inceleme yöntemi farklı bilim dalları tarafından kullanılmaktadır. Ele alınan konu ile ilgili bilgi kaynağı olarak kullanılan, yazınsal ve sözel analize imkân tanıyan veriler, bu yöntem sayesinde analiz edilebilmektedir (Bingöl, Malçok, Ortaç, & Bozkurt, 2021, s. 71). Nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan doküman analizi; araştırmanın amacı çerçevesinde işlenen problem hakkında basılı ve görsel medyanın sunduğu verilerdeki içeriklerin ve bilgilerin analizine imkân sunmaktadır (Şahin & Başgöl, 2020, s. 52). Belgeler güncel verilerden veya kayıt altına alınmış değerli arşiv belgelerinden de oluşabilirken, üzerinde durulması gereken analiz edilen belgelerin kendine has özellikleri ve muhteviyatındaki bilgilerin gerçekliğini tesis ettikten sonra çözümlenmeye tabi tutulmaktadır (Yıldırım, 2015, s. 176).

Doküman inceleme yönteminde büyük veri yığınları karşısında örneklem seçimi çalışmayı daha verimli hâle getirebilmektedir. Araştırmacı, örneklem büyüklüğüne kendisi karar vermekle birlikte, bunun sayısını istediği gibi ayarlayabilmektedir. Çeşit-

li dokümanları çalışmasına katabileceği gibi, kısıtlamalar da yapabilmektedir (Kıral, 2020, s. 178). Araştırma kapsamında çalışma gurubu tespit edilirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden 'ölçüt örnekleme' tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme; araştırmayı gerçekleştiren kişinin öncesinde hazırlanan ölçüte denk düşen durumların ele alınmasıdır (Karslı & Kurt, 2022, s. 89). Mevcut araştırmanın evrenini teyit.org platformunda taranan ve Türkiye'de Covid-19 aşılı ile ilgili derlenen paylaşımlar oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama aşamasında sınırlama ve ölçüt olarak paylaşımların sosyal medya mecralarında dolaşıma girmesi kriter olarak alınmıştır.

Ayrıca Covid-19 pandemisinde, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 'pandemi' olarak ilan edildiği 11 Mart 2020 ile Sağlık Bakanlığı'nın açık havalarda maske takma zorunluluğunu kaldırdığı 2 Mart 2021 tarihleri arasında olması ve doğrulama platformu olarak hizmet veren teyit.org aracılığıyla yalan ve yanlış haber olarak nitelendirilmesi, diğer ölçütler olarak belirlenmiştir. teyit.org gibi farklı platformlarda da doğrulama çalışmaları yapılmaktadır. Uluslararası camiada bu çalışmaları sürdüren; checkyourfact.com, snopes.com ve factcheck.org gibi yabancı platformların yanı sıra, Türkiye'de bu platformlar arasında; evrimagaci.org, teyit.org, dogrulukpayi.com, malumatfurus.org, yalansavar.org, gununyalanlari.com, dogrula.org, kullanıcılara hizmet vermektedir (Kavaklı, 2019, s. 400). Kapsamları ve uygulama alanları farklı olsa da adı geçen platformların hepsi doğruluk ve kontrol görevi görmektedir.

Araştırmada Covid-19 pandemisi süresince yukarıda belirtilen tarih aralığında sosyal medya platformlarında dolaşıma sokulan ve yanlış/yalan olduğu teyit.org kanalıyla tespit edilmiş paylaşımlara yer verilmiştir. Bu paylaşımlar, paylaşımın başlığı, paylaşım tarihi, paylaşımın aslı, dezenformasyon çeşidi, paylaşımın yer aldığı platform ve etkileşim sayısı noktasında incelenmiştir. İçerikler; manipülasyon, çarpıtma, hatalı ilişkilendirme, uydurma, taklit, bağlamdan koparma ve parodi şeklinde dezenformasyonun 7 farklı türü üzerinden ele alınarak değerlendirilmiştir (teyit, 2023). Bu türleri literatürdeki karşılıklarıyla kısaca ele almak gerekirse; manipülasyon, propaganda ile eş değer görülmektedir. Fakat daha geniş kapsamda; 'kandırma motivasyonu ile hareket edilerek, gerçek belge, bilgi ya da görsellerin değiştirilmesi ve kişilerin kandırılması' olarak nitelenmektedir (teyit, 2023). Diğer bir tür olarak çarpıtma da; 'yanlış sevk etmek için doğru olanı özünden saptırma' tanımlamasıyla nitelendirilmektedir (teyit, 2023). Hatalı ilişkilendirme ise 'başka bir anın ya da olayın, görselin, içeriğin, ilgisi olmayan bambaşka bir olaya uyarlanarak yanlış bilgi aktarımına olanak sağlanması' olarak tanımlanmaktadır (teyit, 2023). Dezenformasyon türlerinden belki de en az masum olanı ise 'uydurma' olarak karşımıza çıkmaktadır. Uydurma kavramsal olarak; 'hazırlanan enformasyonun tamamen gerçek dışı, sahte, yalan içeriklerle kurgulanması ve zarar verme kastı güdülmesi' olarak ifade edilmektedir (teyit, 2023). İçerik türlerinden taklit ise; 'doğru, gerçek bir bilgi ya da içerik taklit edilerek yeniden üretilen içeriğe gerçekmiş hissi vermek' olarak anlamlandırılmaktadır. Çok sık karşılaşılmayan bu tür, seyrek görünmesine rağmen yalanın yayılımına zemin oluşturmaktadır (teyit, 2023). Bu türlerden tespiti en

zor olanlardan biri; ‘bağlamdan koparma’ olarak kullanıcıların karşısına çıkmaktadır. Bağlamdan koparma; ‘gerçekte hakikat olan bir olayın ya da kavramın, içeriğin içinde olduğu olay örüntüsünden kopartılarak, bambaşka bir olayın içerisinde kullanılması’ şeklinde tanımlanmaktadır (teyit, 2023). Dezenformasyon türünün son üyesi ‘mizah’ ise parodi ile ifade edilmektedir. Bu türde ciddi içerikler mizah amaçlı değiştirilerek, iletinin içine eğlence faktörü katılıp kullanıcılara servis edilmektedir. Gerçekmiş algısı vermediği ve mizah içerdiği açık olarak belirtildiği sürece zararsız içerikler olarak kabul edilmektedir (teyit, 2023). Tanımlamaları ne olursa olsun dezenformasyona zemin teşkil eden türlerin tamamı, doğru bilgiye erişimi sekteye uğratmakta ve bireylerin sağlıklarıyla ilgili süreçlerini etkin bir şekilde sürdürmelerine ket vurmaktadır.

Paylaşılan platform, dezenformasyon türü, teyit.org editörleri tarafından tespit edilen sayısal ve niteliksel verilerden elde edilen bilgilerdir. Sosyal medya mecralarında yayınlanan veya beğenilen her paylaşımın sahibine / kaynağına ulaşmanın mümkün olmaması ve yapılan paylaşımın bir süre sonra kullanıcılar tarafından silinebilmesi sebebiyle araştırma teyit.org un verileriyle sınırlı tutulmuştur.

BULGULAR

Araştırmada Covid-19 aşılı ile ilgili yapılan dezenformasyon içeriklerin analizleri tablodaki şekildedir.

İddia	Tarih	Haberin Aslı	Dezenformasyon Türü	Paylaşım Tespiti/Mecra	Etkileşim Sayısı	İletinin Paylaşıldığı Platform
DSÖ temsilcisinin Covid-19 aşısının geliştirilemeyeceğini söylediği iddiası	08/05/2020 12:51	Dr. David Nabarro “Covid-19 aşısı asla geliştirilmeyecek” demedi. Haberde böyle bir ifade yer almıyor.	Çarpıtma	Beyinsizler.net (Web Sitesi)		Web Sitesi
Aşıların geliştirilmesi çerçevesinde insanların denek olacağı iddiası.	24/08/2020 02:08	Aşıların geliştirilmesinde gönüllülük esasına göre ilerleniyor. Aşıların ortaya çıkmasında bilimsel deneylerin değişik ülkelerde gerçekleştirilmesi rutin ve istenilen bir durum olarak görülmektedir.	Çarpıtma	@zencitayyip, 19/08/2020 Tele1, 20/08/2020 (Web Sitesi)	2057 Etkileşim 149.560 Etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter) Web Sitesi

Sinovac ve Sputnik V aşılarının nezle aşilarından farklılık göstermediği iddiası.	04/09/2020 02:13	İddiada atıfta bulunulan kaynak olarak gösterilen uluslararası bir haber ajansının haberinde koronavirus öncü aşilarının nezle aşilarından farklılık göstermediğine yönelik bir ifade yer almamaktadır.	Çarpıtma	Nevşin Mengü 01/09/2020	2822 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
İtalya'da bir doktorun Koronavirüs testleri ve aşilar hakkındaki iddiaları.	18/11/2020 11:03	Teşhis noktasında kesin sonuçlarda yanlış sonuçlar verebilmesine rağmen, PCR kitlerinin hastalık teşhisinde hâlihazırda itibar edilebilecek en etkili yöntem olduğu kabul edilmektedir.	Uydurma	Ekşi Sözlük (Web Sitesi) 02/09/2020	1.123.474 etkileşim	Web Sitesi
				Bilgi Hazinesi, 11/11/2020	6163 etkileşim	Facebook
				Atatürk İzinler Gidenler, 08/09/2020	206 etkileşim	Facebook
				Ahmet Yıldız, 28/11/2020	26.630 etkileşim	Facebook
				Hanif Human 29/11/2020	856 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Superhaber, 30/11/2020		Web Sitesi
				Corona Gerçeği, 30/11/2020	173 etkileşim	Facebook
				Efe Harmançioğlu 29/11/2020	1682 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Gerçeklerin Peşinde, 30/11/2020	283 etkileşim	Facebook
				Koç Dağı TV, 30/11/2020	1143 etkileşim	Facebook
RNA aşilarının insan DNA'sını değiştireceği iddiası.	19/11/2020 13:20	mRNA, rahatsızlığa neden teşkil eden bakteriye karşı protein üretmek maksadıyla kılavuz amacıyla değerlendirilmektedir. Kılavuz fonksiyonu görevinde bulunan mRNA, görevini yerine getirdikten sonra kaybolmaktadır. DNA zincirinin bozulması ya da genetik kodlarla oynanması mümkün değildir.	Uydurma	_İzmir_35_ 03/12/2020	386 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Nur Can, 29/11/2020	8342 etkileşim	Facebook
				Filiz'in Düşünceleri, 10/11/2020	160 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Ahmet Rasim Küçükusta, 16/11/2020	445 etkileşim	Facebook
				Veryansın TV, 25/08/2020	127 etkileşim	Web Sitesi
				erkantrukten, 29/11/2020	5979 etkileşim	Youtube
				Gerçeklerin Peşinde, 28/11/2020	493 etkileşim	Facebook
YouTube, 14/12/2020						
Mustafa Aydoğan, 17/12/2020	463 Etkileşim	Facebook				

Koronavirüs aşılı sayesinde vatandaşlara mikroçipler yerleştirildiği iddiası.	19/11/2020 13:23	İddianın bilimsel dayanağının bulunmadığı deklare edilmiştir. Mevcut çiplerin aşılarda vasıtasıyla insanlara aktarılması olarak dışı olarak görülmektedir.	Çarpıtma, Uydurma	Turisto, 11/05/2020	707.249 etkileşim	Youtube
Koronavirüs aşılı ile vatandaşlara maymun ile domuzun kendilerinden aktarılacağı iddiası.	19/11/2020 13:44	Hayvanlardan temin edilen jelatinin aşılarda hem etkiyi hem de güvenliğini arttırdığı ifade edilmektedir. Maymun hücreleri virüsün etkisizleştirilmesinde kullanılmakta ancak aşının kendisinde bulunmamaktadır. Ayrıca koronavirüs kapsamında üretilen rna türevli aşılarda bu yöntemden istifade edilmemektedir.	Uydurma, Çarpıtma	WhatsApp, 16/11/2020	7800 etkileşim	Facebook
				Bilgi Arşivi, 02/11/2020	1835 etkileşim	Youtube
				tolgaozcelkk90, 29/12/2020	138 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Koronavirüs aşılıyla vatandaşlara cenin hücreleri aktarıldığı iddiası.	20/11/2020 14:40	Bireylerden alınan cenin hücreleri aşılarda hem güvenliğini hem de etkiyi arttırdığı ifade edilmektedir. Maymun hücreleri virüsün etkisizleştirilmesinde kullanılmakta ancak aşının kendisinde bulunmamaktadır. Ayrıca koronavirüs kapsamında üretilen rna türevli aşılarda bu yöntemden istifade edilmemektedir.	Çarpıtma	Yağmur Mirzayeveva, 05/11/2020	1471 etkileşim	Facebook
				Cerrah Güner Fuzuli, 30/10/2020	150 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Covid-19'un devamlı değişim göstermesi sebebiyle aşılarda herhangi bir faydası olmayacağı iddiası.	21/11/2020 13:35	Virüsün devamlı değişim göstermesi aşılarda hem güvenliğini hem de etkiyi arttırdığı ifade edilmektedir. Maymun hücreleri virüsün etkisizleştirilmesinde kullanılmakta ancak aşının kendisinde bulunmamaktadır. Ayrıca koronavirüs kapsamında üretilen rna türevli aşılarda bu yöntemden istifade edilmemektedir.	Çarpıtma	Doç. Dr. Levent Akçay, 14/11/2020	3174 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Hüseyin Yılmaz, 15/11/2020	65 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Ali İhsan Goker, 15/11/2020	2737 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Arslan Bulut, 15/11/2020	864 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Hürriyet, 14/12/2020		X (o dönemki adıyla Twitter)
				Mustafa Aydoğan, 17/12/2020	463 etkileşim	Facebook
İnterferon üretmeyenlerde Covid-19 aşısının işe yaramayacağı iddiası.	30/11/2020 12:41	Bahsedilen hormonal eksikliğin bireylerde sıklıkla karşılaşılmayan bir husus olduğu ifade edilerek bu hususun koronavirüs aşılarda etkilemeyeceği belirtilmektedir.	Bağlamdan Koparma	Doç. Dr. Levent Akçay, 14/11/2020	3246 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)

İstanbul'da bir ibadethanede dolarla koronavirüs aşısı yapıldığı iddiası.	02/12/2020 11:00	Bölge esnafı 27 Kasım günü yazıyı cami tuvaletinde gördüklerini ama kimin astığının bilinmediğini belirtmiştir. Tepki gören yazı kısa sürede camdan indirilmiştir. Türkiye'de şu an Covid-19 aşısı satışı yapılmamaktadır.	Parodi	Gerçek Gündem, 26/11/2020	250 etkileşim	Web Sitesi
				@koronapatt, 26/11/2020	1200 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				@drozlem_avci, 27/11/2020	5100 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				FatihPortakal Destek, 27/11/2020	190 etkileşim	Facebook
Ülkemizin Uzak Doğu'dan aşısı isteyen tek devlet olduğu iddiası.	08/12/2020 12:46	Ülkemizin Uzak Doğu'dan aşısı tedarik eden tek devlet olmadığı, Güney Amerika ve Uzak Doğu'dan farklı ülkelerin de Çin'den aşısı siparişi verdiği belirtilmektedir.	Çarpıtma	Paramedic Kız, 02/12/2020	2031 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Ayfatmanur, 02/12/2020	2650 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Evren Balta, 02/12/2020	687 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Tuçee, 02/12/2020	500 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Gelmez demişler arkamdan, 03/12/2020	2564 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Allahım nasip etme, 02/12/2020	13,604 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Tera, 02/12/2020	1965 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Gerçek olmayan iğnelerle aşısı enjekte edildiğine yönelik görüntülerin olduğu iddiası.	08/12/2020 15:05	Kas yapısına direkt adapte edilen enjektörler vücuda tamamen gömülmektedir. Enjekte esnasında kaydedilen içeriklerde enjektörün görünmesinin nedeni de bu bağlamda aşısının kas kısmına yapılması olarak belirtilmektedir.	Çarpıtma	Derin Düşünce.org, 04/12/2020	400 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Shidoshi Tanaka, 03/12/2020	200 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Kapağı açılmamış şırıngalarla yapılan aşısı iddiaları	08/12/2020 15:10	Enjektörün kapağının kapalı şekilde kullanıldığı ve aşısı yapıldığı yönündeki videonun basın mensupları için hazırlanan ortamda haberde kullanılabilecek formatta gerçekleştirilen mizansen olduğu belirtilmektedir. Videodaki şahısların aşısı yaptıkları aktarılmaktadır.	Bağlamdan Koparma	Özal Temel, 03/12/2020	4900 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Tolga Özçelik, 04/12/2020	134 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)

Aşının içindeki luciferase enziminin genlerimizi değiştireceği iddiası	11/12/2020 11:21	Adı geçen enzimin kelime kökeninden yola çıkılarak yapılan açıklamada, bu tarz enzimlerin genetik alanda ve sağlık sektöründe çok uzun zamandır kullanıldığı ve genleri etkileme unsuru bulunmadığı belirtilmektedir.	Uydurma – Bağlamdan Koparma	@rat_bozk, 02/12/2020	2222 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Mehmet Gökçe, 05/12/2020	419 etkileşim	Facebook
				@tolgaozcelkk90, 11/11/2020	151 etkileşim	Facebook
				@IIAHAN,	975 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Nurtel Dil	109 etkileşim	Facebook
Aşıların kısırlığa yol açtığı iddiası	11/12/2020 11:39	Çalışmalar kapsamında bu iddiayı doğrulayacak klinik bulgulara rastlanılmadığı ve herhangi bir bilimsel araştırma olmadığı ifade edilmektedir.	Çarpıtma	Sözcü , 09/12/2020		Web Sitesi
				Coronaloji, 09/12/2020		Web Sitesi
				Mustafa Aydoğan, 17/12/2020	463 etkileşim	Facebook
Almanya'da üretilen koronavirüs aşısının deneklerde yüz felcini tetiklediği iddiası.	11/12/2020 19:04	ABD'deki resmî bir kuruluş tarafından yapılan araştırma kapsamında hazırlanan raporda, Almanya'da üretilen koronavirüs aşısının deneklerden sadece dördünde yüz felcine neden olduğu ifade edilmektedir. Fakat bu rahatsızlığa koronavirüs aşılarının sebep olduğu yönünde herhangi bir somut delil bulunmadığı belirtilmektedir.	Bağlamdan Koparma	Coronavirus Turkish Agency 10/12/2020	3943 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Murat Soydan, 10/12/2020	3455 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Öğrendikçe varız, 11/12/2020	3580 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Gıda Hareketi, 10/12/2020	791 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Politic Türk, 10/12/2020	1413 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Purscol, 11/12/2020	3136 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				dobranne, 10/12/2020	2500 etkileşim	Instagram
				Akit TV, 11/12/2020	31 etkileşim	Facebook
Astra Zeneca'nın koronavirüs aşısına 98 günlük erkek cenini DNA'sı eklendiği iddiası.	15/12/2020 13:15	Bahse konu aşıda 98 günlük erkek cenininin akciğerlerinden alınan hücrelere rastlanılmadığı belirtilmektedir. Bu aşının oluşturulmasındaki devrelerde iddia edilen hücrelerin aksine farklı hücrelerden istifade edildiği dile getirilmiştir.	Uydurma	Tayanc Karaduman , 05/12/2020	841.507 etkileşim	Facebook

Türkiye'de bir siyasi partinin koronavirüs pandemisi döneminde aşının zorunlu tutulması amacıyla kanun önergesi sunduğu iddiası.	17/12/2020 16:26	CHP milletvekilinin koronavirüs pandemisi döneminden yaklaşık bir yıl önce bu kanun teklifini verdiği ifade edilmektedir. Ayrıca kanun teklifinin kapsamının koronavirüs aşlarıyla ilgili olmadığı, temel zorunlu aşılarla alakalı olduğu belirtilmektedir.	Bağlamdan Koparma	kıymetli Dualar , 12/12/2020	454 etkileşim	Instagram
				Erdem Özveren 1453, 03/12/2020	22.867 etkileşim	Instagram
				Erdem Özveren , 03/12/2020	785 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Hayri Gözlükgiller , 03/12/2020	1578 etkileşim	Facebook
				Helal ve Sağlıklı Gıda , 03/12/2020	515 etkileşim	Facebook
Koronavirüs aşısı uygulanan bir sağlık personelinin baygınlık geçirerek öldüğü iddiası.	22/12/2020 13:35	Sağlık görevlisinin ölmediği, yaşadığı, genel sağlık durumunun yerinde olduğu belirtilmiştir.	Hatalı ilişkilendirme	Yeni Akit, 20/12/2020		Web Sitesi
				Tolga Özçelik, 20/12/2020	906 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Beyaz Gazete, 20/12/2020		Web Sitesi
Doktor ve aynı zamanda yazar olan kişinin köşesinde koronavirüs aşlarıyla ilgili yazılarına yönelik iddialar.	24/12/2020 12:39	İddialar kapsamında yapılan aşılar, virüsün meydana getirdiği olumsuz etkilerden daha az tehlikeli olarak nitelenmektedir. Farklı içeriklere sahip olan aşıların vücuda girdikten sonra genetik yapıyı bozduğuna dair herhangi bir verinin olmadığı ifade edilmektedir.	Çarpıtma - Uydurma - Bağlamdan Koparma	Referans Medya, 20/12/2020		Web Sitesi
				Dr. Ümit Aktaş, 21/12/2020	10.853 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Saklı Gerçekler Ve Yeni Dünya Düzeni, 23/12/2020	304 etkileşim	Facebook
				Yunus Emre Özdemir, 21/12/2020	158 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Küresel Düzene Hayır Dsö Defol, 22/12/2020	735 etkileşim	Facebook
Almanya'da geliştirilen aşıların klinik aşamalarında uygulamanın yapıldığı yarım düzine kişinin öldüğü iddiası.	25/12/2020 12:45	Deneklerin sayısının yaklaşık 50 bin kişi olduğu ifade edilirken, söylenen yarım düzine kişiden yalnız 2 kişinin aşı çalışmalarına dahil olduğu diğerlerinin farklı bir çalışma ekibinde yer aldığı belirtilmektedir. Bu kişilere de tuz ve su karışımı sıvı enjekte edildiği bu sıvının da insanların hayatını sonlandıracak etkiyi barındırmadığı deklare edilmiştir. Hayatını kaybedenlerin ölüm oranları da verilerek bu oranların normal vefat oranlarına göre normal seviyede olduğu ifade edilmektedir.	Çarpıtma	Bay Pipo , 13/12/2020	70 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Oda TV , 08/12/2020		Web Sitesi

Paylaşılan görüntünün koronavirüs aşısı esnasında çekilen bir görüntü olduğu ifade edilerek burada iğnenin yok olduğu iddiası.	25/12/2020 14:39	Videodaki aşı uygulandıktan sonra enjektörün ucundaki iğnenin yok olmasının nedeni, geri çekilebilir iğneli şırıngaların kullanılmasıdır.	Çarpıtma - Uydurma	JK Trump Supporter Japan, 16/12/2020	838 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Anna Moris, 16/12/2020	1879 Etkileşim	Facebook
				Geoff_eakins, 16/12/2020	295 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				standup_colchester, 16/12/2020	16.033 etkileşim	Instagram
				Steph Chapman, 16/12/2020	258 etkileşim	Facebook
				Project Knowledge, 16/12/2020	330 etkileşim	Facebook
				Dabney Ashland Arditi, 18/12/2020	158 etkileşim	Facebook
DSÖ tarafından yapıldığı iddia edilen aşılardan virüsü engelleme noktasında etkin olmadığı paylaşımı.	26/12/2020 10:44	Paylaşımına konu olan araştırmaların yazarı tarafından kavramların birbirine karıştırıldığı, bulaşma ve hastalık kavram karmaşasına bağlı olarak da aşılardan etki etmediği neticesine ulaştırılacak bir başlık atıldığı ifade edilmektedir.	Bağlamdan Koparma	Independent Türkçe, 25/12/2020		Web Sitesi
				Ümit Aktaş, 25/12/2020	7408 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				T24, 25/12/2020		Web Sitesi
				Yeniçağ, 26/12/2020		Web Sitesi
				Mehmet Ali Önel, 25/12/2020	1364 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Politikaloji, 25/12/2020	394 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Orta Doğu'da bir ülke vatandaşına yapılan koronavirüs aşısı sonrası kişinin öldüğü iddiası.	31/12/2020 13:50	Bu ülkenin bakanlığı tarafından yapılan paylaşımda ölen vatandaşın kronik kalp rahatsızlığı olduğu ve aşı öncesinde de kalp krizi geçirdiği paylaşılmıştır.	Bağlamdan Koparma	habilin_izinde, 29/12/2020	2063 etkileşim	Instagram
				Öncü Şehir, 28/12/2020		Web Sitesi
				HABERLER.COM, 29/12/2020		Web Sitesi
				dobraanne, 29/12/2020	3917 etkileşim	Instagram
				İnternet Haber, 28/12/2020		Web Sitesi
				haber7.com, 28/12/2020		Web Sitesi
				Sözcü, 28/12/2020		Web Sitesi
				akit tv, 28/12/2020		Web Sitesi
				Yeni Şafak, 28/12/2020		Web Sitesi

BİM'de Covid-19 aşılı satıldığı iddiası.	04/01/2021 12:58	İlgili marketin yetkili kanalları tarafından da şirketin herhangi bir aşı veya ilaç pazarlamasının bulunmadığı doğrulanmıştır.	Parodi - Manipülasyon	YouTube , 30/12/2020 Çarşafı Şerif Aşktır, 30/12/2020 Universtegram, 30/12/2020	123 etkileşim 1259 etkileşim 21.130 etkileşim	Youtube Instagram Instagram
Görsel içeriğin ABD Başkan Yardımcısının aşı yaptırmadığına yönelik olduğu iddiası.	06/01/2021 10:39	ABD Başkan Yardımcısına uygulanan aşıda emniyet aparatı olan bir enjektör kullanıldığı belirtilmiş, teknolojik ekipmanlarla yapılan ekstra izlemelerde de aşının uygulama aşamalarının kademeli olarak görülmekte olduğu ifade edilmektedir.	Çarpıtma	Mavi Türk, 31/12/2020 Nur Can, 31/12/2020	4300 etkileşim 340 etkileşim	Facebook Facebook
Türkiye'de sabah programı sunan iki ünlünün sağlık personellerinden daha önce koronavirüs aşısı yaptırdığı iddiası.	12/01/2021 15:05	Bu iki sunucunun Çin'de üretilen aşının Türkiye'deki uygulamalarında gönüllü grubunda yer aldıkları açıklanmıştır.	Çarpıtma	Yeni Çağ Gazetesi, 11/01/2021 Hergele Postası, 10/01/2021 madamcurie, 10/01/2021 Mehmet Batuhan Örs, 10/01/2021 Korkusuz Kalem Yılmaz Özdil, 10/01/2021 Onedio, 10/01/2021 Çağhan Kızıl, 10/01/2021	8200 etkileşim 1100 etkileşim 44.000 etkileşim 1000 etkileşim	Web Sitesi X (o dönemki adıyla Twitter) X (o dönemki adıyla Twitter) X (o dönemki adıyla Twitter) Facebook Web Sitesi X (o dönemki adıyla Twitter)
Kocaeli Üniversitesi Rektörünün torpille önden BioNTech aşısı olduğu iddiası.	13/01/2021 14:24	Adı geçen üniversitedeki Rektörün Almanya'da üretilen aşıyla ilgili Türkiye'deki uygulama sürecinde gönüllü olarak yer aldığı belirtilmiştir. İçeriğin dolaşıma sokulduğu tarihte Almanya'da üretilen aşının Türkiye genelinde vatandaşlara uygulanmaya başlandığı ifade edilmiştir.	Çarpıtma	fıratyasilcinar, 12/01/2021 yazparov, 12/01/2021 CaKizil, 12/01/2021 bulentilgaz, 12/01/2021 Sözcü, 12/01/2021 batikenthaber, 12/01/2021 Halk TV, 12/01/2021 fyzisbsrn, 12/01/2021	348 etkileşim 6676 etkileşim 5000 etkileşim 6300 etkileşim 2396 etkileşim 11 etkileşim 97 etkileşim 651 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter) X (o dönemki adıyla Twitter) X (o dönemki adıyla Twitter) X (o dönemki adıyla Twitter) X (o dönemki adıyla Twitter) Facebook Facebook X (o dönemki adıyla Twitter)

Fotoğrafın Sağlık Bakanlığı'na ait güncel aşı arabasını gösterdiği iddiası.	15/01/2021 13:01	İçerikte paylaşılan koronavirüs aşı nakil aracının hastalıkla alakasının olmadığı belirtilmektedir. Fotoğrafın Trakya'daki bir şehirde gerçekleştirilen araç teslim programında çekildiği paylaşılmıştır.	Hatalı ilişkilendirme	Cumhuriyet Nöbeti, 12/01/2021	2000 etkileşim	Facebook
Çin'de üretilen aşılarda satışının şırıngalarda yapıldığı belirtilerek; Recep Tayyip Erdoğan ve Fahrettin Koca'ya yapılan aşının farklı bir aşı olduğu iddiası.	18/01/2021 17:10	Yapılan aşılarda şırıngalar içinde geldiği belirtilmiş, yayınlanan içeriklerde de Recep Tayyip Erdoğan ve Fahrettin Koca'ya yapılan aşıda uygulamadan önce şırıngaya çekildiğinin açıkça görüldüğü ifade edilmektedir.	Çarpıtma	cem_baykal, 13/01/2021	2600 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Restoran zinciri sahibi Nusret Gökçe'nin Türkiye'de aşı olduğu iddiası	19/01/2021 14:30	Nusret Gökçe'nin paylaşımlarından aşığı Dubai'de yaptırdığı görülmektedir.	Hatalı ilişkilendirme	5gvirusnewss, 14/01/2020	267 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Pfizer/ BioNTech aşısının beklenenden daha az etkili olduğu iddiası	26/01/2021 19:51	Orta Doğu'daki bir ülkenin Sağlık Bakanı tarafından yapılan açıklama kapsamında aşının ilk uygulanmasının ardından koruma seviyesinin %50'lere ulaşmasının beklenilir olduğu, bu kapsamda Almanya'da üretilen aşıyla ilgili şirketin açıklamasında birinci uygulamada etkinin% 52'lere ulaştığı bilgisi paylaşılmıştır.	Bağlamdan Koparma	Turkuaz00_, 14/01/2021	242 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				5G VİRUSNEWS-offical, 14/01/2021	137 etkileşim	Facebook
				Gonca Ozer, 14/01/2021	31 etkileşim	Facebook
				Ekşisözlük, 18/01/2021		Web Sitesi
				@TahirSimsek, 18/01/2021	157 etkileşim	Web Sitesi
				@Gurkaynak-Gonenc, 19/01/2021	1076 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Sözcü, 24/01/2021		Web Sitesi
				Sondakika.com, 24/01/2021		Web Sitesi
				Millî Gazete , 24/01/2021		Web Sitesi
				Yeniçağ, 25/01/2021		Web Sitesi
				aDilipak, 24/01/2021	214 etkileşim	Twitter
				shiftdelete.net, 25/01/2021		Web Sitesi
				drahmetrasim, 24/01/2021	207 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				memurlar.net, 24/01/2021		Web Sitesi
				laplace2011, 24/01/2021	280 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				gerceklerinp, 25/01/2021	156 etkileşim	Facebook

Hristiyanların ruhani liderinin Koronavirüs aşısı olmayan kişilerin cennete alınmıyacağı yönünde paylaşım yaptığı iddiası.	05/02/2021 12:42	Papa Francis'in böyle bir açıklaması yoktur. İddialar The Babylon Bee isimli hiciv sitesinden alınmıştır.	Parodi Uydurma	Saklı Gerçekler Ve Yeni Dünya Düzeni, 07/12/2020	101 etkileşim	Facebook
				Son Saat, 08/12/2020	46 etkileşim	Facebook
Ülkemizde vilayetlere göre aşı düzeyleri ile ilgili rakamların yer aldığı iddialar.	11/02/2021 15:32	Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu vilayetlerinde aşı uygulamalarındaki oransal düşüklük sebebinin yaş ortalaması olduğu ifade edilmektedir.	Bağlamdan Koparma	T24, 06/02/2021	413 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Nesrinnas, 06/02/2021	500 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				cetinrabiaaaa, 06/02/2021	1053 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
Almanya'da aşı kaynaklı can kayıpları yaşandığı iddiası	26/02/2021 16:13	İddia kapsamında yetkili kurumlar tarafından vefat olaylarının aşıyla ilişkisini kanıtlayan bir verinin bulunmadığı ifade edilmektedir. Yaşanan vefat olaylarının gizli hastalıklar ve yaşa bağlı nedensellik taşıdığı belirtilmektedir.	Çarpıtma Bağlamdan Koparma	Sözcü, 31/01/2021		Web Sitesi
				Yaniçağ Gazetesi 31/01/2021		Web Sitesi
				Sözcü, 14/02/2021		Web Sitesi
				Erkan Trükten, 31/01/2021	567 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Gerçeklerin Peşinde , 14/02/2021	250 etkileşim	Facebook
Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'in ürettiği aşığı yaptıranlara uluslararası geçerliliği olan vizeyi vermeyeceği yönündeki iddialar.	02/03/2021 17:02	İddiayla ilgili bahse konu programda bu maddenin görülmediği belirtilmektedir. Bu vizeyle ilgili tüm prosedürlerin mevcut durumdaki gibi devam ettirildiği açıklanmıştır.	Çarpıtma	Kocaeli Gazetesi, 31/01/2021		Web Sitesi
				Uyandırma Servisi, 26/02/2021	16.280 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Sözcü, 25/02/2021	1236 etkileşim	X (o dönemki adıyla Twitter)
				Doğrusu, 26/02/2021		Web Sitesi
				Süper Gündem, 26/02/2021		Web Sitesi
				Kuzey Ege Haber, 26/02/2021		Web Sitesi
				Kayseri İnternet, 26/02/2021		Web Sitesi
				Son Dakika Haberleri, 26/02/2021		Web Sitesi
				Şimdi Haberler, 26/02/2021		Web Sitesi
Bursa Hakimiyet, 26/02/2021		Web Sitesi				

(Teyit, 2023)

Araştırma verilerine dayanarak hazırlanan tablodan da anlaşılacağı üzere 37 paylaşımdan yola çıkarak en fazla etkileşimin olduğu platformun X (o dönemki adıyla Twitter) olduğu belirlenmiştir. X (o dönemki adıyla Twitter) üzerinden 70 farklı hesap aracılığıyla aşıyla ilgili paylaşım yapılmıştır. X (o dönemki adıyla Twitter)'in ardından, 43 farklı web sayfasından yapılan paylaşımlarla ikinci sırada internet sitelerinin gediği, bu iki platformu üçüncü sırada 41 farklı kullanıcı hesabından yapılan paylaşımlarla Facebook'un takip ettiği belirlenmiştir. Bunları sırasıyla; Instagram ve Whatsapp platformları takip etmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler ışığında dezenformasyon türleri ile ilgili de bilgi edinilmesi mümkündür. Dezenformasyon, yayılma alanı olarak yedi farklı türde kendini göstermektedir. Bu alanlar sırasıyla; uydurma, manipülasyon, çarpıtma, hatalı ilişkilendirme, bağlamdan koparma, taklit, parodi olarak ifade edilmektedir. Araştırmada teyit.org üzerinden, yanlış/yalan olarak tespit edilen toplam 37 paylaşım değerlendirilmeye alınmış, bunlardan 19 tanesinin 'çarpıtma' türünde olduğu tespit edilmiştir. Çarpıtmanın ardından 11 adet içerikle 'bağlamından koparma' karşımıza çıkmaktadır. Bağlamdan koparma ile doğru bilgiler, içinde bulunduğu olaylardan koparılmış ve farklı bir anlatı içerisinde sunulmuştur. Bu iki türü sırasıyla; uydurma, hatalı ilişkilendirme ve parodi takip etmektedir.

İnceleme kapsamında Covid-19 aşıları ile ilgili teyit.org üzerinden yapılan değerlendirmede; yeni medya mecralarındaki yanlış enformasyonların doğru enformasyonlarla bir arada sunulduğu ve bu durumun doğru bilgiye ulaşmada karışıklığa sebep olduğu gözlemlenmiştir.

SONUÇ

İnternetin hayata kattığı hız ve bilgiye olan gereksinim sebebiyle bireyler çoğu zaman hakikate ulaşma reflekslerinde zafiyet gösterebilmektedir. Özellikle kriz anlarında, tüm algıların soruna ve sorunun çözümüne odaklandığı bir ortamda, dünyanın her noktasından gelen bilgileri süzmek daha da önem arz etmektedir.

Sosyal medyanın baş döndürücü hızı ile içeriğin hem üreticisi hem de tüketicisi olan kullanıcılar aynı anda farklı platformlardan gelen bilgi bombardımanı arasında doğru bilgiye erişme sorunu yaşamaktadır. Kullanıcılar sosyal medyanın bilgi eksenindeki küresel gücünden faydalanırken bu gücün kontrolü noktasında yetkinliklerini de arttırmalıdır. Bunun öncül adımı sosyal medyanın etki alanına vâkıf olmak ve ileri görüşlülükle ilişkilidir. Sanal ağ içindeki her birey aldığı bilgi kadar yaydığı bilginin de ağ toplumunda ne kadar hızlı ve ne kadar geniş kitlelere ulaştığının bilincinde olarak paylaşımlarda bulunmalıdır. Yanlış ve yalan paylaşımlara kaynak teşkil eden içeriklerin sosyal medyada ne kadar fazla tüketildiğine ve aynı oranda da üretildiğine örnek teşkil edecek konulardan biri de Covid-19 aşıları ile ilgili paylaşımlardır. Bu araştırmada 11

Mart 2020 – 2 Mart 2021 tarihleri arasında Türkiye'deki Covid-19 aşı çalışmalarına yönelik dolaşıma sokulan ve teyit.org platformunda yanlış/yalan olarak nitelenen toplam 37 içerik incelenmiştir.

Bahse konu paylaşımlar yalnız teyit.org tarafından değerlendirilen ve yanlış olduğu onaylanan içeriklerdir. Özellikle soğukkanlı olunması gereken kriz anlarında tedbir almak kadar, süreci yönetmek için doğru bilgiye ulaşmanın da önemli olduğu aşikârdır. Bu araştırmada etkileşim sayıları ve paylaşım platformlarının yanı sıra elde edilen diğer veriler ışığında yapılan paylaşımların sorunu çözmekten uzak kaldığı söylenebilmektedir. Toplumsal hassasiyetlerin arttığı dönemlerde, doğru bilgiye ve habere duyulan ihtiyaca paralel olarak bu görevi yerine getiren kuruluşların sorumlulukları da artırmaktadır. Covid-19 pandemisi süresince teyit.org tarafından aldatici içerikler farklı platformlar aracılığıyla değerlendirilmiş ve neticeleri kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Dezenformasyonla mücadelede, teyit.org'un yanı sıra onunla benzer özellikler gösteren platformların sayılarının daha da artmasının önemi hız çağında çok daha önemli bir unsur olarak önümüze gelmektedir. Bireyler dezenformasyonun yıkıcı etkilerinden korunmak için tüm sorumluluğu doğrulama platformlarına bırakmamalı, üretirken aynı zamanda tüketen kullanıcılar olarak karşılıklarına çıkan her içeriği sorgulamalı ve bireysel teyit ve doğrulama reflekslerini geliştirmelidir. Bostancı'nın (2019, s. 62) ifade ettiği gibi sosyal medyada bilgi, anlık olarak medyada olduğundan çok daha hızlı yayılmaktadır. Özellikle toplumsal hassasiyetin yüksek olduğu durumlarda sosyal medyaya servis edilen ve profesyonel şekilde kurgulanmış sahte bilgi, kısa sürede milyonlarca kullanıcıya ulaşabilmektedir. Tanımlamadaki kurgu ve sahte bilgi ifadesi ile kitlelilik bağlamında durumun ne derece ciddi olduğu anlaşılmaktadır. Dezenformasyona karşı verilen mücadelede devlet ve toplum birlikteliğine vurgu yapan Yayla (2020, s. 145) yargı erki üzerinden verilecek mücadelenin sivil toplum kuruluşları kanadından da destek görmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunların tek taraflı yeterli olmayacağını da belirterek; toplumsal katkı olmadan mücadelenin eksik kalacağı, süreç boyunca dezenformasyonun olumsuz etkilerini en aza indirmek için savunma aracı olarak; ifade serbestliği, toplumsal zenginlik, medyanın çeşitliliği ve toplum bilinci olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda; 'toplum desteği' dediğimiz olgu, krizlerin daha hızlı aşılmasında ve fiziksel sağlığın yanı sıra ruhsal sağlığın da korunması için son derece büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydın, A. (2022, Nisan). The Psychological and Economic Effects Of The Covid-19 Pandemic. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4(8), 64-76.
- Aydın, A. F. (2020). Post-Truth Dönemde Sosyal Medyada Dezenformasyon: Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Pandemi Süreci. *Asya Studies*, 4(12), 76-90.
- Adıyaman, F. (2022, 07 31). Hakikat Ötesi Çağda Profesyonel Bilgi Doğrulayıcılığı Kimliği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1312-1328.
- Balci, M., & Çakır, K. (2023, 1 31). Halkı Yanıltıcı Bilgiyi Alenen Yayma Suçu (TCK m. 217/A). *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1), 4.
- Baytimur, T., & Çalışkan, S. (2019, 12 30). Post-Truth Çağında Gerçeklere Sadık Kalabilmek: Halkla İlişkiler İçin Bir Fırsat Olarak Medya *Kurgu, Prof. Dr. Alâeddin Asna Anısına Yeni Zamanlar ve Halkla İlişkiler Sempozyumu Özel Sayısı*, 27(4), 170-180.
- Bingöl, S., Malçok, H., Ortaç, Ü. S., & Bozkurt, M. (2021, 12 31). Problemlili Öğrenci Davranışlarının Değerlendirilmesi: Doküman İncelemesi. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 68-80.
- Bostancı, M. (2019). *Sosyal Medya:Dün,Bugün,Yarın*. Konya: Palet Yayınları.
- Çalışkan, M., & Mencik, Y. (2015, 6 1). Değişen Dünyanın Yeni Yüzü:Sosyal Medya. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(50), 254-277.
- Cambridge. (2023). <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/disinformation>. Erişim. T. 19 Mart 2023.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2023). https://www.who.int: https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1. Erişim. T. 20 Mart 2023.
- Dayan, S. (2021, 9 1). COVID-19 ve Aşı. *Dicle Tıp Dergisi*, 48, 98-113.
- Diker, E. (2020). Kovid-19 salgını döneminde sosyal medya kullanımı. *TRT Akademi Dergisi*, 5(10), 1-249.
- Tr. Euronews (2023). <https://tr.euronews.com/2020/11/26/turkiye-covid-19-a-kars-50-milyon-doz-sinovac-as-s-icin-cin-ile-anlast>. Erişim T. 25 Mart 2023.
- Irak, H. (2022). Post-Truth Çağda Dijital Dezenformasyon: Covid-19 Aşı Karşıtı Haberler Üzerine Bir İnceleme. *Ahi Evran Akademi*, 3(1), 115-129.
- İlhan, E., & Aydoğdu, E. (2015). Medya okuryazarlığı dersi ve yeni medya algısına etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(1), 52-68.
- Kıran, Ö. (2020). Temel Yaklaşımlar Açısından Medya Okuryazarlığı Eğitimi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, Cilt: 39 Sayı: 3 100. Yıl Eğitim Sempozyumu Özel Sayı, 233-248.
- Kıral, B. (2020, 6 17). Nitel Bir Veri Anilizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Karslı, G., & Kurt, M. (2022, 12 31). 2012-2021 Yılları Arası Türkiye'de Okul Dışı Öğrenme Ortamları Konulu Araştırmaların İncelenmesi: Doküman Analizi. *EKEV Akademi Dergisi*, 0(92), 86-104.

- Kavaklı, N. (2019). Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Teyit/Doğrulama Platformlarının Kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69), 398 - 411.
- Kobak, K., & Soğukdere, Ş. (2021, 12 30). Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: 2021 Türkiye Orman Yangınları Örneği. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4(2), 167-189.
- Narmanlı, D. (2022, 1 30). Aşı Kararsızlığı Bağlamında Aşı Tartışmaları: Twitter'da Covid-19 Örneği. *TRT Akademi*, 7(14), 28-57.
- Öngel, V., Tatlı, H. S., & Bozkurt, G. (2020). Küresel Krizlerde Kişilik Özelliklerine Göre Sosyal Medya Algısı: COVID-19 Örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 827 - 851.
- Özmen, S., & Aksoy, N. (2022, 6 30). Covid-19 Aşı Okuryazarlığı ve Aşı Tereddütü Düzeylerinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Uygulama Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 550-558.
- Porsuk, A. Ö., & Cerit, Ç. (2021, 6 23). Sosyal Medyada Covid-19 Aşısı Tartışmaları: Ekşi Sözlük Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(2), 347-360.
- RTÜK. (2016). https://www.medyakuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B&MenuId=2. Erişim T. 24 Mart 2023.
- Sönmezer, Z. (2022, 05 15). Post-Truth Çağında Medya Okuryazarlığı. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 6(2), 200-208.
- Şahin, Ö., & Başgöl, M. (2020, 6 29). PISA Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Doküman Analizi İle İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 50-66.
- Şahin, H. (2022, 9 30). Türkiye'de COVID-19 Aşısı Karşıtlığının Nedenleri: Twitter Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 579-593.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). <https://covid19.saglik.gov.tr>: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html>. Erişim T. 20 Mart 2023.
- Taşdemir, E., & Karadeniz, B. (2021, 12 31). Covid-19 Pandemisi Hakkında Sosyal Medyada Üretilen Yanlı Haberleri Doğrulama Platformları Üzerinden Okumak: Teyit.Org Örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 59-83.
- Teyit. (2023). <https://teyit.org>: <https://teyit.org/detayli-arama?-keyword=Covid-19%20Aşıları>. Erişim T. 25 Mart 2023.
- Tiryaki, S., & Ümit, A. (2021). Medya Okuryazarlığı Ders Kitapları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(4), 958-969.
- Topçu, E., & Çaycı, B. (2022, 11 1). Sosyal Medyada Dezenformasyon: COVID-19 Pandemisi Örneği. *TAM Akademi Dergisi*, 1(2), s. 161-191.
- TRT Akademi. (2020). <https://trtakademi.net/wp-content/uploads/2020/08/TRT-Akademi-Infodemi-Arastirmasi-Raporu.pdf>. Erişim T. 20 Mart 2021.
- Türk Dil Kurumu. (2023). <https://sozluk.gov.tr>. Erişim T. 16 Nisan 2023.

- Ünal, R. & Çiçeklioğlu, A. Ş. (2022). Fake News Pandemic: Fake News And False Information About Covid-19 and An Analysis on FactChecking from Turkey in Sample Teyit.org . Erciyes İletişim Dergisi , 9 (1) , 117-143.
- Yıldırım, B. (2015). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle*. Konya, Karatay, Türkiye: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yavuzdemir, M., & Çit, D. (2021). COVID-19 Salgınının Medya ve Bilgi Okuryazarlığı İzdüşümü: İnfodemi. *Library Archive and Museum Research Journal*, 2(1), 36-46.
- Yayla, A. (2020, Haziran 26). Totaliterizm ve Dezenformasyon. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(98), 125-146.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Bir Dezenformasyon Aracı Olarak Yapay Zekâ: Bing Arama Motoru Örneğinde İklim Değişikliği Konulu Haber Fotoğraflarının İncelenmesi

Artificial Intelligence as a Disinformation Tool: Analyzing News Photos on Climate Change in the Example of Bing Search Engine

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Leyla Turğal

ORCID:
0000-0003-4288-4046

Geliş tarihi/Received:
15.10.2023

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
05.12.2023

Kabul tarihi/Accepted:
05.12.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Turğal, L. & Küçükeroğan, B.
B. (2023). Bir dezenformasyon
aracı olarak yapay zekâ:
Bing arama motoru
örneğinde iklim değişikliği
konulu haber fotoğraflarının
incelenmesi. *İletişim ve
Diplomasi*, 11, 57-82.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1376404

Leyla TURĞAL¹, **Bülent Bahri KÜÇÜKERDOĞAN²**

ÖZ

İklim değişikliği, günümüzün en büyük ve acil sorunlarından biridir. İnsanı ve birçok türü tehdit eden bu krizde, iklim haberlerinin önemi büyüktür. Ancak son yıllarda yapay zekânın her alana yayılmasıyla birlikte dijital medyada yer alan ve arama motorlarının optimizasyonu ile bir araya getirilen haber fotoğraflarının bu konuda yetersiz kaldığı ve daha çok çeşitli tasarım programlarıyla oluşturulan tek tip ve benzer görsellerin yer aldığı gözlemlenmektedir. Yapay zekâ, filtreleme yapmadan sayısal tabanda bulunan tüm verileri bir araya toplaması nedeniyle bilgi kirliliğine neden olmakta ve iklim gibi spesifik konularda da dezenformasyon risklerine yol açmaktadır. Bu durum, kamuoyunun doğru bilgilendirilmesini zorlaştırmaktadır. Sosyal bilimlerde nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizinin kullanıldığı çalışmanın örneklemini, Similarweb'in, Temmuz 2022 ve Haziran 2023 arasında gerçekleştirdiği analizler sonucunda en çok kullanılan arama motorları arasında ikinci sırada yer alan ve Şubat 2023 itibarıyla yapay zekâyâ entegre edilen "Bing" arama motoru oluşturmaktadır. Örneklem dâhilinde bulunan yapay zekâ destekli arama motorunun sohbet kısmına "iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları" anahtar kelimeleri yazılarak 'görseller' sekmesinde yer alan görseller baz alınıp çalışma alanı sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamında bulgulara ulaşmak için amaçlı örnekleme yöntemleri içerisinde yer alan 'maksimum çeşitlilik örnekleme'

¹ Arş. Gör., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, Gaziantep, Türkiye, leyla.turgal@hku.edu.tr

² Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Gaziantep, Türkiye, bbahri.kucukerdogan@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9418-6576

kullanılmış, iklim değişikliğinin ana kavramlarından olan kuraklık, buzulların erimesi ve aşırı ısınma ile üç kategori oluşturulmuştur. Belirlenen her bir kategori için 10 adet haber fotoğrafı incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda yapay zekânın haber fotoğraflarını ve görsellerini ayırt etmeden bir araya toplamasının, habercilikte ‘haber fotoğrafçılığı’ olarak adlandırılan kavramı zedeleyerek dezenformasyona yol açtığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, arama motoru, dezenformasyon, iklim değişikliği, haber fotoğrafları

ABSTRACT

Climate change is one of the biggest and most urgent challenges of our time. In this crisis that threatens human beings and many species, climate news is of great importance. However, in recent years, with the spread of artificial intelligence in every field, it is observed that news photographs in digital media, which are brought together with the optimization of search engines, are insufficient in this regard, and more uniform and similar images created with various design programs are included. Artificial intelligence causes information pollution as it gathers all the data available in the digital base without filtering and leads to disinformation risks on specific issues such as climate. This situation makes it difficult to inform the public correctly. The sample of the study, in which document analysis, a qualitative research method in social sciences, is used, consists of the “Bing” search engine, which ranked second among the most used search engines as a result of the analysis carried out by Similarweb between July 2022 and June 2023 and was integrated into artificial intelligence as of February 2023. The study area was limited by typing the keywords “news photos about climate change” in the chat section of the artificial intelligence-supported search engine within the sample and taking the images in the ‘images’ tab as a basis. Within the scope of the study, ‘maximum variation sampling’, which is one of the purposeful sampling methods, was used to reach the findings, and three categories were created with drought, melting of glaciers and overheating, which are the main concepts of climate change. For each category, 10 news photographs were analyzed. In line with the data obtained, it has been observed that the collection of news photographs and visuals by artificial intelligence without distinguishing them leads to disinformation by damaging the concept called ‘news photography’ in journalism.

Keywords: Artificial intelligence, search engine, disinformation, climate change, news photos,

EXTENDED ABSTRACT

Climate change is defined as changes in the average state or variability of the climate over a long period of time. The concept of climate change is not something new, something is changing in nature, even if it is often unnoticed, and this change is not due to nature's own natural cycle. Climate changes, which are usually caused by uncontrolled and excessive human activities, show an increase in the frequency of extreme weather events such as droughts, floods, melting of glaciers and warming. All human activities cause major changes and critical consequences in the climate. This situation affects all living things on earth equally negatively and can irreversibly destroy material and moral values. Therefore, it is a primary duty for all people to ensure adaptation by carrying out positive activities on climate change.

Artificial intelligence-supported technologies that have emerged with advancing communication technologies have brought about a major change and transformation in the field of journalism and news production, contributing to the rapid writing, editing and distribution of news. However, the use of these technologies increases the risk of disinformation and the spread of misleading information. In particular, search engine optimization aggregates written or visual content found on the internet by linking keywords to the searched topic, without discriminating between false or true. If there is false or distorted information in the subject, the artificial intelligence-supported search engine can reproduce them. If the photograph, which is the most important element in the news, fails to reflect the reality, it can increase the potential for the public to be misinformed. Therefore, it is of utmost importance to access and disseminate accurate information about climate change, which greatly affects humanity. However, when we look at search engines, it is observed that climate-related news photos are insufficient in this regard.

Climate change is a global problem and in order to combat this problem, all processes related to news should be done correctly. The process of both writing and visually photographing any event that occurs in the news is important for explaining the effects of climate change and informing the public. However, in recent years, it has been observed that search engines are insufficient in both literary and visual aspects of climate-related news. For this reason, since it is important to focus on how disinformation emerges in the process of photographing climate news in search engines, how it can be recognized and how accurate information can be accessed, the reasons for the changes in climate-related news will be examined through visual-oriented approaches. It will also discuss the underlying causes of the spread of disinformation and the measures that can be taken to combat it. In order to solve a problem, it is important to first understand the problem and the causes of that problem. Because it is necessary to learn how to eliminate that problem and take steps in that direction. The problem of climate change must first be understood correctly, the factors that cause

climate change must be known and the right steps must be taken in terms of how it should be eliminated. Therefore, this study aims to emphasize how critical accurate information is in the fight against climate change.

Document analysis, a qualitative research method, was used in the study. The Bing search engine, which is supported by artificial intelligence, constitutes the sample of the study. Bing search engine was chosen as the sample because it ranked second in terms of usage as a result of Similarweb's analysis between July 2022 and June 2023 and was integrated into artificial intelligence as of February 2023. The study area was limited by typing the keywords "news photos about climate change" into the search engine. In the study, 'maximum variation sampling', one of the purposive sampling methods, was used. For maximum variation, three categories were created with the keywords "news photos about climate change" and the main concepts of "drought", "melting of glaciers" and "overheating". For each category determined within the scope of the study, uniform, similar images of the news in the 'images' tab of the search engine, made with various design programs and brought together by search engine optimization, were included in the analysis area. For each category, 10 news photographs were analyzed.

When we look at the findings obtained with the artificial intelligence-supported Bing search engine within the scope of the study; it is seen that most of the photos that appear for the keywords "news photos about climate change" are photos produced with various design programs and that these photos are gathered together in similar ways with algorithms. For this reason, it is seen that photography, which is the most important element for news, has lost its importance and the concept of the profession called news photography has been seriously damaged. In addition, the repetitive and similar sorting of images in the search engine damages people's perception of reality and leads to disinformation risks. Because it is seen that most of the photographs that appear for the concept of news photographs about climate change typed into the search engine in the context of the subject are photographs produced with various design programs and that these photographs are gathered together in similar ways with algorithms.

In order to convey the seriousness of any issue to the public in a good way, it is necessary to convey situations that do not cause any question marks and do not question their reality. Giving an image of the incident may produce a more effective result at this point. However, it has been observed that there are very few such photographs in the artificial intelligence-supported search engine taken as a sample in the study. In the data that emerges for the keywords typed into the search engine, it is seen that the algorithms sort all similar data in the web environment without any filtering. It has also been observed that artificial intelligence is not able to regulate this issue and this situation does not help to reduce possible disinformation risks. At this point, it can be said that artificial intelligence also appears as a disinformation tool.

GİRİŞ

İklim, aşırı koşullar ve bunların sıklıkları da dâhil olmak üzere, belirli bir süre boyunca bir bölge için ortalama veya birikmiş hava durumudur (Sears, 2017, s. 40). Buradan hareketle herhangi bir bölgenin iklimi ile ilgili bilgi edinilmesi için uzun bir süre için veri toplanması gerekir. Böylelikle o bölgenin iklimi doğru bir şekilde ölçülebilir ve gelecekteki iklimi tahmin edilebilir bir nitelik kazanabilmektedir.

Günümüzde iklim profillerinin zaman içerisinde değişikliğe uğradığı görülmektedir. İklim değişikliği ise; doğanın dengesini bozan, ekosistemlere zarar veren, su kaynaklarını tüketen, deniz seviyelerini yükselten, kuraklığa yol açan, aşırı ısınmayla orman yangınlarının çıkmasına neden olan, insanların ve birçok canlı türünün yaşamını tehdit eden bir felakettir.

Küresel bir sorun hâline gelen iklim değişikliği, üretim ve tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak, “doğrudan ya da dolaylı olarak insan etkileri sonucunda atmosfer bileşiminin bozulması olarak” belirtilmektedir (Kıvılcım, 2013, s. 21). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) ‘nin raporunda, iklim değişikliğinin insan kaynaklı bir sorun olduğu bildirilmektedir. Yine aynı biçimde insanoğlu yaptığı faaliyetler neticesinde, iklim değişikliğini hızlandıracak pozitif geri bildirimlere neden olmaktadır (Aksel, 2011, s. 160). Buradan hareketle, insan kaynaklı olan iklim değişikliğinin etkilerini anlamak ve halkı bilgilendirmek için haberlerin önemi büyüktür. Özellikle haberde en önemli unsur olan fotoğraf, bilgilendirici bir işleve sahiptir. Ayrıca herhangi bir haberde kullanılan fotoğrafın güncelliği de önemlidir. Haber ve fotoğraf güncel olmadığı takdirde etkisini yitirmekte ve haberde iletişimi azaltmaktadır. Arama motoru optimizasyonunda yer alan haber fotoğraflarına bakıldığında bu durumun dezenformasyona neden olacak biçimde yer aldığı gözlemlenmektedir. Nitekim yapay zekânın da bu alana entegre edilmesi bu durumu değiştirmemektedir.

Yapay zekâ destekli arama motoru optimizasyonu, haberleri metin tabanlı anahtar kelimelerle indeksler ve metinleri, görselleri, videoları bir araya toplar. Ancak iklimle ilgili haberler genellikle karmaşık ve çok boyutlu konuları ele aldığı için, bu haberleri tam olarak anlamak ve filtrelemek yapay zekâ destekli arama motoru algoritmaları için zorlayıcıdır. Mevcut veriler yanıltıcı veya çarpıtılmışsa, yapay zekâ destekli arama motoru bu hataları çoğaltabilir ve yayılma riskini artırabilir. Ayrıca veriler sabit ve sınırlı kalmışsa, tekrar eden benzer görüntüleri de çoğaltabilir. Bu nedenle verilerin güvenilirliği ve içerikleri çok önemlidir.

Yapay zekâ ile görsellerin yapılmasına olanak tanıyan; Jasper.ai, Designs.ai, Adobe Sensei, Uizard, Fronty, Khroma, AutoDraw, Deep Art Effects, Let's Enhance, remove.bg, Sketch2Code gibi çeşitli grafik tasarım uygulamaları görsel olarak her ne kadar verimliliği artıracak ve farklı bakış açıları sunacak olsa da haber yazılırken görsellerin

bu program veya uygulamalarla yapılmasının haber fotoğrafçılığı kavramını olumsuz etkilemesi olasıdır (İlkyaz, 2023).

Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan, 'doküman analizi' kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini ise yapay zekâ destekli olan Bing arama motoru oluşturmaktadır. Bing arama motoru Similarweb'in Temmuz 2022 ve Haziran 2023 tarihleri arasında gerçekleştirdiği analizler sonucunda arama motorlarının zamana yayılan kullanımı açısından ve 12 aylık pazar payı trendinde en popüler arama motorları arasında ikinci sırada yer alması ile Şubat 2023 ayı itibarıyla yapay zekâyâ entegre edilmesi dolayısıyla örneklem olarak seçilmiştir.

Yapay zekâ kullanımının günümüzde günlük hayata dâhil olmasıyla Microsoft, OpenAI'nin GPT dil modelini entegre ettiği Bing Chatbot ile birlikte web sitelerini taramayı içerikleri indeksleyerek, kullanıcılara aratılan konu ile ilgili sonuçları listelemektedir. Bing arama motoru sonuçları belirli algoritmalarla metin, görüntü, video veya haber gibi farklı türlerde içerikleri liste hâlinde sıralamaktadır. Bu geliştirici algoritmaları ise, Open AI tarafından geliştirilen Chat GPT'yi Microsoft Chatbot'una entegre ederek gerçekleştirmektedir. 2009 yılında Microsoft tarafından Bing alışkanlıkları değiştirme mottosuyla hayata geçirilen bir arama motoru olan Bing C Sharp dili ile yazılmıştır. Görsel, web siteleri ve içerik, video, harita, çeviri, haber, seyahat, sağlık ve online oyun, Bing arama motorunda sunulan sorgu sonuçlarıdır (Keleş, 2023). Sorgular arama çubuğuna yazıldığında yapay zekâ destekli sohbet robotu, soruları yanıtlamaktadır. Bu doğrultuda seçilen örneklem ile yapay zekânın arama motoru optimizasyonundaki işlevini görmek mümkün olacaktır.

Çalışmada iklim değişikliği konulu haber fotoğraflarının ele alınması nedeniyle örneklem dâhilinde olan arama motoruna "iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları" anahtar kelimeleri yazılarak çalışma alanı sınırlandırılmış ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan 'maksimum çeşitlilik örnekleme' kullanılmıştır. Maksimum çeşitleme için iklim değişikliği içerisinde yer alan 'kuraklık', 'buzulların erimesi' ve 'aşırı ısınma' kavramlarıyla üç kategori oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında belirlenen her bir kategori için arama motorunun 'görseller' sekmesinde yer alan haberlerin, çeşitli tasarım programlarıyla üretilen ve arama motoru optimizasyonu ile bir araya getirilen tek tip, benzer görüntüler inceleme alanına dâhil edilmiştir.

Yapay zekâ destekli olarak çalışan arama motorunun sohbet kısmına yazılan anahtar kelimelerin, oluşturulan kategoriler dâhilinde ortaya çıkan bulguları incelendiğinde, güncellikten bağımsız olan ve web tabanında olan tüm içerikleri ayırt etmeksizin benzer şekillerde bir araya topladığı gözlemlenmiştir. Haberlerin görsel odaklı bu değişimleri, haberin en önemli unsuru olan fotoğrafı dezenformasyona uğratmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın, yapay zekânın kullanım alanlarına göre bir dezen-

formasyon aracı olarak da karşımıza çıkabileceğine yönelik bir bakış sunarak yapay zekâ çalışmalarına bir ek olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında ele alınan iklim değişikliği gibi önemli bir konunun haberciliğin görsel temsili açısından öneminin vurgulanması, konu hakkında daha çok çalışmaların yapılması açısından da alana bir farkındalık ortaya koyacağı öngörülmektedir.

Yapay Zekâ Kavramına Yönelik Yaklaşımlar

İnsanlık tarihi, yeni araçlar oluşturmak için önceki nesil araçları temel alarak daha güçlü araçlar oluşturmak üzerine kuruludur. Bu yeni nesil araçlardan biri olan yapay zekâ, büyük bir değişim ve dönüşüme zemin hazırlamaktadır (Altraide, 2019, 8). Anjila P K, bu değişim ve dönüşümü, “manuel işlerin yerini almak için ortaya çıkan teknolojik yeniliklerden biri olarak” ifade etmektedir (2021, s. 65).

Yapay zekâ ilk kez, Amerika Birleşik Devletleri’nin New Hampshire eyaletine bağlı olan Hanover kasabasının Dartmouth Koleji’nde Matematik Bölümü’nde Yardımcı Doçent olan John McCarthy ve diğer üç yardımcısı Marvin Minsky, Nathan Rochester ve Claude Shannon ile birlikte yaptıkları bir proje sonucunda ortaya çıkmıştır. Dartmouth’da 10 kişilik bir grupla, 2 ay sürecek olan bir yapay zekâ çalışmasının yapılması önerisiyle yola çıktıkları projenin içeriğini ise şu ifadelerle dile getirmektedirler (1956):

Çalışma, öğrenmenin her yönünün veya zekânın herhangi bir özelliğinin prensipte o kadar kesin bir şekilde tanımlanabileceği ve bunu simüle edecek bir makinenin yapılabileceği varsayımı temelinde ilerleyecektir. Makinelerin dili nasıl kullanabilecekleri, soyutlamalar ve kavramlar oluşturabilmeleri, artık insanlara mahsus olan sorunları nasıl çözebilecekleri ve kendilerini nasıl geliştirebilecekleri bulunmaya çalışılacaktır.

McCarthy, 1955’teki süreci: “Bir makineye, bir insan böyle davranıyor olsaydı akıllı olarak adlandırılabilir şekilde davranmasını sağlamak” olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda yapay zekâ sistemleri, doğal zekâyâ sahip insanlara benzer şekilde davranan akıllı makineler yaratmayı amaçlayan geniş bir araştırma alanına sahiptir (Paaß & Giesselbach, 2023, s. 2).

Altraide’e göre yapay zekâ, “bilgisayar bilimi dalı için şemsiye bir terimdir. Amacı; makinelerin, karmaşık insan bilişini taklit ederek problem çözmeye odaklanmasıdır. Yapay zekâ, bir insanın yapabileceği her şeyi (ve ötesini) yapabilmelidir. Bu teknolojinin nihai hedefi budur” (2019, s. 179). Yapay zekâ, bir dili insan gibi öğrenen bir bilgisayar programıdır (Amerika, 2022, s. 18). Buradan hareketle yapay zekâ, insan beyninin karmaşık yapısına benzer şekilde hareket eden ve bir sonuca varmada yapılan işlemlerde makinenin kullanılmasıdır. Belli algoritmalarla bir insanın yapabileceği çeşitli işlevle-

ri taklit etmek üzerine kurulan bir sistemdir. Yine aynı biçimde büyük veri varlıklarını programlayarak insan zekasını simüle eden yapay zekâ, büyük bir dönüşüm sağlayarak gerçek hayat problemleri de dâhil olmak üzere daha karmaşık problemlerin hesaplanmasında ve kodlanmasında kullanılan bir sistemdir (Vishwakarma, 2021, s. 171-172). Yani temelde çeşitli alanlarda var olan ve insan odaklı problemleri çözmeye ön plana çıkan yapay zekâ, arka alanında bulunan geliştirici algoritmalar sayesinde bu işlevi yerine getirir.

Yapay zekâ, tüm alanlardaki en son gelişmeleri bir araya getirerek istatistiksel teknikleri ve verileri kullanarak çalışır (Paaß & Giesselbach, 2023). Yapay zekâ, bir dizi farklı yaklaşım, teori ve yöntemle karakterize edilen oldukça disiplinlerarası bir alandır (Natale, 2021, s. 37).

Yapay zekâ, derin öğrenme alanları olan ve makine öğrenmesi tarafından veri madenciliği ile bağlantı içerisine girerek çalışan bir sistemdir (Köse, 2021, s.11). Derin öğrenme veya makine öğrenimi olarak adlandırılan yapay zekâ sistemleri, gözetimli öğrenme ile birlikte görüntü ve görsel nesne tanıma gibi görevlerde sınıflandırma yaparak çalışmaktadır. Arka planda çalışan makine öğrenimi, doğal dili işlemede kullanılan anahtar kelimelerle hem metin sınıflandırması hem de görüntü sınıflandırmasını yaparak ortaya istenilen sonucu vermektedir (Larson, 2022).

Yapay zekâ teknolojileri, içerik ve fikirlerin tasarlandığı medya endüstrisine gömülüdür. Facebook'un kurucusu Mark Zuckerberg bunu: "Ne zaman bir şey arasan hatta bir telefonda fotoğraf çeksen, arka planda makine öğrenimi vardır" şeklinde özetlemektedir (Connock, 2023, s. 13). Gözetimli makine öğrenimi, modern web'in ardında bulunan birçok işte kullanılmaktadır. Bu aynı zamanda haberlerin ya da diğer içerik akışlarının kişiselleştirmesini de sağlamaktadır. Kullanıcı hangi içerikleri daha çok kullanıyor ve takip ediyorsa, art alanda çalışan bir gözetimli öğrenme algoritması ona benzer içerikleri sunmaktadır (Larson, 2022).

Amerika (2022), yapay zekânın dünyayı değiştiren bir projenin planı olduğunu ve devralmada üstün olan, ancak doğru ve yanlış duygusu olmayan bir ajan olduğunu dile getirmektedir. Aynı biçimde, makine öğreniminin özü itibarıyla çok karmaşık veya doğruyu bulmanın çok fazla insan çabası gerektireceği bir simülasyon olduğunu söyleyen Larson (2022), gözetimsiz öğrenme sürecinde veri örüntülerini ortaya çıkartabileceğine fakat ortaya çıkan bu veri örüntülerinin daha sonra insan tarafından tanımlanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Çünkü yapay zekâ algoritmalarının, onca verinin içinde ne araması gerektiğini kendi başına bilemeyeceğini ve mevcut verileri taklit etmeye çalışan makine öğrenim sistemlerinin var olduğunu söylemektedir. Bir makine öğrenimi sistemi içerisinde verilerin de bir sınırı olduğunu dolayısıyla gerçek dünyaya ait olan unsurların sadece kısmi bir sonucunu verdiğini ve bu nedenle de yapay zekâyla ilgili tartışmalarda bu olgunun son derece önem

taşıdığını ifade etmektedir. Feldman (1997), bilgisayar sistemleri; hangi bitlerin, baytların ve dijital bilgi yapı taşlarının gerçekte neyi temsil ettiğini ayrıştırmada yetersiz kaldığını ve bilgisayarın anlaşılabilir bir şey oluşturulabileceği sürece, söylenen her şeyi yapabilecek bir sistemle çalıştığını belirtmektedir. Rondeau (2007); yapay zekânın genellikle tanımlanmış ve belirlenmiş uygulamalarla sınırlı bir şekilde çalıştığını, Connock (2023) ise; yapay zekâ sistemlerinin, bazı basın yayınlarının aksine özel bir gerçek söylemediği ve ortaya çıkan yanıtların, beslendikleri geniş veri setlerinin bir fonksiyonu olduğunu dile getirmektedir.

İklim Haberleri ve Arama Motoru Optimizasyonu

Haberler; bilgi eleme, sunma ve görüntüleri oluşturma aşamasında gerek kamusal tartışmayı düzenlemede gerekse kamu ilgisini çerçeveleyen bir sorumluluğu ortaya koymada önemli bir işleve sahiptir. Haberler, bireylerin düşüncelerini ve duygularını çok kesin etkiler altında bırakabilmektedir (Girgin, 2014, s. 111). Çünkü, haberler tam olarak kamuoyunda sergilenmekte ve kamuoyunun yönlenebilmesine yardımcı olmaktadır.

İklim haberciliği; “iklim değişikliğinin ne olduğuyla, özellikleriyle, etkileriyle ve iklim değişikliğini hafifletme yolları ile ilgilenen, bu konular çerçevesindeki bilgiyi toplayan, seçen, değerlendiren ve sunan bir alandır” (Cengiz, 2023, s. 115).

Herhangi bir olay toplumsal, siyasal, ekonomik ya da kültürel yaşamı doğrudan etkiliyor ve bu alanlarda herhangi bir gelişmeye ya da değişmeye yol açıyorsa önemlidir (Girgin, 2014, 123). İklim haberleri de çevresel sorunlara dikkat çekmek, sorunların ciddiyetini anlatmak ve bu konuda bir farkındalık oluşturmak için önemli bir araçtır. İnsanlar, günlük yaşamlarında karşılaştıkları iklim değişikliğinin etkilerini anlamak ve çözüm yolları üretmek için iklim haberlerine güvenirlir. Ayrıca iklim haberleri, hükümetleri ve uluslararası kuruluşları iklim değişikliği konusunda daha etkili önlemler almaya ve çözümler üretmeye de teşvik etmektedir. Bu nedenle iklim haberleri yazılırken, bilimsel doğruluk ve güvenilirlik ön planda tutulmalı, bilgi kaynakları açıkça belirtilmeli ve gerçek veriler üzerinden oluşturulmalıdır.

İklim haberlerinde yer alan bilimsel alanlardaki uzmanlıklar, dünyanın yaşadığı küresel sorunların neden ve sonuçlarının aktarımında önemlidir. Küresel ısınma, çevre kirliliği, ormanların yok olması, gibi sorunlar hakkında kitlelerin bu sorunlara karşı olan yaklaşımının oluşmasında ve daha doğrusu için nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda, haberler bilgilendirici ve yönlendirici olabilir (Şahin, 2020, s. 1016). İklim ve çevre bilimcilerin iklimle ilgili konuları açıklamada farklı yolları vardır ancak bu konuyu haber olarak ele almak ve kamuoyuna iletmek daha etkili bir yoldur.

İklim haberlerinde, yazınsal olarak ifade edilen bir metinle birlikte iklim değişikliğinin boyutunu gösterecek bir fotoğrafa yer verilmesi potansiyel olarak daha etkilidir.

Çünkü haberin ana materyallerinden bir tanesi fotoğraftır. Yazılı metne daha güçlü bir anlatım sağlayan fotoğraflar, güncel olaylara ilişkin bilgiler vermekte ve gerektiğinde bireyi yönlendirebilmektedir.

İklim haberciliği, anlık süreçleri çoğu zaman aktarmaz. Bu nedenle bir süreç haberciliği niteliği taşımaktadır. Çevre sorunları, genellikle insan duyuları tarafından doğrudan algılanamamaktadır, çünkü bu sorunların nedenleri ve uzun vadeli etkileri, insan deneyiminin ötesine geçmektedir. İklim krizi gibi uzun vadeli çevre sorunlarının görünür hâle gelmesini sağlama aşamasında iklim haberciliğine büyük rol düşmektedir (Akt: Cengiz, 2023, s. 116).

İnternet trafiğinin büyük bir kısmının arama motorlarında olduğu görülmektedir. Arama motorları yayınlanmış web sayfaları ve kullanıcılar arasında bir köprü vazifesi görmektedir (Yüksel & Tolon, 2019, s. 235).

Arama motorları, web sayfaları hakkında bilgi toplayan bir çeşit yazılımdır (Atay, Alanyalı, Uyan, Baş, 2010: 381). Bunu yapabilmek için; indeksleme, sorgu işleme, sıralama ve sonuçları sunma gibi aşamaları gerçekleştirmektedir. İndeksleme; arama motorunun tüm web sitelerinde yer alan metinleri, bağlantıları, görselleri ve videoları kaydetmesi sürecidir. Arama motoru sorgu işlemek için özel algoritmalar kullanarak, kullanıcılar tarafından yapılan sorguları anlamaya çalışmaktadır (Cantekin, 2019). Kullanıcılar tarafından aratılan sorgular, webde bulunan bilgi ve görselleri bulmak için kullanılmakta ve sorgu sonucunda da ortaya çıkan içerikler algoritmaya göre sıralanmaktadır. Algoritma ise, "girdiyi çıktıya çevirmek için uygulanan komutlar dizisidir" (Alpaydın, 2012, s. 1). Arama motorlarında bulunan geliştirici algoritmalar sayesinde, çeşitli alanlarda var olan tüm içeriklerin bir arada toplanmasını sağlamaktadır. Algoritmalar, doğal dili işlemede kullanılan anahtar kelimelerle bilgi ve görüntü sınıflandırması yaparak çalışmaktadır (Larson, 2022, s. 179-180).

Yapay zekâ teknolojileri, haber ve diğer medya içeriklerinin üretim, dağıtım ve tüketim biçimlerinin evriminde kilit faktördür (Pihlajarinne & Anette Alén-Savikko, 2022, s.1). Yapay zekâ teknolojileriyle birlikte sağlanmış olan sayısal altyapılı teknik özellikler, haberin üretim ve dağıtımını değişikliğe uğratmıştır. John V. Pavlik (2001): Gazetelerin; editörün, yapımcının, yayıncının mecrası olduğunu ve bu ifadelerden herhangi biri olduğu ölçüde bugün bu yeni teknolojilerin, bir gazetecinin mecrası olabileceğini ifade etmektedir.

Arama Motoru Optimizasyonu (SEO), internet web siteleri içerisinde yer alan ve rilerin arama motorlarına optimize edilmesi sürecidir. "Kavram, kullanıcıların arama motorlarında gerçekleştirdikleri arama sorgulamalarında üst sıralara çıkarak daha çok ziyaretçiye ulaşmak için yapılan çalışmalar olarak tanımlanır" (Duman, 2018, s. 264). Buradan hareketle arama motoru optimizasyonunda öne çıkmak isteyen web haber siteleri, anahtar kelimeler kullanarak kullanıcının aradığı konu ile ilgili anahtar kavram-

lar yazarak arama motorunda yer almaya çalışır. Arama motoru için tanımlanan anahtar kelimeler doğru tanımlansa bile, yanlış ve çarpıtılmış bilgiler, görseller, videolar barındırıyorsa kullanıcı tarafından yine görüntülenebilmektedir. İnternet ortamına kayıt edilen tüm verilerden sonra arama motoru optimizasyonu algoritmalarla girdileri çıkartıya çevirir. Bunu yaparken de içeriğin doğru olup olmadığını seçemez, sadece anahtar kelimelerde bulunan girdileri listeler.

YÖNTEM

Çalışmada sosyal bilimlerde nitel bir araştırma yöntemi olan ‘doküman analizi’ kullanılmıştır. Doküman analizi, “hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilceği araştırma problemi ile yakından ilgilidir” (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 188).

Çalışmanın örneklemini ise, Similarweb’in Temmuz 2022 ile Haziran 2023 arasında gerçekleştirdiği analizler sonucunda en çok kullanılan arama motorları arasında ikinci sırada yer alan ve Şubat 2023 itibarıyla yapay zekâyâ entegre edilen “Bing” arama motoru oluşturmaktadır.

Örnekleme dâhilinde bulunan arama motorunun sohbet kısmına “iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları” anahtar kelimeleri yazılarak çalışma alanı sınırlandırılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ‘maksimum çeşitlilik örnekleme’ kullanılarak iklim değişikliği kavramı içerisinde bulunan ve ana kavramlar olan kuraklık, buzulların erimesi ve aşırı ısınma ile üç kategori oluşturulmuştur. Maksimum çeşitlilik sağlanabilmesi için belirlenen her bir kategori için 10 adet görsel incelenmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme amaç; “görelî olarak küçük bir örnekleme oluşturmak ve çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır” (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 117-118).

Araştırma kapsamında belirlenen her bir kategori için, yapay zekâ destekli Bing arama motorunun ‘görseller’ sekmesinde yer alan, çeşitli tasarım programlarıyla üretilmiş ve algoritmalarla bir araya getirilmiş olan benzer görseller inceleme alanına dâhil edilmiştir.

BULGULAR

Doküman analizinde araştırmacı, araştırmasına başlamadan önce alandaki kuramlardan yola çıkarak veya kendi geliştirdiği kategoriler yoluyla araştırma amacını yansıtabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 198). İklim değişikliği içerisinde yer alan ‘kuralık’, ‘buzulların erimesi’ ve ‘aşırı ısınma’ ile üç kategori oluşturulmuştur.

Dokümanlar bir araştırmacının müdahalesi olmadan kaydedilmiş metinleri ve resimleri içermektedir (Kıral, 2020, s. 174). Örneklem dâhilinde yapay zekâ destekli Bing arama motoruna “iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları” anahtar kelimeleri yazılarak her bir kategori için arama motorunun arayüzünde ‘görseller’ sekmesinde bulunan çeşitli tasarım programlarıyla yapılan ve bir araya toplanan fotoğraflar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ‘maksimum çeşitlilik örnekleme’ kullanılarak her bir kategori için 10 adet görsel incelenmiştir.

Çalışma kapsamında görsellerin kaynağına ulaşmak, toplamak ve gözden geçirmek için doküman analizi kullanılmış, arama motorunun arayüzünde bulunan tüm görseller incelenerek, belirlenen kategori dâhilinde ne sıklıkla yer aldıkları sayısallaştırılarak desteklenmiştir. “Sayısallaştırma, belli bir doküman içinde hangi kavramların, hangi olayların ya da hangi tür değerlendirmelerin ne ölçüde yer aldığını belirlemek amacıyla yapılan bir işlemdir” (Akt, Sak & Şahin Sak & Öneren Şendil & Nas, 2021, s. 237).

Yapay zekâ destekli arama motorunun sohbet kısmına “iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları” kelimeleri yazıldığında ortaya çıkan sonuç:

İklim değişikliği ile ilgili haber fotoğraflarına ulaşmak istiyorsanız, Hürriyet Gazetesi’nin iklim değişikliği haberleri sayfasını ziyaret edebilirsiniz. Bu sayfada, iklim değişikliği hakkında son dakika haberleri, güncel bilgiler, yazar yazıları, videolar ve fotoğraflar yer almaktadır. Ayrıca, BBC Future sayfasında yer alan bir makalede, dünyanın en büyük iklim değişikliği imgelerinin bir araya getirildiği belirtiliyor. Maalesef, benim içerisinde bulunduğum chat penceresinde fotoğraf gösteremiyorum. Ancak, size yardımcı olmak için elimden geleni yapacağım” şeklindedir (Bing arama motoru).

‘Elimden geleni yapacağım’ sonucunda bir bağlantı vererek ‘görseller’ sekmesine yönlendirme yaparak tüm görüntülere erişim sağlamaktadır. Buradan hareketle ‘görseller’ sekmesinde bulunan kuraklık, buzulların erimesi ve aşırı ısınma kategorilerinin her biri için 10 adet, toplamda ise 30 adet görsel incelenmiştir.

Yapay zekâ destekli Bing arama motoruna “iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları” anahtar kelimeleri yazılarak ‘görseller’ sekmesinde bulunan ve çeşitli tasarım programlarıyla yapılan ‘kuraklık’ kategorisi için incelenen görseller;

Kuraklık

Görsel 1

Görsel, 27.04.2017 tarihinde Depositphotos web sitesinde yayınlanmıştır. Depositphotos web sitesinin kuraklık stok fotoğrafı kategorisinde toplam 74.896 adet kuraklık fotoğrafın telifsiz olarak yer aldığı görülmektedir.

Görsel 2

Görsel, ScitechDaily adlı web haber sitesinde 21.08.2020 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 3

Görsel, Alan Levin Coaching adlı bir blog web sitesinde 'Kuraklık Alanı' görsel ismi verilerek sadece görsel paylaşılmıştır.

Görsel 4

Görsel, LMD The Voice Of Business adlı bir haber web sitesinde 15.10.2018 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 5

Görsel, Finanswebde adlı bir haber sitesinde 21.10. 2022 tarihinde "Tehdit Büyüdükçe İklim Değişikliği İle İlgili Endişeler Küresel Olarak Küçülüyor" haber başlığı ile yayınlanmıştır.

Görsel 6

Görsel, Hürriyet.com.tr adresli haber sitesinde "Dünyadaki En Önemli Tehdit; Küresel İklim Değişikliği" adlı haber başlığı ile 12.06.2020 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 7

Görsel, Matematiksel adlı bir web sitesinde “Küresel İklim Değişikliği İle İlgili En Çok Karşılaşılan 10 Efsane” başlığıyla Haziran 2023 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 8

Görsel, Sera Gazı ve İklim Yönetimi adlı bir web sitesinde “İklim değişikliği nedir? – SG Sera Gazı ve İklim Yönetim Danışmanlığı” adlı başlık ile 10.05. 2021 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 9

Görsel, listelist.com adresli haber sitesinde “19. Yüzyıldan Günümüze: İklim Değişikliği Hakkında Yapılan Araştırmalar ve Bilinmesi Gerekkenler” başlıklı haber ile 06.04.2021 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 10

Görsel, sabah.com.tr adresli haber sitesinde “İklim Değişikliği İnsanlığı Nasıl Etkiliyor?” adlı haber başlığı ile 02.11.2017 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 1'den ve 10'a kadar bakıldığında; görsellerin çeşitli tasarım programlarıyla yapılmış olduğu, Görsel 1,2,3,4 ve 7'de toprak zemininin kahverengi, kurak ve çatlamış olduğu, sarı ile güneşi, açık mavi ile de gökyüzünü yansıtan görsellerin olduğu görülmektedir. Aynı biçimde Görsel 5,6,8,9 ve 10'da toprak zemininin kahverengi olduğu ve açık mavi ile gökyüzünü yansıtan görsellerin olduğu görülmektedir. Görsellerin teması ve kategorisine bakıldığında kuraklık ile ilgili olarak yansıtılabilecek benzer sembolik görüntülerin kullanıldığı görülmektedir. Görsellerin tümü haberde en önemli unsur olan bir fotoğraf değil, çeşitli tasarım programlarıyla oluşturulan bir görseldir. Bir haber fotoğrafı değeri taşımayan bu görsellerin, arama motorunda güncel bir görsel olarak yer almadığı da görülmektedir. Ayrıca yapay zekâ destekli Bing arama motoru optimizasyonunda kuraklık ile ilgili sıralanan benzer ve sembolik görüntülerin toplam sayısı 205 olarak belirlenmiştir.

Yapay zekâ destekli Bing arama motoruna “iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları” anahtar kelimeleri yazılarak ‘görseller’ sekmesinde bulunan ve çeşitli tasarım programlarıyla yapılan ‘buzulların erimesi’ kategorisi için incelenen görseller;

Buzulların Erimesi	
Görsel 11 Görsel, 04.08.2021 tarihinde Rawpixel adlı bir web sitesi tarafından yapıldığı ve yayınlandığı görülmüştür.	Görsel 11 Görsel, 27.01.2020 tarihinde Pinterest platformunda yayınlandığı görülmektedir.
Görsel 13 Görsel, 19.12.2016 Facebook sosyal medya platformunda yer alan Inorama Illustrators adlı kanal tarafından yayınlandığı görülmektedir.	Görsel 14 Görsel, Certified Sustainable adlı bir web sitesinde “İnsanlar Neden İklim Değişikliğini Hala İnkâr Ediyor?” başlığı ile yayınlanmıştır.

Görsel 15

Görsel, BBC News Türkçe adlı web sitesinde “İklim Değişikliği Konusunda Adım Attırarak Fotoğraflar Hangileri?” adlı haber başlığı ile 20.11. 2018 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 16

Görsel, En Son Haber adlı web sitesinde “Amerikalı Bilim Çevreleri: Küresel Isınma İnsan Kaynaklı” adlı haber başlığı ile 04.11.2017 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 17

Görsel, ekolojist.com adresli web sitesinde “Çevre Kirliliği ve İklim Değişikliği” haber başlığı ile yayınlanmıştır.

Görsel 18

Görsel, virahaber.com adresli web sitesinde “Nüfusların Yarıısı Ortadan Kayboldu” adlı haber başlığı ile 10.12.2017 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 19

Görsel, ekolojist.net adresli web sitesinde “İklim Değişikliği Hayvanları Nasıl Etkiler?” haber başlığı ile 21.01.2018 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 20

Görsel, altonivel.com adresli haber sitesinde “Pandemi Sonrası 5 Yatırım Trendi Bunlar Olacak” haber başlığı ile finans kategorisinde 21.12.2020 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 11,12, 13, 14, 15,16 ve 20'ye bakıldığında; buzul parçalarının üzerinde birer kutup ayısı Görsel 17,18 ve 19'a bakıldığında birer penguen olduğu görülmektedir. Buzulların erimesi ile ilgili temada yer alan bu görüntüler bir fotoğraf karesi niteliği taşımamaktadır. Çeşitli tasarım programlarıyla yapılmış olan bu görsellerin haberlerde kullanılması için yapılmış olmaları, haber unsurunun en önemli parçası olan fotoğraf değerini olumsuz etkilemektedir. Arama motorunun benzer, sembolik görüntüleri tekrarlı olarak sıraladığı görülmüş ve çeşitli tasarım programlarıyla yapılmış olan toplam 205 adet görsel olduğu belirlenmiştir. Görsel 11, doğal buzul ortamında çekilmemiş ve gerçek bir fotoğraf karesi olmayan bu görselin güncel olmadığı gibi 2 yıl önce Rawpixel adlı bir web sitesi tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Görsel 14 gerçek bir haber fotoğrafını yansıtmamaktadır. Fakat görselin hemen altındaki ilk başlık ise; "Neden insanlar iklim değişikliğini hâlâ inkâr ediyor" şeklinde yazılmıştır. Burada tasarım programıyla yapılmış olan ve gerçek bir fotoğraf karesinin olmadığı, yazılan haber içeriğiyle de uyum sağlamadığı görülmektedir. Haber fotoğrafının bu şekilde benzer sembolik bir görseli kullanıyor olması, aynı zamanda güncel olmaması, dezenformasyona neden olmaktadır. Görsel 17'deki 'bu haber toplam 4096 defa okunmuştur' notu dikkat çekici niteliktedir. Güncel olmayan bu haberin okuma sayısına bakıldığında yüksek bir rakam söz konusudur. Bu nedenle iklim değişikliği ile haberlerin önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Yapay zekâ destekli Bing arama motoruna "iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları" anahtar kelimeleri yazılarak 'görseller' sekmesinde bulunan ve çeşitli tasarım programlarıyla yapılan 'aşırı ısınma' kategorisi için incelenen görseller;

Aşırı Isınma	
Görsel 21	Görsel 22
Görsel, 16.02.2021 tarihinde Bulldog Bugle The student news site of Amino Jefferson Charter Middle School adlı öğrenci haber sitesinde "Küresel Isınma Büyük Bir Sorun" haber başlığı ile yayınlanmıştır.	Görsel, Gizmodo The Future is Here adlı web sitesinde "İklim Değişikliği Şüphelerini Karga Yiyor" haber başlığıyla 20.10.2011 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 23

Görsel, Ns Energy adlı web sitesi tarafından 05.11.2020 tarihinde "Hangi Ülkelerin Yasal Olarak Bağlayıcı Net Sıfır Emisyon Hedefleri Var?" haber başlığıyla paylaşıldığı görülmektedir.

Görsel 24

Görsel, Life Advancer adlı bir web sitesinde "Sera Gazlarının Çevreye Kötü Etkileri Nasıl Azaltılır" adlı haber başlığı ile 03.07.2014 tarihinde yayımlandığı görülmektedir.

Görsel 25

Görsel, ntv.com.tr adresli haber sitesinde "İklim Değişikliğine Karşı Neler Yapabilirsiniz?" haber başlığı ile 25.10.2018 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 26

Görsel, aa.com.tr adresli haber ajansında "İklim Değişikliği Enfeksiyonları Sanılandan Daha Fazla Etkileyecek" adlı haber başlığı ile 02.08.2017 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 27

Görsel, sabah.com.tr adresli haber sitesinde "Dünyayı Bekleyen Tehlike" haber başlığı ile 27.06.2019 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 28

Görsel, sabah.com.tr adresli haber sitesinde "Evreni Bekleyen Büyük Tehlike" haber başlığı ile 25.04.2019 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 29

Görsel, yenicaggazetesi.com.tr adresli web sitesinde “Korkunç Gerçek Ortaya Çıktı. Dünyayı Bekleyen Kaçınılmaz Felaket” haber başlığı ile 11.11.2022 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 30

Görsel, ahaber.com.tr adresli haber sitesinde “İklim Değişikliği Nedir? İklim Değişikliği Sonuçları ve Etkileri Nelerdir? Google’dan İklim Değişikliği ile ilgili Doodle” haber başlığı ile 22.04.2022 tarihinde yayınlanmıştır.

Görsel 21’den 30’a kadar bakıldığında fonu siyah olan, dünyanın birer görüntüsü yer almaktadır. Tüm resimlerde dünyanın etrafını saran alevlerin yer aldığı görülmektedir. Bu görseller, aşırı ısınma nedeniyle doğada gerçekleşen herhangi bir orman yangınının görüntüsünü yansıtmamaktadır. Görseller çeşitli tasarım programlarıyla üretilmiş ve arama motorunun anahtar kelimeleri kullanarak belli algoritmalarla toplamda 197 kez benzer görüntüleri sıraladığı görülmektedir. Görsellerin tümüne bakıldığında haberlerin güncelliğini yitirmesiyle birlikte bir haber fotoğrafına yer verilmemesi iklim değişikliği ile ilgili gerçeklerin ayırt edilmesini de güçleştirmektedir.

Görsel 1’den 30’a kadar bakıldığında; yapay zekâ destekli Bing arama motorunda her bir kategori için yer alan tüm görsellerin çeşitli tasarım programlarıyla yapıldığı ve görsellerin benzer olduğu görülmektedir. Görsellerin tümü, gerçek olarak çekilmiş bir fotoğraf karesini yansıtmamaktadır.

Bing arama motorunda yer alan; kuralık, buzulların erimesi ve aşırı ısınma kategorileri için ele alınan fotoğraflara bakıldığında kuraklık kategorisi için aynı tip görsellerin birçok kez karşımıza çıktığı görülmektedir. Aynı biçimde buzulların erimesi ve aşırı ısınma kategorileri için de aynı tip görsellerin yer aldığı görülmektedir. Fotoğraflar incelendiğinde, iklim değişikliği ile ilgili sonuçların etkilerinin çeşitli tasarlama programlarıyla oluşturulduğu görülmekte ve bu görsellerin sadece haberlerde yer alan görseller değil, farklı internet tabanlı web sitelerinde de kullanıldığı görülmektedir. Fakat çalışma kapsamında “iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları” anahtar kelimeleri seçilmiş olup bu kategorilerin dışında da görsellerin sıralandığı görülmektedir. Ayrıca haberin en önemli unsuru olan fotoğrafın da çeşitli tasarım programlarıyla yapılan görsellerin çokluğu nedeniyle daha az kullanıldığı görülmektedir. Bu durum haber fotoğrafçılığı kavramını zedelemekte ve yapay zekânın fotoğraf ve görsel ayrımı yapmaksızın tüm verileri aynı ortamda sunuyor oluşu da dezenformasyon risklerini artırmaktadır.

Bing arama motoruna “iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları” anahtar kelimeleri yazıldığında, Shutterstock ve İstock web sayfalarını öne çıkarttığı gözlemlenmiştir. Web sitelerine bakıldığında Shutterstock'ta Telifsiz İklim değişikliği görselleri başlığı altında; “483.111 iklim değişikliği stok fotoğrafı, 3D nesnesi, vektörü ve illüstrasyonu telifsiz olarak mevcuttur” yazıldığı görülmektedir. Aynı biçimde İstock'ta İklim Değişikliği Resimler, Görseller ve Stok Fotoğraflar başlığı altında; “310.357 iklim değişikliği stok fotoğraf ve görselini inceleyin veya daha fazla stok fotoğraf ve görsel keşfetmek için yeni bir arama başlatın” yazdığı görülmektedir. Buradan hareketle, yapay zekâ destekli arama motoru optimizasyonunun ilgili anahtar kelimelerle birçok veriyi bir araya topladığı görülmektedir. Arama motoruna yazılan iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları anahtar kelimelerinin bir çıktısı olarak çeşitli tasarım programlarıyla oluşturulan görsellerin yer aldığı gözlemlenmektedir. Çeşitli grafik tasarım programlarıyla yapılmış ve gerçek fotoğraf görüntüsüne sahip olmayan 30 görselin, yapay zekânın arka alanında çalışan algoritmalarla bu fotoğrafları bir araya toplayarak çoğalmasına ve yayılmasına neden olduğu görülmektedir.

Yapay zekâ destekli arama motorunda kuraklık kategorisinde yer alan benzer görüntülerin toplam sayısı 205 buzulların erimesi ile ilgili benzer görüntülerin toplam sayısı 205 ve aşırı ısınma ile ilgili görüntülerin toplam sayısı 197 olarak belirlenmiştir. Buradan hareketle yapay zekâ destekli arama motorunda yer alan görsellerin güncel olmaması ve tekrarlı bir şekilde sıralanması nedeniyle kamuoyunda dezenformasyon risklerini artırmaktadır.

Yukarıdaki tüm görsellerin iklim haberciliğinde en önemli unsur olan fotoğrafların çeşitli grafik tasarım programlarıyla oluşturulduğu ve yapay zekâ destekli arama motoru algoritmalarının da bu ve benzer fotoğrafları bir araya getirerek, benzer sembolik görsellerin tekrarlı bir şekilde sıralanmasına neden olduğu görülmektedir. Bu durum:

Walker ve King 2008 yılında yayınladıkları “Dünyamız Isınıyor! Küresel Isınmayla Nasıl Başa Çıkabiliriz?” adlı kitapta: “Henüz çok az insanın fark etmiş olduğu çok ciddi sorunun, ısınmayı 2° C ile sınırlamanın bugün neredeyse imkânsız olduğudur. Eğer buna yirmi yıl önce başlansaydı bir şans olabilirdi. Fakat bugünkü iklimle bu hedef giderek menzil dışında görünüyor” cümlelerine yer vermişlerdir (Walker & King, 2009, s. 107). Bugün itibarıyla 15 yıl önce dile getirilen cümlelerden hareketle, iklim ile ilgili olası sonuçların gerçek görüntülerinin ve etkilerinin arama motorunda çok az yer aldığı görülmüştür.

İklim haberlerinin çoğu, meydana gelen ve çevresel faktörlere etki eden gerçek görsel elementlerle desteklenmektedir ancak arama motorları iklim ile ilgili haber oluşturduğunda bu görselleri yeterince dikkate alamaz. Yapay zekâ destekli Bing arama motoruna bakıldığında görsellerin tekrarlı olarak benzer şekillerde verilmiş olması da bunun bir sonucudur. Bu noktada yapay zekânın da bir dezenformasyon aracına

dönüştüğü söylenebilir. Çünkü arama motoru optimizasyonu web tabanında kayıtlı olan tüm verileri bir araya toplayarak çalışır, yapay zekâ da bu noktada benzer şekilde çalıştığı için mevcut olan tüm verileri çoğaltır. Bu durum özellikle spesifik konularda bilgi edinmek isteyen kullanıcılar için zorlayıcı olmaktadır.

Yapay zekâ destekli Bing arama motorunun algoritmalarının, iklimle ilgili görselleri tanıma ve bu görselleri haberlerle ilişkilendirmede yetersiz olduğu görülmektedir. İklim değişikliği konusunda acil olan durumu yansıtamamakta ve benzer fotoğrafları bir haber içeriğinde yer almamış olsa da arama motorunda bir araya toplaması, kamuoyu algısında dezenformasyona yol açmaktadır. Bu nedenle kişiler iklim değişikliğine önem vermemekte, alışkanlıklarını ve tercihlerini değiştirmemektedirler (Aksel, 2011, s. 172). Bu konuda Sonik ve Colarossi, potansiyel risklere karşı nasıl hazırlanması ve bu risklerden nasıl kaçınması gerektiği öğrenilmedikçe, yapay zekânın insan tarihindeki en kötü olaya sebep olabileceğine dikkat çekmektedirler (2020, s. 7-8).

Yapay zekânın algoritmaları göz önünde bulundurulduğunda, arama motorunda ulaşılmak istenilen konu hakkında herhangi bir filtreleme yapamadığı ve web ortamında bulunan tüm bilgileri topladığı ve bilgileri güncel olmaksızın sıraladığı görülmektedir. Bu açıdan yapay zekâyı bir dezenformasyon aracı olarak görmek mümkündür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İklim değişikliği, gelecek nesillerin hayatını etkileyen bir sorundur ve doğru bilgilere dayalı hareket etmek, bu sorunun üstesinden gelmek için kritik bir öneme sahiptir. İklim haberleri bu noktada kamuoyunu bilinçlendirmek, farkındalık yaratmak ve harekete geçirmek için güçlü bir araçtır. Özellikle haberde en önemli unsur olan fotoğraf, meydana gelen olayların net bir şekilde görülmesi ve anlaşılması için özenle seçilmelidir. Ancak yapay zekâ algoritmalarının iklim haberlerini, benzer sembolik görsellerle tekrarlı bir şekilde çoğaltmış olması dezenformasyon risklerini artırmaktadır. Bu durum, konunun kamuoyunda etkilerinin küçümsenmesiyle birlikte insan faaliyetlerinin bu değişikliğe neden olduğu gerçeğini göz ardı edebilmesi gibi bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle iklim haberlerinin tüm unsurlarıyla doğru bir şekilde oluşturulması, iklim dezenformasyonu ile mücadele etmede, toplumu bilinçlendirmede ve iklim değişikliğinin beraberinde getirdiği olumsuz sonuçlarla başa çıkabilmede önemlidir.

Çalışma kapsamında yapay zekâ destekli Bing arama motoru ile elde edilen verilere bakıldığında; haber için en önemli unsur olan fotoğrafın önemini yitirdiği ve haber fotoğrafçılığı denilen meslek kavramının ciddi bir şekilde zedelendiği görülmektedir. Çünkü, konu bağlamında arama motoruna yazılan iklim değişikliği ile ilgili haber fotoğrafları kavramına yönelik ortaya çıkan görsellerin çoğu, çeşitli tasarım programlarıyla yapılan fotoğraflar olduğu ve algoritmalarla bu fotoğrafların benzer şekillerde

bir araya toplandığı görülmektedir. Ancak bir konunun ciddiyetini kamuoyuna iyi bir şekilde iletilebilmek için gerçek olan durumların aktarılması gerekir. Meydana gelen olayın görüntüsünü vermek, bu noktada daha etkili bir sonuç ortaya çıkartabilir. İklim ile ilgili olan konularda, doğanın ve bu durumdan etkilenen tüm canlıların fotoğraflarına yer verilmesi hem kamuoyunun doğru yönlenebilmesine hem de dezenformasyon risklerinin azaltılabilmesine katkıda bulunabilir.

Çalışma sonucunda yapay zekâ destekli Bing arama motorundan elde edilen bulgulara bakıldığında kategoriler bağlamında, çeşitli tasarım programlarıyla yapılan benzer sembolik görüntülerin çokluğu nedeniyle haber fotoğraflarında ve iklimin olası olumsuz sonuçlarını ortaya koymada yetersiz kaldığı ve dezenformasyon risklerini beraberinde getirdiği görülmektedir.

İklim değişikliği, tüm dünyayı ilgilendiren küresel bir sorun olması nedeniyle etkilerini anlamak için deneye ayıracak bir zaman bulunmamaktadır. İklim değişikliğinin olası olumsuz etkilerini önlemede de tek bir kişi etkili olamaz. Bu nedenle insanları bu konuda bilinçlendirmek ve harekete geçirmek için konu ile ilgili dezenformasyon risklerinin denetim altında tutulması gerekmektedir. İklim dezenformasyonuna karşı mücadele hususunda yapay zekâ algoritmalarına, iklim değişikliği konusunda mevcut kaynaklar için metin analizi ve görsel tanıma gibi belirli kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi, dezenformasyon risklerini azaltmada yardımcı olabilir. Çünkü yanıltıcı bilgilere dayalı unsurlar ve güncel olmayan bilgiler, gezegenin geleceği için ciddi ve olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Yapay zekâ sistemlerinin; büyük bilgi gözetimi, depolama, ağ trafiği ve işlem hacminin katlanarak devam etmesi hâlinde büyük bir yük oluşturması da olasıdır. Bunun sonucunda da bu yükü hafifletmek için yeni bir tür teknolojik yeniliğe ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada yapay zekâ güçlü bir araç niteliği taşımaktadır. Bu nedenle verilerin bilgiye dönüştürülmesi aşamasında, belirli denetim mekanizmalarının geliştirilmesi, editoryal düzenin oluşturulması ve engelleyici güçlü politikaların dikkatli bir şekilde uygulanması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksel, T. (2011). *Kritik Eşik: İklim Değişikliğinde ve İnsanlık Medeniyetinde Dönülmez Noktaya Doğru*. Cinius Yayınları: İstanbul.
- Altraide (2019). *New Thinking: From Einstein to Artificial Intelligence, the Science and Technology That Transformed Our World*. Mango Publishing: Usa, D.
- Amerika, M. (2022). *My Life as an Artificial Creative Intelligence*. Stanford University Press: Stanford, California.
- Anjila P K, F. (2021). *Learning Outcomes Of Classroom Research: Artificial Intelligence*. (Dr. J. Karthikeyan & Dr. T. S. Hie & Dr. N. Y. Jin, Edit.) L Ordine Nuovo Publication: New Delhi.
- Alpaydın, E. (2012). *Yapay Öğrenme*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.
- Atay, C. & Alanyalı, M. & Uyan, S. B. & Baş, C. (2010). Arama Motoru Optimizasyonu. Akademik Bilişim'10 - XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri. 10 - 12 Şubat 2010 Muğla Üniversitesi.
- Alan Levin Coaching. <https://alanlevincoaching.com/uncategorized/the-scarcity-trap/attachment/drought-land/>. Erişim T. 12 Haziran 2023.
- Altonivel.com. (2020). <https://www.altonivel.com.mx/finanzas/estas-seran-las-5-tendencias-de-inversion-despues-de-la-pandemia/>. Erişim T. 21 Temmuz 2023.
- Aa.com.tr. (2017). <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/iklim-degisikligi-enfeksiyonlari-sanilandan-daha-fazla-etkileyecek-/874722>. Erişim T. 11 Eylül 2023.
- Ahaber.com.tr. (2022). <https://www.ahaber.com.tr/galeri/yasam/iklim-degisikligi-nedir-iklim-degisikligi-sonuclari-ve-etkileri-nelerdir-googleden-iklim-degisikligi-ile-ilgili-doodle/23>. Erişim T. 23 Eylül 2023.
- Bing. (2023). <https://www.bing.com/search?q=Bing%20AI&showconv=1&form=MAI3FV>. Erişim T. 09 Haziran 2023.
- Bulldog Bugle The student news site of Amino Jefferson Charter Middle School. (2021). <https://bulldog-bugle.com/10246/issues/global-warming-is-a-big-problem/>. Erişim T. 24 Temmuz 2023.
- BBC News Türkçe. (2018). <https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-46274950>. Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Cengiz, Ö (2023). Türkiye'de İklim Haberciliği: Kuraklık Haberleri Üzerine Bir İçerik Analizi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 62.
- Cantekin, B. (2019). *Fotoğraflı Haberler ile Öne Çıkin*. <https://www.iienstitu.com/blog/fotografli-haberler-ile-one-cikin>. Erişim T. 03 Temmuz 2023.
- Connock, A. (2023). *Media Management and Artificial Intelligence: Understanding Media Business Models in the Digital Age*. Routledge Taylor & Francis Group. London and Newyork.
- Certified Sustainable. <https://certified-sustainable.co.uk/why-are-people-still-in-denial-about-climate-change/>. Erişim T. 14 Temmuz 2023.
- Duman, K. (2018). Arama Motorları ve İnternet Haberciliğine Etkileri: Türk İnternet Haber Medyası Örneği. *Selçuk İletişim*, 11 (1): 257-287
- Depositphotos.(2017).<https://depositphotos.com/jp/photos/%E5%B9%B2%E3%81%B0%E3%81%A4.html>. Erişim T. 28 Haziran 2023.

- En Son Haber. (2017). <https://www.ensonhaber.com/yasam/amerikali-bilim-cevrelere-kuresel-isinma-in-san-kaynakli>. Erişim T. 16 Temmuz 2023.
- Ekolojist.com. <https://www.ekolojist.com/kuresel-isinma/cevre-kirliligi-ve-iklim-degisikligi/>. Erişim T. 16 Temmuz 2023.
- Ekolojist.com. (2018). <https://ekolojist.net/iklim-degisikligi-hayvanlari-nasil-etkiler/>. Erişim T. 18 Temmuz 2023.
- Feldman T. (1997). *An Introduction To Digital Media*. New York, A Blueprint Book Published By Routledge.
- Finanswebde. (2022). <https://blog.finanswebde.com/tehdit-buyudukce-iklim-degisikligi-ile-ilgili-en-diseler-kuresel-olarak-kuculuyor/>. Erişim T. 07 Temmuz 2023.
- Facebook. (2016). <https://www.facebook.com/inorama.illustrators/>. Erişim T. 13 Temmuz 2023.
- Girgin, A. (2014). *Gazeteciliğin Temel İlkeleri*. Der Yayınları: İstanbul.
- Gizmodo The Future is Here. (2011). <https://gizmodo.com/climate-change-skeptics-eat-crow-5851909>. Erişim T. 28 Temmuz 2023.
- Hürriyet.com.tr. (2020). <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sigorta/dunyadaki-en-onemli-tehdit-kuresel-iklim-degisikligi-41540177>. Erişim T. 07 Temmuz 2023.
- İlkyaz, S. (2023). *Verimliliğinizi ve Yaratıcılığınızı Artıracak En İyi 11 Yapay Zeka Grafik Tasarım Uygulaması*. <https://onedio.com/haber/verimlilikinizi-ve-yaraticiliginizi-artiracak-en-iyi-11-yapay-zeka-grafik-tasarim-uygulamasi-1134860>. Erişim T. 30 Haziran 2023.
- Kıvılcım, İ. (2013). *2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliği'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu*. İktisadi Kalkınma Yayınları: İstanbul.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. SS. 170-189, Sayı 15.
- Köse, U. (2021). *Yapay Zekâ Etiği: Yapay Zekâ Kavramı*. Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Keleş, P. (2023). Arama Motoru Nedir? En Çok Kullanılan Arama Motorları Nelerdir?. <https://www.ticimax.com/blog/en-cok-kullanilan-arama-motorlari#genel-arama-motorlari-nedir>. Erişim T. 20 Haziran 2023.
- Larson, E.J. (2022). *Yapay Zekâ Miti: Bilgisayarlar Neden Bizim Gibi Düşünemez*. (K. Y. Us, Çev.) Fol Yayıncılık: Ankara.
- Lmd The Voice Of Business. (2018). <https://lmd.lk/drought-relief-in-anuradhapura/>. Erişim T. 07 Temmuz 2023.
- Life Advancer. (2014). <https://www.lifeadvancer.com/how-to-reduce-the-bad-effects-of-greenhouse-gases-to-the-environment/>. Erişim T. 02 Eylül 2023.
- Listelist.com. (2021). <https://listelist.com/iklim-degisikligi-tarihi/>. Erişim T. 09 Temmuz 2023.
- McCarthy J. & Minsky M. L. & Rochester N. & Shannon, C. E. (1956). "A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence," 1955, <http://www-formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html>.
- Matematiksel. (2023). <https://www.matematiksel.org/iklim-degisikligi-ile-ilgili-en-cok-karsilasilan-10-ef-sane/>. Erişim T. 08 Temmuz 2023.
- Natale, S. (2021). *Deceitful Media: Artificial Intelligence and Social Life after the Turing Test*. Oxford University Press: New York.

- Ns Energy. (2020). <https://www.nsenergybusiness.com/news/countries-net-zero-emissions/>. Erişim T. 01 Eylül 2023.
- Ntv.com.tr. (2018). https://www.ntv.com.tr/teknoloji/iklim-degisikligine-karsi-neler-yapabilirsiniz,DnC-zwwK_J0qK_BeEEngliw. Erişim T. 10 Eylül 2023.
- Pavlik, J. V. (2001). *Journalism and New Media*: New York: Columbia University Press.
- Pinterest. (2020). <https://tr.pinterest.com/pin/639863059543841537/>. Erişim T. 11 Temmuz 2023.
- Pihlajarinne, T. & Alén-Savikko, A. (2022). *Artificial Intelligence and the Media: Reconsidering Rights and Responsibilities*. Edward Elgar Publishing: Usa.
- Paaß G. & Giesselbach S. (2023). *Foundation Models for Natural Language Processing: Pretrained Language Models Integrating Media*. Germany, <https://doi.org/10.1007/978-3-031-23190-2>. Erişim T. 11 Haziran 2023.
- Rondeau, T. W. (2007). *Application of Artificial Intelligence to Wireless Communications. (Doctoral dissertation, Virginia Tech)*.
- Rawpixel (2021). <https://www.rawpixel.com/image/2904419/free-illustration-image-save-ocean-environmental-conservation-iceberg>. Erişim T. 11 Temmuz 2023.
- Sak, R. & Şahin Sak, İ. T. & Öneren Şendil, Ç. & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>. Erişim T. 07. Haziran 2023.
- Sears K. (2017). *Weather 101: From Doppler Radar and Long-Range Forecasts to the Polar Vortex and Climate Change, Everything You Need to Know about the Study of Weather*. Adams Media: New York/Toronto/London/Sdney/new Delhi.
- Sonik, D. & Colarossi, A. (2020). *Becoming Artificial: A Philosophical Exploration into Artificial Intelligence and What It Means to Be Human*. Imprint Academic Ltd: United Kingdom. imprint-academic.com.
- Scitechdaily.(2020).<https://scitechdaily.com/southeast-asia-megadrought-previously-unknown-mid-holocene-event-led-to-major-changes-in-human-settlement/>. Erişim T. 01 Temmuz 2023.
- Sera Gazı ve İklim Yönetimi. (2021). <https://www.seragazi.net/iklim-degisikligi-nedir.html>. Erişim T. 09 Temmuz 2023.
- Sabah.com.tr. (2017). <https://www.sabah.com.tr/saglik/2017/11/02/iklim-degisikligi-insanligi-nasil-etkiyor>. Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- Sabah.com.tr. (2019). <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/dunyayi-bekleyen-tehlike-1561613449>. Erişim T. 12 Eylül 2023.
- Sabah.com.tr. (2019). <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/evreni-bekleyen-buyuk-tehlike>. Erişim T. 14 Eylül 2023.
- Şahin, M. (2020). *İklim Değişikliği ve Bilim Gazeteciliği: Avustralya Yangınları Haberlerinde Bilim İzi*. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi. Cilt 8, Sayı 2.
- Vishwakarma, P. (2021). *Learning Outcomes Of Classroom Research: Artificial Intelligence. (Dr. J. Karthikeyan & Dr. T. S. Hie & Dr. N. Y. Jin, Edit.) L Ordine Nuovo Publication: New Delhi*.

- Virahaber.com (2017). <https://www.virahaber.com/nufuslarinin-yarisi-ortadan-kayboldu-46163h.htm>. Erişim T. 18 Temmuz 2023.
- Yüksel, D. & Tolon, M. (2019). Dijital Pazarlama Stratejisi Olarak Arama Motoru Optimizasyonu (Seo). *International Journal Of 3d Printing Technologies And Digital Industry 3:3 (2019) 236-243 Araştırma Makalesi*.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık 6. Baskı: Ankara.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık 12. Baskı: Ankara.
- Yenicaggazetesi.com.tr. (2022). <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/korkunc-gercek-bm-raporlarinda-ortaya-cikti-dunya-9-yil-icinde-kuresel-isinma-esigini-gecebilir-596495h.htm?page=2>. Erişim T. 17 Eylül 2023.
- Walker, G. & King, S.D. (2009). *Dünyamız Isınıyor! Küresel Isınmayla Nasıl Başa Çıkabiliriz?* (Ö. Akpınar, Çev.) Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul. (Orijinal eser yayın tarihi: 2008).

Yazar katkı düzeyi/Author contributions:

Makale Tasarımı: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Literatür Taraması: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Veri Toplama ve Analiz: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Sonuç: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Son Okuma, Kontrol ve Sorumluluk: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B.

Design of article: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Literature review: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Data acquisition and analysis: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Conclusion: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B. Final reading, checking and approval: Turğal, L. & Küçükdoğan, B. B.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Dezenformasyon ve Yapay Zekâ: Dezenformasyonla Mücadele Yollarına Yapay Zekâ Uzmanlarının Gözünden Bakmak

Disinformation and Artificial Intelligence: Looking at Ways to Combat Disinformation through Artificial Intelligence Experts' Eyes

Araştırma Makalesi / Research Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
Derya Gül Ünlü

ORCID:
0000-0003-3936-7988

Geliş tarihi/Received:
13.10.2023

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
13.11.2023

Kabul tarihi/Accepted:
14.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Gül Ünlü, D. & Küçükşabanoglu, Z. (2023). Dezenformasyon ve yapay zekâ: Dezenformasyonla mücadele yollarına yapay zekâ uzmanlarının gözünden bakmak. *İletişim ve Diplomasi*, 11, 83-106.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1375478

Derya GÜL ÜNLÜ¹, Zafer KÜÇÜKŞABANOĞLU²

ÖZ

İletişim teknolojilerindeki gelişim ve kullanıcı kaynaklı içeriğin yükselişi, her türlü içeriği herhangi bir kontrol mekanizmasına takılmadan kolaylıkla dolaşıma sokulabilir kılmıştır. Bu durum, günümüzde dijital platform kullanıcılarının sınırsız sayıda içeriğe hızlı erişimini sağlamakla birlikte; bireylerin maruz kaldıkları yoğun dezenformasyonu da beraberinde getirmiştir. Çevrimiçi dezenformasyonla mücadele süreci, yapay zekâ tekniklerinin kullanımıyla yakından ilişkilenmekte; söz konusu teknoloji hem dezenformasyonun üretilip yaygınlaştırılmasında hem de sorunlu içeriğin tespiti ve denetiminde önemli bir rol üstlenmektedir. Dezenformasyon ve yapay zekâ ilişkisinin bu iki yönü, yapay zekâ teknolojilerinin sorunlu içeriğin üretimi ve dağıtımını sürecindeki belirleyiciliğinin ve çevrimiçi dezenformasyonun tespit edilip azaltılabilmesi için yapay zekâ sistemlerinden en efektif biçimde nasıl yararlanılabileceğinin anlaşılmasını da gerekli kılmaktadır. Bu odak noktasından hareketle gerçekleştirilen çalışma kapsamında, yapay zekâ sistemlerinin dezenformasyonla mücadele sürecindeki potansiyelinin yapay zekâ uzmanlarının gözünden değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda, Yapay Zekâ Politikaları Derneği (AIPA) üyesi ve paydaşı olan yapay zekâ uzmanlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı betimsel nitelikli bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, günümüz yapay zekâ sistemlerinin dezenformasyon-

¹ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye, derya.gul@istanbul.edu.tr

² Misafir Öğr. Gör., Gazi Üniversitesi Teknoloji Fakültesi, Ankara, Türkiye, zafer.kucuksabanoglu@aipaturkey.org, ORCID: 0000-0003-2686-4109

nun artırılmasında olduğu kadar azaltılması için de nasıl aktif kullanılabileceği; bunun için dezenformasyon tespit ve filtreleme mekanizmalarının, doğrulama platformlarının yaygınlaştırılmasının gerekliliği, bu amaçla geliştirilecek politikalar kamu-dijital platform iş birliğiyle oluşturulurken kullanıcıya karşı sorumluluğun da öncelenmesine ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, yapay zekâ, algoritma, dijital ekosistem, çevrimiçi platformlar

ABSTRACT

The process of combating online disinformation is closely related to the use of artificial intelligence techniques. The technology in question plays an important role both in producing and disseminating disinformation and in detecting and controlling problematic content. These two aspects of the relationship between disinformation and artificial intelligence also require an understanding of the decisiveness of artificial intelligence technologies in the production and distribution of problematic content, as well as how artificial intelligence systems can be used most effectively to detect and reduce online disinformation. The aim of the study carried out with this focal point is to evaluate the capacity of artificial intelligence systems to combat disinformation as perceived by artificial intelligence experts. In line with this goal, descriptive field research was conducted using the semi-structured in-depth interview technique. The study's findings established that contemporary artificial intelligence systems have the capacity to both amplify and diminish disinformation. It has come to light that disinformation detection and filtering mechanisms and verification platforms should be disseminated, and the public and digital platforms should collaborate in the development of policies for this purpose. At the same time, accountability to the user should be given top priority.

Keywords: Disinformation, artificial intelligence, algorithm, digital ecosystem, online platforms

EXTENDED ABSTRACT

Disinformation has been a problem ever since the pre-digital era. Still, as a result of the new opportunities provided by artificial intelligence techniques found in the digital ecosystem, disinformation has become much more difficult to circulate and spread. Disinformation generated or supported by AI systems is delivered to consumers via a variety of digital channels without any checks or filters, and it is backed up with highly convincing-looking proof. Moreover, the algorithms that grant access to

artificial intelligence systems encircle the user with inaccurate content that is very pertinent to his interests; conversely, his exposure to dissenting perspectives is limited. This circumstance gives rise to issues such as the user believing the false information, encountering difficulties in finding and accessing accurate information, and a decline in the user's trust in the information obtained.

Disinformation impairs the functioning of numerous mechanisms, including political decisions, corporate operations, and public trust in institutions, by causing individual and collective uncertainty. Beyond this, other ethical and human rights issues come into play, including user freedom, privacy, information access, autonomy, the ability to select from viable options, and democratic principles (Bontridder & Pouillet, 2021). Disinformation poses a serious and all-encompassing challenge in this regard, one that has the capacity to alter the political, social, and cultural foundations of any society and undermine the fundamental values of democracies (Montoro-Montarosso et al., 2023). Algorithms are gaining power as artificial intelligence's influence over the technology that runs our daily lives increases. These artificial intelligence systems are among the ones that bad actors favour for activities like information theft, privacy invasion, and the skewing of political and social decisions. For all of these reasons, it is essential to consider internet disinformation to be a threat that must be countered using both legal and technical measures, as well as to take into account the part artificial intelligence systems play in its creation and dissemination.

On the other hand, artificial intelligence (AI) techniques are also thought to be useful in the process of battling internet misinformation. In this context, there is growing interest in using artificial intelligence systems to detect and control online disinformation automatically; in fact, several initiatives are being carried out with this objective in mind (Bouziane et al., 2020; Funke, 2019; Graves, 2018; Jackson 2016). Once more, the scalability, reasonably low cost, and ability to be updated against different disinformation components through machine learning allow artificial intelligence to be seen as a technology that produces solutions in the fight against disinformation. It should be noted, though, that in the effort to combat disinformation, the boundaries of what artificial intelligence technologies are capable of are still not clearly defined, and even structural limitations and unfavourable outcomes are encountered in reducing disinformative content (Bontridder & Pouillet, 2021; Kertysova, 2018). Because of this multi-dynamic nature of the relationship between disinformation and artificial intelligence, it is important to comprehend how decisive these technologies are in the creation and dissemination of problematic content, as well as the most efficient ways to use them to identify and combat online disinformation. In the context of the research conducted from this vantage point, it is intended to assess the potential of AI systems in the process of battling misinformation through the eyes of AI specialists. By doing so, it aims to show how

specialists in artificial intelligence characterize the features and dangers of online disinformation and to create a roadmap for how to stop it using current artificial intelligence techniques. The results of the research are also expected to contribute to the international literature and serve as a guide from the perspective of Türkiye in the process of battling disinformation, given that there is no study in the pertinent literature examining the relationship between artificial intelligence and disinformation through the opinions of artificial intelligence experts. In this regard, the relationship between artificial intelligence, algorithms and disinformation is discussed below. Afterwards, the study findings obtained through semi-structured in-depth interviews conducted with artificial intelligence experts who are members and stakeholders of the Artificial Intelligence Policy Association (AIPA) are presented. The study's findings established that contemporary artificial intelligence systems have the capacity to both amplify and diminish disinformation. It has come to light that disinformation detection and filtering mechanisms and verification platforms should be disseminated, and the public and digital platforms should collaborate in the development of policies for this purpose. At the same time, accountability to the user should be given top priority.

GİRİŞ

Yapay zekâ sistemleriyle üretilen ya da desteklenen dezenformasyon, herhangi bir denetim mekanizmasıyla karşılaşmadan kullanıcıyla birçok dijital kanal üzerinden buluşturulmakta ve oldukça gerçek görünümlü kanıtlara dayalı bir biçimde sunulmaktadır. Dahası, yapay zekâ sistemlerinin kullanıcıya erişimini sağlayan algoritmalar aracılığıyla, kullanıcı, ilgisiyle yüksek düzeyde ilişkilenen dezenformatif içerikle sarmalanmakta ve kullanıcının alternatif görüşlere erişimi sınırlanmaktadır. Bu durum, kullanıcının karşılaştığı dezenformasyona güvenmesi, gerçek bilgiyi arama yollarının tıkanması, doğru bilgiye erişiminin kısıtlanması, edinilen bilgiye güvenin zedelenmesi sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Dezenformasyonun neden olduğu bireysel ve toplumsal belirsizlik (Akhtar vd., 2022), politik kararlardan iş süreçlerine, aşı olmadan kamu kurumlarına güvene kadar çok sayıda mekanizmanın işleyişini olumsuz etkilemektedir. Bunun da ötesinde kullanıcı özgürlüğü, mahremiyet, bilgi edinme, özerk olabilme, gerçek seçenekler arasından tercihte bulunabilme, demokratik değerlerin korunması gibi çok sayıda etik ve insan hakları kaygısı da ortaya çıkmaktadır (Bontridder & Pouillet, 2021). Bu bakımdan, dezenformasyon, herhangi bir toplumun siyasi, ekonomik ve kültürel dokusunu potansiyel olarak dönüştürebilecek, dolayısıyla demokratik ulusların temel ilkelerini aşındırabilecek önemli ve geniş kapsamlı bir tehdit oluşturmaktadır (Montoro-Montarosso et al., 2023). Yapay zekânı günlük hayatımızdaki kullanım alanı genişledikçe, algoritmalar giderek daha fazla nüfuz sahibi olmakta ve söz konusu ya-

pay zekâ sistemleri, kötü niyetli aktörler tarafından bilgi çalma, kişisel mahremiyeti tehlikeye atma, siyasal ve toplumsal kararları çarpıtma gibi amaçlar için tercih edilen araçların başında gelmektedir. Tüm bu nedenler, çevrimiçi dezenformasyonun yasal ve teknik yollarla mücadele edilmesi gereken bir tehdit olarak görülmesini ve yapay zekâ sistemlerinin çevrimiçi dezenformasyonun üretilmesi ve yayılmasında üstlendiği rolün dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır.

Diğer yandan, yapay zekâ sistemleri, çevrimiçi dezenformasyonla mücadele sürecinde yararlanılabilecek uygun araçlar olarak da değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, yapay zekâ sistemleri aracılığıyla çevrimiçi dezenformasyonu otomatik olarak tespit etmeye ve denetlemeye yönelik ilgi giderek artmakta; hatta doğrudan bu hedefle gerçekleştirilen çok sayıda girişimle karşılaşmaktadır (Bouziane et al., 2020; Funke, 2019; Graves, 2018; Jackson 2016). Yine yapay zekâ sistemlerinin ölçeklenebilme, görece uygun maliyet, makine öğrenmesiyle dezenformasyonun çeşitli bileşenlerine karşı güncellenebilme gibi özellikleri onun dezenformasyonla mücadelede çözüm üreten bir teknoloji olarak görülmesini sağlamaktadır. Ancak dezenformasyonla mücadele sürecinde yapay zekâ teknolojilerine dayanan imkânların sınırlarının hâlâ kesin olarak çizilemediği ve hatta dezenformatif içeriğin azaltılmasında yapısal kısıtlar ve istenmeyen sonuçlarla karşılaşıldığını da eklemek gerekmektedir (Bontridder & Poulet, 2021; Kertysova, 2018). Dolayısıyla, dezenformasyon ve yapay zekâ ilişkisinin bu çok dinamikli yapısı, yapay zekâ teknolojilerinin sorunlu içeriğin üretimi ve dağıtımını sürecindeki belirleyiciliğinin ve çevrimiçi dezenformasyonun tespit edilip azaltılabilmesi için yapay zekâ sistemlerinden en efektif biçimde nasıl yararlanılabileceğinin anlaşılmasını da gerekli kılmaktadır. Bu odak noktasından hareketle gerçekleştirilen çalışma kapsamında, yapay zekâ sistemlerinin dezenformasyonla mücadele sürecindeki potansiyelinin yapay zekâ uzmanlarının gözünden değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu yolla, yapay zekâ uzmanları tarafından çevrimiçi dezenformasyonun niteliklerinin ve risklerinin nasıl tanımlandığının ortaya konulması ve söz konusu dezenformatif içeriklerle mevcut yapay zekâ tekniklerinden yararlanılarak nasıl mücadele edilebileceğine ilişkin bir yol haritasının çizilebilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ilgili alanyazında yapay zekâ ve dezenformasyon ilişkisini yapay zekâ uzmanlarının görüşleri üzerinden inceleyen bir çalışmayla karşılaşılmadığı düşünüldüğünde, söz konusu araştırma bulgularının hem uluslararası literatüre katkı sağlayacağı hem de dezenformasyonla mücadele sürecinde Türkiye perspektifinden yol gösterici bir nitelik taşıyacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda, aşağıda öncelikle yapay zekâ, algoritma ve dezenformasyon ilişkisi ele alınmakta; sonrasında ise Yapay Zekâ Politikaları Derneği (AIPA) üyesi ve paydaşı olan yapay zekâ uzmanlarıyla gerçekleştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşmeler üzerinden ulaşılan çalışma bulguları aktarılmaktadır.

Yapay Zekâ, Algoritma ve Dezenformasyon İlişkisi: Engeller, Olanaklar ve Kaygılar

Kendi kendine öğrenen ve tahmine dayalı biçimde çalışan makine öğrenimi yaklaşımlarıyla yakından bağlantılı olan yapay zekâ sistemleri (Shrestha et al., 2019), karmaşık senaryolarla karşılaşıldığında nasıl ilerlenebileceği, seçenekler arasından en uygun seçimin hangisi olabileceği gibi sorulara cevap vermekte ve kullanıcı eylemlerini izleyerek geçerli öngörülerde bulunmaktadır (Belhadi et al., 2021). Makine öğrenmesiyle desteklenen yapay zekâ sistemi çıktılarının yüksek niteliği, söz konusu teknolojinin dezenformatif içeriğin üretilmesi ve yaygınlaştırılması için aktif olarak kullanılmasına da kaynaklık etmektedir. Günümüzde yapay zekâ aracılığıyla üretilen gerçekçi ancak sentetik içerik yine çevrimiçi platformlar üzerinden dolaşma sokulmakta ve hedeflenen kullanıcı kitlesiyle farklı kanallar üzerinden buluşturulmaktadır.

Yapay zekâ tekniklerinin çevrimiçi dezenformasyonu iki ana biçimde arttırdığından söz etmek mümkündür (Bontridder & Poulet, 2021, s.3): Bunlardan ilki, yapay zekânın metin, resim, ses veya video içeriğini oluşturmak ya da değiştirmek için sunduğu olanaklardır. İkincisi ise dijital platformlar tarafından kullanıcı katılımını arttırmak için geliştirilen ve dağıtımına sokulan yapay zekâ sistemlerinin, dezenformasyonun çevrimiçi ortamda etkili ve hızlı bir biçimde yayılmasını mümkün kılmasıdır. Yapay zekâdan yararlanılarak, sahte/yanıltıcı içeriğin üretimi ve yaygınlaştırılmasında deepfake içerikleri kullanılmakta; böylelikle kullanıcıların çeşitli amaçlar doğrultusunda yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu içerikler, Generative Adversarial Network (GAN) olarak adlandırılmakta ve en genel anlamıyla, iki yapay zekâ algoritmasının çıktısı gibi çalışarak mevcut veri kümelerinden algoritmik yeni veri türleri oluşturulmasını sağlamaktadır (Goodfellow et al., 2014). Örneğin, bir GAN, Donald Trump'ın binlerce fotoğrafını analiz edebilmekte ve ardından analiz edilen görüntülere benzeyen ancak hiçbirinin tam kopyası olmayan yeni bir resim oluşturabilmektedir. Ayrıca bu teknoloji resim, hareketli görüntü, ses ve metin gibi çeşitli içerik türlerine de uygulanabilmektedir (Goodfellow et al., 2014; Küçükşabanoğlu & Soysal, 2023; Walorska, 2020). Bu durum, dezenformatif içeriğin oldukça inandırıcı bir nitelik kazanmasını sağlamakta ve kullanıcı algısındaki gerçek ve gerçek dışı arasındaki sınırların yapay zekâ teknikleri aracılığıyla muğlaklaştırılmasına neden olmaktadır. Yani deepfake içerikleri, sadece dezenformatik içerik üretilmesinin ötesinde, dijital ortamda karşılaşılan gerçek bilgilerin doğruluğuna şüpheyle yaklaşılması ve geleneksel basın, kamu kurumları, hükümet idareleri tarafından halka aktarılan meşru bilgilerin güvenilirliğini zayıflatma noktasında da sorun yaratmaktadır (Bontridder & Poulet, 2021; Chesney & Citron, 2019; Greengard, 2019; Karakoç & Zeybek, 2022; Masood et al., 2022). Bu yönüyle, deepfake içerikleri hem sahte içeriği gerçek hem de gerçek bilgiyi sahteymiş gibi göstererek kullanıcının bilgiye erişimini zorlaştırmakta ve edindiği bilgiye güvenini zedelemektedir.

Üretilen dezenformasyonun geniş kullanıcı topluluğuna oldukça etkili bir biçimde yayılmasında da yapay zekâ tekniklerinden yararlanılmaktadır. Bilindiği üzere, web ekosistemi ekonomik bir model üzerine kuruludur ve bu doğrultuda dijital platformlar, bireyin tarama geçmişinin izlenerek reklamların çeşitli hedef kitle segmentasyonlarına uygun olarak hedeflenmesini (third-party tracking, browser fingerprinting gibi) ve kullanıcının platformda daha uzun süre tutulmasına olanak tanıyan yapay zekâ teknolojilerini kullanmaktadır. Söz konusu yöntemler her ne kadar reklamın potansiyel tüketicilerle buluşturulması amacını öncelese de kullanıcıyı önceki aramalarına benzer içeriklerle karşılaştırarak platformda daha fazla tutmayı sağlayan öneri algoritmaları, dezenformasyonun etkin ve geniş düzeyde yayılmasını mümkün kılmaktadır. Çünkü algoritmalar, kullanıcının dijital platformda neyle karşılaştığını, içeriğe ne düzeyde maruz kalacağını ya da içeriğin ne derece dışında tutulacağını belirlemektedir. Bu mekanizma içerisinde; kullanıcı profili (demografik, psikometrik) oluşturma, segmentasyon ve aşırı kişiselleştirilmiş hedefleme (Rosenbach & Mansted, 2018), bireyin doğrudan kendi ilgisiyle ilişkilenen dezenformasyon içeriklerine maruz kalmasına neden olmaktadır.

Dijital platformlarda yer alan kullanıcılar ise çoğu zaman kendilerine çizilen bu yolun farkında olmamakta ve öneri akışı içerisinde kendileri için en ilgi çekici biçimde sunulan dezenformasyonla baş başa kalmaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimine paralel olarak, kullanıcı verisi analizi ve algoritmaların bireyleri yönlendirici etkisi her geçen gün artmakta; günümüzde neredeyse her bir kullanıcı dijital ortamda gerçeğin farklı bir versiyonunu görmektedir (Bontridder & Poulet, 2021). Facebook'un haber akışı, X'in zaman çizelgesi, YouTube'un öneri sistemi, Netflix'in içerik sıralamaları, Instagram'ın reels akışı, Spotify'in önerileri bireysel kullanıcıların çevrimiçi ortamda ne göreceğini belirleyen içerik şekillendirme algoritmalarının yalnızca birkaç örneğidir (Gül-Ünlü & Kesgin, 2021; Karakoç-Keskin et al., 2023; Marechal & Biddle, 2020). Bu ekosistem, kullanıcı mahremiyeti ya da bilgi edinme hakkı gibi endişelerin yanı sıra belirli kullanıcıları hedeflemek, onları filtre balonuna hapsederek dezenformasyon akışlarına dâhil etmek gibi amaçlarla da kullanılabilirliği bakımından da sorunludur (Akers et al., 2018). Çünkü mikro hedeflemeye dayalı algoritmalar, dezenformasyon ve yanlış bilginin niyetli yayılımını kısa sürede ve geniş ölçekte artırmaktadır.

Çevrimiçi dezenformasyon yayılımına kaynaklık eden unsurlardan bir diğeri de sosyal botlardır. Sosyal medya platformlarında, kullanıcıların çevrimiçi davranışlarını taklit eden tam veya yarı otomatik kullanıcı hesapları olan sosyal botlar (Bontridder & Poulet, 2021), sahte kullanıcılar olsalar da etkileri itibarıyla gerçektir. Sosyal botlar tarafından üretilerek dolaşıma sokulan içerik, siyasal çekişmeyi artıran, çevrimiçi söylemi çarpıtan ve manipüle eden bir nitelik taşımaktadır (Lamo & Calo, 2018; Shao et al., 2017; Wang et al., 2018). Özellikle kullanıcıların, sosyal botları gerçek kullanıcılar olarak değerlendirdikleri ve güvendikleri durumlarda, önemli dezenformasyon kaynaklarına

dönüştükleri görülmektedir (Akers et al., 2018). Dolayısıyla, dijital ekosistemde dezenformatif içeriğin üretimi ve yayılımı için kullanılan yapay zekâ teknikleri, çoğu durumda bireyin haberi olmadan gerçeğin değiştirilmiş bir görünümünü sunarak, fikirlerin etkili bir biçimde manipüle edilebilmesi için çeşitli fırsatlar yaratmaktadır. Hedeflenen kullanıcıların ise sistemin işleyiş mekanizmasının nadiren farkında oluşu, genellikle maruz kalınan içeriğin objektif olduğunun düşünülmesi ve tüm kullanıcıların da aynı bilgiyle aynı biçimde karşılaştığına inanılması gibi tüm bileşenler, dezenformasyona kullanıcı düzeyinde eleştirel bir gözle bakılabilmesini zorlaştırmaktadır (Bontridder & Poulet, 2021). Kullanıcının gerçek bilgiye erişiminde karşılaştığı bu zorluk, onun tercihler arasında ne derece özgür ve bilinçli seçim yapabildiği soruları üzerinde düşünülmesini de gerekli kılmaktadır.

Ayrıca, doğrudan dezenformasyon yayma amacına hizmet eden yapay zekâ teknolojilerinin ötesinde sosyal medya platformlarının yapısal özelliklerinin de çevrimiçi ortamda dezenformasyonun yaygınlaşmasına ve kullanıcıların gerçek bilgiye ulaşmalarının engellenmesine neden olduğundan söz etmek olanaklıdır. Bilindiği üzere, bireyin bir konu hakkında kendi görüşünü oluşturabilmesi, onun ilgili tüm bilgilere erişmesini ve bir çıkarımda bulunmasını gerekli kılmaktadır. Oysaki kullanıcıların içerik şekillendirme ve öneri algoritmalarından kaynaklanan bir filtre balonu içerisine hapsedilmeleri, bireylerin sosyal medya platformlarında farklı görüşlere erişemiyor oluşlarının temel nedenlerindedir. Böylelikle bireyler, “diyaloğa yer olmayan bir entelektüel izolasyon ortamına” (Bergamini, 2020, s.10) sürüklenmektedir. Dahası algoritma, kullanıcıların beğendiği haber ve bilgilere öncelik vererek, fikirlerini, zevklerini, alışkanlıklarını güçlendirmekte ve alternatiflere erişimlerini de sınırlandırmaktadır (Bergamini, 2020; Gül-Ünlü & Kesgin, 2021). Yani aslında kullanıcılar, algoritmalar aracılığıyla bir yandan aynı tür içeriğe fazlaca maruz kalırken bir yandan da sistemin döngüsü dışında tutulabilmektedir (Rosenbach & Mansted, 2018) Söz konusu durum, kullanıcının kendisine sunulan içeriğe hapsedilmesine, gerçek ya da alternatif bilgiye erişiminin zorlaştırılmasına veya alternatif görüşlere hiç ulaşamayacak biçimde tek tip bir fikir balonu içerisinde tutulmasına neden olmaktadır.

Diğer yandan, özellikle yakın tarihli alanyazınında yapay zekânın çevrimiçi dezenformasyonu nasıl azaltabileceği yönündeki tartışmaların (Akers et al., 2018; Akhtar et al., 2022; Bontridder & Poulet, 2021; Gupta et al., 2022; Kertysova, 2018; Stiff & Johansson, 2022) da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu kapsamda çevrimiçi dezenformasyonun öncelikle web’in reklam gelirlerine dayalı iş modelinden kaynaklandığı, bu modelin uyarlanması dijital ekosistemin manipülasyon sorununu önemli ölçüde azaltacağı belirtilmekte ve kullanıcının bireysel tercihi ve dijital platformların etik sorumluluklarının öncelenerek, yapay zekâ sistemlerinin çevrimiçi içerik ve hesapların düzenlenmesinde yardımcı bir rol üstlenmesine yönelik önlemlerin görünürlük kazanması önerilmektedir (Bontridder & Poulet, 2021). Bahsi geçen önlemlerden ilki, sorunlu/yanıltıcı içeriğin filtrelenmesidir. Filtreleme, içeriğin yüklenmesini veya

yayımlanmasını önlemek amacıyla teknik sağlayıcılar tarafından alınan bir önlemdir ve içeriğin kaldırılması, talep edilmesi üzerine gerçekleştirilir. Yine belirli konular hakkında daha az içerikle karşılaşmak isteyen kullanıcılar doğrudan ağ tabanlı filtreleme yöntemlerinden de yararlanabilir. Son olarak, dijital platformlar tarafından hesapların askıya alınması ya da devre dışı bırakılması, çevrimiçi dezenformasyonla mücadelede kullanılacak yöntemler arasındadır. Fakat, teknoloji sağlayıcılar, kullanıcılarının hizmet şartlarını kötüye kullanması, topluluk kurallarına veya mevzuata uymaması durumunda bu önemleri almaktadırlar (Bontridder & Pouillet, 2021). Ayrıca bu noktada dijital platformların ön filtreleme ve engellemelerinin ne sıklıkta ve hangi koşullar altında gerçekleştiğinin tam olarak bilinemeyeceğinin de altı çizilmektedir (Marsden & Meyer, 2019). Yine tüm bu önlemler, çevrimiçi platformlarda yer alan dezenformasyonun dolaşıma girmemesini engelleyememekte; sadece yayılımının kısıtlanması anlamına gelmektedir.

Yapay zekâ teknolojilerinin yardımcı rolünün ötesinde, başlı başına çözümün bir parçası olarak nasıl kullanılabileceği üzerinde de önemle durulmaktadır. Konu hakkında Akers ve arkadaşları (2018), çevrimiçi ortamda yanlış ve yanıltıcı içerikleri tespit etmek ve bu tür içerikleri düzenlemek için yararlanılabilecek yapay zekâ tekniklerini şöyle sıralamaktadır: (1) yanlış ve doğru bilgi içeren etiketlenmiş veriler üzerinden makine öğrenmesi aracılığıyla içerik üretim modellerinin baştan sona eğitimi, (2) doğru içeriğin dışarıdan bireyler yoluyla tespiti, (3) konu hakkında bilgi sahibi bireyler ve makine öğrenmesi yoluyla üslubun analiz edilerek yanıltıcı tarzın tespiti, (4) içerik yerine paylaşanın profili, nitelikleri gibi meta veriler yoluyla içeriğin tespiti. Söz konusu öneriler, şüphesiz, çevrimiçi dezenformasyonla mücadele için sorunlu içeriğin tespiti noktasında önemli avantajlar sunmaktadır. Ancak, her birinin kendi içerisinde barındırdığı sınırlılıklar nedeniyle sorgulandığı da görülmektedir (Akers et al., 2018; Bontridder & Pouillet, 2021; Kertysova, 2018; Lee vd., 2019; Montoro-Montarroso et al., 2023): Öncelikle, eğitim verisinin içeriğinin nasıl etiketlendiği oldukça belirleyicidir. Çünkü algoritmalar, belirli bir grup içerisindeki bireyler, görüş ya da düşünceler için daha az avantajlı sonuçlar üreterek, insan önyargılarını kopyalama ve hatta otomatikleştirme özelliği taşımaktadır. Ayrıca, her ne kadar sistem doğru ve yanlış olmak üzere etiketlenmiş içeriği birbirinden kolaylıkla ayırabilecek olsa da ihtiyaç duyulan büyük miktardaki veriyi etiketleyebilmek oldukça zorlu bir süreci kapsamakta, hatta çoğu dilde yeterli miktarda eğitim verisi olmadığı görülmekte ve makine öğrenmesi yoluyla yapılacak her atama söz konusu veri kümelerindeki önyargılardan etkilenmektedir. Bu durum yapay zekânın aşırı kapsayıcılık özelliğinden kaynaklanmakta ve aşırı negatif ya da aşırı pozitif değer yükleme nedeniyle yasal/doğru içeriğin engellenmesi, ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi sonuçlar doğurabilmektedir (Marsden & Meyer, 2019; West, 2017). Dahası, mevcut yapay zekâ sistemleri henüz temel bildirimsel ifadeleri tanımlayabilmekte yani ima edilenler, ironiler, karmaşık cümle yapıları içerisindeki vurgular, bağlamsal ve kültürel ipuçları, alaylar, dilsel engeller,

politik ortamlar gibi incelikli dezenformasyon biçimlerini gözden kaçırabilmektedir (Graves, 2018; Vincent, 2019).

Yukarıda yer verilen tüm bu dezavantajları ortadan kaldıracı için yanlış ve yanıltıcı içeriğin tespitinde insan kaynaklardan yararlanılması önerilmektedir. Fakat dezenformasyon hacmi büyüdükçe, manuel doğrulamanın çevrimiçi içeriği değerlendirmede giderek daha etkisiz ve verimsiz bir hâl aldığı ile karşılaşılmaktadır (Kertysova, 2018). İçeriğin dışarıdan birey görüşlerine başvurularak tespiti, doğal dil nüanslarından kaynaklanan anlam farklılıklarını ortadan kaldıracı potansiyele sahip olmakla beraber, içeriği doğrulayan bireylerin kişisel yargıları ve bilgi kaynaklarının geçerliliği noktasındaki kuşku da giderememektedir. Ayrıca manuel doğrulama, insan kaynağın ruh hâli, ahlaki değerleri, kişisel geçmişi gibi değişkenlerle doğrudan ilişkilendirilmektedir (Lekach, 2018; Newton, 2019). Bu durum manuel doğrulamanın maliyetinin yanı sıra hataya ve tahmin edilemez sonuçlara açık olmasını da beraberinde getirmektedir.

Bu sebeplerle her iki kaynağın da üslubu analiz etmek ve incelikli dezenformasyonun nitelikli tespiti için kullanıldığı, yani her iki doğrulama tekniği aracılığıyla bir teyit mekanizması oluşturulduğu görülmektedir. Bu teyit mekanizması içerisinde en sık görülen içerikler için yapay zekâ sistemlerine, daha hibrit modeller için ise insan incelemesinin birleşimine başvurulmaktadır. Fakat bu durumda da içeriğin yanıltıcı tarzının varlığı veya yokluğunun her zaman bilginin yanlışlığı veya doğruluğuyla doğrudan ilişkili olup olmadığı gündeme gelmektedir. Son olarak, sadece meta verilerin analizi ise içerikten bağımsız bir incelemenin gerçekleştirilmesine, içeriğin doğasından kaynaklanan yanıltıcı bilgilerin göz ardı edilmesine neden olması bakımından sınırlıdır. Dahası, yapay zekâ sistemleriyle geliştirilerek yaygınlaştırılan yanıltıcı içeriklerle nasıl bir mücadele stratejisinin geliştirileceği, dezenformasyon kaynağının türüyle (deepfake videolarının belirlenmesinde anormal göz kapağı hareketlerini tespit eden teknolojilerin geliştirilmesi, sosyal botların belirlenmesinde hesap davranışlarının izlenmesi gibi) de yakından ilişkilidir (Akers et al., 2018; Kertysova, 2018).

Yapay zekâ sistemlerinin kompleks çalışma biçimi ele alındığında tek bir çözüm önerisinden ziyade çok yönlü ve bütüncül bir yapılanmaya ihtiyaç duyulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca, dezenformasyonla mücadelede yapay zekânın kullanılmasının çeşitli etik sorunlara kaynaklık edebileceği de hatırlatılmalıdır. İlk olarak, dezenformasyon içeriğini tespit etmek için yapay zekâ sistemlerinin kullanılması, herhangi bir konu hakkındaki dezenformasyonun neleri kapsadığının net biçimde tanımlanmasını gerektirir. Fakat dezenformasyon kapsamına nelerin girip nelerin girmediğini tanımlamak, karar vericinin de kim olacağı sorusunu gündeme getirmektedir (Bontridder & Pouillet, 2021). Yine yanlış bilginin dezenformasyondan nasıl ayrılacağı, içeriğin dolaşıma sokulma niyetinin ne olduğu ve içeriği tehdit olarak görmeyenlerin nasıl ayrıştırılacağı, ifade ve fikir edinme özgürlüğünün nasıl korunacağı

gibi birçok kaygı nedeni de ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte yukarıda da değinildiği üzere, dezenformasyonun algoritmalar aracılığıyla tespit edilmesi, içeriklerin aşırı biçimde pozitif ya da negatif değerle etiketlenmesine neden olarak meşru içeriğin sansürlenmesine ya da göz ardı edilen dil nüansları sebebiyle dezenformasyonun asimetric bir müdahalesine kaynaklık edebilecektir. Dolayısıyla, her ne kadar mevcut dijital ekosistem, bireylerin manipüle edilmelerine sınırlamalar getirme zorunluluğunu gerekli kılsa da yanlış ve yanıltıcı bilgilerle mücadele için kullanılan programlama algoritmaları da bireyin görüşlerini özgürce ifade etmesinin önünde yeni engellere neden olabilmesi bakımından problemlidir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Araştırma, yapay zekâ sistemlerinin dezenformasyonla mücadele sürecindeki potansiyelinin yapay zekâ uzmanlarının gözünden değerlendirilmesi amacını taşımaktadır. Bu çerçevede, yapay zekâ uzmanları tarafından çevrimiçi dezenformasyonun nitelik ve risklerinin değerlendirilme biçimlerinin ortaya koyulması ve dezenformasyonla mücadelede mevcut yapay zekâ tekniklerinden nasıl yararlanılabileceğine ilişkin bir yol haritasının çizilebilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda yanıt aranan araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

AS1: Yapay zekâ uzmanları, çevrimiçi dezenformasyonla mücadele sürecinde yapay zekânın rolünü nasıl tanımlamakta ve değerlendirmektedir?

AS2: Yapay zekâ uzmanları, dezenformatif içeriğin etkisini artıran algoritma kaynaklı süreçlere dair nasıl bir strateji önermektedir?

AS3: Yapay zekâ uzmanları, çevrimiçi dezenformasyonun tespiti ve önlenmesi (doğrulama platformu girişimleri, kamu politikalarına adaptasyon, dijital platformların sorumluluğu gibi) için nasıl çözüm yolları incelemektedir?

AS4: Yapay zekâ uzmanları, çevrimiçi dezenformasyonla mücadele sürecinde yapay zekâ sistemlerinin doğasından kaynaklanan sınırlılıklarını (aşırı kapsayıcılık, bağlamsal/kültürel/politik ipuçlarını kaçırma, ironi, dilsel engeller gibi) nasıl değerlendirmektedir?

Araştırma sorularını yanıtlayabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı betimsel yöntemle dayalı bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma perspektifine uygun olarak, amaca yönelik örneklem benimsenmiş; Yapay Zekâ Politikaları Derneği (AIPA) üyesi ve paydaşı olan 28 uzmanla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yer alan çalışma grubunun profili şöyledir:

Tablo 1. Çalışma Grubu Profili

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Yapay Zekâ Alanındaki Uzmanlığı
U1	Erkek	50	Mühendis
U2	Kadın	43	Akademisyen
U3	Erkek	45	Mühendis
U4	Kadın	46	Akademisyen
U5	Kadın	40	Yönetici
U6	Erkek	46	Gazeteci
U7	Erkek	21	Öğrenci
U8	Erkek	48	Akademisyen
U9	Erkek	35	Veri bilimci
U10	Kadın	41	Akademisyen
U11	Erkek	41	Akademisyen
U12	Erkek	28	Yapay zekâ mühendisi
U13	Erkek	38	Akademisyen
U14	Erkek	38	Girişimci
U15	Erkek	34	Direktör
U16	Kadın	30	Avukat /Hukuk teknolojileri
U17	Erkek	29	Grafik tasarımcı
U18	Kadın	43	Stratejik iletişim yöneticisi
U19	Kadın	30	Akademisyen
U20	Kadın	43	Akademisyen
U21	Erkek	52	Akademisyen
U22	Kadın	22	İstatistikçi
U23	Erkek	23	Veri bilimci
U24	Erkek	22	Yapay zekâ mühendisi
U25	Erkek	25	Yapay zekâ mühendisi
U26	Kadın	43	Akademisyen
U27	Erkek	44	Hukukçu
U28	Erkek	38	Akademisyen

Katılımcı ifadeleri görüşmeler sırasında kayıt altına alınmış, tüm görüşmeler 24.09.2023-07.10.2023 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Toplanan veri yeterli derinlik ve doygunluğa ulaştığında ise görüşmeler sonlandırılmıştır. Ayrıca araştırmacının etik sorumluluğu gereği, katılımcılara araştırma hakkında önceden bilgi verilmiş, kişisel

bilgilerinin gizli tutulacağı aktarılmış, katılımcı isimleri anonimliği koruyabilmek için U1, U2 şeklinde kodlanmış, veri toplama süreci öncesinde etik kurul izni alınmıştır.

Verinin analizi sürecinde geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla belirli adımların izlenmesine dikkat edilmiştir. Öncelikle iç geçerliliğinin sağlanabilmesi için verinin toplanması ve analizi sürecinde çalışmanın literatürü, alandaki benzer araştırma analizleriyle (Akers et al., 2018; Bontridder & Pouillet, 2021; Gupta et al., 2022; Kertysova, 2018; Marsden & Meyer, 2019) karşılaştırılmıştır. Katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılara yer verilmiş, çeşitli ifadelerine ilişkin teyit alınmış, katılımcılar yaş, cinsiyet ve meslek grubu bakımından çeşitlilik gösterecek biçimde seçilmiştir. Dış geçerlilik için yine katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılara başvurulmuş, örneklem seçim kriteri (AIPA üyesi veya paydaşı olma) ve katılımcı profiline ilişkin detaylar sunulularak bulguların aktarılabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Verileri inceleme, kodlama, kodlardan temalara ulaşma, temalar arası bağlantılar kurma ve yorumlama süreci her aşamada sıklıkla kontrol edilerek yürütülmüş, veri analiz süreci ayrıntılı biçimde açıklanmış ve sonuçlara nasıl ulaşıldığına ilişkin araştırma şeffaflığı sağlanmaya çalışılmıştır. İç güvenilirliğinin sağlanabilmesi için ulaşılan veriler kaydedilmiş, ortak görüşme protokolüne sadık kalınmış, veriler, belirlenen kod ve kategorilere uygun olarak organize edilmiştir. Dış güvenilirliğin sağlanabilmesi için ise araştırma sürecinin detaylı aktarılmasına dikkat edilerek çalışma bulguları katılımcıların ifadelerinden yapılan doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve farklı katılımcı ifadeleri göz ardı edilmeden yansıtılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Çevrimiçi Dezenformasyonla Mücadelede Yapay Zekâ

Çalışmada yer alan uzmanların neredeyse tümünün (27 katılımcı) yapay zekânın dezenformatif içeriği arttırdığı, yaygınlaştırdığı, fark edilmesini zorlaştırdığı ve daha ikna edici bir nitelik kazandırdığı hususunda hemfikir olduklarını söylemek mümkündür. Örneğin sırasıyla U10 ve U3, yapay zekâ sistemlerinin kullanılmasıyla çevrimiçi dezenformasyonun nasıl bir nitelik kazandığını şöyle aktarmaktadır:

“Günümüzde yapay zekâ ile dezenformasyon daha inandırıcı ve görünür hâle gelmiştir. Deepfake teknolojisi bu anlamda dikkatle takip edilmelidir. Bu durum, sürekli manipüle edilen bireylerin bilgiye şüphe ile yaklaşmasının yanı sıra güven kaybına da neden olabilmektedir. Dezenformasyondan korunmaya çalışan bireyler doğru ve yeterli bilgiyle arasına mesafede koyabilmektedir.”

“Generative AI'nin bu konuda oldukça etkisi oldu. Deepfake'ten de öte bir noktaya geçerek günümüzde hiç olmayan bir insanı dijital ortamda

yaratabilir, var olan bir insana da dilediğimiz gibi istediğimizi yaptırabiliriz. Ayrıca haber üretme ve bu haberleri gerçek dışı kanıtlar üreterek etkin biçimde yayma gibi birçok şeyi de yapabiliriz.”

Ayrıca uzmanların önümüzdeki yıllarda yapay zekâ teknolojisinin ilerlemesine bağlı olarak, çevrimiçi dezenformasyonun daha kompleks bir nitelik kazanacağını söyledikleri de görülmektedir. Bu kapsamda, U9 şöyle aktarmaktadır:

“Yapay zekâ uygulamaları şimdiden ikna edici bir şekilde fotoğraf, ses kaydı ve video oluşturacak teknik kabiliyete erişti. Bu kabiliyetlerin kod yazmadan kullanılabilmesini sağlayan programlar arttıkça dezenformasyon konusunda da artış göreceğiz. Özellikle kendilerine ilişkin yüksek miktarda görüntü ve ses kaydı olan ünlü şahıslar için eğitim verisi fazla olacağından onlarla ilgili sahte görüntü ve ses üretmek zor olmayacaktır.”

Diğer yandan, uzmanların her geçen gün gelişen yapay zekâ sistemlerinin çevrimiçi dezenformasyonla mücadelede yeni fırsatlar sunabileceği konusunda da hemfikir oldukları görülmektedir. Bu bağlamda, yapay zekânın dil ve anlam öğrenmesi, doğru veri girişiyle güncel ve güvenilir tutulması aracılığıyla dezenformatif içeriğin kaynağının tespiti ve engellenmesinde çözümün bir parçası olabileceği de belirtilmektedir. Örneğin U10, yapay zekânın “veri etiketleme, deepfake algılama, dezenformasyon algılama, filtreleme, bot tespit etme, içerik etiketleme ve izleme”, U4 “bot hesapların tespiti ve içerik filtreleme”, U14 “doğrulama platformları, içerik filtreleme, deepfake tespit mekanizmaları” gibi noktalarda çevrimiçi dezenformasyonla mücadelede önemli bir rol üstlenebileceğini ancak bunun için sürekli iyileştirme yaklaşımını esas alan girişimlere ağırlık verilmesi gerektiğini söylemektedir. U24 ise yapay zekânın dezenformatif içeriğin tespitinde nasıl kullanılabileceğini şöyle açıklamaktadır:

“Yapay zekâ, metinler üzerinde semantik ve dil bilgisi analizleri yaparak sahte haberleri ve yanıltıcı bilgileri tespit edebilir. Bu, özellikle büyük veri kümeleri üzerinde hızlı bir filtreleme sağlamaktadır. Aynı zamanda, deepfake gibi sahte videoların ve manipüle edilmiş görsellerin tespiti için yapay zekâ algoritmaları oldukça etkilidir. Bir bilginin veya haberin internetteki ilk ortaya çıkışını ve yayılışını takip eden yapay zekâ, bilginin güvenilir bir kaynaktan gelip gelmediğini belirleyebilir. Ayrıca, bir haberin farklı kaynaklarda nasıl sunulduğunu karşılaştırarak yanıltıcı bilgi içerip içermediğini değerlendirme kapasitesine sahiptir. Yapay zekâ destekli eğitsel uygulamalar, kullanıcılara dezenformasyon taktiklerini tanımlama ve sahte haberleri ayırt etme becerileri kazandırabilir. Kullanıcılar bir web sitesini ziyaret ettiklerinde veya bir haber okuduklarında, yapay zekâ algoritması yanıltıcı bilgi içerikleri konusunda gerçek zamanlı uyarılar sağlayarak onları bilgilendirebilir.”

Dolayısıyla, uzmanların, çevrimiçi dezenformasyonun mevcut yapay zekâ teknolojileriyle daha da ikna edici ve tespiti zor bir nitelik kazandığını düşündüklerini; ancak yine yapay zekâ teknolojinin sunduğu olanaklarla dezenformatif içerikle mücadelenin mümkün olduğunu eklediklerini söylemek mümkündür.

Dezenformatif İçeriğin Etkisini Azaltma: Strateji Önerileri

Uzmanlara, yapay zekâ sistemlerinin çevrimiçi dezenformasyonla mücadelede üstlendiği rolün yanı sıra bireysel kullanıcının dijital platformlarda karşılaştığı algoritma kaynaklı (hedef kitle segmentasyonu, aşırı kişiselleştirilmiş hedefleme, içerik döngüsü dışında tutulma gibi) dezenformatif içeriklere karşı nasıl bir strateji geliştirilebileceği de sorulmuştur. Bu kapsamda, uzmanların bir bölümü tarafından (5 katılımcı) yine yapay zekâ sistemlerinden yararlanılması suretiyle bir koruma mekanizmasının oluşturulması gerektiğinin önerildiği görülmektedir. Örneğin U8 “konuda bireyselleştirilmiş savunma sistemleri (bu tip kişiselleştirilmiş hedefleme sürecine maruz kalınıp kalınmadığı konusunda uyarıcı sistemler) en mantıklı çözüm olacaktır.” demekte; U14 “Kullanıcının kendi rızasıyla hesabına entegre edeceği, hesaplarıyla doğrudan etkileşime geçen, adresleme/segmentasyon çalışmalarını tespit eden, kullanıcıya olasılık hesabı sunan bir savunma motorunun geliştirilmesi” önerisinde bulunmaktadır.

Bunun ötesinde, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kullanıcıların farkındalık kazanmasının gerekliliği üzerinde durduklarını söylemek mümkündür. Söz konusu farkındalık vurgusu hem yapay zekânın dezenformasyonun yayılması hususunda oynadığı rolün tanınması (17 katılımcı) hem de çevrimiçi dezenformasyonun engellenmesi için gerçekleştirilen girişimler (9 katılımcı) hakkında kullanıcıların bilgilendirilmesini içermektedir. Bu kapsamda U24 şunları aktarmaktadır:

“Dezenformasyon içeriğinin hedef kitle segmentasyonu ve aşırı kişiselleştirilmiş hedefleme yoluyla etkisinin arttığı bir dijital çağda yaşamaktayız. Bu süreçlere karşı savunma yaratmak için, öncelikle kullanıcıların dijital okuryazarlık seviyelerini artırmak kritik bir adımdır. Kullanıcıların çevrimiçi içeriklerin nasıl ve neden sunulduğunu anlamalarını sağlayacak eğitimler ve farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. (...) En önemlisi, bireylerin kritik düşünme yeteneklerini geliştirmeleri ve karşılaştıkları bilgilere sorgulayıcı yaklaşımları teşvik edilmelidir.”

Dahası, kullanıcı farkındalığının artırılması konusunda önemli bir kavram olarak yapay zekâ okuryazarlığının öne çıktığı görülmektedir. Örneğin U11 “dezenformasyona maruz kalanların yapay zekâ okuryazarı olarak bu yanlış bilgilere karşı koyacak yetkinliğe” ulaşmasının elzem olduğunu; U13 “kullanıcı farkındalığı için veri okuryazarlığı ve yapay zekâ okuryazarlığı eğitim ve denetimlerinin” şart olduğunu; U15 “kullanıcıla-

rın dezenformasyona maruz kalmaması için iyi birer teknoloji okuryazarı olup yapay zekâ özelinde daha fazla yoğunlaşmaları” gerektiğini söylemektedir. U19 ise bireysel kullanıcının algoritma farkındalığı geliştirebilmesinde yapay zekâ okuryazarlığı yetkinliği kazanmasının nasıl bir belirleyiciliğinin olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Kullanıcıların, dijital ortamla ilişkilene sürecinde algoritmik deneyimlerinde daha fazla kontrol sahibi olmaları ve aynı zamanda algoritmik sistemlerin mevcut zararlarından ve potansiyel risklerinden korunmaları, onlarla mücadele etmeleri için medya okuryazarlığı ile birlikte yapay zekâ/algoritma okuryazarı olmaları gerektiği düşüncesi de motive etmiştir. (...) Edilgen kullanıcıdan eyleyen kullanıcıya geçişin sağlanmasına yönelik olarak algoritma okuryazarlığı eğitimi alan bireylerde; algoritmaları tanıma, algoritmaları şekillendiren etkileşimleri ve davranışları açıklayabilme, kendi eğilimlerini görebilme ve sorgulayabilme, güncel gelişmelerde/haber içeriklerinde ve olaylarında kaynak doğrulama pratiğini ve sorgulama refleksini geliştirmiş olma, kişisel verilerinin kontrolü noktasında çaba sarf etme gibi niteliklerin bulunması gerekmektedir.”

Bu çerçevede, yapay zekâ uzmanlarının algoritma kaynaklı dezenformatif içeriğin etkisinin azaltılabilmesi için yapay zekâ sistemlerine başvurulabileceğini hatırlatmalarıyla birlikte, kullanıcı farkındalığının artırılması gerekliliğinin altını da önemle çizdiklerini söylemek mümkündür. Bahsi geçen kullanıcı farkındalığı ve yapay zekâ okuryazarlığı becerisinin kazanılması, hem sorunlu içeriğin görülebilmesi hem ilgili teknolojik araçların kullanılabilmesi hem de kullanıcının kendi kullanım eğilimlerini görebilme yetkinliğine sahip olabilmesi vurgusunu içermektedir.

Dezenformasyonun Tespiti ve Önlenmesine Yönelik Çözüm Yolları

Çalışma kapsamında, uzmanlara, dezenformatif içeriğin tespiti ve önlenmesi kapsamında neler yapılabileceği, devlet ve özel girişimlerin bu konuda nasıl sorumluluk alması gerektiği hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. Çalışmada yer alan uzmanların neredeyse tümü kamusal politikalar çerçevesinde kamu, kullanıcı ve dijital platformlar olmak üzere dezenformasyonla mücadelenin üç eksenli yürütülmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Örneğin U7, “Kullanıcıların doğru bilgilere ulaşmasında yapay zekâ sistemlerinin neden olduğu zorluklar teknoloji şirketleri, düzenleyiciler ve genel toplum tarafından ele alınmalıdır. Bu sorunların çözümü için teknoloji, şeffaflık ve kullanıcı eğitimi gibi çoklu yaklaşımların birleştirilmesi gereklidir.” demektedir; U19, “Etik ve sorumlu teknolojileri içerecek biçimde kullanıcı otonomisine dayalı dijital platform yapılarının oluşmasına odaklı regülasyonlara kaynaklık edecek projelerin medya profesyonelleri ve algoritma geliştiricilerin iş birliğinde tasarlanması ve yürütülmesi” gerektiğini eklemektedir.

Dahası, dijital platformların kullanıcıya karşı sorumluluğu ve gerekli kamu politikalarının desteklenmesi noktasında daha aktif rol almaları gerektiği (19 katılımcı) de hatırlatılmaktadır. Örneğin U6 “Kamusal politikalar, bu konuda genel bir çerçeve oluşturmalı ve temel kuralları belirlemelidir. Ancak sosyal medya şirketleri, kendi platformlarında doğrudan önleyici stratejileri geliştirmelidir. Çünkü onlar dezenformasyonun en hızlı yayıldığı ve etkilediği yerlerdir.” U19 “Sosyal medya platformları ve web tarayıcıları, kişiselleştirilmiş hedeflemenin nasıl çalıştığına dair şeffaflığı artırmalı ve kullanıcılara bu süreçleri kontrol edebilmeleri için araçlar sunmalıdır” demekte; U3 “sosyal medya şirketlerinin savunma hattının ilk blokunu oluşturması ve sonra kamusal çalışmalar ile desteklenmesi gibi bir hibrit yaklaşım” önermektedir. U24 ise dijital platformların dezenformatif içeriği filtrelemede kullanıcı verilerinden de yararlanılabileceğini eklemektedir:

“Sosyal medya platformları ve diğer dijital hizmet sağlayıcılar, kullanıcı geri bildirimlerini dikkate alarak algoritma hatalarını düzeltebilir ve yapay zekânın daha doğru ve etkili hâle gelmesine katkıda bulunabilir. Bu yaklaşım hem dezenformasyonun yayılmasını sınırlar hem de kullanıcılara dijital ortamda daha bilinçli hareket etme yeteneği kazandırır.”

Hatta bazı uzmanlar tarafından dezenformasyona karşı küresel çapta alınacak önlemlerin dijital platformlardan talep edilmesi gerektiği de belirtilmektedir. Örneğin, U13 “Bu noktada uygulanabilecek çözüm, küresel çapta yapay zekâ geliştirme kuralları uygulamak ve bunları şirketlere zorunlu olarak lanse etmektir.” demekte; U2, kamu politikası yoluyla yapay zekâ ürünü dezenformatif içeriklere karşı yaptırım uygulanması gerektiğinden bahsetmektedir.

Doğrulama platformlarının yaygınlaştırılması da dezenformasyonun önlenmesi sürecinde üzerinde önemle durulan (15 katılımcı) konulardan biri olmuştur. Örneğin U7, doğrulama platformlarının daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini ve farklı doğrulama platformlarının birbirinden beslenerek bilgi teyidi gerçekleştirebileceklerini söylemektedir: “Farklı doğrulama platformları arasında iş birliği teşvik edilmelidir. Birçok doğrulama platformu benzer bilgileri farklı kaynaklardan alabilir. Bu bilgilerin birleştirilmesi, doğruluğunu artırabilir.” Yine U10 “Kullanıcılara, doğrulama kaynaklarına erişim sağlayan araçlar sunulabilir. Bu, kullanıcıların bilgiyi kendi kaynaklarından doğrulamalarına yardımcı olabilir.” diyerek kullanıcının doğrulama platformlarına doğrudan erişim yollarının genişletilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bunlara ek olarak bazı uzmanların, yapay zekâ sistemlerinin dezenformatif içeriği tespit ve engellemeye yönelik olarak geliştirilebilmesi için konunun uzmanı araştırmacıların desteklenmesi gerekliliği üzerinde durdukları da görülmektedir. Bu kapsamda, farklı dezenformasyon türlerine kaynaklık eden her yapay zekâ sistemi için o konuda uzman kişilerin desteklenmesine ve bunun toplumun tüm tabanına yayılmasını

mümkün kılacak biçimde farkındalığı artıran ve etik değerlere saygı gösterilmesini ön-
celeleyen politikalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Örneğin U14 yapay zekânın “dil
ve anlam öğrenebilmesi için NLP (natural language processing/doğal dil işleme) ko-
nusunda çalışan ve Türkçe kaynaklara erişebilen girişimlerin, deepfake konusunda ise
yüz tanıma ve doğrulama çalışması yapan ekiplerin desteklenmesi” gerektiğini söyle-
mekte; U5 “insan hayatını kolaylaştıran ve etik değerlere saygı gösteren projelerin” öne
çıkartılması gerektiğini belirtmektedir.

Uzman görüşleri üzerinden değerlendirildiğinde, kamu ve dijital platformların iş
birliği içerisinde olması ve kullanıcıya karşı sorumlulukların bilincinde, etik değerlere
saygılı stratejilerin izlenmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla uzmanlara
göre sadece dezenformasyona karşı kamu eliyle alınabilecek önlemler değil, dijital
platformların kendi içlerindeki kullanıcının doğru bilgiye erişimini önceleyen politika-
lar da gerekmektedir. Ayrıca bu süreçte doğrulama platformlarının yaygınlaştırılması
ve yapay zekânın otonom biçimde dezenformasyonla tespit ve kısıtlama hususunda
mücadele edebilmesini olanaklı kılacak teknolojik girişimlerin desteklenmesi gerekti-
ği de eklenmektedir.

Yapay Zekâ Sistemlerinin Sınırlılıklarını Aşmak

Dezenformasyonla mücadele sürecinde yapay zekâ sistemlerinin kendi doğasın-
dan kaynaklanan sınırlılıkların nasıl üstesinden gelinebileceği çerçevesinde de uzman
görüşlerine başvurulmuştur. Bu kapsamda, uzmanların bir bölümü (8 katılımcı) ön-
celikle yapay zekâ çalışmalarının ilerlemesine paralel olarak yapay zekâ sistemlerinin
işleyişinden kaynaklanan dil ve anlamı anlama, bağlama yönelik çıkarımda bulunabil-
me gibi sorunların da azalacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca uzmanlar, günümüz tek-
nolojisiyle dahi yapay zekâ sistemlerinin çevrimiçi dezenformasyonun azaltılmasında
büyük bir etkiye sahip olabileceğini de eklemektedir. Örneğin U6 şöyle aktarmaktadır:
“Sonuçta yapay zekâ da teknoloji olarak şu anda “baby step” dediğimiz dönemini yaşı-
yor. Dolayısıyla normal bir süreçteyiz. Var olan sistemdeki sınırlılıklar bence dezenfor-
masyonu yüksek ölçüde engelleyebilir ve kesinlikle de olmamasına karşın çok daha
yararlı olacaktır.” Yapay zekâ sistemlerindeki sınırlılıklarının kaldırılabilmesi için ise eği-
tici veri setinin güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi üzerinde durulmaktadır. Örneğin
U9 şunları söylemektedir: “Yapay zekâ konusunda ülkemizde çalışmaların artmasıyla
muhtemelen Türkiye ve Türkçe özelinde eğitildiği için bu limitasyonların çoğu orta-
dan kalkacaktır. Kalan limitasyonlar da bu yapay zekâ uygulamalarının yayılmasıyla
beraber muhtemelen kendiliğinden ortadan kalkacaktır.” Yine U15 söz konusu kısıtlı-
lıkların zaman içerisinde giderilmesiyle dezenformasyon hızının önemli ölçüde azala-
cağını söylemekte; fakat yapay zekâ sistemlerinin sürekli değişme potansiyeli oldu-
nu da eklemektedir. Yapay zekâ sistemlerinin doğasından kaynaklanan sınırlılıkların
azaltılması konusunda ise veri setlerinin önemine şöyle vurgu yapmaktadır: “Ben bu

durumu, insanların kendisinden sonrakilere güzel bir miras bırakma ihtiyacına benzetiyorum. Nasıl ki medeniyetler kendinden öncekilerin üzerine inşa ediliyor ve oradan yükseliyor aynı durum verilerimizin oluşması, doğruluğu ve bizden sonrakilerin de bu veriler üzerinden insanlığın gelişmesi için kullanılması ile birlikte olacaktır.”

Bununla birlikte, söz konusu sınırlılıkların aşılmasında kullanıcı ve yapay zekâ sistemlerinin etkileşimini güçlendirecek ve dezenformasyona karşı kullanıcı nezdinde farkındalık oluşturmayı olanaklı kılacak dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi gerekliliği (15 katılımcı) de tekrar hatırlatılmaktadır. Buradaki okuryazarlık becerisi çerçevesinde kastedilen, kullanıcıların yapay zekanın mevcut sınırlılıklarının farkında olabilmesi hâlidir. Örneğin U24 şöyle aktarmaktadır: “Farkındalığın artırılması için, öncelikle yapay zekânın bu sınırlılıklarını anlamak ve bunları kullanıcılara açıklamak önemlidir. Kullanıcılara, algoritmalara tamamen güvenmek yerine kendi kritik düşünme yeteneklerini kullanmaları için teşvik edici eğitimler ve bilgilendirme kampanyaları düzenlenebilir.” Yine U7, dezenformasyonla mücadelede yapay zekâ teknolojisinin sınırlılıklarının farkında olunmasının ve bu sınırlılıkların kullanıcı tarafından anlaşılmasının önemli olduğunu; U10 ise farkındalığın artırılmasında kullanıcılara, dezenformasyonu tanıma ve eleme konusunda eğitim verilmesi gerekliliğinin altını çizmektedir.

Bu kapsamda, araştırmada yer alan uzmanların öncelikle yapay zekâ teknolojisinin ilerlemesi ve nitelikli, güncel eğitim verisine ulaşılmasıyla birlikte, yapay zekânın doğasından kaynaklanan sınırlılıkların azalacağını düşündükleri; ancak söz konusu aşamaya gelene dek kullanıcıların dijital okuryazarlık bileşenlerinden biri olan yapay zekâ okuryazarlığı becerilerinin de geliştirilmesi gerektiğini belirttikleri görülmektedir.

SONUÇ

Çevrimiçi dezenformasyonla mücadele sürecinde mevcut yapay zekâ sistemlerinin potansiyelinin yapay zekâ uzmanlarının gözünden değerlendirilmesi ve geliştirebilecek çeşitli stratejilere yönelik bir yol haritasının çizilebilmesinin hedeflendiği bu çalışmada, öncelikle yapay zekâ sistemlerinin dezenformasyonla mücadele sürecinde aktif biçimde rol alabileceğinin düşünüldüğünü söylemek mümkündür. Bu kapsamda dezenformasyona yönelik tespit ve filtreleme mekanizmalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bahsi geçen öneriler her ne kadar dezenformatif içeriğin dolaşıma girmesini engelleyemese ve dezenformasyon yaratan içeriğin sonradan analizini gerçekleştirse (Montoro-Montarosso et al., 2023) de dezenformatif içeriğin tespiti ve tespit yoluyla manipülasyona karşı durulması noktasında (Bontridder & Pouillet, 2021) oldukça önem taşımaktadır.

Bununla birlikte hem algoritmanın çalışma biçiminden kaynaklanan hem de yapay zekâ sistemlerinden yararlanılarak dolaşıma sokulan dezenformatif içerikle mücadele edilmesinde yapay zekâ okuryazarlığı üzerinde durulmuştur. Söz konusu vurgu,

toplumsal farkındalığı ve eleştirel medya tüketimini artırmak açısından önem taşımakta ayrıca yeni bir okuryazarlık türü olarak da yapay zekâ sistemlerine ilişkin farkındalık ve beceri ihtiyacını öne çıkarmaktadır. Yine çevrimiçi dezenformasyon tespiti ve önlenmesinde kamu ve dijital platformların iş birliği içerisinde olması gerektiği ve kullanıcıya karşı sorumlu, etik değerlere saygılı stratejilerin geliştirilmesi gerekliliği de ulaşılan çalışma sonuçları arasındadır. Bu kapsamda yapay zekâ uzmanları; dezenformasyona karşı alınabilecek önlemin sadece kamu eliyle olmayacağını, dijital platformların da kullanıcıyı önceleyen bir mekanizmayı ekosistemlerine uyarlamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda dijital platformların kendilerini sadece içerik barındırıcılar olarak konumlandırmalarının ötesinde, içerik doğrulama mekanizmalarının entegrasyonu, içeriklerin topluluk kurallarına uygunluğunun hızlı denetimi, algoritma şeffaflığının öncelenmesi ve hatta bir konu hakkındaki içeriği farklı kanallardan teyit ederek verinin kaynağına ulaşip doğru bilgiyi teyit edebilecek analiz becerisine sahip yapay zekâ sistemlerinin teşvik edilmesine ihtiyaç duyulduğundan söz etmek mümkündür. Ayrıca doğrudan kamu ya da bağımsız kuruluşlar tarafından sosyal medyada akan mesajlar üzerinden büyük dil modelleriyle desteklenen yapay zekâ programlarının geliştirilmesi ve ihtiyaç hâlinde insan moderasyonu ile kontrol edilerek etiketlenmesi; böylelikle toplumsal/siyasal infial uyandırma potansiyeli yüksek iletilerin önceden tespiti de atılacak önemli adımlar arasındadır. Dahası dezenformasyon tespitinin de ötesinde, yapay zekâ sistemlerinin sorumlu yapay zekâ rolünde kullanımı gerekmektedir. Kullanıcılar sorumlu bir web sitesini ziyaret ettiklerinde ya da güvenilir kaynaklardan gelmeyen içeriklerle karşılaştıklarında yapay zekâ sistemleri algoritmalar aracılığıyla gerçek zamanlı uyarılar sağlayabilme potansiyeline sahiptir. Yine gerekmesi durumunda doğrulamanın ötesinde düzeltici içerikler üretmesini sağlayacak sistemlerin geliştirilebilmesi üzerinde de durulmalı; söz konusu girişimler kamu, üniversite ve sanayi iş birliği içerisinde gerçekleştirilmelidir.

Tüm bu süreç içerisinde, hem web'in iş modelinden (Bontridder & Poulet, 2021) hem de mevcut yapay zekâ sistemlerinin doğasından kaynaklanan sınırlılıkların teknolojik ilerlemelerle ortadan kaldırılmasına dek kullanıcının kendini dezenformasyona karşı koruyabileceği teknik beceriyi kazanması gerekliliği ve algoritma seçimleri hakkında bilgilendirilmelerine duyulan ihtiyaç da çalışma özelinde eklenen bulgular arasında yer almaktadır. Çalışma, kullanıcı failliğinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu bakımdan yapay zekâ destekli eğitsel programlar, kullanıcıların dezenformasyon taktiklerini tanıma ve sahte haberleri ayırt etme becerilerini kazanabilmeleri için de kullanılabilir.

Şüphesiz, çevrimiçi dezenformasyonla mücadele sürecine yapay zekâ sistemlerinin adaptasyonu yasa yapıcılar, dijital platformlar, doğrulama platformları, bireysel kullanıcılar ve konuyla ilişkilenen diğer tüm paydaşlar ekseninde tek ve mutlak bir çözümün mümkün olmayacağı, değişime açık ve kompleks bir yapıya işaret etmektedir. Ancak, yapay zekâ sistemlerinin gelişimiyle birlikte, çevrimiçi dezenfor-

masyonla mücadelede önemli bir kazanım elde edilebileceği de açıktır. Bu bakımdan tanımları, riskleri, zorlukları ve bağlamları farklılık gösteren bir teknoloji için düzenleme ve politika geliştirme girişimleri dikkatli olmayı ve tüm paydaşlarla sürekli diyalog kurmayı gerektirmektedir. Dahası, dezenformasyonla mücadelede sadece teknolojik çözümlerin yeterli olmadığını da hatırlatmak gereklidir. Yapay zekâ sistemleri kadar kullanıcı deneyimini anlamaya ve her geçen gün tespit edilmesi daha da zorlaşan yeni nesil dezenformasyonu tanımlamayı odağına alan araştırmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akers, J., Bansal, G., Cadamuro, G., Chen, C., Chen, Q., Lin, L., Mulcaire, P., Nandakumar, R., Rockett, M., Simko, L., Toman, J., Wu, T., Zeng, E., Zorn, B. & Roesner, F. (2018). Technology-Enabled Disinformation: Summary, Lessons, and Recommendations. Technical Report UW-CSE, 21
- Akhtar, P., Ghouri, A.M., Khan, H.R., ul Haq, M.A., Auan, U., Zahoor, N., Khan, Z., Ashrar, A. (2022). Detecting fake news and disinformation using artificial intelligence and machine learning to avoid supply chain disruptions. *Annals of Operations Research*, 327, 633-657.
- Belhadi, A., Mani, V., Kamble, S.S., Khan, S.A.R., & Verma, S. (2021). Artificial intelligence-driven innovation for enhancing supply chain resilience and performance under the effect of supply chain dynamism: an empirical investigation. *Annals of Operations Research*, 021-03956-x.
- Bergamini, D. (2020). Need for Democratic Governance of Artificial Intelligence. Committee on Political Affairs and Democracy-Council of Europe. Retrieved <https://pace.coe.int/en/files/28742> Erişim T. 13 Eylül 2023.
- Bontridder, N. & Pouillet, Y. (2021). The role of artificial intelligence in disinformation. *Data & Policy*, 3, e32.
- Bouziane, M., Perrin, H., Cluzeau, A., Mardas, J. & Sadeq, A. (2020). Team Buster. ai at CheckThat! 2020 Insights and Recommendations to Improve Fact-Checkin, CLEF 2020.
- Chesney, B. & Citron, D. (2019). Deep fakes: A looming challenge for privacy, democracy, and national security. *California Law Review*, 107, 1753.
- Funke, D. (2019). These fact-checkers won \$2 million to implement ai in their newsrooms. Poynter. Retrieved <https://www.poynter.org/fact-checking/2019/these-fact-checkers-won-2-million-to-implement-ai-in-their-newsrooms/>
- Goodfellow, I.J., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., Courville, A. & Bengio, Y. (2014). Generative adversarial nets. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 27, 1-9.
- Graves, L. (2018). Understanding the Promise and Limits of Automated Fact-checking. The Reuters Institute for the Study of Journalism at the University of Oxford, February 2018.
- Greengard, S. (2019). Will deepfakes do deep damage? *Communications of the ACM*, 63(1), 17-19.
- Gupta, A., Li, H., Farnoush, A. & Jiang, K. (2022). Understanding patterns of COVID infodemic: A systematic and pragmatic approach to curb fake news. *Journal of Business Research*, 140, 670-683.
- Gül-Ünlü, D. & Kesgin, Y. (2021). Tavşan deliği ve siyasal radikalleşme: YouTube kullanıcı önerileri üzerinden bir değerlendirme. In: A. Aydemir (Ed.), *Gelenekselden Dijitale Siyasal İletişim Çalışmaları* (ss.67-78). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Jackson, J. (2016). Fake news clampdown: Google gives €150,000 to fact-checking projects. The Guardian. Retrieved <https://www.theguardian.com/media/2016/nov/17/fake-news-google-funding-fact-checking-us-election>
- Karakoç, E. & Kuş, O. & Gül Ünlü, D. (2023). Algoritma farkındalığı ve hayali olanaklar: İnsan Hakları ihlallerinin dijital mekanizması üzerine düşünmek. In: M.A. Göngen & Y. Kesgin (Ed.), *Medya ve İnsan Hakları* (ss.153-170). İstanbul: Kriter Yayınları.

- Karakoç, E. & Zeybek, B. (2022). Görmek inanmaya yeter mi? Görsel dezenformasyonun ayırt edici biçimi olarak siyasi deepfake içerikler. *Öneri Dergisi*, 17(57), 50-72.
- Kertysova, K. (2018). Artificial intelligence and disinformation: How AI changes the way disinformation is produced, disseminated, and can be countered. *Security and Human Rights*, 29(1-4), 55-81.
- Küçükşabanoğlu, Z. & Soysal, B. (2023). Yapay zekânın siyaseti. In: U. Demirezen (Ed.), *Geleceği Şekillendiren Teknoloji Yapay Zekâ* (ss.1-33). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Lekach, S. (2018). The cleaners shows the terrors human content moderators face at work. *Marshable*, 13 November 2018. <https://mashable.com/article/the-cleaners-content-moderators-facebook-twitter-google> Erişim T. 13 Eylül 2023.
- Lamo, M. & Calo, R. (2018). Regulating Bot Speech. *UCLA Law Review*, 66, 988-1028.
- Marechal, N. & Biddle, E.R. (2020). It's not just the content, it's the business model: Democracy's online speech challenge. A Report from Ranking Digital Rights, New America, 17 March 2020.
- Masood, M., Nawaz, M., Malik, K.M., Javed, A., Irtaza, A. & Malik, H. (2022). Deepfakes generation and detection: State-of-the-art, open challenges, countermeasures, and way forward. *Applied Intelligence*, 54, 3974-4026.
- Marsden, C. & Meyer, T. (2019). Regulating Disinformation with Artificial Intelligence: Effect of Disinformation Initiatives on Freedom of Expression and Media Pluralism. European Parliamentary Research Service (EPRS), Scientific Foresight Unit (STOA).
- Montoro-Montarroso, A., Caton-Correa, J., Rosso, P., Chulvi, B., Panizo-Lledot, A., Huertas-Tato, J., Calvo-Figueras, B., Rementeria, M.J. & Gomez-Romero, J. (2023). Fighting disinformation with artificial intelligence: Fundamentals, advances and challenges. *Profesional de la Informacion*, 32(3), e320322.
- Newton, C. (2019) The trauma floor: The secret lives of Facebook moderators in America. *The Verge*, 25 February 2019. Retrieved <https://www.theverge.com/2019/2/25/18229714/cognizant-facebook-content-moderator-interviews-trauma-working-conditions-arizona> Erişim T. 13 Eylül 2023.
- Rosenbach, E. & Mansted, K. (2018). Can democracy survive in the information age?. *Belfer Center for Science and International Affairs*, 30. Retrieved <https://www.belfercenter.org/publication/can-democracy-survive-information-age> Erişim T. 15 Eylül 2023.
- Shao, C., Ciampaglia, G.L., Varol, O., Flammini, A. & Menczer, F. (2017). The spread of misinformation by social bots. *ArXiv Preprint ArXiv:1707.07592*.
- Shrestha, Y.R., Ben-Menahem, S.M., & von Krogh, G. (2019). Organizational decision-making structures in the age of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 66-83
- Stiff, H. & Johansson, F. (2022). Detecting computer-generated disinformation. *International Journal of Data Science and Analytics*, 13, 363-383.
- Vincent, J. (2019). AI won't relieve the mystery of facebook's human moderators. *The Verge*, 27 February 2019. Retrieved <https://www.theverge.com/2019/2/27/18242724/facebook-moderation-ai-artificial-intelligence-platforms>. Erişim T. 15 Eylül 2023.

- Walorska, A.M. (2020). Deepfakes and Disinformation. Friedrich Naumann Foundation for Freedom. <https://www.freiheit.org/de/consent?dest=https%3A%2Fshop.freiheit.org%2F%23!%2F-Publikation%2F897>. Erişim T. 15 Eylül 2023.
- Wang, P., Angarita, R. & Renna, I. (2018). Is this the era of misinformation yet: combining social bots and fake news to deceive the masses. In Companion Proceedings of the The Web Conference 2018 (pp. 1557-1561).
- West, D.M. (2017). How to combat fake news and disinformation. The Brookings Institution, 18 December 2017. <https://www.brookings.edu/articles/how-to-combat-fake-news-and-disinformation>. Erişim T. 14 Eylül 2023.

Yazar katkı düzeyi/Author contributions:

Makale Tasarımı: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu. Literatür Taraması: D. Gül Ünlü. Veri Toplama ve Analiz: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu. Sonuç: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu. Son Okuma, Kontrol ve Sorumluluk: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu.

Design of article: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu. Literature review: D. Gül Ünlü. Data acquisition and analysis: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu. Conclusion: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu. Final reading, checking and approval: D. Gül Ünlü & Z. Küçükşabanoğlu.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Dissecting Disinformation Dynamics: Insights from a Social Media Environment

Dezenformasyon Dinamiklerini Ayırmak: Sosyal Medya Ortamından İçgörüler

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Yavuz Selim Balcioğlu

ORCID:
0000-0001-7138-2972

Geliş tarihi/Received:
12.10.2023

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
9.12.2023

Kabul tarihi/Accepted:
12.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Balcioğlu, Y.S. & Doğan, B. (2023). Dissecting disinformation dynamics: Insights from a social media environment, *İletişim ve Diplomasi*, 11, 107-125.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1374744

Yavuz Selim BALCIOĞLU¹ , Bülent DOĞAN²

ABSTRACT

In the digital age, a period we might characterize as a time when societal, economic, and scientific shifts have redefined the trajectory of transformation, leading to the emergence of a networked society; rapid advancements in communication technologies, especially the surge in internet users, increased internet speeds, and enhanced internet and application usability on mobile devices have begun to render traditional media obsolete. This has paved the way for newer digital communication platforms endowed with interactive features. Notably, social media platforms provide users with the means to share information, emotions, thoughts, and ideas more efficiently and swiftly. With advancements in internet technologies, social media platforms have become accessible to vast audiences, resulting in a structure that can be described as a social network society. Consequently, information content and news can be rapidly disseminated and shared with the masses. However, in such communication environments, news is often relayed without verification or is deliberately misconstrued, leading to the emergence of disinformation comprised of fake news and inaccuracies. While controlling this process in a globalized world might pose challenges, the research herein proposes an artificial intelligence-based approach capable of discerning the veracity of news and swiftly verifying it. We extracted data from a platform Facebook and found patterns indicating a significant prevalence

¹ Dr., Gebze Teknik Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye, ysbalcioğlu@gtu.edu.tr

² Doktora öğrencisi, Gebze Teknik Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye, bulentdogan@gtu.edu.tr, ORCID: 0009-0000-7584-5129

of disinformation. Of the 5,000 posts assessed, nearly one-fifth were flagged as misleading. Age, post engagement, and network size, often hypothesized as potential influencers, displayed only weak correlations with the propensity to share or engage with disinformation. The multifaceted nature of disinformation spread underscores the need for an integrated approach, combining technology and user education, to combat its proliferation on digital platforms. These findings demonstrate the pressing need and potential efficacy of AI-driven solutions in countering disinformation in today's digital communication landscape.

Keywords: Disinformation, social media, artificial intelligence, machine learning, media

ÖZ

Dijital çağ, toplumsal, ekonomik ve bilimsel değişikliklerin dönüşümün yörüngesini yeniden tanımladığı bir dönemde; ağa bağlı bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler, özellikle internet kullanıcılarındaki artış, artan internet hızları ve mobil cihazlarda gelişen internet ve uygulama kullanılabilirliği, geleneksel medyanın kullanımını azaltmaya başlamıştır. Bu durum, etkileşimli özelliklere sahip yeni dijital iletişim platformlarının yolunu açmıştır. Özellikle sosyal medya platformları, kullanıcılara bilgi, duygu, düşünce ve fikirleri daha etkili ve hızlı bir şekilde paylaşma olanağı tanımaktadır. İnternet teknolojilerindeki ilerlemelerle birlikte sosyal medya platformları geniş kitlelere ulaşabilmekte ve bu yapı bir sosyal ağ toplumu olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak, bilgi içeriği ve haberler hızla yayılarak büyük kitlelerle paylaşılabilir. Ancak, böyle iletişim ortamlarında haberler genellikle ya doğrulanmadan aktarılmakta ya da kasıtlı olarak yanıltıcı bir şekilde sunulmaktadır. Bu da yanıltıcı haberler ve yanlış bilgilerden oluşan bir dezenformasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Küreselleşmiş bir dünyada bu süreci kontrol etmek beraberinde zorluklar da getirmektedir. Bu araştırmada haberin gerçekliğini ayırt edebilen ve hızla doğrulayabilen yapay zekâ tabanlı bir yaklaşım önerilmektedir. Facebook üzerinden elde ettiğimiz bir veri kümesi ile yaptığımız inceleme, önemli dezenformasyon yaygınlığına dair örüntüler ortaya koymaktadır. Değerlendirilen 5 bin gönderinin yaklaşık beşte biri yanıltıcı olarak işaretlenmiştir. Potansiyel etkenler olarak hipotez edilen yaş, gönderi etkileşimi ve ağ büyüklüğü, dezenformasyonla etkileşme veya paylaşma eğilimiyle sadece zayıf korelasyonlar göstermiştir. Dezenformasyonun yayılmasının çok yönlü doğası, dijital platformlarda yayılmasını engellemek için teknoloji ve kullanıcı eğitiminin birleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bulgular, bugünkü dijital iletişim manzarasında dezenformasyona karşı yapay zekâ destekli çözümlerin acil ihtiyacını ve potansiyel etkinliğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, sosyal medya, yapay zekâ, makine öğrenmesi, medya

INTRODUCTION

Thanks to advancements in internet technologies, new changes have emerged in societies' understanding of reality (Yurdigül & Yıldırım, 2021). Especially, with the internet networks accessible from almost everywhere, social media platforms have become an environment where people can share their emotions, thoughts, information, critiques, and experiences in real-time and receive instant feedback. Now, individuals can also produce content as they desire. In the current state, the pervasive presence and widespread use of social media in every moment of human life have accelerated access to information and made news and information consumption extremely easy. Additionally, the fact that user-generated content, information, or news can reach millions of people in a very short time frame demonstrates how effective social media platforms are in the speed of information dissemination. The ease of access to information and news, which are among the purposes of users using social media platforms, can be cited as the most important aspect of these platforms (Koçyiğit & Koçyiğit, 2023). However, an important issue that arises with this aspect of social media is this: The low awareness and recognition regarding the presence of false news or incorrect information in social media content that can reach vast societal masses causes such content to spread extremely quickly. So, how can this situation be prevented? (Karakoç & Zeybek, 2022). Especially in recent years, the increase in false news and disinformation spread deliberately or inadvertently on social media has heightened sensitivity to the issue, and significant steps are being taken by public authorities to combat false news and disinformation. At the same time, studies on the detection of false news content and disinformation are increasing day by day.

While the developments in the digital world have brought about positive changes in people's lives, the transformation of the perception of reality into fake realities has caused confusion. Individuals now have manufactured realities in their lives that did not exist in earlier times, differing from the past. New technological advancements have made it difficult for individuals to differentiate between the real and the fake (Karakoç & Zeybek, 2022). Especially with the development of artificial intelligence technology, fake content designed to alter people's perception of reality can produce rapid and persuasive results on individuals, thanks to the reach of social media platforms to millions. Moreover, ethically in journalism, confirming the accuracy of information sources and refining them before publishing is an ethical and moral rule (Toğaçar, 2022). This rule can sometimes be violated when motivations like the urge to break news quickly, ambition, vested interests, etc., take precedence. With artificial intelligence technology, machines can mimic human-specific abilities such as thinking, decision-making, and logical reasoning, and they execute these actions thanks to deep learning models, a subfield of artificial intelligence (Sun et al., 2020).

Thanks to advancements in artificial intelligence and information and communication technologies, information content has now become manipulatable, and the created content carries significant risks in terms of reality, leading to the emergence of disinformation with societal impacts. For instance, visual disinformation supported by artificial intelligence technologies, primarily defined as Deepfake, and the artificial intelligence-based language model ChatGPT, can be cited as applications that can manipulate and influence the public en masse, threatening democracy, individuals' rights, and privacy (Etike, 2023). With these and similar technologies, the issue of content reliability and reality has arisen, and especially with Deepfake, synthetic videos that resemble real videos have become producible.

As a result of literature research, it has been observed that many studies have recently been conducted on the detection of fake news based on artificial intelligence. Some of these studies are as follows: In their study, Rohit Kumar Kaliyar and his friends developed a deep learning model named FNDNet to classify fake news (Kaliyar et al., 2020). Feyza Altunbey Özbay and Bilal Alataş used various artificial intelligence models in their studies to determine fake news. In their research (Özbay & Alataş, 2020), Deepak Sreekumar and Bhadrachalam Chitturi utilized the Natural Language Processing model in conjunction with the UKSB model for the detection of fake news data (Sreekumar & Chitturi, 2020). Mesut Toğaçar, Kamil Abdullah Eşidir and Burhan Ergen mentioned in their work that the findings obtained regarding the identification of fake news on the internet using an artificial intelligence-based Natural Language Processing approach are promising for future studies (Toğaçar et al., 2022). Elif Karakoç Keskin and Burcu Zeybek evaluated the impact of Deepfake-based manipulative content on communication in politics after understanding how Deepfake technology, which can manipulate visual and auditory content, operates (Karakoç & Zeybek, 2022). In his study, Nurat Kara expressed that information distortion, detailed as disinformation, has begun to influence not only societies but also the public and private sectors (Kara, 2022). He emphasized the need for all stakeholders of society, especially the public sector, to define a digital transformation strategy in collaboration to combat disinformation.

In our study, we conducted an analysis aimed at detecting manipulative writings on untrue news on a social media platform, Facebook. However, it should be noted that the ability to detect fake and unreal content, which can be created especially with artificial intelligence-supported technologies, through artificial intelligence-based technologies and to prevent this content is found to be noteworthy and significant. Furthermore, it is believed that the dilemmas brought by the choices of using the obtained advanced technology for good or bad purposes continue to exist.

Disinformation

In this section of our study, the concept of “disinformation” is defined and explained. According to the Turkish Language Association (TDK, 2023), “disinformation,” expressed as “information distortion,” is described by the United Nations Organization as the act of transmitting false information to people and deliberately manipulating them (Kara, 2022). The concept of disinformation originated from the Russian word “dezinformacija” in 1949 and is defined as the intentional conveyance of misleading information to people or the targeted audience (Karlova and Fisher, 2013).

According to Fetzer, disinformation is the dissemination of information that is false, incomplete, or far from the truth with the intention of misleading a particular audience about the facts (as cited by Ertem from İnceoğlu and Akiner, 2019). Especially in social media platforms, malicious content photos, fake documents, false or deceitful propaganda, advertisements causing misperceptions, and political propaganda can be cited as examples of disinformation. All these fake and/or incorrect contents have negative physical and emotional impacts (Fallis, 2014).

In today’s world, fake news, untrue information, and content produced for deceitful purposes are now conveyed to vast audiences through digital platforms, particularly social media. The production of information containing disinformation can be done in various ways. Producing content that is directly false, mixing true information with false, conveying accurate information incompletely, and adding unnecessary information elements are types of disinformation. Today, entities professionally producing disinformation content can include public authorities, private sector organizations, and media entities. Even in the realm of international relations, states have now positioned themselves to conduct disinformation activities against other countries, either for their own interests or as preventive measures.

An example of using disinformation to manage information and perception towards masses can be drawn from recent history: before the U.S. invasion of Iraq, the assertion that Saddam possessed weapons of mass destruction was presented to the public through both official channels and all kinds of media outlets. The American public, initially resistant to sending their troops to war, and the entire world were convinced through the constant news presented to them, persuaded that something needed to be done. Although the confession that no weapons of mass destruction were found came post-war, the disinformation had achieved its goal.

Another example is the disinformation based on a 15-year-old Kuwaiti girl, which was used by the U.S. administration seeking support from the United Nations Organization during the First Gulf War, yielding results.

The Nayirah Incident

“On October 10th, during a testimony in front of the Congressional Human Rights Caucus, a 15-year-old Kuwaiti girl named Nayirah tearfully recounted how armed Iraqi soldiers took newborn babies out of incubators in a hospital and left them to die on cold concrete. The story of the babies became an NBC TV news headline that same night and was watched by 35 million people. The story was rebroadcast on other TV channels for days.

On November 27th, a show was presented to the Security Council, displaying pictures showing Iraqi soldiers torturing Kuwaiti prisoners. Alleged eyewitnesses described the torture. Two days later, the Council set a deadline of January 15, 1991, for Iraq to withdraw from Kuwait.

While the U.S. Congress was still debating military action, a new research report brought the drama of the children left to die on the hospital floor to the Congressional Foreign Relations Committee. Amnesty International (AI) also confirmed the baby story. After intense deliberations, Congress granted President Bush war powers.

After the war, ABC TV reporter John Martin conducted investigations in the hospital in Kuwait. Kuwaiti doctors reported that the babies died from neglect due to the chaos of war and a shortage of nurses, and not a single baby was removed from an incubator by Iraqi soldiers. Researchers sent by AI to the hospital received the same response from Kuwaiti officials, leading Amnesty International to retract its initial findings with an apology.

The protagonist of the fabricated scenario, Nayirah, was in fact the daughter of Kuwait’s Washington Ambassador Saud Al-Nasser Al-Sabah. The girl, who made millions cry on TV, was in the U.S. throughout the war. The Kuwaitis supposedly tortured by Iraqis were fake. It was revealed that the State of Kuwait paid \$11.5 million to a public relations firm, Hill and Knowlton (H and K), which scripted and executed the entire scenario to encourage military action against Iraq.” (Uluç, 2003).

In today’s world, disinformation activities are carried out almost everywhere and on every topic to manipulate or convince the masses. The areas of disinformation use have diversified and spread. From disinformation to justify war, to propaganda-based disinformation by politicians to gather votes, to unethical disinformation aimed at tarnishing a rival company with false accusations, these activities are carried out in many areas and even on many platforms. Even if the truth of widely spread news is published later, it is often impossible for the truth to reach as many people as the falsehood did. Subsequent corrections are not as attention-grabbing as the false news. Ideological distortions aimed at individuals/institutions/communities are also common disinformation targets. Even if it’s later discovered to be untrue, the irreparable harm remains.

For disinformation purposes, various contents like photos and videos are used. These contents are shared with the target audience along with the false information added to them. The source of information can also be used as a source of disinformation. Disinformation content, which anyone with computer and internet access can easily create and remain anonymous, can also be produced (Ertem, 2019).

Disinformation sources aren't just limited to TV or the internet. Friends or acquaintances who have received disinformation can also be influential. Also, even if disinformation is produced by an organization or individual, sometimes external situations arise. News channels or newspapers can produce false news by accepting information produced by someone else as a reference. The media may not be the primary source of disinformation, but it serves as a carrier and distributor because they trust the source without questioning (Turan, 2015). The media can be used by commercial and financial institutions to convey disinformation. For example, sudden death of a country leader, resignation of a company CEO, or sensational news being withheld from the public for commercial reasons can result in significant financial gain or loss based on the public's reaction. Public administrations can also use disinformation to quell public reaction or divert attention. Examples include presenting inflation data with the most reduced products or a sensational event erupting amidst heavy price hike news.

In e-commerce, which has started to hold a significant place in commercial activities, sites influence purchase decisions by spreading disinformation. For example, some products that are desired to be sold, rather than those actually sold, can be listed under "best sellers".

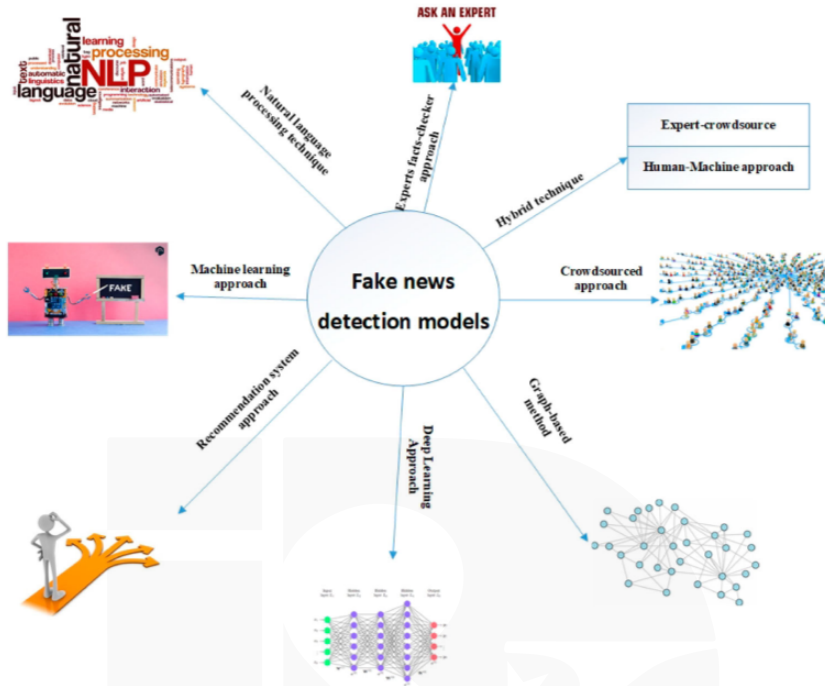
Wardle has divided information pollution into three different types based on the harm they cause and their degree of falsehood, providing a conceptual framework for the definition and scope of disinformation: misinformation, disinformation, and malinformation (Wardle and Derakhshan, 2017).

- ▶ Disinformation; the deliberate sharing of false information with the intent to harm,
- ▶ Misinformation; sharing incorrect information without intent,
- ▶ Malinformation; sharing truthful information with the intent to harm an individual or organization.

Detection of Disinformation on Social Media Platforms

Artificial intelligence-based models have been proposed by some researchers to detect disinformation content produced on social media platforms (Ertem, 2019). The AI-based models used for the detection of disinformation are shown in the figure below.

Figure 1. Disinformation Detection Models

Source: Collins et. al, 2021.

As shown in Figure 1, the models developed to detect fake news can be expressed as follows:

Expert Verification Approach: It is the denial or confirmation of specific content by experts.

Crowdsourced Approach: An approach where the collective effort of groups or individuals replaces the intellectual capacity of any individual.

Machine Learning Approach: Especially eye-catching headlines are used for the spread of content produced as disinformation. In such cases, it is necessary to extract the text and language features of the contents for the machine learning approach.

Natural Language Processing (NLP) Technique: Real and unreal content is classified in pairs, and the contents are analyzed in terms of words and meaning.

Hybrid Technique: It includes techniques in the content-based model as well as social context-based techniques using auxiliary information from different perspectives.

Graph-Based Method: It ensures that users connected to a graphic network have the same features and view the same news content or similar content.

Deep Learning Approach: It uses neural networks to determine the authenticity of the produced content.

Recommendation System Approach: It tries to verify some news content believed to be unique and then recommend these news articles for consumption (Collins et al., 2021).

Method

Data Generation

To explore the dynamics of disinformation on a platform analogous to Facebook, we gathered the data from Facebook. This dataset is representative of user demographics, posting behavior, and the nature of disinformation content. While the data is artificial, the structure and distributions are designed to mirror potential real-world scenarios, making the insights derived from it valuable for preliminary investigations or simulations.

User Demographics

We gathered data from 1,000 users, capturing attributes such as user ID, name, age, location, and the number of friends. Ages were identified drawn from a uniform distribution ranging from 18 to 70 years. The users were assumed to be from 20 distinct locations, and the number of friends per user was modeled to vary between 50 and 5,000.

Posting Behavior

A total of 5,000 posts were gathered from Facebook, with each post randomly attributed to a user. The posts were distributed over the span of a year. Each post contains metadata including the post ID, the ID of the posting user, date and time of the post, content, number of likes, and number of shares. The content of the post in this dataset is placeholder text.

Disinformation Flagging

A subset of these posts was flagged as containing disinformation. The flagging was binary, indicating the presence or absence of disinformation. Approximately 20% of the posts were labeled as disinformation based on a random sampling. For each disinformation post, a confidence level was assigned, ranging from 0.5 to 1, indicating our system's confidence in the disinformation label. Further, each disinformation post was categorized into types such as "Political", "Medical", or "Financial".

Data Analysis

Following the data generation, a series of exploratory and inferential analyses were planned to uncover patterns, correlations, and key metrics. These include basic descriptive statistics, disinformation-centric analysis, location-based trends, time-series evaluations, and correlation studies. We employed Python (McKinney and Team, 2015), a versatile and powerful programming language, to analyze the dataset sourced from Facebook. Python, known for its extensive libraries and tools tailored for data analysis, offered a robust platform to dissect, process, and interpret the large volume of data in our possession. By leveraging libraries such as Pandas for data manipulation, NumPy for numerical computations, and Matplotlib and Seaborn for visualizations, we were able to seamlessly navigate through the dataset, ensuring precise and accurate results. Moreover, the use of Python allowed us to implement advanced statistical techniques to determine correlations and patterns, providing a comprehensive insight into the prevalence and nuances of disinformation within the Facebook ecosystem. The decision to utilize Python was grounded in its efficiency, scalability, and its widespread recognition within the academic and research community for data-driven studies.

Table 1. User age statistics	
Statistic	Value
Count	1000.0
Mean	43.49
Standart Deviation	15.07
Minimum	18.0
25th Percentile	30.75
Median	44.0
75th Percentile	57.0
Maximum	69.0

Table 2. Number of friends statistics	
Statistic	Value
Mean	2546.56
Standart Deviation	1439.54
Minimum	51.0
25th Percentile	1317.75
Median	2596.0
75th Percentile	3797.75
Maximum	4990.0

Table 3. Post likes statistics

Statistic	Value
Count	5000.0
Mean	246.73
Standart Deviation	142.34
Minimum	0.0
25th Percentile	125.0
Median	243.0
75th Percentile	370.0
Maximum	499.0

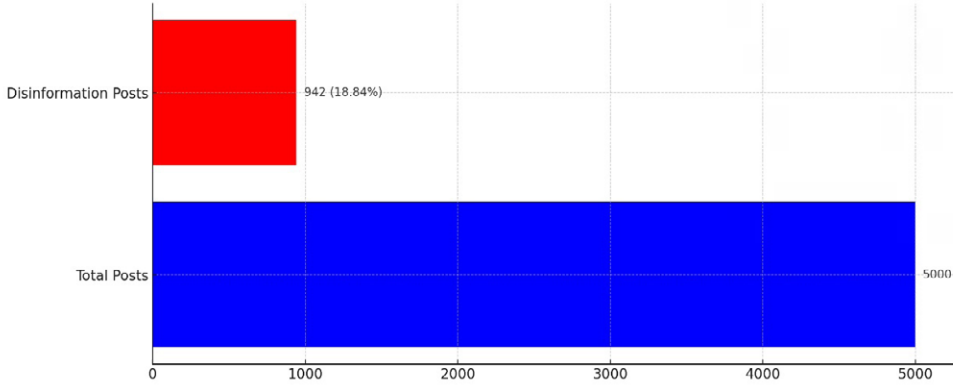
Table 4. Post shares statistics

Statistic	Value
Mean	49.71
Standart Deviation	28.84
Minimum	0.0
25th Percentile	25.0
Median	50.0
75th Percentile	74.0
Maximum	99.0

In our dataset, representing a platform analogous to Facebook, we profiled a total of 1,000 users. The age distribution of these users presented a mean age of 43.49 years with a standard deviation of 15.07 years, indicating a broad range of user demographics. The youngest user was 18 years old, while the oldest was 69, with the middle 50% of the users falling between the ages of 30.75 and 57 years. On the aspect of social connections, users, on average, had approximately 2,546.56 friends. However, the extent of their network varied significantly, with a standard deviation of 1,439.54 friends. While some users had a modest circle with as few as 51 friends, others boasted networks nearing 5,000 friends. When examining user engagement metrics, our dataset encompassed a total of 5,000 posts. These posts, on average, garnered 246.73 likes, with the engagement ranging from no likes to a high of 499 likes. The spread of the data, as indicated by a standard deviation of 142.34 likes, suggests diverse user engagement levels. Sharing behavior followed a similar pattern, with posts being shared an average of 49.71 times. The distribution of shares was slightly more concentrated, given the standard deviation of 28.84 shares.

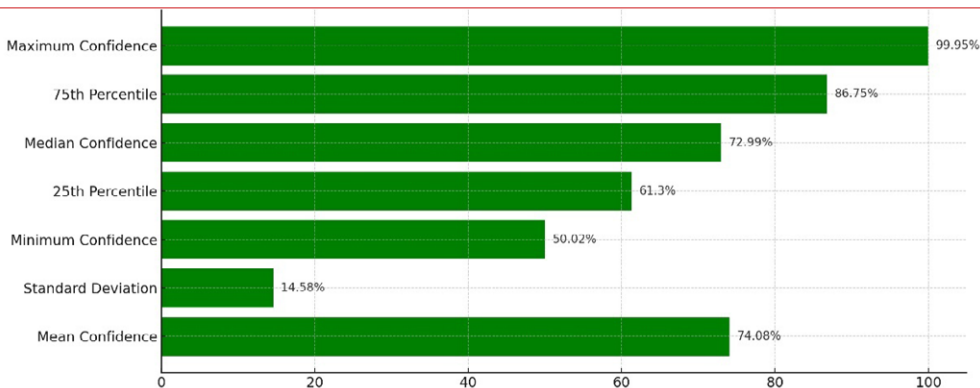
Disinformation Analysis

Figure 2. Disinformation Prevalence

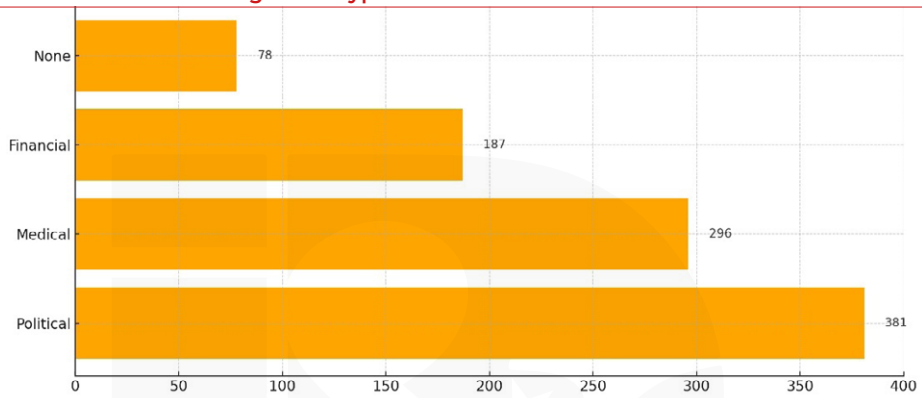
An in-depth examination of a dataset representative of Facebook's post dynamics revealed alarming trends. Out of a sample of 5,000 posts analyzed, a staggering 942 posts (figure 2), constituting 18.84% of the total, were flagged as disinformation. This demonstrates a substantial presence of misleading content, further highlighting the challenge faced by both users and platform administrators in discerning genuine content from fabricated or manipulated narratives. The aforementioned statistics underscore a pressing concern in today's digital age where information dissemination is swift and vast. A nearly 20% prevalence rate of disinformation suggests that users are frequently exposed to misinformation, potentially skewing perceptions and influencing decisions based on false premises. The reliability of content on Facebook, and similar platforms, becomes questionable, necessitating the development of more sophisticated content verification mechanisms and fostering a more discerning user base. In the future, ensuring the integrity of content shared will be paramount for maintaining the trust and safety of the platform's vast user community.

Figure 3. Confidence levels for disinformation flags

Understanding the accuracy of disinformation detection is pivotal, especially in a digital era swamped with misleading content. The bar graph dedicated to the confidence levels of flagged posts provides an insightful overview of the certainty associated with the identification of each disinformation post in figure 3. A higher confidence level indicates a stronger likelihood that the post is genuinely misleading, while a lower level suggests ambiguity. By analyzing these levels, stakeholders can gain a clearer perspective on the reliability of the disinformation detection mechanism in place and make informed decisions about potential interventions or further verification procedures.

Figure 4. Types of disinformation

The complex nature of disinformation makes it essential to categorize and understand its different forms. By breaking down the flagged posts according to the theme of disinformation, the graph offers a structured view into the prevalent narratives or tactics leveraged by misinformers shown in figure 4. Some themes might be politically driven, others might be based on societal rumors, while some could be commercially motivated falsehoods. Identifying the most common types of disinformation not only helps in targeting specific countermeasures but also aids in educating the user base about prevalent misleading themes, thereby empowering them to be more vigilant.

Figure 5. Users with the highest number of disinformation posts

In our assessment of disinformation dynamics within the dataset, several key patterns emerged. Out of the 5,000 posts profiled (figure 5), 942 were flagged as disinformation, accounting for 18.84% of the content. The system's confidence in these disinformation flags varied, with an average confidence of 74.08%. The spread of confidence levels was substantial, as indicated by a standard deviation of 14.58%, with certain flags having confidence as low as 50.02% and others nearing certainty at 99.95%. Examining the nature of the disinformation, political themes were predominant, making up 381 of the flagged posts. This was followed by medical and financial themes, which accounted for 296 and 187 posts, respectively. Intriguingly, 78 posts were categorized under "None", suggesting potential false positives or categorization challenges in the flagging process.

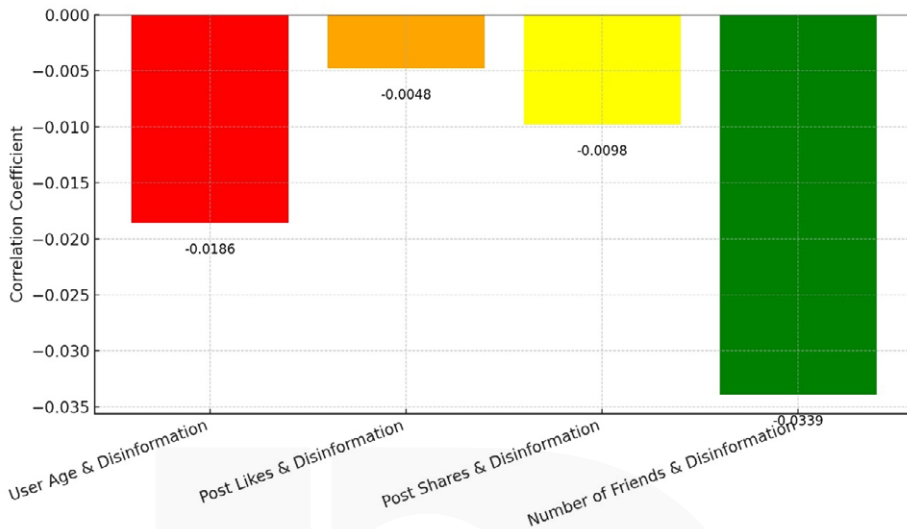
Further scrutiny into user behavior revealed that certain users were recurrent propagators of disinformation. Specifically, users 814, 546, 367, and 915 each had 5 posts flagged as disinformation, making them the top contributors of such content in this environment.

Correlation Analysis

In the pursuit of understanding the dynamics and potential drivers behind the spread of disinformation, a series of correlation analyses were conducted on our dataset. Preliminary findings, although intriguing, highlighted the complexity of the disinformation landscape.

The relationship between a user's age and their propensity to share disinformation yielded a correlation coefficient of -0.0186 – 0.0186 , indicating a very weak inverse relationship. In simpler terms, older users were marginally less inclined to share disinformation, though the effect was virtually negligible. When investigating the interplay between post engagement metrics (likes and shares) and disinformation, the results mirrored the aforementioned patterns: both likes (-0.0048 – 0.0048) and shares (-0.0098 – 0.0098) demonstrated weak negative correlations with disinformation. This subtle trend suggests that posts with higher engagement were slightly less likely to contain disinformation. Lastly, analyzing the number of friends against disinformation sharing tendencies produced a correlation of -0.0339 – 0.0339 . While this indicates that users with larger networks were somewhat less prone to share disinformation, the correlation remained weak. These findings collectively underscore that while certain factors may influence disinformation dynamics, they do so subtly, emphasizing the multifaceted nature of the issue.

Figure 6. Correlation analysis between various factors and disinformation

In a recent examination of the factors contributing to the prevalence of disinformation, a bar graph was employed to depict the correlation analysis between various determinants and the manifestation of misleading content in figure 6. With the y-axis quantifying the correlation coefficient, it is imperative to note that coefficients proximate to 0 symbolize weak correlations. In contrast, coefficients nearing -1 or 1 signify robust negative or positive correlations, respectively. Upon analysis, the data elucidated that the correlation between 'User Age' and 'Disinformation' exhibited the most prominent negative relationship, even though it remains within a weak correlation range. Similarly, factors such as 'Post Likes', 'Post Shares', and the 'Number of Friends' also presented weak negative correlations with disinformation. This analytical representation accentuates the nuanced relationships between various user attributes and their potential predispositions towards disseminating or encountering disinformation.

RESULTS

Our exploration into the dataset, crafted to resemble a social media platform akin to Facebook, revealed intriguing patterns about the prevalence and nature of disinformation. Out of the 5,000 posts assessed, a non-trivial 18.84% were flagged as disinformation. Delving deeper into the nature of these flagged posts, political themes emerged as the predominant source of disinformation, accounting for 381 of the flagged content. Medical and financial themes followed, with 296 and 187 posts, respectively. Notably, 78 posts were ambiguously categorized under "None", suggesting potential challenges in the categorization mechanism, potentially pointing towards false positives.

The dataset also shed light on the confidence levels associated with these disinformation flags. The average confidence stood at 74.08%, with a fairly wide distribution, as indicated by a standard deviation of 14.58%. This range, spanning from a minimum of 50.02% to a near-certain 99.95%, underscores the variability in the system's assurance in flagging content as disinformation.

An ancillary objective was to discern any discernible patterns between user demographics or behaviors and the propensity to share or engage with disinformation. Age, often hypothesized as a potential factor, displayed a weak negative correlation of -0.0186 – 0.0186 with disinformation propensity. This suggests that while older users were marginally less inclined to share misleading content, the relationship was almost negligible. The post engagement metrics, specifically likes (-0.0048 – 0.0048) and shares (-0.0098 – 0.0098), also demonstrated weak negative correlations with disinformation. These subtle correlations hint that higher engagement does not necessarily correlate with a higher likelihood of a post being misleading. Furthermore, the size of a user's network, represented by their number of friends, exhibited a weak negative correlation of -0.0339 – 0.0339 with disinformation sharing tendencies.

In summation, while the dataset highlighted a significant presence of disinformation, the correlations with age, engagement metrics, and network size were weak. This underscores the multifaceted nature of disinformation propagation, suggesting that simple demographics or engagement metrics might not be substantial drivers. The nuances and complexities unveiled in this analysis emphasize the need for a multifactorial approach to understanding and combating disinformation on digital platforms.

CONCLUSION

The proliferation of disinformation on digital platforms presents an exigent challenge in today's information age. Our analysis of a dataset, mirroring the dynamics of a platform analogous to Facebook, offers salient insights into the intricacies of this modern quandary. While nearly one-fifth of the posts in our dataset were flagged as disinformation, the factors traditionally hypothesized to influence such dissemination—such as age, post engagement, and network size—showed only weak correlations. This suggests that the roots of disinformation spread are more complex than often assumed, and simplistic demographic or engagement-based models might be insufficient to capture its full breadth.

Indeed, the findings underscore the insidious nature of disinformation. Its prevalence, coupled with the weak correlations with user attributes, alludes to the possibility of deeper, perhaps more covert, mechanisms at play. The digital landscape, with its vastness and the anonymity it can afford, provides fertile ground for the propagation of misleading narratives. This research accentuates the necessity for a multi-pronged

approach to combat disinformation. While algorithms and flagging mechanisms are vital, they must be complemented by user education, critical thinking promotion, and perhaps even digital literacy programs.

In closing, the challenge of disinformation is multifaceted, and its impact on societal discourse, decision-making, and even democratic processes cannot be understated. While this study provides a snapshot of the problem within a simulated environment, it is emblematic of a larger, real-world issue. As we move forward in the digital age, a concerted effort from technologists, policymakers, educators, and users will be paramount in mitigating the effects of disinformation and ensuring the veracity of information on digital platforms.

REFERENCES

- Collins, B., Hoang, D. T., Nguyen, N. T., Hwang, D. (2021). Trends in Combating Fake News on Social Media—A Survey, *Journal of Information and Telecommunication*, 5(2), 247-266.
- Ertem Y. E. (2019), Sosyal Medyada Dezenformasyon, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Etike, Ş. (2023). ChatGPT ile Baş Etmek: Emek ve Eşitlik Odaklı Bir Çerçevenin Gerekliliği, *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, Cilt 14, Sayı 23, Haziran 2023, 115-132.
- Fallis, D. (2014). A Functional Analysis of Disinformation. *iConference*, Berlin, 4-7 March, 621-627.
- Kara, N. (2022). Mezenformasyon ve Dezenformasyon Faaliyetleri, Sektörel Riskler ve İletişim Teknolojileri, *Denetim Dergisi*, 26, 44-51, 2022.
- Karakoç, E. & Zeybek, B., (2022). Görmek İnanmaya Yeter Mi? Görsel Dezenformasyonun Ayırt Edici Biçimi Olarak Siyasi Deepfake İçerikler, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 17, Sayı 57.
- Karova, N. A. & Fisher, K. E. (2013). Plz RT: A Social Diffusion Model of 75 Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour. *Information Research*, 18, 1-17.
- Kırık, A. M. & Özkoçak, V. (2023). Medya ve İletişim Bağlamında Yapay Zekâ Tarihi ve Teknolojisi: Chatgpt ve Deepfake İle Gelen Dijital Dönüşüm, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (58), 73-99.
- Koçyiğit, A. & Koçyiğit, M. (2023). Dijital Çağda Sosyal Medyada Dezenformasyonla Mücadele, *Dijital Çağda Medya Araştırmaları*, (177-207).
- Kurnaz, A. (2022). Dijital Siyasetin Yükselişi ve Yapay Zekâ (The Rise of Digital Politics and Artificial Intelligence), (December 27, 2022). Siyaset, *Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Yapay Zeka Tartışmaları*, Ekin Yayınevi.
- Long, S. H. & Hamzah, M. P. B. (2021). Fake News Detection. In *Computational Science and Technology: 7th ICCST 2020*, Pattaya, Thailand, 29–30 August, 2020 (pp. 295-303). Springer Singapore.
- McKinney, W. & Team, P. D. (2015). *Pandas—Powerful python data analysis toolkit. Pandas—Powerful Python Data Analysis Toolkit*, 1625.
- Özbay, F. A. & Alataş, B. (2020). Çevrimiçi Sosyal Medyada Sahte Haber Tespiti, *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 11(1), 91-103.
- Özkoçak, V. & Kırık, M. (2023). Seçim ve Propaganda Süreçlerinde Yapay Zekâ, Büyük Veri ve Algoritmaların Etkisi: 14 Mayıs 2023 Türkiye Genel Seçimleri Örneği, *Social Sciences Research Journal*, 12 (3), 412-428.
- Sahoo, S. R. & Gupta, B. B. (2021). Multiple Features Based Approach for Automatic Fake News Detection on Social Networks Using Deep Learning, *Applied Soft Computing*, 100, 106983.
- Shu, K. (2022). Combating disinformation on social media: A computational perspective. *Benchmark Council Transactions on Benchmarks, Standards and Evaluations*, 2(1), 100035.
- Sreekumar D. & Chitturi B., (2020). Deep Neural Approach to Fake-News Identification. *Procedia Computer Science*, 167: 2236–43, <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.03.27> 6.

- Taşkın, S. G., Küçüksille, E. U., Topal, K. (2021). Twitter Üzerinde Türkçe Sahte Haber Tespiti, *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 151-172.
- Toğaçar, M., Eşidir, K., A. Ergen, B. (2022). Yapay Zekâ Tabanlı Doğal Dil İşleme Yaklaşımını Kullanarak İnternet Ortamında Yayınlanmış Sahte Haberlerin Tespiti, *Zeki Sistemler Teori ve Uygulamaları Dergisi*, 5(1) (2022) 1-8.
- Tok, İ. (2020). Hakikat ötesi (post-truth) çağda yeni medyada yalan/sahte haberle mücadele. (Eds. Ş. Sağıroğlu, H. İbrahim Bülbül, A. Kılıç, M. Küçükali), *Dijital Okuryazarlık: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Turan, C. (2015). Açıklığın Yanılsaması: Dezenformasyon Çağımızın Kitle İmha Silahı mı, *Akademik Bilişim Konferansı*, Yayın. 109-115.
- Uluç, D. (2003). İlk Körfez Savaşı'nı Nayirah Başlattı", *Hürriyet Gazetesi*, 23 Mart 2003.
- Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework For Research And Policymaking, Council Of Europe Report DGI.
- Yurdigül, Y. & Yıldırım, A. (2021). Gerçeklik Algısına Bir Müdahale Aracı Olarak Sentetik Medya Teknolojileri, *İletişim ve Diplomasi*, 5, 105-121.

Yazar katkı düzeyi/Author contributions:

Makale Tasarımı: Y.S. Balcioğlu. Literatür Taraması: B. Doğan. Veri Toplama ve Analiz: Y.S. Balcioğlu. Sonuç: Y.S. Balcioğlu. Son Okuma, Kontrol ve Sorumluluk: Y.S. Balcioğlu

Design of Article: Y.S. Balcioğlu. Literature review: Y.S. Balcioğlu. Data acquisition and analysis: Y.S. Balcioğlu. Final reading, checking and approval: Y.S. Balcioğlu.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Disinformation Campaigns Targeting Migrants in the Western World During the Covid-19 Pandemic

Covid-19 Pandemisi Sırasında Batı Dünyasında Göçmenleri Hedef Alan Dezenformasyon Kampanyaları

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Burçak DENGİZ

ORCID:
0009-0004-2152-4820

Geliş tarihi/Received:
11.12.2023

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
11.12.2023

Kabul tarihi/Accepted:
14.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Dengiz, B. (2023).
Disinformation campaigns
targeting migrants in the
western world during the
Covid-19 pandemic. *İletişim ve
Diplomasi*, 11, 127-156.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1376254

Burçak DENGİZ¹

ABSTRACT

In the digital age, technological advancements have revolutionised the way individuals connect and share information, yet this same era has ushered in a surge of disinformation. The unprecedented threat of Covid-19 not only posed a worldwide health emergency but also intensified the crisis of disinformation. This study delves into the complex web of disinformation, with a particular focus on its intersection with anti-migrant sentiments and policies in the Western world amidst the Covid-19 health crisis. It analyses specific disinformation campaigns that have targeted migrants in Western countries during the Covid-19 period, with a particular emphasis on examples from Europe and the United States (U.S.). The research sample comprises statements released by far-right groups and political leaders in the early phases of the Covid-19 pandemic, covering the period from January 2020 to December 2020. For this study, the main data source was collected from various media outlets, including online magazines, newspaper platforms, and articles. The rhetoric of far-right groups and politicians in the West was analysed and evaluated within the framework of critical discourse analysis. The study reveals that certain politicians and political groups in the West, through disinformation, legitimise their anti-immigrant stance, making immigrants scapegoats by instrumentalising Covid-19 to gain support. It further highlights that these identified political figures and groups, characterised by populist and far-right tendencies, depict immigrants as a threat by establishing a connec-

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, Türkiye, dolekburcak@gmail.com

tion between immigrants and the rapid progression of the epidemic and seeking to legitimise anti-immigrant policies.

Keywords: Disinformation, migrants, COVID-19, far-right, infodemic

ÖZ

Dijital çağda, teknolojik gelişmeler bireylerin bağlantı kurma ve bilgi paylaşma yöntemlerinde devrim yaratmıştır. Ancak aynı çağ dezenformasyonun da artmasına neden olmuştur. Covid-19 tehdidi sadece küresel bir sağlık krizi oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda dezenformasyon krizini de yoğunlaştırmıştır. Bu çalışma, Covid-19 salgını sırasında Batı dünyasındaki göçmen karşıtı söylem ve politikalarla kesişmesine özellikle odaklanarak karmaşık dezenformasyon ağını incelemektedir. Covid-19 döneminde Batı ülkelerindeki göçmenleri hedef alan belirli dezenformasyon kampanyalarını, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki örneklerle özellikle vurgu yaparak analiz etmektedir. Araştırma örneklemini, Covid-19 salgınının erken evrelerinde Ocak 2020'den Aralık 2020'ye kadar olan dönemi kapsayan ve aşırı sağcı gruplar ile siyasi liderler tarafından yapılan açıklamalardan oluşmaktadır. Bu çalışma için ana veri kaynağı, çevrim içi dergiler, gazete platformları ve makaleler dâhil olmak üzere çeşitli medya kuruluşlarından oluşmaktadır. Batı'daki aşırı sağcı grupların ve siyasetçilerin söylemleri eleştirel söylem analizi çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu itibarla çalışma, Batı'daki bazı politikacıların ve siyasi grupların dezenformasyon yoluyla göçmen karşıtı duruşlarını meşrulaştırdıklarını ve destek kazanmak için Covid-19'u araçsallaştırarak göçmenleri günah keçisi hâline getirdiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, popülist ve aşırı sağ eğilimlerle karakterize edilen bu siyasi figür ve grupların, göçmenler ile salgının hızlı ilerleyişi arasında bir bağlantı kurarak göçmenleri bir tehdit olarak tasvir ettikleri ve göçmen karşıtı politikaları meşrulaştırmaya çalıştıklarını vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, göçmenler, Covid-19, aşırı sağ, infodemi

INTRODUCTION

In the present era, the ongoing digital transformation, driven by rapid technological advancements, has ushered in unparalleled possibilities for individuals to connect and exchange information. However, advancements in digital communication technologies have created fresh avenues for the widespread production, dissemination, and consumption of false news and disinformation. This has, in turn, complicated the task of distinguishing genuine information from fabricated content (Kalsnes, 2018). While the spread of false news has long been a part of public discourse, the 21st century has seen a significant increase in the speed and prevalence of false information, or disinformation. This increase is largely due to the rise of digital media as the primary plat-

form for sharing ideas, where the quest for user attention often contradicts the goal of spreading accurate information.

The danger associated with the spread of disinformation is emphasised by the alarming fact that on Twitter, false news can spread six times faster than true stories and false narratives can evolve into widely accepted beliefs within communities. This underscores the urgency of addressing the problem of disinformation and its potential consequences on a larger scale (Vosoughi et al., 2018). Consequently, distinguishing truth from falsehood has become increasingly challenging.

Migration continues to be one of the prominent political concerns and a significant subject of disinformation. Falsehoods and incomplete truths about migrants circulate widely on a global scale. The dissemination of false or misleading information contributes to the growth of anti-migrant sentiments and xenophobic acts of violence against migrants. The use of anti-migrant rhetoric by far-right movements has had a profound impact on both European and American political landscapes.

The crisis of knowledge, which reflects and fuels societal divisions, holds the potential to worsen existing prejudices against migrant communities. The convergence of disinformation and immigration has drawn significant attention, particularly in Western countries. False information regarding migration and migrants is not a recent phenomenon. However, the Covid-19 health crisis has exacerbated the issue. In fact, the pandemic has been characterised by what the World Health Organization (WHO) refers to as an “infodemic.” WHO defines this term as an “overabundance of information”, a mix of accurate and inaccurate data that arises in the context of an epidemic. It can result in confusion and, in the long run, diminish confidence in government officials and public health initiatives (WHO, 2020a).

Accordingly, the Covid-19 pandemic has not only brought about a global health crisis but has also exacerbated a parallel crisis – the crisis of disinformation. Fake news about the virus, its origins, and its impact spread rapidly on social media. The extreme right seized this opportunity to blame migrants for the dissemination of the virus despite the lack of evidence. Such narratives further fueled anti-migrant sentiments, portraying them as vectors of disease. Disinformation campaigns orchestrated by extreme right-wing groups have gone beyond spreading false narratives about Covid-19. They have systematically amplified hate speech and xenophobia, portraying migrants as a danger to public health and national security. These false claims reinforce stereotypes and fuel mistrust. Disinformation has not only amplified existing anti-migrant sentiments but also strengthened anti-migrant rhetoric. Extreme right-wing politicians and media outlets have used disinformation to justify harsh immigration policies, such as border closures and stricter asylum laws. The false association between migrants and the pandemic has provided a pretext for such measures.

Despite numerous studies in the literature exploring the intersection of disinformation with Covid-19 in a condensed timeframe (Tagliabue et al., 2020; Radu, 2020), there remains a notable gap in research on disinformation encompassing the Covid-19 era and its association with anti-migrant sentiments. Existing studies are limited in scope, primarily focusing on disinformation during Covid-19 in relation to anti-Asian sentiments (Reny & Barreto, 2020). In contrast, this study aims to fill this void by conducting a more extensive analysis. It delves into disinformation campaigns targeting migrants in Western nations during the Covid-19 period, emphasising examples from Europe and the United States to provide a comprehensive understanding of the phenomenon.

In this study, first, the conceptual framework of disinformation, its evolutionary path, and the challenges it presents will be thoroughly examined. Then, the aim and method of the study will be explained shortly. This study will employ a research approach focused on critical discourse analysis to examine politicians' speeches and media representations related to anti-migrant sentiments. Through this approach, the study aims to unveil the engagement of the elite in producing everyday hate speech and xenophobia in the West. The research sample comprises statements released by far-right groups and political leaders in Europe and the U.S. during the early phases of the Covid-19 pandemic, spanning from January 2020 to December 2020. The main data source for this study was collected from various media outlets, including online magazines, newspaper platforms, and articles. Subsequently, this study will delve into disinformation campaigns encountered by migrants in Western countries during the Covid-19 period, illustrating the examples from Europe and the U.S., respectively.

Conceptual Characterisation of Disinformation

In today's age of unprecedented access to information, there is a paradoxical challenge in guaranteeing the precision and reliability of information. This shift has transformed the dissemination of false and deceptive information from being merely a challenge to becoming a central threat to society. Democracies worldwide are grappling with escalating levels of disinformation. Disinformation campaigns aimed at influencing public opinion are particularly conspicuous during times of crisis and elections. In such crucial moments, the volume of disinformation can be so substantial that it clouds people's judgment, influencing their decision-making abilities. This situation poses a significant threat to democracy, as efforts to control the narrative and manipulate public sentiment through disinformation can shape perceptions, replacing reliable and truthful information crucial for well-informed democratic participation among voters. The pervasive threat of disinformation is a serious national security concern (Selvi, 2023).

In the basic communication model, there's an underlying assumption of collaboration between the sender and receiver. But in reality, not all communication is cooperative; sometimes, information can be unintentionally shared and intercepted by unintended individuals (Smith, 2011). Throughout history, the struggle between truth and falsehood has persisted. However, in the 2000s, the advent of information technologies, digitalisation, and the rapid rise of social media, in particular, have elevated the prevalence of disinformation to unprecedented levels on a global scale. This has led to the ascent of the concept of “post-truth” and a society heavily influenced by digital communication and information tools (Altun, 2023).

The term “disinformation” is not a recent development. The enduring digital revolution, driven by swift technological developments, has ushered in unparalleled opportunities for individuals to connect and exchange information (Guess & Lyons, 2020). Nonetheless, this period of transformation has introduced fresh challenges, especially when it comes to false or misleading information. As news distribution has transitioned from traditional offline sources to online platforms and social media has evolved into a predominant platform for news distribution, the reach and consequences of disinformation have greatly expanded, intensifying the issue (Guess & Lyons, 2020). Whether it's in the form of fake news, deepfakes, or propaganda, addressing the widespread spread of misinformation and disinformation has grown progressively more difficult.

Within the realm of information disorders, both disinformation and misinformation are recognised. While disinformation involves deliberately altered information disseminated to deceive, misinformation entails inaccurate information shared without the deliberate purpose of deception (Wardle & Derakhshan, 2017). In other words, misinformation refers to information that is incorrect, yet the individual sharing it genuinely believes it to be true. On the other hand, disinformation is false information intentionally spread by an individual who is aware of its falsehood. It constitutes a deliberate, intentional deception, highlighting instances where people are actively misled by malicious actors (Wardle & Derakhshan, 2018). Misinformation can manifest as information that is not fully comprehensive. Forms of misinformation encompass concealment, ambivalence, distortion, and falsification (Karlova & Fisher, 2012). It takes on diverse forms, such as the dissemination of various false information types. These include outdated news initially shared with good intentions but later discovered to be incorrect, factually correct but intentionally presented in a misleading manner, along with completely fabricated false information spread with the intent to deceive or bewilder the public (Lewandowsky et al., 2020, p. 5).

On the other hand, disinformation, frequently characterised as information that is verifiably incorrect or misleading, is created and spread with the purpose of financial gain or the deliberate intent to mislead the public. It represents a continually chang-

ing challenge that requires continuous efforts to address the primary instigators, distribution channels, strategies, chosen recipients, and the resultant outcomes (European Commission, 2018a).

Disinformation, in this context, has emerged as a major obstacle in the realm of public diplomacy during the 2000s and has reshaped the nature of the media society. It serves both as the foundation and an active participant in this evolving landscape (Ekşi, 2022). The issue of disinformation arises from the post-truth era and the prevalence of social media. However, disinformation has also given rise to its own contributors. Consequently, disinformation is not just a concept to be addressed; it encompasses individuals such as trolls and operates as an active entity with elements like filter bubbles, echo chambers, and fact-checking organisations. This dynamic presents a substantial challenge to both politics and public diplomacy (Ekşi, 2022, p. 15).

Besides misinformation and disinformation, a distinct third category, termed mal-information, emerges—a form of information rooted in reality but wielded to cause harm to individuals, organisations, or nations. In the context of mal-information, it becomes crucial to differentiate between true and false messages, as well as those containing elements of truth, but manipulated, produced, or disseminated by “agents” with harmful intentions rather than serving the public interest (Wardle & Derakhshan, 2018). In this regard, mal-information constitutes a unique category where information, though based on reality, is manipulated, produced, or distributed with the explicit purpose of inflicting harm. Unlike disinformation, which involves the intentional spread of false information, mal-information introduces a layer of complexity by utilising facts to achieve malicious objectives. Despite the outlined differences between misinformation, disinformation and mal-information, the impacts on the information landscape and society may share similarities. Moreover, specific instances might display a blend of these three conceptualisations and individual cases of one may coexist with the others, either on different platforms or sequentially, forming part of a more extensive information strategy by specific actors. However, maintaining awareness of these distinctions remains beneficial since the causes, techniques, and remedies can vary accordingly (Wardle & Derakhshan, 2018).

Aim and Method

This qualitative study seeks to illustrate how disinformation campaigns in the West during Covid-19 have heightened anti-migrant sentiments and policies. It specifically examines the influence of the discourse of the extreme right in the context of the Covid-19 pandemic. An important step of this study is sampling. As the virus began to spread globally, certain individuals and groups exploited the crisis to advance prejudiced narratives against migrants. In this regard, the research sample consists

of statements issued by far-right groups and political leaders during the initial stages of the Covid-19 pandemic, spanning from January 2020 to December 2020. In this study, the primary source of data was gathered from media sources such as online magazines, newspaper platforms and articles. The rhetoric of far-right groups and politicians in the West, published between January 1, 2020, and December 31, 2021, in online media sources (websites), was scrutinised in the study. In this regard, the rhetoric of far-right groups and politicians in various European countries, including Balkan nations, France, Austria, Germany, Italy, Spain and the United Kingdom, was examined. Additionally, the study analysed the anti-migrant rhetoric during Trump's term in the U.S. amid the pandemic. The monitoring specifically focused on examining news, articles, and briefing notes released by 24 media outlets in both Europe and the U.S.

Accordingly, this study centres on language choices, examining them through the lens of critical discourse analysis. This approach allows researchers to reveal the elite's involvement in generating everyday hate speech and xenophobia. The study critically analyses the connections between language, politics, and action in this context.

As a qualitative method, discourse analysis extends beyond the analysis of individual sentences. Discourse analysis is employed to comprehend, interpret, and uncover both surface-level and underlying meanings. Its primary objective is to unveil the constructed or artificial meaning within a text and to expose the implicit or hidden meanings through thorough interpretation. In other words, the fundamental aim of critical discourse analysis is to uncover and explicitly bring to light the concealed intentions, underlying mental perspectives, and implied purposes within words, texts, and all modes of expression (Fowler, 2013). In that sense, it encompasses both spoken and written forms of language, aiming to comprehend how actions are carried out, goals are achieved, and meanings are generated across diverse layers of context (Kampf, 2015, pp. 2-3). This method demonstrates the crucial role of discourse in exerting control over people's minds, ideas, knowledge, opinions and their personal and social representations (van Dijk, 2008). In this regard, by emphasising the top-down process of social control, discourse analysis provides valuable insights to comprehend the perpetuation of racism and xenophobia within societies. It delves deeply into discursive formations to offer a comprehensive understanding of this phenomenon.

Hence, building on literature that underscores the influential role of language in shaping norms and attitudes, this study employs the critical discourse analysis approach to scrutinise the discourses of far-right groups and politicians in both Europe and the U.S. Through this examination, the study aims to understand how disinformation campaigns in the West during the Covid-19 pandemic were utilised to rationalise and support anti-migrant sentiments and policies.

Migration As a Topic of Disinformation

Migration has been an enduring aspect of human history, particularly in the European context. It has become increasingly intertwined with geopolitics, trade, cultural interactions, and various societal elements. While migration offers numerous opportunities for host countries, societies, and migrants themselves, it is often regarded as a multifaceted political and policy challenge. This encompasses concerns related to integration, displacement, ensuring safe migration, and the efficient management of borders (IOM, 2018). Consequently, migration is a central topic in public policy and media discussions due to its intricate links with economic well-being, human development, safety, and security. Both at the national and international levels, media outlets frequently present daily coverage of various migration aspects, with a notable focus on the negative aspects most of the time (IOM, 2018).

Migration has assumed a central role in disinformation campaigns, particularly following the 2015 'refugee crisis,' which elevated it to a highly significant and contentious topic in European political discussions (Juhász & Szicherle, 2017). The intensified focus on migration, coupled with the increased significance of the issue, leads to demands for stricter regulations regarding newcomers. Consequently, advocating for a more balanced approach to legal migration in Europe becomes challenging (Dennison & Geddes, 2019).

Social media plays a dual role as a platform for news reporting and information acquisition while also serving as a conduit for the generation and dissemination of both misinformation and disinformation. Within Western countries, there is a growing presence of xenophobic messaging and security-related practices concerning migration, often intertwined with the dissemination of fake news and disinformation regarding immigration. These disinformation campaigns manipulate public perceptions, hindering the maintenance of policy dialogues grounded in accurate information and supported by evidence. An illustrative example is the consistent overestimation by Europeans of the percentage of foreign-born residents, partly because of the widespread circulation of claims insinuating that Europe is experiencing an 'invasion' of migrants (Swanson, 2016).

Disinformation reinforces not only pre-existing biases but also validates discriminatory measures and behaviours aimed at migrants, exacerbating the vulnerability of this already marginalised population. The mistreatment of migrants and instances of prejudice against them have been amplified by the proliferation of inaccurate information and misleading news in diverse media channels, especially on social media platforms, where these issues are exploited for political gain.

Navigating the Infodemic: Disinformation, Migrants, and Covid-19

Disinformation narratives concerning immigration have the objective of exploiting readers' anxieties to create divisions, fuel discontent, and shape the political conversation. Historically, migrants have frequently been wrongfully held responsible for various societal issues, such as economic downturns and public health crises. These purveyors of disinformation link immigration to existing uncertainties, depicting it as a potential danger to public health, especially within the framework of Covid-19.

As pointed out by both Bieber (2020) and Gover et al. (2020), pandemics have historically resulted in the stigmatisation and marginalisation of certain groups of individuals. This pattern has persisted through the years, with a well-documented practice of associating diseases with specific communities, including migrants. Consequently, biases, prejudices, and stigmatisation during pandemics have deep historical roots. An illustrative example of this is the 2014 epidemic of the Ebola virus disease, which was often characterised as an "African disease" (UN News, 2014).

In this context, pandemics can exacerbate pre-existing biases, thereby fueling the spread of extremist and hateful ideologies. The historical record demonstrates that during pandemics, prejudices, biases, and stigmatisation have been systematically exploited. Migrants, in particular, have been consistently portrayed negatively, often framed as a threat and danger to the nation. The presence of perceived threats and a prevailing sense of uncertainty can result in shifts in how individuals perceive, describe, and align themselves. Research has indicated that in times of perceived threats and uncertainty, people tend to emphasise their social identities. This means that their affiliations with various social groups, such as national, ethnic, or religious groups, become more salient during such periods (Abrams et al., 2021).

The paradox inherent in the Covid-19 pandemic is that it demands collective action while also necessitating physical separation. On the one hand, it is an unprecedented global threat that calls for united efforts transcending national borders. On the other hand, it has led to border closures and a focus on comparing Covid-19 statistics between countries. Consequently, the pandemic has the potential to strengthen the idea of a shared global identity encompassing all of humanity, but it can also rekindle nationalist sentiments and reinforce people's attachment to their national identity. It is important to recognise that these two modes of identification – identifying with all of humanity and identifying with one's nation – may have opposing effects on prejudiced attitudes towards migrants (Karakulak, 2022, p. 2).

With the onset of the coronavirus disease, disinformation and misinformation have spread globally, mirroring the virus's own dissemination. Some individuals have claimed that Covid-19 is a deliberate bioweapon or linked to 5G technology, while others have pointed fingers at migration and migrants as the cause of the outbreak. This

scapegoating of migrants is a result of the deluge of information on unregulated social media networks, which is often manipulated to further political or other agendas (IOM, n.d.).

Ghebreyesus, the Director-General of the WHO, underscored in his address at the Munich Security Conference in February 2020 that “We’re not merely combatting an epidemic; we’re grappling with an infodemic” (WHO, 2020b). In this respect, misinformation and disinformation have significantly contributed to eroding the trust of the general public in democratic processes and institutions. This erosion of trust extended to experts, government officials, bureaucrats, and various institutions as the Coronavirus began its global spread in early 2020. Unverified statements and conspiracy theories regarding the virus’s source, spread, and remedies spread extensively on social media platforms, resulting in widespread confusion and an increasing feeling of distrust among the populace (WHO, 2019). Consequently, following the beginning of the coronavirus disease, public health experts have underlined the significance of monitoring and categorising misinformation with the same rigour applied to traditional health-related information available to the public (Hébert-Dufresne & Yang, 2020).

On April 14, 2020, U.N. Secretary-General Antonio Guterres raised a serious alarm about the widespread “epidemic of misinformation” surrounding Covid-19. He introduced a U.N. initiative aimed at flooding the internet with accurate facts and scientific information as a countermeasure against what he described as a dangerous “poison” that threatens lives. Guterres expressed his deep concern about a global “misinfo-demic”, marked by the spread of harmful health advice, unverified remedies, falsehoods, and baseless conspiracy theories (Lederer, 2020). He called on online social platforms to take more decisive measures to confront this disinformation and remove hateful and dangerous claims related to Covid-19. In a video message, Guterres stressed that animosity is rapidly spreading, leading to the stigmatisation and condemnation of individuals and groups. He emphasised the importance of promoting mutual respect and upholding human rights as guiding principles during this crisis (U.N. Web T.V., 2020).

In addition, Guterres astutely compared Covid-19 to an X-ray, revealing the marginalised position of migrants in Europe and the U.S. (U.N., 2020). This revelation also brought to light the glaring disparities in the accessibility of protection on different levels, be it local, national, or global. The pandemic, coupled with government responses to it, has worsened these inequalities by severely restricting migrants’ ability to move to safer countries, engage with asylum processes, and obtain basic necessities like accommodation, food, and shelter for themselves and their loved ones (Crawley, 2021, p. 7).

Accordingly, the onset of the global coronavirus disease resulted in a substantial increase in anti-migrant rhetoric and discriminatory incidents. At the start of February 2020, as the coronavirus disease evolved in Western countries, growing apprehen-

sion and disinformation resulted in a rapid upsurge of xenophobic language (OECD, 2020). This rhetoric quickly disseminated through various communication channels, encompassing both traditional news media and global social media platforms. Numerous articles explicitly held China responsible for the Covid-19 pandemic or made direct associations between the country and the virus (Coates, 2020; Cowper, 2020; HRW, 2020). Prominent figures employed phrases like “Chinese virus” and “kung flu” (Mangan, 2020).

In this regard, disinformation campaigns were initiated to specifically target migrants in Western countries during the Covid-19 pandemic. The crisis has provided Western governments with a pretext to strengthen border regulations and incorporate components of their immigration policies. Both in Europe and the U.S., the Covid-19 situation has been used to fortify border controls and implement elements from their immigration strategies, ostensibly to showcase a robust response to the pandemic. Simultaneously, some politicians in these regions have increasingly tried to capitalise on apprehensions surrounding migration by employing disinformation. They have manufactured and manipulated this fear to advance their political objectives.

Disinformation Campaigns Targeting Migrants in Europe Amidst Covid-19

Disinformation is a growing concern in Europe. The Flash Eurobarometer study on disinformation, released by the European Commission in March 2018, revealed that a substantial portion of European Union (E.U.) citizens expressed worries regarding fake news and online disinformation. To be precise, 85% of EU citizens saw disinformation as an issue within their own countries, 83% considered it a threat to democracy on a broader scale, and 73% expressed concerns about the presence of disinformation on the internet, especially during pre-election periods (European Commission, 2018b). These figures highlight the widespread acknowledgement of the challenges posed by fake news and disinformation in European societies.

Migration has historically been a significant and contentious issue in Europe, sparking debates across various realms, including politics, culture, and policy adjustments. However, in recent times, migration has also become a central theme in disinformation campaigns across the continent. The prevalence of fake news and disinformation within the framework of migration plays a fundamental role in shaping the political narrative and discourse of far-right movements in Europe concerning international migration. In their report regarding the political consequences of false information, disinformation, and conspiracy theories related to migration in Europe, Juhasz and Szicherle (2017, p. 4) highlight that propaganda outlets employ disinformation tactics to bolster the immigration policies promoted by far-right political parties. Simultaneously, these tactics are employed to undermine the very foundations of the existing European system.

In Europe, Covid-19 propagated more rapidly than expected by authorities and officials, accompanied by the spread of disinformation and baseless claims. News related to Covid-19 took centre stage in headlines from the beginning of 2020. As March commenced, global migration patterns had been severely impacted. Most airlines had halted their operations, and travel restrictions kept individuals within their houses and nearby communities (Ullah et al., 2020).

Disinformation related to migration in Europe often portrays migrants as a health threat to Europeans. It has the potential to lead to the scapegoating of migrants in various ways during the Covid-19 pandemic. Anti-migrant far-right parties and hate groups in Europe have exploited the pandemic to spread conspiracy theories about the virus's origin and disseminate false information. The reaction to the worldwide dissemination of Covid-19 has been shaped by a complex interplay of factors, including national political agendas, the implementation of stricter immigration policies, and a focus on maintaining control over borders. A troubling development in this context is the rise of xenophobic rhetoric, which presents migrants as possible carriers of the virus, posing a health risk. This narrative has turned into a main focus for extreme right populist movements in Europe advocating for strict immigration controls. Additionally, some far-right nationalists have made unverified claims, such as suggesting that migrants from Africa introduced the virus to the continent (Zargar, 2020).

Since the start of the pandemic in Europe, far-right politicians have consistently advocated for their governments to enforce strict border controls. The rise of far-right political discourse and parties, which gained followers and spread their message online, has made disinformation more prevalent and severe. In this context, both misinformation and disinformation have been instrumental in amplifying hate speech, reinforcing anti-immigrant narratives, and disseminating content that is both Islamophobic and anti-Semitic. In Europe, social media platforms have evolved into fertile grounds for disinformation campaigns aimed at migrants in the backdrop of the Covid-19 pandemic. This disinformation has been harnessed to nurture anti-migrant sentiments. According to data provided by the International Organization for Migration (IOM), an examination of migration-related sentiments through Twitter, which serves as an innovative data source, involved the analysis of millions of tweets originating from Germany, Italy, Spain, and the United Kingdom in the initial phases of the Covid-19 pandemic (December 1, 2019, to April 30, 2020). The study showed a recurring trend of somewhat unfavourable attitudes in these nations (IOM, 2021). Tweets related to both migration and Covid-19 saw a notable increase as the number of Covid-19 cases rose. Italy and Spain experienced this surge from January to February, while Germany and the United Kingdom observed it in early to mid-March. It's worth highlighting that Spain exhibited the highest daily negative sentiment scores, and these scores were mainly linked to discussions related to "racism and xenophobia" (IOM, 2021, p. 13).

Furthermore, the findings show that from late February to mid-April, as the number of Covid-19 cases increased, there was a moderate upsurge in negative sentiments directed towards migrants in Germany and the United Kingdom (IOM, 2021, p. 9). These anti-migrant narratives had real-world consequences, leading to increased instances of social exclusion and acts of violence. As an example, the United Kingdom documented a 21% rise in hate crimes directed at Asian communities in the early stages of the lockdown (House of Commons, 2020).

European political leaders took advantage of the chaos caused by the pandemic, and through disinformation, they unfairly pointed fingers at specific community groups, with migrants being a primary target. Politicians throughout the EU already started taking advantage of the Covid-19 outbreak by raising doubts about migrants. Many political parties, especially those on the far-right, swiftly drew a link between Covid-19 and immigration, particularly “illegal” immigration. A notable example of this can be observed in the Balkans, where Croatian Health Minister Vili Beroš suggested that migrants might be seen as potentially representing the source of risk for disease transmission (Gorondi, 2020a). In addition, there has been an increasing sentiment against migrants in Serbia, primarily driven by concerns about the possibility of another wave of migrants arriving from Greece. During Covid-19, organisations like Levijatan seized the opportunity presented by the pandemic to strengthen their anti-migrant stance and significance. Amid the outbreak, Levijatan organised a protest outside the migrant centre in the Belgrade suburb of Obrenovac (Kuloglija & Omerovic, 2021). Demonstrators have been observed employing slogans such as “I don’t want migrants in Serbia” and “I don’t want a Muslim state in my country” (Lažetić, 2021, p.23). Additionally, due to Covid-19, far-right parties in Serbia have issued threats to deport approximately 6,000 migrants currently living in the country (Zargar, 2020).

Hungary has experienced a rise in anti-immigrant rhetoric in recent years, and the pandemic provided a new context for its manifestation. Hungarian Prime Minister Viktor Orbán claimed that the virus’s outbreak in Hungary was due to the presence of foreigners and migrants. He said that the disease was primarily introduced by foreigners and is spreading among the foreign population (The Straits Times, 2020), and also stated that they are engaged in a dual-front battle, one labelled as migration, and the other pertains to the Coronavirus. There is a rational link between the two, as both are propagated through movement (Rohac, 2020). The far-right political party Fidesz similarly linked Covid-19 to immigration. Bakondi, the chief security advisor to Hungarian Prime Minister Orbán, falsely asserted that illegal migration has been considered a health concern in the past, but it has escalated to a new level with Covid-19. He emphasised that there is a relationship between migration and Covid-19. In addition, he claimed that the majority of migrants are arriving from Afghanistan, Pakistan, and Iran, countries that have been focal points for the virus, experiencing numerous cases of infection and resulting deaths (About Hungary, 2020). Hungary’s far-right pol-

iticians' assertion blaming foreigners and migration for the spread of the Coronavirus exemplifies the manipulation of information for political ends. By simplifying the complex dynamics of a global health crisis and directing blame at a specific group, Hungary's stance not only fueled xenophobia but also detracted from comprehensive efforts needed to combat the pandemic. Such a narrative can potentially foster division and exacerbate societal tensions.

Slovakia, like many nations, grappled with the intersection of disinformation, the Covid-19 pandemic, and anti-immigrant rhetoric. Exploiting entrenched racial prejudices, Marian Kotleba, the head of the neo-fascist Kotlebists—People's Party Our Slovakia (L'SNS), has sought to gain attention by disseminating false information and endorsing risky conspiracy theories. He asserts that the Covid-19 pandemic is a consequence of widespread immigration into Europe, specifically blaming refugees for introducing the virus to Slovakia. He stated, "There are immigrants running around Europe, many of them totally unchecked, bringing coronavirus here" (Sirotnikova, 2020). Furthermore, he argued that Europe is teeming with undocumented migrants of uncertain health status because of open borders (Sirotnikova, 2020).

In addition, Bulgaria's far-right factions have seized upon the pandemic to disseminate misleading information, particularly by framing migrants as culpable for the spread of the virus. In Bulgaria, there were instances of racist voices seeking to attribute blame to the Roma community for the ongoing pandemic. Bulgarian Member of the European Parliament, Angel Dzhambazki, suggested that Romani "ghettos [could] turn out to be the real nests of contagion" (Krasimirov & Tsoleva, 2020). In addition, the Bulgarian government implemented specific measures, such as roadblocks and police checkpoints, in several Romani neighbourhoods despite the absence of any evidence indicating positive Covid-19 test results in those areas. In Bulgaria, hate speech and racial discrimination against immigrants and minorities escalated to such an extent during the pandemic that the United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCR) urged the government to undertake necessary measures and halt police operations, particularly those targeting the Roma community (UNHCR, 2020a).

Similarly, despite limited evidence establishing a clear relationship between migratory flows and the Covid-19 pandemic, far-right parties in Greece exploited the purported connection for their own agendas. The Greek Solution, a far-right political party with 10 seats out of 300 in the Greek parliament, labelled migrants and refugees as a "ticking time-bomb" for the public health of Greece (Andreou, 2020). Prime Minister Kyriakos Mitsotakis expressed his intention to enhance border security in response to the new virus. During a cabinet meeting, he explained that his decision was influenced by the presence of migrants from Afghanistan and, notably, Iran, which had reported numerous cases. Additionally, he outlined proposals to construct new migrant detention centres on Greece's eastern islands, aiming to replace the current overcrowded

and unsanitary facilities (Gorondi, 2020b). Accordingly, Mitsotakis stated that “Our islands, which already face public health problems, must be doubly protected ... To put it simply, we must do whatever we can to prevent the coronavirus appearing — especially (on the islands)” (Gorondi, 2020b).

The Greek government has additionally used the risk of Covid-19 transmission as a rationale for progressing with a controversial proposal to create “closed” facilities for asylum seekers who are stranded on the Aegean islands of Lesbos and Chios (Zargar, 2020). In reaction to the coronavirus disease, the government implemented prejudicial and hazardous measures targeting migrants. These measures compelled them into mandatory quarantine facilities without the proper registration of their entry into Greece, essentially resulting in their confinement within Reception and Identification Centers (RICs) (Reliefweb, 2023). Within Greece, migrants residing in the RICs experienced a specific and biased set of regulations designed to restrict their movement. These segregative policies were notably more severe and enforced for extended, uninterrupted periods compared to those applied to the general population. These regulations remained largely unchanged from March 2020 until June 2022, effectively establishing an ongoing state of lockdown and a de facto detention situation for migrants compelled to live within the RICs (Reliefweb, 2023).

In France, disinformation is employed as a tool to manipulate public opinion and reinforce racist narratives that sow fear and mistrust of foreign cultures or ideologies, further accentuating the “us vs. them” narrative (Wang et al., 2021). During the health crisis, migrants and racialised minorities are unfairly targeted and subjected to discrimination. As Covid-19 spread in France and lockdown measures were announced in March 2020, both mainstream media and social media started highlighting purported instances of public health non-compliance in the suburbs of Paris, primarily among individuals with North and Sub-Saharan African backgrounds and their descendants. These communities were wrongly accused of jeopardising the whole nation due to their failure to adhere to safety protocols and containment measures (Wang et al., 2021).

French politician and Member of the European Parliament Jean-Paul Garraud expressed concerns that unauthorised immigration, coupled with the E.U.’s intentions to reopen its borders, might result in a potential resurgence of infections, a second wave (as cited in Wondreys & Mudde, 2022). Far-right political groups such as Le Pen’s National Rally (R.N.) often linked migrants with the spread of diseases. Paradoxically, they also criticised European institutions such as the Schengen open-border area, even though their own countries are part of it (Reuters, 2020). In a more indirect manner, Marine Le Pen, the head of the National R.N., conveyed her endorsement for government-imposed curfews to enforce pandemic measures. She expressed her support for the suspension of the Schengen agreement and the implementation of the border checks at the Italian border (Trilling, 2020).

To take another prominent example, disinformation depicted migrants as a threat to health in Austria. Former Austrian Chancellor Sebastian Kurz, in a press conference, falsely attributed the widespread transmission of Covid-19 to migrants from the Western Balkans, specifically claiming that individuals with ties to the Balkans and Türkiye introduced the virus to Austria (Omalar, 2021). He and Interior Minister Karl Nehammer primarily pointed to the “Western Balkans” as a region from which the virus could potentially be imported into Austria. Kurz stated, “We had very low infection rates in the summer after the lockdown, and then returning travellers, especially those who spent the summer in their countries of origin, have brought infection back into the country” (Prugger, 2020). Hence, by depicting the migrants as health threats, the far-right narrative in Austria positioned migrants as convenient scapegoats for the challenges posed by Covid-19.

In Germany, far-right parties established a connection between the pandemic and ethnic minority populations residing within their borders. They have advocated for the suspension of the Schengen Agreement. They have criticised European leaders for prioritising open borders over the health of their citizens (Gostoli, 2020). Various parties, including the Alternative for Germany (AfD) and the Vlaams Belang (V.B.), have falsely accused minority communities, particularly Muslims, of disregarding government regulations and thereby jeopardising the well-being of the “native” population (Wondreys & Mudde, 2022).

Italy and Spain, the European countries most severely affected by the initial wave of Covid-19, witnessed a prevalence of narratives that combined anti-migration themes with health-related concerns in the spring of 2020. These nations also encountered a disproportionately high volume of disinformation narratives related to wealth, such as false claims about asylum seekers receiving substantial daily allowances or migrants having superior access to housing and social benefits compared to native citizens. This trend was particularly notable in the period following the first wave of Covid-19, when the political discourse shifted towards the economic implications of lockdowns (Neidhardt & Butcher, 2022).

In Italy, the right-wing political figure Matteo Salvini intensified his anti-immigration discourse, and he took advantage of the coronavirus crisis to criticise migrants. He stated that permitting migrants to disembark from Africa, where the virus’s presence was confirmed, is reckless. Salvini argued in a press briefing, raising concerns regarding African asylum seekers (Tondo, 2020). In late February, Salvini explicitly called for two main objectives: suspending the Schengen Agreement and preventing immigration from Africa. He contended that these actions were necessary to contain the virus’s spread and protect the Italian population (Pirro, 2022, p. 8). Similarly, Sicily’s regional president, Nello Musumeci, orchestrated a populist campaign of disinformation targeting migrants. After months of intensifying anti-migrant rhetoric, he

shared on Twitter that “Sicily can’t continue to submit to this invasion of migrants” (Einashe,2020). Following this, he issued a decree mandating the evacuation of all immigrants from the island, along with the immediate closure of hotspots and immigrant reception centres (Wallis, 2020).

Far-right entities in Spain have seized the opportunity presented by the pandemic to amplify disinformation campaigns. Misleading narratives have sought to blame migrants for the spread of the virus, portraying them as vectors of disease. Isabel Díaz Ayuso, a politician from the People’s Party (P.P.) and the president of the Community of Madrid attributed the spread of Covid-19 in the southern districts of the city to the immigrant population. During the state of the region debate, the president asserted, “Yes, indeed, [the virus] is being produced, among other things, by the way of life of immigrants in Madrid” (Viejo & Mateo, 2020).

Vox, a Spanish far-right party, sought to exploit the Covid-19 pandemic as an opportunity to bolster its anti-immigrant discourse. The party proposed differential treatment for irregular immigrants in public health during the health contingency. Additionally, Vox suggested extending the stay of irregular foreigners in detention centers for the duration of the health contingency. Furthermore, if deemed insufficient, they proposed the expulsion of these individuals from Spain at the conclusion of the quarantine period (Gonzalez, 2020). The parliamentary spokesman for Vox, Iván Espinosa, directed an appeal to undocumented immigrants: “Those who are contemplating migrating to Spain, do not come because the limited resources we have are meant for the Spaniards who have lost their jobs,” he declared later, emphasizing that “the country cannot welcome anyone, and it lacks the capacity to provide financial support” (Europa Press, 2020).

In the United Kingdom, political actors of the ruling Conservative Party have persistently connected the high Covid-19 death rates to either minority ethnic communities not following constraints or individuals with health comorbidities that increase their vulnerability to the virus. For example, in July 2020, a Conservative Member of Parliament (MP) drew widespread criticism for making statements on a radio station suggesting that minority ethnic communities were not paying enough attention to the seriousness of Covid-19. This MP, Craig Whittaker, specifically mentioned Muslims, migrants, and Asians (Omalar, 2021). He asserted that the “vast majority” of individuals violating lockdown rules belong to black, Asian, and minority ethnic (BAME) communities, offering no evidence to substantiate his claims. He suggested that BAME people, especially Muslims, were “not taking [the coronavirus pandemic] seriously enough” (Williams, 2020). Interior Minister Priti Patel also claimed that migrant groups are more susceptible to contracting the virus, attributing the high death rates in the country to this factor (Omalar, 2021).

According to Tell Mama, a United Kingdom-based organisation that monitors Islamophobic incidents, in March 2020, they observed multiple cases where far-right groups allegedly tried to link the virus's spread to British Muslims. The organisation had to actively counter several claims circulating on social media that accused Muslims of breaking lockdown restrictions by persisting in attending mosques for prayers. Additionally, there were documented instances of attacks against Muslims. For example, a prominent white nationalist posted a tweet alleging that Muslims were alleged to be violating the lockdown by gathering outside a mosque in Wembley. Tell Mama took measures to disprove this particular assertion (Parveen, 2020).

In this regard, the rise of disinformation campaigns against migrants in Europe has been an alarming trend in recent years, with a particularly significant impact during the Covid-19 pandemic. These campaigns have not only sown confusion and distrust but have also contributed to the amplification of anti-migrant sentiments, especially within the context of extreme right-wing influence. The Covid-19 pandemic presented far-right groups an opportunity to exploit public fears and further their anti-migrant narratives.

Disinformation Campaigns Directed at Migrants in the US During Covid-19

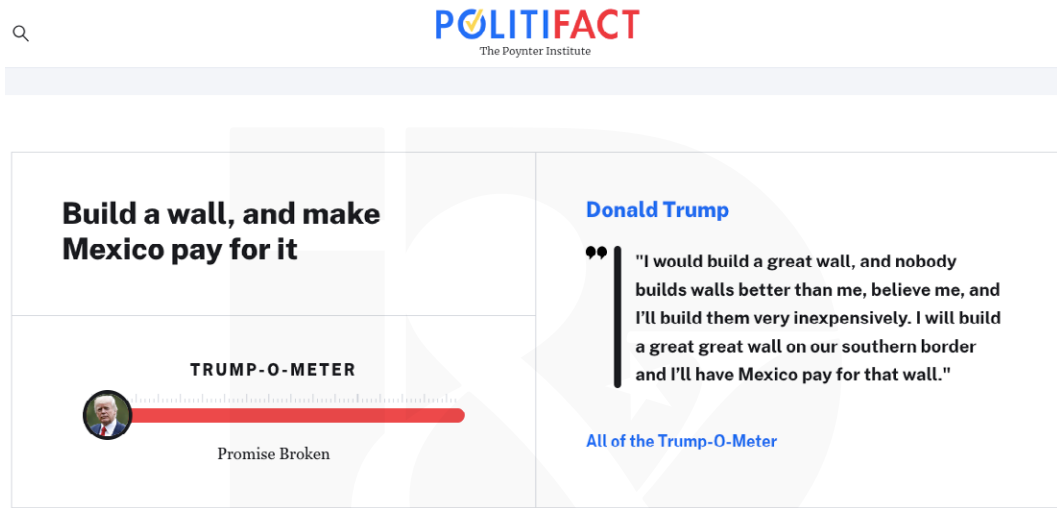
The spread of disinformation gained substantial attention in the U.S. especially after the 2016 presidential election. Research conducted by Grinberg et al. revealed that a minimal 1% of the population was responsible for up to 80% of the encounters with fake news sources, and an even smaller fraction, just 0.1%, was behind nearly 80% of the sharing of such sources (Grinberg et al., 2019).

Disinformation and fake news have been enduring issues within the immigration discussion in the U.S., fostering anti-migrant sentiments and generating animosity among certain segments of the population (Kessler, 2021). Far-right factions and supporters actively pushed conspiracy theories concerning the origins and causes of the virus. They seized the opportunity presented by the ongoing pandemic to advance their agendas, often linking the virus's spread to migration. These narratives were used to target groups like migrants and minorities, portraying them as scapegoats.

During the Covid-19 crisis, former U.S. President Donald Trump's approach to migrants was characterised by a controversial blend of policies and rhetoric, which at times involved elements of disinformation. The Washington Post Fact Checker team reported that during his presidency, Donald Trump made a total of 30,573 false or erroneous claims, averaging around 21 such claims per day. Interestingly, almost half of these false claims were made in his final year in office. By embracing an exclusionary approach, the Trump administration's core focus was opposition to immigration, and its central political message was defined by anti-migrant rhetoric infused with elements of racism and animosity (Keggler, 2021).

Even before assuming office, Trump consistently underlined his position on immigration. His renowned catchphrase “America First” implicitly suggests a perceived threat where the interests of the U.S. should take precedence over everything else. During his presidential campaign on June 16, 2015, Trump famously announced his intent to construct a wall along the US-Mexico border to counter illegal border crossings. As shown in Figure 1, he proclaimed his intent to construct a substantial border wall in the south, with Mexico footing the bill (Valverde, 2020).

Figure 1. Donald Trump's Pledge To Build a Southern Border Wall

Source: Valverde, 2020

Throughout the Covid-19 pandemic, the Trump administration utilised the baseless assertions and racial concerns to expedite the deportation and removal of migrants. In the early phases of the pandemic, during an Oval Office address, Trump characterised Covid-19 as the most robust and all-encompassing endeavour to combat a foreign virus in contemporary history. As depicted in Figure 2, he also claimed that by persistently implementing these stringent measures, his administration will substantially diminish the risk to their citizens and will ultimately and swiftly conquer this virus (LeBlanc, 2020). He repeatedly reiterated this commitment at rallies reminiscent of political campaigns throughout his time in office, vowing to construct a “grand, attractive wall” spanning the 1,954-mile border in the south between Mexico and the U.S. (Garrett, 2020).

Figure 2. Trump's Characterization of Covid-19 as a "Foreign Virus"

CNN politics SCOTUS Congress Facts First 2024 Elections

Trump calls coronavirus a 'foreign virus' in Oval Office address

By Paul LeBlanc, CNN
© 2 minute read · Updated 11:05 PM EDT, Wed March 11, 2020

(Source: LeBlanc, 2020)

In February 2020, the WHO Director-General, Ghebreyesus, coined the term "Covid-19" for the new coronavirus disease and stressed the significance of finding a specific name to prevent inaccurate or stigmatising labels regarding the pandemic. However, former U.S. Secretary of State Mike Pompeo persistently referred to it as the "Wuhan virus" or "Chinese coronavirus," even subsequent to the WHO's official declaration. As illustrated in Figure 3, this phrase, used by the Trump administration, has linked the perception of the disease with foreignness, suggesting that the virus is both of foreign origin and a potential source of danger (Zimmer, 2020). As a result, due to the anti-migrant sentiments of politicians, the outbreak has not only generated fear and anxiety in the U.S. but has also led to an increase in xenophobic and racist attacks targeting migrants.

Figure 3: Trump's Misnaming of Covid-19

CULTURE

Why Trump Intentionally Misnames the Coronavirus

When conservative figures continually refer to the "Wuhan virus" or "Chinese coronavirus," it's clear they're doing it to make a point.

Source: Zimmer, 2020

Disinformation and untrue narratives were employed by the administration to redirect responsibility for the pandemic's consequences onto external elements, including migrants. This cultivated an environment of fear and ambiguity. By depicting migrants as potential spreaders of the virus, the Trump administration capitalised on public health worries to rationalise immigration restrictions, such as border closures and a decrease in migrant admissions. The Trump administration utilised a metaphorical framework, comparing the battle against the virus to a war, in order to enforce strict restrictions on the entry of migrants and asylum seekers into the U.S. (Birdsall, 2022). Trump has used the Covid-19 pandemic as a reason to implement strict asylum policies. These policies are expected to persist even after the pandemic subsides, potentially becoming permanent measures (Gilman, 2020, p.1).

During Trump's presidency, the issue of migration in the U.S. became increasingly associated with security concerns. This shift in approach led to the implementation of policies such as the Migrant Protection Protocols (MPP), which have had a significant impact on migrants, especially during the pandemic. The decision to halt MPP hearings due to the Coronavirus has further solidified the securitisation of migration. This move puts asylum rights at risk and challenges the U.S.' commitment to the non-refoulement principle, which is crucial for preventing the return of individuals to situations where they may face harm. The suspension of MPP hearings can be interpreted as an attempt to frame migration as a security threat (İnalçı, 2021, p. 6).

As depicted in Figure 4, on March 20, 2020, the Trump administration, citing the Covid-19 pandemic, implemented a ban on allowing asylum-seekers to enter the U.S. This action was carried out through an order issued by the Centers for Disease Control and Prevention (CDC) (Dearen & Burke, 2020). The stated reason behind this decision was that permitting asylum-seekers to enter the U.S. borders was considered a potential threat to the public health of both border officials and the broader American population (Kanno-Youngs & Semple, 2020). The Secretary of Health and Human Services (HHS), Alex M. Azar, made unfounded claims that illegal immigration at the borders during the Covid-19 pandemic led to various health challenges (Kanno-Youngs & Semple, 2020). In contrast to the aggressive deportation of migrants from U.S. soil, the UNHCR and the WHO have indicated that such a drastic approach is not necessary. Alternative methods have been prevalent to impede the spread of the virus that also align with international regulations and the rights of asylum-seekers (UNHCR, 2020b).

Figure 4. Trump Administration's Ban on Asylum-Seekers During the Covid-19 Pandemic

Source: Dearen & Burke, 2020

In late September 2020, Facebook took action by removing several advertisements from the Trump campaign because they were spreading misleading and factually inaccurate information about both Covid-19 and immigration (Paul, 2020). Additionally, the ads contained text suggesting that an increase in migrant numbers could pose potential public health risks (Budryk, 2020). "We rejected these ads because we don't allow claims that people's physical safety, health, or survival is threatened by people on the basis of their national origin or immigration status," stated Andy Stone, a representative from Facebook, in communication with NBC News (Kent & Ingram, 2020).

In this respect, Covid-19 has added a new dimension of complexity to the issue of immigration, with disinformation campaigns playing a pivotal role in shaping public discourse. In the U.S., the Trump administration's approach to migrants during the pandemic exacerbated this problem. His administration leveraged the pandemic to advance anti-migrant rhetoric and impose stringent immigration policies through false narratives and scapegoating.

CONCLUSION

Disinformation has significantly contributed to eroding public trust in democratic processes and institutions. The diminishing of faith in experts, civil servants, officials, and these institutions turned into a critical concern as the Covid-19 virus began spreading globally in early 2020. False assertions and conspiracy notions concerning the virus's source, transmission, and treatment were widely disseminated on social media platforms, resulting in confusion and public distrust (Altun, 2023).

During COVID, technology has both facilitated and magnified the spread of an infodemic. This infodemic has persistently undermined the global response to the pandemic and posed a threat to efforts aimed at controlling it. Moreover, disinformation has contributed to the division in public discourse on matters associated with Covid-19, intensifying hate speech, elevating the potential for conflicts, violence, and human rights infringements, and jeopardising the long-term potential to promote democracy, human rights, and social unity (Reliefweb, 2020).

Amidst the Covid-19 pandemic, the rise of disinformation campaigns targeting migrants in the Western world shows a problematic aspect of the contemporary information landscape. Misconceptions and unfounded allegations about foreigners have evolved into potent propaganda instruments for xenophobic political factions and opportunistic leaders. By analysing the extreme right political discourse in the European countries and the U.S., this study has revealed that the use of disinformation amplifies anti-migrant rhetoric and heightens animosity towards migrants. It has also shown that by employing disinformation, Western countries capitalise on the opportunity to implement and fortify anti-migrant policies. Migrants have been exploited as convenient targets by far-right politicians who leverage the pandemic for their own political gain. Western countries have used the opportunity to advance contentious measures that not only restrict access to protection but also establish structures that marginalise migrants even more profoundly (Crawley, 2021, p. 1).

In this regard, this study contributes a nuanced perspective to the existing body of research, providing insights into the specific ways in which disinformation campaigns have fueled xenophobia and influenced policy decisions. Comparing the findings of this study with similar published research in the field underscores the global nature of the challenge. Studies examining the convergence of disinformation and anti-immigrant sentiments emphasise the transnational impact of harmful narratives (Juhasz & Szicherle, 2017). While this research aligns with these broader trends, it delves deeper into the unique context of the Covid-19 pandemic, showcasing how a public health crisis became a breeding ground for the amplification of anti-migrant sentiments.

All in all, the temporal dimension introduced by this study, focusing on the pandemic period, highlights the urgency of addressing disinformation in times of crisis. The consequences of such disinformation are far-reaching, impacting both the lives of migrants and the fabric of the societies. Given the limitations of this article in comprehensively addressing the long-term impact of disinformation on migrant communities, a noteworthy avenue for future research lies in conducting an in-depth analysis of the potential enduring consequences. This research could particularly focus on the realms of integration and overall well-being within migrant populations. By exploring how disinformation influences these aspects over an extended period, researchers can contribute to a more nuanced understanding of the challenges faced by migrants in the aftermath of targeted disinformation campaigns.

REFERENCES

- About Hungary (2020). Hungary shuts border due to “link between the coronavirus and migration”. Retrieved from <https://abouthungary.hu/news-in-brief/hungary-shuts-border-due-to-link-between-the-coronavirus-and-migration>.
- Abrams, D., Lalot, F. & Hogg, M. A. (2021). Intergroup and Intragroup Dimensions of COVID-19: A Social Identity Perspective on Social Fragmentation and Unity. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(2), 201–209.
- Altun, F. (2023). Truth Is a Human Right: Türkiye’s Stance on the Fight against Disinformation. *Insight Turkey*, 25(1), 13-27.
- Andreou, A. (2020). Europe’s Far-Right Exploits COVID-19 for Anti-Refugee Propaganda. *BalkanInsight*. Retrieved from <https://balkaninsight.com/2020/06/04/europes-far-right-exploits-covid-19-for-anti-refugee-propaganda/>.
- Bieber, F. (2020). Global Nationalism in Times of the COVID-19 Pandemic. *Nationalities Papers*, 50(1), 1–13.
- Birdsall, A. (2022). Opportunistic oppression: U.S. migration restrictions and public health policy during the COVID-19 pandemic. *The International Journal of Human Rights*, 27(5), 809-829.
- Budryk, Z. (2020). Facebook takes down Trump campaign ads tying refugees to coronavirus. *The Hill*. Retrieved from <https://thehill.com/policy/technology/519070-facebook-takes-down-trump-campaign-ads-tying-refugees-to-coronavirus/>.
- Coates, M. (2020). Covid-19 and the rise of racism. *BMJ*, 369.
- Crawley, H. (2021). The Politics of Refugee Protection in a (Post)COVID-19 World. *Social Sciences*, 10(81), 1-14.
- Cowper, A. (2020). Covid-19: Are we getting the communications right? *BMJ*, 368. Retrieved from <https://doi.org/10.1136/bmj.m919>
- Dearen, J. & Burke, G. (2020). Pence ordered borders closed after CDC experts refused. *AP News*. Retrieved from <https://apnews.com/article/virus-outbreak-pandemics-public-health-new-york-health-4ef0c6c5263815a26f8aa17f6ea490ae>.
- Dempster, H., Ginn, T., Graham, J., Ble, M. G., Jayasinghe, D., & Shorey, B. (2020). Locked Down and left Behind: The Impact of COVID-19 on Refugees’ Economic Inclusion. *CGDEV Policy Paper*. Washington: Center for Global Development and Refugees International.
- Dennison, J. & Geddes, A. (2019). A Rising Tide? The Salience of Immigration and the Rise of Anti-Immigration Political Parties in Western Europe. *The Political Quarterly*, 90(1), 107-116.
- Einash, I. (2020). How Italy used the year of COVID-19 to scapegoat migrants. *Daily Beast*. Retrieved from <https://www.thedailybeast.com/how-italy-used-the-year-of-covid-19-to-scapegoat-migrants?ref=scroll>
- Ekşi, M. (2022). Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon. *İletişim ve Diplomasi*, 9, 3-24.

- Europa Press (2020). Vox alerta a los inmigrantes que quieran venir a España por el ingreso mínimo: “No hay dinero para todos”. Retrieved from <https://www.europapress.es/sociedad/noticia-vox-alerta-inmigrantes-quieran-venir-espana-ingreso-minimo-no-hay-dinero-todos-20200602205056.html>.
- European Commission (2018a). Action Plan against Disinformation. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf
- European Commission (2018b). Fake news and disinformation online. Retrieved from <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2183>.
- European Commission. (2019). A Europe that protects: E.U. reports on progress in fighting disinformation ahead of European Council. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2914
- Fowler, R. (2013). Language in the news: Discourse and ideology in the press. Routledge.
- Garrett, T. M. (2020). COVID-19, wall building, and the effects on Migrant Protection Protocols by the Trump administration: the spectacle of the worsening human rights disaster on the Mexico-U.S. border. *Administrative Theory & Praxis*, 42(2), 240-248.
- Gilman, D. (2020). Barricading the Border: COVID-19 and the Exclusion of Asylum Seekers at the U.S. Southern Border. *Frontiers in Human Dynamics*, pp. 1-10.
- Gonzalez, M. (2020). Vox pide quitar la sanidad gratuita a los inmigrantes irregulares durante el estado de alarma. *El país*. Retrieved from <https://elpais.com/espana/2020-03-24/vox-pide-quitar-la-sanidad-gratuita-a-los-inmigrantes-irregulares-durante-el-estado-de-alarma.html>
- Gorondi, P. (2020a). Asylum-seekers, coronavirus collide with complicated results. *The Associated Press*. Retrieved from <https://apnews.com/article/virus-outbreak-health-ap-top-news-international-news-budapest-f17cd45283c0d2e5db5c173f06f5c3b1>.
- Gorondi, P. (2020b). Rights groups concerned about refugees facing stigma amid outbreak in Europe. *The Associated Press*. Retrieved from <https://www.pbs.org/newshour/world/rights-groups-concerned-about-refugees-facing-stigma-amid-outbreak-in-europe>.
- Gostoli, Y. (2020). How European populists are using coronavirus as a political tool. *Aljazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2020/3/3/how-european-populists-are-using-coronavirus-as-a-political-tool>. (Date of Access: September 8, 2023).
- Grinberg, N., Joseph, K., Friedland, L., Swire-Thompson, B., & Lazer, D. (2019). Fake news on Twitter during the 2016 U.S. presidential election. *Science*, 363(6425), 374–378.
- Guess, A. M. & Lyons, B. A. (2020). Misinformation, Disinformation, and Online Propaganda. In Nathaniel Persily & Joshua A. Tucker (eds.), *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform* (pp. 10-33). Cambridge University Press.
- Hébert-Dufresne, L. & Yang, V. C. (2020). Misinformation about an outbreak like Covid-19 is important public health data. *STATNEWS*. Retrieved from <https://www.statnews.com/2020/04/07/misinformation-outbreak-is-important-public-health-data/>.

- House of Commons (2020). Oral evidence: Home Office preparedness for Covid-19 (coronavirus), HC 232. Home Affairs Committee. Retrieved from <https://committees.parliament.uk/oralevidence/359/default/>.
- IOM (n.d.). COVID-19 Analytical Snapshot. Retrieved from https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/documents/covid-19_analytical_snapshot_19_-_misinformation.pdf. (Date of Access: August 25, 2023).
- IOM (2018), World Migration Report. Retrieved from https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf.
- IOM (2021). Sentiment towards Migration during COVID-19: What Twitter Data Can Tell Us. Retrieved from https://publications.iom.int/system/files/pdf/Harnessing-Twitter_0.pdf.
- İnalçı, A. (2021). Analyzing Securitization of Migration During the Pandemic: Examples From the United States. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, 5, 5-21.
- Juhász, A. & Szicherle, P. (2017). The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories in Europe. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung Büro Budapest/ Political Capital. Retrieved from https://politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/FES_PC_FakeNewsMigrationStudy_EN_20170607.pdf.
- Kalsnes, B. (2018). Fake news. Oxford Research Encyclopedia of Communication. Oxford: Oxford University Press.
- Kampf, Z. (2015). Political Discourse Analysis. In Karen Tracy & Cornelia Ilie (eds.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*. US: Wiley-Blackwell, pp. 2-3.
- Kanno-Youngs, Z. & Semple, K. (2020). The New York Times. Trump Cites Coronavirus as He Announces a Border Crackdown. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2020/03/20/us/politics/trump-border-coronavirus.html>.
- Karakulak, A. (2022). The Pandemic–Prejudice Link: Young Adults’ Feelings About Refugees Amid The Covid-19 Pandemic. IPC Mercator Analysis. Retrieved from <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20220210-21021578.pdf>.
- Karlova, N.A. & Fisher, K.E. (2012). “Plz RT”: A Social Diffusion Model of Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour. Proceedings of the ISIC2012 (Tokyo). Retrieved from <https://www.fondationdescartes.org/en/2020/08/plz-rt-a-social-diffusion-model-of-misinformation-and-disinformationfor-understanding-human-information-behaviour/>.
- Kent, J. L. & Ingram, D. (2020). Facebook removes Trump ads on refugees and Covid-19. NBC News. Retrieved from <https://www.nbcnews.com/tech/tech-news/facebook-removes-trump-ads-refugees-covid-19-n1241602>.
- Kessler, G. (2021). Trump made 30,573 false or misleading claims as president. Nearly half came in his final year. The Washington Post. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/politics/how-fact-checker-tracked-trump-claims/2021/01/23/ad04b69a-5c1d-11eb-a976-bad6431e03e2_story.html
- Krasimirov, A. & Tsoleva, T. (2020). Bulgaria’s Roma say some coronavirus measures are discriminatory. Reuters. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-bulgaria-roma-idUSKBN21B355/>.

- Kuloglija, N. and Omerovic, A. H. (2021). Far-Right Exploiting Pandemic to Spread Hate, in the Balkans Too. BalkanInsight. Retrieved from <https://balkaninsight.com/2021/12/03/far-right-exploiting-pandemic-to-spread-hate-in-the-balkans-too/>.
- Lažetić, M. (2021). Migration, Extremism, & Dangerous Blame Games Developments & Dynamics in Serbia. Resolve Network. Retrieved from https://www.resolve.net/system/files/2021-11/RSVE_WB_Report_MigrationExtremismDangerousBlame_LazeticNov.2021_0.pdf.
- LeBlanc (2020). Trump calls coronavirus a 'foreign virus' in Oval Office address. CNN. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2020/03/11/politics/coronavirus-trump-foreign-virus/index.html>.
- Lederer, E. M. (2020). UN chief: world faces misinformation epidemic about virus. The Associated Press. Retrieved from <https://apnews.com/article/united-nations-health-us-news-ap-top-news-virus-outbreak-7682565123bc9092ec51e9ee957d0f62>.
- Lewandowsky, S., Cook J., Ecker U., Albarracín, D. & Kendeou, P. (2020). The Debunking Handbook 2020. Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1247&context=scholcom>
- Mangan, D. (2020). Trump defends calling coronavirus “Chinese virus” – “it’s not racist at all”. CNBC. Retrieved from www.cnbc.com/2020/03/18/coronaviruscriticism-trump-defends-saying-chinese-virus.html.
- Neidhardt, A-H & Butcher, P. (2022). Disinformation on Migration: How Lies, Half-Truths, and Mischaracterizations Spread. Migration Information Source. Retrieved from <https://www.migrationpolicy.org/article/how-disinformation-fake-news-migration-spreads>.
- OECD (2020). What is the impact of the COVID-19 pandemic on immigrants and their children? OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). Retrieved from www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/#blocknotes-d7e1747.
- Omalar, M. (2021). Covid-19 Misinformation: Scapegoating Migrants and Minorities. Guiti News. Retrieved from <https://guitinews.fr/en/a-chaud-en/covid-19-misinformation/>.
- Parveen, N. (2020,). Police investigate UK far-right groups over anti-Muslim coronavirus claims. The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/05/police-investigate-uk-far-right-groups-over-anti-muslim-coronavirus-claims>.
- Paul, K. (2020). Facebook removes Trump campaign ads with misleading claims about refugees. The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/technology/2020/sep/30/facebook-removes-misleading-trump-campaign-ads>.
- Pirro, A. L. P. (2022). Performing (during) the Coronavirus Crisis: The Italian Populist Radical Right between National Opposition and Subnational Government. *Government and Opposition*. pp. 1-17.
- Prugger, D. (2020). Austria: Anger as Kurz blames minorities for spreading COVID-19. AlJazeera. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/7/austria-anger-as-kurz-blames-minorities-for-spreading-covid-19>.

- Radu, R. (2020). Fighting the 'Infodemic': Legal Responses to COVID-19 Disinformation. *Social Media + Society*, 6(3).
- Reliefweb (2020). Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation. Retrieved from https://reliefweb.int/report/world/managing-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-harm?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwIaOpBhCOARIsACXYv-eNnWgHm1E3b6TeRFNYbeYqNKn-1NEe0pgxBhLohG4uq8EOEHRpqUecaAnrPEALw_wcB.
- Reliefweb (2023). A Pandemic of Abuses: How Greece dismantled the right to asylum and normalised the violation of migrants' rights throughout the COVID-19 pandemic in Lesbos. (2023). Retrieved from <https://reliefweb.int/report/greece/pandemic-abuses-how-greece-dismantled-right-asylum-and-normalised-violation-migrants-rights-throughout-covid-19-pandemic-lesvos>.
- Reny, T. T. & Barreto, M. A. (2020). Xenophobia in the time of pandemic: othering, anti-Asian attitudes, and COVID-19. *Politics, Groups, and Identities*, 10(2), pp. 1-24.
- Reuters. (2020). Far-right parties in Italy's neighbors call for border checks over coronavirus. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-china-health-italy-neighbours-idUSKCN20LZZE/>.
- Rohac, D. (2020). Hungary's prime minister is using the virus to make an authoritarian power grab. *The Washington Post*. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/opinions/2020/03/25/hungarys-prime-minister-is-using-virus-make-an-authoritarian-power-grab/>.
- Selvi, M. (2023). Disinformation is a national security threat. TRT World Research Center. Retrieved from <https://researchcentre.trtworld.com/featured/disinformation-is-a-national-security-threat/>.
- Shah, S. (2020). The Pandemic of Xenophobia and Scapegoating. *Time*. Retrieved from <https://time.com/5776279/pandemic-xenophobia-scapegoating/>.
- Sirotnikova, M. G. (2020). Democracy Digest: Slovakia's Infectious 'Infodemic'. *BalkanInsight*. Retrieved from <https://balkaninsight.com/2020/04/03/democracy-digest-slovakias-infectious-infodemic/>.
- Smith, J. M. (2011). Disinformation: A Taxonomy. *IEEE Security and Privacy Magazine*, 1-10.
- Swanson, A. (2016). Why you're probably wrong about levels of immigration in your country. *World Economic Forum*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/why-you-re-probably-wrong-about-levels-of-immigration-in-your-country>.
- Tagliabue, F., Galassi, L. & Mariani, P. (2020). The "Pandemic" of Disinformation in COVID-19. *SN Compr. Clin. Med.* 2, 1287–1289.
- The Straits Times. (2020). Foreigners, migration to blame for coronavirus spread: Hungary. Retrieved from <https://www.straitstimes.com/world/europe/foreigners-migration-to-blame-for-coronavirus-spread-hungary-pm>.
- Tondo, L. (2020). Salvini attacks Italy PM over coronavirus and links to rescue ship. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/24/salvini-attacks-italy-pm-over-coronavirus-and-links-to-rescue-ship>.
- Trilling, D. (2020). Migrants aren't spreading coronavirus – but nationalists are blaming them anyway. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/feb/28/coronavirus-outbreak-migrants-blamed-italy-matteo-salvini-marine-le-pen>.

- Ullah, AKM A., Nawaz, F. & Chatteraj, D. (2020). Locked up under lockdown: The COVID-19 pandemic and the migrant population. *Social Sciences & Humanities Open*, 3(1), 1-6.
- UN (2020). Tackling Inequality: A New Social Contract for a New Era. Nelson Mandela Annual Lecture. Retrieved from <https://www.un.org/en/coronavirus/tackling-inequality-new-social-contract-new-era>.
- UN News (2014). Ebola response must be based on 'scientific evidence, not on fear,' urge top UN officials. Retrieved from <https://news.un.org/en/story/2014/09/476502-ebola-response-must-be-based-scientific-evidence-not-fear-urge-top-un-officials>.
- UN Web TV (2020). António Guterres video message on COVID-19 and misinformation. Retrieved from <https://media.un.org/en/asset/k1v/k1v8hptmr7>.
- UNHCR (n.d.). Refugees and the impact of COVID-19. Retrieved from <https://www.unhcr.org/media/refugees-and-impact-covid-19>.
- UNHCR (2020a). Bulgaria / COVID-19 response: Stop hate speech and racial discrimination against the Roma minority [Statement by the United Nations High Commissioner for Human Rights]. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25881&LangID=E>
- UNHCR (2020b). The principle of non-refoulement under international human rights law. Retrieved from <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf>.
- Valverde, M. (2020). Donald Trump promised to build a border wall and make Mexico pay for it. That didn't happen. Politifact. Retrieved from <https://www.politifact.com/truth-o-meter/promises/trumpometer/promise/1397/build-wall-and-make-mexico-pay-it/>
- Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. UK: MacMillan Education.
- Viejo, M. & Mateo, J. J. (2020). Ayuso señala que algunos contagios de Madrid se producen por el modo de vida de los inmigrantes. El país. Retrieved from <https://elpais.com/espana/madrid/2020-09-15/ayuso-senala-que-algunos-contagios-de-madrid-se-producen-por-el-modo-de-vida-de-los-inmigrantes.html>
- Vosoughi, S., Roy, D. & Aral, S. (2018) The Spread of True and False News Online. *Science* 359 (6380), 1146–1151.
- Wallis, E. (2020). Sicily's governor orders closure of all migrant hotspots and welcome centers. Info Migrants. Retrieved from <https://www.infomigrants.net/en/post/26815/sicilys-governor-orders-closure-of-all-migranthotspots-and-welcome-centers>
- Wang, S., Chen, X., Li, Y., Luu, C., & Yan, R. (2020). 'I'm more afraid of racism than of the virus!': racism awareness and resistance among Chinese migrants and their descendants in France during the Covid-19 pandemic. *European Societies*, 23(S1), S721–S742.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe. Retrieved from <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>.

- Wardle, C. & Derakhshan, H. (2018). In C. Ireton & J. Posetti (eds.), Journalism Fake News & Disinformation (pp. 43-53). Paris, UNESCO.
- WHO (2019). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) - Situation Report. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332053/nCoVsitrep29Apr2020-eng.pdf>.
- WHO (2020a). Managing the COVID-19 Infodemic: Call for Action. An ad hoc WHO technical consultation. Retrieved from <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/334287/9789240010314-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- WHO (2020b). Munich Security Conference. Retrieved from <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference>.
- Williams, R. (2020). Tory MP condemned for blaming BAME and Muslim people for rise in coronavirus cases. Sky News. Retrieved from <https://news.sky.com/story/tory-mp-condemned-for-blaming-bame-and-muslim-people-for-rise-in-coronavirus-cases-12039949>.
- Wondreys, J. & Mudde C. (2022). Victims of the Pandemic? European Far-Right Parties and COVID-19. Nationalities Papers, 50(1), 86-103.
- Zargar, H. (2020). Far right uses coronavirus to scapegoat refugees. Mail & Guardian. Retrieved from <https://mg.co.za/article/2020-03-22-far-right-uses-coronavirus-to-scapegoat-refugees/>.
- Zimmer, B. (2020). Why Trump Intentionally Misnames the Coronavirus. The Atlantic. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/culture/archive/2020/03/why-trump-intentionally-misnames-coronavirus/607900/>.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasi Pratiği: Yunus Emre Enstitülerinin Kamu Diplomasisine Yönelik Faaliyetleri

Cultural Diplomacy Practice in Turkish Foreign Policy: Activities of Yunus Emre Institutes towards Public Diplomacy

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Ahmet Fethi Gün

ORCID:
0000-0002-1026-3408

Geliş tarihi/Received:
22.08.2023

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
11.12.2023

Kabul tarihi/Accepted:
12.12.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Gün, A.F. (2023). Türk dış politikasında kültürel diplomasi pratiği: Yunus Emre Enstitüleri'nin kamu diplomasisine etkisi. *İletişim ve Diplomasi*, 11, 157-177.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1348333

Ahmet Fethi GÜN¹

ÖZ

Bu çalışmada, klasik dış politika analizine yeni bir bakış açısı kazandıran kamu diplomasisi ve yumuşak güç üzerine yoğunlaşmıştır. Türk dış politikasında kamu diplomasisinin oynadığı rol, yumuşak güç ve kültürel diplomasi bağlamında Yunus Emre Enstitüleri üzerinden ele alınmıştır. Günümüzde küresel siyasette baskın olan kavramlar jeopolitik kodlar, güç merkezleri ve jeostratejik yönetim mekanizmaları, kamu diplomasisi, kültürel diplomasi ve yumuşak güç etrafında yeniden şekillenmektedir. Bu da devlet dış aktörlerin devreye girmesi ile mümkün olmaktadır. Bu açıdan kamu diplomasisi, sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal ve siyasal sorumluluk projelerinde yer almasına imkân sağlamaktadır. Bu çalışmadaki temel gaye, Türkiye'nin son yıllarda artan kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi siyasetinin ana felsefi yaklaşımını tartışmak, bununla birlikte kültürel diplomasinin etkili araçlarından Yunus Emre Enstitülerinin bu politikadaki yerini görmeye çalışmaktır. Çalışmamızda genel itibarıyla Türk dış politikası, güç kavramı, kamu diplomasisi, yumuşak güç ve kültürel diplomasi kavramlarını kavramsal olarak ele alınmış, Yunus Emre Enstitülerinin faaliyetleri ile üstte sıralanan kavramlar arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu diplomasisi, Türk dış politikası, yumuşak güç, Yunus Emre Enstitüleri

¹ Dr. Arş. Gör, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye, ahmetfethigun@gmail.com

ABSTRACT

This research focuses on public diplomacy and soft power, which gives a new perspective to classical foreign policy analysis. The role of public diplomacy in Turkish foreign policy is discussed in the context of soft power and cultural diplomacy through Yunus Emre Institutes. In today's modern era, the dominant concepts in global politics have been reshaped around geopolitical codes, power centers and geostrategic management mechanisms, public diplomacy, cultural diplomacy and soft power. This is possible with the involvement of non-state actors. In this respect, public diplomacy enables civil society and non-governmental organizations to take part in social and political responsibility projects. The main purpose of this research is to discuss the main philosophical approach of Türkiye's public diplomacy and cultural diplomacy policy, which has grown in recent years, and to try to understand the role of Yunus Emre Institutes, one of the effective tools of cultural diplomacy, in this policy. In our research, the concepts of Turkish foreign policy, power, public diplomacy, soft power and cultural diplomacy have been conceptually discussed, and the relationship between the activities of Yunus Emre Institutes and the above-listed concepts has been examined.

Keywords: Soft power, public diplomacy, Turkish foreign policy, Yunus Emre Institutes

EXTENDED ABSTRACT

What is power? What kind of power? Is this really a new form of power? If so, how many forms, features, and shapes does it take? How can we recognize and manage it? How do scientists define it? All these questions constitute the main issues for the elements of political power over the world, in order to focus on the center of power and to exist effectively there. First of all, public diplomacy and cultural diplomacy will be examined in general terms by touching on the power debate, which is an academic and political concept, and putting the concept of soft power, which is the main concept of the study, into its context. We know that hard power is often associated with realism in international relations. This power policy is directly proportional to power and violence. In the traditional method of diplomacy, hard power is expressed to some extent as the oldest form of power. Thus, hard power is closely related to the idea of an anarchic and untamed international system in which countries do not accept any supreme authority other than their own. This order is the result of competition for power and wars. Owning and acquiring resources such as military equipment, weapons and embargo is considered the key to success in international struggles.

Soft power, on the other hand, is a completely different phenomenon. Because a different methodological shift and diversity is needed to understand soft power. Soft power sources, as opposed to hard power, include persuasion, seduction, and attraction. The aim of this study is to demonstrate that while soft power is attempting to

prove that the international system is important, that war is not the only way to resolve conflicts and that the successful ones are not the strongest states in terms of natural, economic and financial resources, hard power resources remain in the background in the new international system. In this context, Türkiye has given weight to public diplomacy in recent years. The aim of Türkiye's foreign policy, which has been shaped in the context of public diplomacy, soft power and cultural diplomacy, is to win hearts and minds, to attract the people of other countries through persuasion and setting an example. Of course, because this will occur through intercultural dialogue, the Yunus Emre Institute was established to serve as a bridge between the institutions and organisations it has established and the peoples of other countries. When we examine the goals and scope of the Yunus Emre Institute, we can see that it is primarily concerned with language. In this context, studies on Turkish teaching are carried out with the representations opened in many countries, including the Balkans, Europe, Africa and America. In addition, it is aimed to highlight Turkish culture and art in the fields of culture and arts and make them known all over the world. As a result of the soft power produced through language, culture, and art tools, the perception of Türkiye in the eyes of the rest of the world is shaped within this framework. When we consider public diplomacy resources other than the Yunus Emre Institute, institutions such as TRT, TİKA, YTB and THY come to mind. TRT World, in particular, has risen to prominence in foreign policy with its global broadcasts and developments. Furthermore, the influence of Mevlana Celaleddin Rumi's philosophy and teachings in Europe and the world is one of the events that best represents Türkiye's soft power, with the Şeb-i Arus ceremonies organised every year in Konya. Activities created with these and similar cultural codes allow the control that cannot be fully achieved with hard power to be realized with soft power without any pressure or coercion. In general, this research first examines the point of Turkish Foreign Policy from the past to the present in the context of fundamental issues. It then defines the concept of power, which is the dominant factor of the research. In this regard, the relationship between public diplomacy, soft power, and cultural diplomacy has been investigated. It has been attempted to discuss how these three ideas impact Turkish foreign policy within the framework of the Yunus Emre Institute. An attempt has been made to assess the impact that the Yunus Emre Institute's public diplomacy initiatives have had on Türkiye's standing in the international community in various nations.

GİRİŞ

Çağımızda devletler diplomatik ilişkileri yürütürken ikincil aktörlere ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Geleneksel diplomasi anlayışından modern diplomasiye geçiş, şüphesiz devlet dışı aktörlerin yönetim mekanizmasına dolaylı müdahil olması ile gerçekleşmektedir. Bu noktada kamu diplomasisi unsurlarının öngördüğü bir diplomasi modeli dikkati çekmektedir. Türk dış politikasında kamu diplomasisi ve yu-

muşak güç kavramları yakın zamanda daha etkili kullanılmaya başlamış, bu alanda önemli mesafeler kat edilmiştir. Küreselleşmenin tüm dünyayı etkisi altına aldığı modern çağda, yerel kültürler ile popüler kültürler arasındaki fark da gittikçe azalmıştır. Bununla beraber siyaset ve yönetim anlayışındaki farklılıklar her alanda kendini hissettirmeye başlamıştır. Modern ulus devletlerin devlet yapılanması sadece Avrupa ile sınırlı kalmamış, bu yapılanma dünyadaki güçlü, zayıf pek çok devletin siyasi ve yönetim mekanizmasını ziyadesiyle etkilemiştir. Bu bağlamda kamuoyunun önemi daha da artmıştır. Başka ülkelerin halklarının kültürleri, gelenekleri, örf ve âdetleri, teknolojinin gelişmesi ile birlikte yerellikten çıkıp küresel boyutlara ulaşmaya başlamıştır. Ulusların iletişimsel olarak birbirileri ile yakınlaşmaları tek bir ağ bağlantısı sayesinde meydana gelmektedir. Bu hususta kamu diplomasisi, tüm bu teknolojik ve küresel gelişmelerin imkânlarından yararlanarak devletin siyasi mekanizmasına devlet dışı aktörleri de müdahil etmiştir.

Kamu diplomasisi, iletişimin ve iletişim araçlarının öneminin gittikçe arttığı, doğru bilginin ve ikna kabiliyetinin önem kazandığı, uluslararası sistemde kamuoyunun ön plana çıktığı günümüz dünyasında en çok tartışılan, en fazla konuşulan, ehemmiyeti gittikçe daha iyi anlaşılan bir kavram hâline gelmiştir. Murrow'a göre kamu diplomasisi, ülke halkları ile iletişimdir. Geleneksel diplomaside ise bunun aksine, hükümetlerin resmi temsilcilikler aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurmalarıdır. Kamu diplomasisi hakkındaki görüşler çok farklılıklar göstermektedir. Kimisi, kamu diplomasisini herhangi bir şeyi teşvik için idealist bir araç olarak görürken kimisi karşılıklı anlayış olarak telakki etmektedir. Bazı görüşler devlet için daha sert bir politika aracı olarak görürken, devlet tarafından finanse edilen birçok uluslararası yayıncılar, yayıncılığı bir kamu diplomasisi aracı olarak görmektedir. Kısacası, kamu diplomasisinin merkezinde ulus ötesi bilgi ve fikir akışı vardır (Murrow, 2007, s. 23).

Bu çalışmada 21. yüzyılın dünya yönetim sistemlerinde en etkili yöntem olan kamu diplomasisi yumuşak güç ve kültürel diplomasi bağlamında ele alınmış, Türkiye'nin bu çerçevede faaliyet gösteren en önemli kurumu olan Yunus Emre Enstitüsü'nün hem amaç ve kapsamına dair detaylı bilgilere hem de yurtdışı ve dünyada yürüttüğü faaliyetlere yer verilmiştir. Bu bağlamda kültürel diplomasi'nin bu kurumları meydana getirmede üstlendiği role dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu kültür, sanat, mimari, bilim, eğitim gibi değerler Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla yurt dışında tanıtılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin sevgi ve hoşgörü politikasının en fazla iz bıraktığı başta Balkan ülkeleri olmak üzere pek çok ülkede şubeler açılmıştır. Osmanlı kültürel mirasının dünya kamuoyunda olumlu imaj oluşturması amaçlanmış, Türkiye algısının da bu çerçevede şekillenmesi hedeflenmiştir. Tüm bu uygulamalar Türkiye'nin dış politikada sahip olduğu potansiyelleri açığa çıkarma ve stratejik hedeflerine ulaşma hususunda oldukça önem arz etmektedir. Türkiye, yumuşak güç unsuru olarak kullandığı TİKA, TRT, THY gibi kuruluşlar aracılığıyla yürüttüğü kültürel diplomasiyle bölgesel ve küresel ölçekte önemli kazanımlar hedeflemektedir Çalış-

ma kapsamında Türk dış politikasının geçirdiği evreler ana hatları ile verilmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu diplomasisi uygulamalarının son çeyrekte dış politikaya etkisi değerlendirilmiştir.

Genel Hatlarıyla Düünden Bugüne Türk Dış Politikası

Türk dış politikası ile ilgili temel analizler, genellikle devlet merkezli bir bakış açısıyla yapılmıştır. Zira Osmanlı'dan Cumhuriyet'e değin gerek uluslararası ilişkilerde gerekse devletler arası çatışma ve çözüm arayışları bağlamında gerçekleştirilen diplomatik faaliyetlerin baş aktörü devletin kendisi olmuştur. Devlet dışı aktörler genellikle ikinci planda kalmıştır. Ancak günümüzde Türk dış politikasının temel dinamikleri, bulunduğumuz çağın koşullarına göre şekillenmiştir. Dünyada yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan teknolojik gelişmeler, iletişim araçlarının çoğalması, kültürlerin geçmiş dönemlere nazaran daha hızlı yaygınlaşması, ulaşımda ve turizmde önemli kazanımlar elde edilmesi vb. faktörler, devletlerin dış politikada daha farklı araçlara yönelmeleri konusunda etkili olmuştur. Geleneksel diplomasi olarak da bilinen devlet merkezli diplomasi anlayışı, yerini kamu diplomasisine ve yumuşak güce bırakmıştır.

Öte yandan soğuk savaşın sona ermesi ile beraber uluslararası sistemlerin işleyişlerinde küresel ve bölgesel ölçekte köklü değişimler meydana gelmiş, bu değişimler de en çok diplomasiinin birincil aktörü olan devletleri etkilemiştir. Bu etki, devletlerin hem uluslararası sistemdeki konumları ve ilişkileri bakımından dışsal mekanizma olarak hem de siyasi ya da ekonomik rejim bağlamında içsel boyutta söz konusu olmuştur.

Türk dış politikasının ilk aşaması Osmanlı Devleti'nin fiilen sona ermesi ve Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar olan süreci kapsar. Bu dönem, Atatürk Dönemi Dış Politikası şeklinde ifade edilmektedir. Atatürk'ün vefatını takiben 1950 yılına kadar olan süreç ise İkinci Dünya Savaşı ve sonrası Türkiye'de ve dünyada yaşanan gelişmelerin Türk dış politikasına etkileri kapsamında ele alınan dönemi ifade etmektedir. Özellikle 1950 yılındaki diplomatik gelişmeler Türkiye'de iç politikada bir kırılma etkisi meydana getirmiştir. Bu dönemde iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisinin 27 yıllık serüveni sona ermiş ve Türkiye'de Demokrat Parti dönemi başlamıştır. Nitekim bu dönemde meydana gelen iç politika gelişmeleri dış politikayı da şekillendirmiştir. Bundan başka Türkiye'nin NATO'ya üye oluşu, Kore Savaşı ve 1960 darbesi gibi gelişmeler bu dönemin en önemli iç ve dış politika olaylarını ihtiva etmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında var olan Kıbrıs ve Ege sorunları 1960'lı yıllarda daha da hassaslaşmış ve dış politikada önemli gündem maddelerini oluşturmuştur. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikada takındığı kararlı duruşun önemli bir göstergesi olmuştur. 1980'li yıllarda değişen dünya ve Türkiye koşulları ile birlikte liberal bir ekonominin temelleri atılmış ve Türkiye'ye ciddi anlamda

yabancı yatırım girmeye başlamıştır. Elbette ki bu gelişmeler Türkiye'nin dış politika-daki etkinliğini her geçen gün daha da arttırmıştır. 1990'lı yıllarda imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme sürecinde yeni bir aşamaya gelinmiştir. 2000'li yıllarda dünya, hızla küreselleşme sürecine girmiştir. Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı bu dönem, uzakların yakın olduğu ve sınırların önemsiz-leştiği yeni bir dünya düzenine doğru evrilmiştir. Bu dönemde dünyada meydana gelen ve tüm dünyayı meşgul eden gelişmelerden biri de Amerika Birleşik Devlet-leri'ne karşı yapılan 11 Eylül terör saldırıları olmuştur. Bu gelişmeler ışığında Türkiye, dış politika ve güvenlik kavramlarına dair yeni politikalar üretme sürecine girmiştir (Acar, 2020, s. 267).

Dış politikada asıl önemli olan, millî çıkarlar doğrultusunda belirli ve sabit hedefler saptamak ve bu çıkarların korunması kapsamında çeşitli kurumlar ve organizasyon-lar oluşturmaktır. Aynı zamanda belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekçi ve etkin strateji ve taktikler geliştirilerek süreç gözden geçirilmeli ve yorumlanmalıdır. Zira dış politika durağan değil dinamik bir yapıya sahiptir (Acar, 2020). Günümüzde kamu dip-lomasisi ile birlikte bu süreç ulus devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörler olan özel ku-rumlar ve örgütler aracılığıyla yapılmaktadır. Dünya kamuoyunda olumlu imaj oluşturma için devlet yerel politika araçlarını da kullanarak varmak istediği hedefe daha kısa yoldan ulaşmaktadır.

Yeni uluslararası sistemde tek kutuplu düzenden çok kutuplu düzene geçilme-si, ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerinde askerî, sert ve realist yaklaşımların etkisini azaltmıştır. Bunun yerini idealizm, kültürel ilişkiler, diplomasi ve doğru etkileşim almıştır. Tüm bu gelişmeler devletler ve ülkeler nezdinde dış politikanın uygulanması için toplumsal gelişmeler, küresel ilişkiler ve politik düzlemde yumuşak güç unsur-larının göz önünde bulundurulmasıyla yürütülmesine olanak sağlamaktadır (Canbolat, 2009, s. 8).

Türk dış politikasında Türkiye'nin kamu diplomasisi potansiyeli oldukça kuvvetlidir. Zira Türkiye köklü tarih birikimi, kültür ve medeniyet değerleri ve geleceğe dair güçlü hedefleriyle oldukça zengin bir alt yapıya sahiptir. Türkiye, bu çerçevede oluşan yumu-şak güç unsurlarını etkin bir şekilde kullandığı, aynı zamanda bu yönde etkili bir stra-tejik plan ortaya koyup uygulayabildiği takdirde kamu diplomasisinin sağladığı tüm fırsat ve imkânlardan en üst düzeyde yararlanabilme potansiyeli taşımaktadır. Ancak Türkiye kamu diplomasisinin önemini çok geç anlamış ve 21. yüzyılın bu stratejik gücünü dış politikada etkin bir şekilde kullanamamıştır. Nitekim Başbakanlık bünyesinde oluşturulan "Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü" ile bu açığı kapatacak birtakım faali-yetler yapılmaya başlanmıştır. Devlet dışı aktörlerden sivil toplum çatısı altında "Kamu Diplomasisi Enstitüleri" oluşturularak pek çok faaliyetler yürütülmüştür. Bilimsel top-lantılar organize edilerek, çeşitli alanlarda kitap ve raporlar yayımlanarak kamuoyuna kamu diplomasisinin ehemmiyeti anlatılmaya çalışılmıştır (Özkan, 2020, s. 18).

Türkiye TİKA (Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) vasıtasıyla kamu diplomasisi alanında son yıllarda oldukça ciddi girişimlerde bulunmuştur. 1992 yılında kurulan TİKA, başta Türk dili konuşan ülkeler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme aşamasında olan ülkelerin kalkınmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu ülkeler ile ekonomi, ticaret teknoloji, kültür, eğitim vb. alanlarında iş birlikleri geliştirmeye yönelik çeşitli proje ve programlar oluşturulmaktadır. TİKA, kamu diplomasisi faaliyetlerinin yurt dışında yaygınlaşması, başka ülkelerin halklarının dikkatlerini cezbeden uygulamaların hayata geçirilmesi, ülkenin maddi ve manevi değerlerinin ülke dışında tanıtılması ve sempati oluşturma görevini layıkıyla yerine getirmektedir. Bu faaliyetleri yürüten TİKA'dan başka kurum ve kuruluşlar da vardır. Bunların başında TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu) gelmektedir. TRT hem ülke içindeki hem de ülke dışındaki yayın organları ile dünyada bilinirliğini ve tanınırlığını ön plana çıkarmaktadır. Örneğin, TRT World, TRT Avaz, TRT Arapça, TRT Türk gibi yayın kuruluşları Türkiye'nin elinde bulundurduğu en önemli kamu diplomasisi unsurlarından biridir. Bu kanallarda yapılan yayınların muhtevası Türkiye'nin yurt dışındaki kamuoyunun algı kapasitesine yönelik olumlu farkındalık oluşturması bağlamında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca bu kuruluşlar aracılığıyla Türkiye'nin içteki ve dıştaki politikalarından tüm dünya haberdar olmakta ve Türkiye'ye bakış açısı pozitif yönde değişkenlik göstermektedir (Özkan, 2020).

Güç Kavramı

Güç, geçmişten günümüze insanoğlunun mevcudiyetinin temel unsurlarından biridir. Kişiler arası ilişkilerden ekonomik işlemlere, dinî ve siyasi tartışmalardan diplomatik görüşmelere kadar toplumsal hayatın her alanında gücün işaretlerini ve göstergelerini bulabiliriz. Gücün biçimlerini ve özelliklerini etki alanlarına göre sınıflandırabiliriz. Nüansları ve çeşitlilikleri olan güç tanımları mevcuttur. Bu kapsamda gücün en temel tanımını yapmak araştırmamıza daha bütüncül bir perspektiften bakmamıza yardımcı olacaktır. Güç; Joseph Nye'in tanımı ile "istenilen bir neticeyi elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme kabiliyeti" şeklinde ifade edilmektedir. Tarihsel olarak güç kavramı, nüfusun yoğunluğuna ve bölgeye göre, doğal kaynaklar, ekonomik üstünlük, askerî başarılar ve sosyal istikrar gibi kriterlerle ölçülmüştür (Pallaver, 2011, s. 12). Sosyal bilimlerdeki birçok temel kavram gibi güç de tartışmalı bir kavramdır. Gücü bazıları değişiklik yapma veya değişime direnme yeteneği olarak, bazıları ise istediğimiz herhangi bir şeyi zorla veya ikna yoluyla elde etme kabiliyeti olarak tanımlamaktadır. Ancak bu tanımlar insanlar kadar doğa üzerindeki gücü de kapsamaktadır. İsteddiğimiz bir şeyi elde etme yeteneğini etkileyen pek çok etken vardır ve bunlar ilişkinin muhteviyatına göre değişkenlik göstermektedir. İnsanların bazıları görünür bazıları ise sonradan görünebilen kalıtsal bir sosyal güçler ağı içerisinde yaşamaktadır. Ki bunlar "yapısal" olarak ifade ettiğimiz dolaylı kavramlardır. İlgi alanlarımıza bağlı olarak diğerlerinden ziyade bu sınırlamaların ve güçlerin bazılarını belirleme ve bunlara odaklanma

eğilimindeyiz. Örneğin sosyal güç, altta yatan sosyal yapıları, bilgi sistemlerini ve genel çevreyi şekillendirerek bireysel davranış seviyesinin altında çalışır (Nye, 2021, s. 197).

Medeniyetler ve toplumlar değişmez değildir ve etkili liderler, politikacılar çeşitli derecelerde başarı ile daha büyük seviyedeki sosyal güçleri şekillendirmeye çalışabilirler. Max Weber'in dediği gibi "sosyal bir ilişki içerisindeki bir aktörün kendi iradesini yerine getirebilme olasılığını bilmek istiyoruz" (Weber, 1947, s. 152). Öncelikli olarak belirli araçlara veya aktörlere odaklandığımızda bile bir aktör, "neyi yapma" gücünü belirtmeden "güç sahibidir". Yani güç ilişkisine kimin dâhil olduğu –gücün kapsamı- ve hangi konuların dâhil olduğu ve iktidar alanı belirtilmelidir. Başka bir ifadeyle güç, nedenselliği ifade eder ve "neden" kelimesi gibidir. Örneğin bir psikopat rastgele yabancıları öldürme ve yok etme gücüne sahip olabilir. Ancak onları ikna etme gücüne sahip olamaz. Bazıları bu tür güç kullanımının "güç" olarak adlandırılmaması gerektiğini çünkü söz konusu iki yönlü bir ilişki olmadığını ancak bunun bağlama ve güdüye bağlı olduğunu ifade etmektedir. Örnek olarak gösterilen oyuncunun amacı saf sadizm veya terör ise güç kullanımı, kişinin istediği şeyi elde etmek için başkalarını etkilemek şeklinde olan güç tanımına uymaktadır. Bununla birlikte pek çok güç ilişkisi büyük ölçüde hedefin ne düşündüğüne bağlıdır. Bu da yumuşak gücün çok önemli bir yönüdür. Bundan başka bir muhalifi cezalandırmak isteyen bir diktatör, eğer muhalif gerçekten davasını dramatize etmek için şehitlik istiyorsa, iktidar kullandığını düşünerek yanıtabilir. Öte yandan eğer diktatör sadece muhalifi yok etmek istiyorsa onun niyetinin onun gücü için bir önemi yoktur (Nye, 2021).

Nye, pratik politikacıların ve sıradan insanların genellikle bu davranış ve motivasyon sorularını fazla ezoterik ve öngörülemez bulduklarını ifade eder. Ona göre davranışsal tanımlar gücü, eylemden önce (ex ante) değil eylemden sonra (ex post) şeklinde belirtilen sonuçlara göre değerlendirir. Ancak politika yapıcılar yapmak istedikleri eylemlere rehberlikte bulunacak ön tahminler isterler. Bu nedenle de gücü, sıklıkla sonuçları üretebilen kaynaklar açısından tanımlarlar. Bu tanıma göre bir ülke görece büyük bir nüfusa, toprağa, doğal kaynaklara, ekonomik güce, askerî güce ve sosyal istikrara sahip ise güçlüdür. Bu bazen kişisel algıları yanıtlsa da uluslararası ilişkilerde yaygın bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Nye, 2021).

Son olarak gücün sahip olduğu etki mekanizmasına daha kapsamlı bir tanım getirmek gerekirse, bir güç kaynağının etkinliğinin bağlama bağlı bir olgu olduğunu görürüz. Örneğin, üstün muharebe tanklarına sahip olmak, ABD'nin çöl savaşında Irak'a karşı galip gelmesine yardımcı olmuştur. Fakat söz konusu tanklar Vietnam'daki bataklıklarda ve sık ormanlık alanlarda daha az başarı sağlayabilmiştir. Bu, güç kaynaklarının önemini inkâr etmek değildir. Çünkü güç, maddi veya maddi olmayan kaynaklar aracılığıyla iletilir. Güç dönüşümü ise yani kaynaklardan davranışsal sonuçlara ulaşmak çok önemli bir müdahale değişkenidir. Özetle güç kaynaklarına sahip olmak her zaman istenilen sonucu alacağımızı garanti etmemektedir (Nye, 2021).

Kültürel Diplomasi, Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç İlişkisi

Kültür, modernleŐmenin örtmecesi altında dünyada sömürgeci güçler tarafından kamulaŐtırılmıŐtır. İngiltere ve Japonya gibi ülkeler toplu bir Şekilde kültürlerini ihraç ederek geniş bir imparatorluk üzerindeki etkilerini arttırmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da kültürel diplomasi büyük bir ilgi görmüştür. ABD, Avrupa ve Japonya'nın yeniden inŐasını ve ayağa kalkmasını Marshall Planı doğrultusunda yardımlarıyla desteklemiŐtir. ABD'nin bu uğraŐları, yardımları alan ülkeleri Amerikan çıkarlarıyla uyumlu hâle getirmiştir ve bu doğrultuda programlar ve kurumlar oluşturulmuştur. Soğuk savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği üçüncü tarafları kendi etki alanlarına çekmek için –sanat sergileri, radyo Őovları ve öğrenci değişimleri gibi- kültürel faaliyetler içeren büyük yatırımlar yapmıŐlardır. Hatta bazı akademisyenler Sovyetler Birliği'nin çöküŐünü ekonomisinin veya askerî gücünün eksiklerinden çok kültürüne ve ideolojisine yönelik yaygın nefret söylemlerine bağlamaktadır (Hixon, 1996, s. 26). Bu kapsamda kültürün toplumların nezdinde bir değer ifadesi, kendine özgülük gibi olgular etrafında birleŐtiĐini söyleyebiliriz. Buna göre toplumların birbirleri ile yakınlaşmaları, temas etmeleri, karşılıklı güçlü bağlar geliştirmeleri ancak kültürlere duyulan sayĐı ile mümkün olmaktadır. Batılı güçlerin başka coğrafyalarda koloniler kurmaları, o toplumun kültür yapısı ile bütünleŐmeleri ve o minvalde faaliyetleri destekleyerek kendilerinden olduklarını göstermek için yürüttükleri faaliyetler sayesinde olmuştur. Bunu, bu amaç için oluŐturdukları kurumlar, sivil toplum kuruluşları, eğitim organizasyonları, sağlık hizmetleri, ticaret ve turizm faaliyetleri aracılığıyla, yerel unsurlarla kuvvetli bağlar geliŐtirerek baŐarabilmiŐlerdir. Teknolojinin ve buna bağlı olarak kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile beraber bu tür faaliyetler ivme kazanmış, amaca kısa yoldan ulaşma imkânı doĐmuŐtur.

Kültürel diplomasinin literatürde çok çeşitli tanımları mevcuttur. Ancak Amerikan siyasi bilim insanı Cummings bu kavramı “karşılıklı anlayışı geliştirmek için uluslar ve halkları arasında fikir, bilgi, sanat ve kültürün değiş tokuŐu” olarak ifade etmektedir (Hixon, 1996) Ancak bazı eleŐtirmenler, bu Şekilde bir araçsal yaklaşım tarzının kültürel diplomasiden ziyade bilgi diplomasisi veya daha doğrusu propaganda olarak görölmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar (Higham, 2002, s. 136). Bu kavramsal farklılıklara rağmen çoğu gözlemci, kültürün yaratıcı sanatları, medyayı, sporu ve eğitimi kapsadığı konusunda hemfikirdir. Ayrıca pek çok kişi kültürel diplomasiyi kamu diplomasisinin bir alt disiplini olarak görmektedir. Geleneksel diplomasinin tipik özelliği olan devletlerarasında siyaset yapmaktan ziyade insanlar arasındaki etkileşimi ve kuvvetli bağları teşvik eden kültürel faaliyetlerin resmiyet bulmuŐ hâli olarak ifade edilmektedir (Lee, 2015, s. 9).

Kültürel diplomasi, ulus devletler arasındaki bağları güçlendirmek için tasarlanmıŐ sayısız faaliyeti kapsamaktadır. Kültür aracılığıyla bir devlet olumlu bir imaj yansıtabilir, herhangi bir alana ilgi uyandırabilir, aliŐveriŐi teşvik edebilir ve kalıcı ortak-

lıklar için bir güven ortamı yarabilir. Kültürel diplomasının uluslararası ilişkiler kadar eski bir tarihi vardır. Antik zamanlarda hem Yunanistan hem de İran, kültürü savaşlarının bir aracı olarak kullanmışlardır. Bu angajman biçimi, Roma İmparatorluğu döneminde bile geçerli idi. Zira Latin dili ve edebiyatını geliştirmek, bu uygarlığın düzeni, refahı, sunduğu olanaklar, toprakları fethetmek kadar hayati önem arz etmekteydi. Zira Romalı olmak, onun kültürel geleneklerine de katılmak demektir. Bu imkânlar İtalya'nın ve daha büyük toprakların fethinde de çok güçlü bir araçtı. 19. yüzyıldan beri Avrupa ulus devletleri daha genel dış ilişkilerin bir parçası olan kültürü bir araç olarak kullanmışlardır. Fransa, özellikle Yakın ve Uzak Doğu ülkeleri de dâhil olmak üzere resmî olarak organize edilmiş, kapsamlı bir kültürel ilişkiler programı oluşturan, dinî, eğitici ve hayırsever çalışmalar yapan ilk Batılı ülke olmuştur (Mulcahy, 1999, s. 9).

Fransız kültürel etkisi bugün Çin'inde ve Afrika'daki eski Fransız kolonilerinde ve Levant bölgesinde hâlâ çok güçlüdür. Alliance Française gibi özel kuruluşlar tarafından resmî kültürel misyonlar desteklenmiştir. 1883'ten beri Fransız dili ve kültürü okullar, kitaplar ve dersler yoluyla ihraç edilmeye devam edilmektedir (Mulcahy, 1999). Bundan başka İngiltere kültürel diplomasi alanına 1934 yılında British Council kurulduğu zaman girmiştir. Konsey, İngiliz yaşamının ve düşüncesinin yurt dışında daha çok tanınır olmasını sağlamayı, İngilizce eğitimini ve güncel İngiliz dili ve edebiyatını yurt dışında kullanılabilir hâle getirmeyi, bu sayede edebiyata, bilime ve güzel sanatlara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Mulcahy, 1999). Başlangıçta kültürel diplomasi, diplomatların, ülkeler arası kültürel alışverişlere, ulusal çıkarların geliştirilmesine yönelik çalışmalarında izledikleri süreçleri ifade etmek için kullanılmaktaydı. Ancak kısa süre sonra "karşılıklı anlayışı geliştirmek için uluslar ve halkları arasında fikir, bilgi, sanat ve kültürün diğer yönlerinin değiş tokuşuna" doğru genişletilmiştir (Ang vd., 2015, s. 367).

Kültürel diplomasi, farklı birincil amaçlarına rağmen yurt dışında benzer türden girişimlere yol açan uluslararası kültürel ilişkiler ile çok yakın bir ilişki içerisindedir. Yürütülen faaliyetler her iki dosyada da –veya bütçe kalemlerinden herhangi birinde– neredeyse her zaman işletmenin amaçlarına önemli faydalar sağlamaktadır. Aslında yabancı bir ülkede kendini kültürel diplomasi adına ilginç ve farklı kılmanın yan ürün faydalarından kaçınmak zor olmuştur. Genellikle çok daha özgün amaçlarla kültürel bir alışverişe başlanırken oluşturulan politika anlayışı her zaman ön planda olmuştur ve o konseptte göre hareket edilmiştir. Hükûmetin, kültür profesyonellerini –bizi ilginç kılmak için– seferber etmeleri, kullandıkları yöntemlerden sadece biridir. Herhangi bir ulusun sanatçılarının kendi kültürel karakterlerini keşfetme, ifade etme ve geliştirme konusundaki deneyim ve kapasiteleri, ait oldukları milletin öz kültürü ve gelenekleri ile yakından ilişkilidir. Ancak dış politikada karar vericileri ile onları etkilemek isteyenler için her zaman zorluk olmuştur (Higham, 2002).

Dört başarılı ulusal kültürel diplomasi modellerine yakından bir göz atalım. Öncelikle kültürel diplomasi fikrini ortaya attığını iddia edebilecek ülke olan Fransa, hâlen bu faaliyetler için dışişleri bütçesinin üçte birini kültürel ve akademik ilişkilere ayırmaktadır. Hatta son dönemlerde harcadığı miktar toplam Kanada dışişleri bütçesinin harcamaya gücüne eşdeğerti. Fransız kültürel diplomasisinin etkinliği o kadar ikna edici olmuştur ki diğer birçok Avrupa ülkesi de Fransa'nın uyguladığı metodu benimsemiştir (Higham, 2002).

ABD ne uluslararası bir entelektüel üstünlüğe ne de iç işlerinde bir kültür bakanlığına ihtiyaç duymuştur. Zira ABD, kültürel diplomasinin küresel ölçekte çok önemli bir dış politika aracı hâline geldiğinin farkında idi. Bundan dolayı, ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Bilgi Servisinin tam kontrolünü ele geçirmiştir. Dışişleri Bakanlığı, kültürel diplomasinin içte ve dışta nasıl kullanılacağı hususunda diplomatlarını önemli eğitimlerden geçirmektedir. Motivasyon olarak, ABD Demokratik Kapitalizm modelinin tüm dünyaya gösterme gayreti ile hareket etmektedirler. Amerikan kültürünü Amerikan eğlence ve kültür enstitüleri aracılığıyla tüm dünyaya ihraç etmektedir (Higham, 2002).

Japonya, Amerika ile girdiği savaşın sona ermesinden sonra, kendisine açık bir kültürel diplomasi misyonu belirlemiştir. Toplum olarak kapalı ve katı bir şekilde geleceksel bir toplumun inatçı bir yönünü temsil etmektedir. Dolayısıyla Japonya'nın asıl yapmak istediği şey bir tür misyon modernleştirmektir. Bu çerçevede "Batı" alanında, gerek Batı tasarımı gerekse kültür ve sanatta Japon yetkinliklerini dünyaya göstermek için kültürel diplomasi araçlarını etkin bir şekilde kullanmaya devam etmektedir. Japon kültürel diplomasisi, kendilerini farklı göstermek için harekete geçmek yerine, komşularından hedef kitlelere zevk ve tercihler hususunda "biz de tıpkı sizin gibiyiz" imajı vermişlerdir (Higham, 2002).

Avustralyalılar ise oldukça büyük bir kültürel diplomasi Blitzkrieg'ten -2000 Sidney Yaz Olimpiyatları- yeni çıkmışlardır. Daha önce yüzyılda bir kez ortaya çıkan bu kültürel faaliyet sayesinde gösteri yapma fırsatından faydalanmışlardır. Bu olimpiyatlarda Avustralya'nın kendilerine özgü ulusal güven, coşku ve enerji tarzları ile küresel bir izleyici kitlesi oluşturdular. Nitekim bu yenilenen Avustralya imajı, kuşkusuz kapsamlı ve pahalı, uzun vadeli bir eğitim programı gerektirecektir (Higham, 2002). Özetle kültürel diplomasi, hem iş birlikçi hem de yıkıcı uygulamaları ihtiva etmektedir. Bu tür faaliyetler yürütmek için gerek devletlerle gerekse sivil toplum kuruluşları aracılığıyla organize edilen projeler ile yola çıkılmaktadır. Sonucun olumlu ya da olumsuz olması hedef ülkenin kültür, gelenek ve göreneklerine, devlet yapısı ve işleyişine, toplumsal dinamikleri ile uyum sağlayıp sağlayamadığına bağlıdır. Bir toplumun kültürel normlarına göre yürütülen kültürel diplomasi faaliyetlerinin geri dönüşü de aynı şekilde uzun vadeli başarılarla imza atacak nitelikte bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla kültürel diplomasi uygulamalarının daha geniş kapsamlı ve uzun vadede olumlu sonuçlar üretmesi için bu ayrıntının göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Yumuşak güç ise günümüzden çeyrek asır önce ortaya çıkmış bir kavramdır. Uluslararası ilişkiler retoriğinde yumuşak güç, askerî veya ekonomik güce değil tersine nüfuza dayalı bir argümandır. Dayanak noktasını ikna kabiliyeti, cezbedici davranış ve gündemi kullanarak kalpleri ve gönülleri kazanma becerisinden almaktadır. Sert güç genellikle kuvvet ve finansal üstünlük gibi somut kaynakları kullanırken yumuşak güç fikirler, bilgi ve beceri, değerler ve kültür gibi soyut kaynakları kullanmaktadır. Günümüzde gelişmiş teknolojinin olanak sağladığı geniş ağ alanları ve bağlanabilirlik sayesinde etkisi daha uzağa ve derine yayılmaktadır (Lord & Blankenberg, 2015, s. 9).

Yumuşak güç terimini ilk defa 1990 yılında siyaset bilimci Joseph Nye formüle etmiştir. Nye, esas etkileri 21. yüzyılda hissedilen yumuşak gücün dramatik bir şekilde nasıl arttığını açıklamıştır. Bilgi devrimi sayesinde her türlü bilgi dünya çapında ulaşılabirlik sağladı. 2000 yılında dünyada 5 milyon web sitesi varken bugün 1 milyardan fazladır. Dünyadaki nüfusun üçte birinden fazlasının çevrim içi olduğunu düşünürsek pek çok insan ekonomik ve askerî güce sahip olan devletlerin ve şirketlerin kontrolünde, özel bir alan olan uluslararası konferanslara katılabilmektedir. Bugün gelinen noktada bilgi oluşturulabilir, değiş tokuş edilebilir ve eyleme dönüştürülebilir durumdadır. Üstelik bu, her zamankinden daha hızlı, daha ucuz, daha fazla kişi ve kuruluş arasında gerçekleştirilebilmektedir (Lord & Blankenberg, 2015).

Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme kabiliyetine dayanır. Kişisel düzeyde baktığımız zaman hepimiz çekim gücüne ve etkileme yeteneğine aşinayız. Tarihten beri liderler, devlet yöneticileri ve politikacılar otoriter yönetimdeki ülkelerde baskı kullanmışlar ve bu doğrultuda emirler verebilmişlerdir. Ancak demokrasi ile yönetilen ülkelerde durum bu şekilde olmamıştır. Politikacılar böyle ülkelerde istediklerini yaptırmak için baskı ve zorbalıktan ziyade daha çok bir teşvik ve cazibe kombinasyonuna güvenmek zorundadırlar. Çünkü yumuşak güç günlük siyasette demokrasinin temeli olarak görülmektedir. Tercihler ve seçenekler oluşturma yeteneği bu güçle doğru orantılıdır. Çekici bir kişilik, kültür, siyasi görüş gibi maddi olmayan unsurlar ile değerler, kurumlar ve meşru olarak görülen politikalar veya ahlaki bir otoriteye sahip olmak yumuşak güç unsurları olarak zikredilmektedir (Nye, 2005, s. 6). Yumuşak güç sadece etkilemekle de ifade edilemez. Sonuçta etki tehditler veya ekonomik yaptırımlar yoluyla da sağlanabilir. Dolayısıyla yumuşak güç ikna yoluyla insanları harekete geçirmekten daha fazlasını kapsar. Basit bir ifadeyle davranışsal terimlerle açıklamak gerekirse yumuşak güç çekici güç ile eş değerdir. Kaynaklar noktasından bakıldığı zaman yumuşak güç kaynakları bu çekici güçleri üreten varlıklardır. Herhangi bir varlığın veya olgunun yumuşak güç olup olmadığına onun etki mekanizması ve hangi ölçüde çekici olup olmadığı belirlemektedir. Bu da insanlara veya herhangi bir odak gruplarına anketler aracılığıyla sorular sorularak ölçülebilmektedir. Bu çekimini de sırayla istenilen sonucu üretip üretmediği politika sonuçlarının belirli durumlarda değerlendirilmesi ile anlaşılabilir (Nye, 2005).

Uluslararası siyasette yumuşak gücü üreten kaynaklar büyük oranda bir örgütün veya büyük bir ülkenin kültüründe özümlediği değerlerden, iç uygulamaları ve politikalarıyla meydana getirdiği örneklerden ve başkalarıyla münasebetlerini ele alma şeklinden kaynaklanmaktadır. Bu minvalde kamu diplomasisi, hükümetlerin diğer ülkelerin halkları ile iletişim kurmak ve onları kendine çekmek için kullandıkları bir araçtır. Kamu diplomasisi araçları aynı zamanda kültürel diplomasi ve yumuşak güç ile de doğru orantılıdır. Çeşitli alanlarda yayın yaparak, kültürel ihracatı sübvansedecek ve değiş tokuşlar düzenleyerek bu potansiyel kaynaklara dikkat çekmeye çalışır. Bu araçlar hem kültürel diplomasi hem de yumuşak güç unsurları ile aynı hedefe hizmet etmek için kullanılır. Bu üç kavram arasındaki ince çizgiyi anlamak için şu nüanslara dikkat etmek gerekir: Örneğin bir ülkenin kültürünün, değerlerinin ve uyguladığı politikaların içeriği cezbedici nitelikte değilse, bunları “yayımlayan” kamu diplomasisi yumuşak güç üretemez. Ancak bunun tam tersini üretebilir. Çıplaklık ve şiddet içerikli sahnelerle dolu olan Hollywood filmlerini muhafazakâr Müslüman ülkelere ihraç etmek yumuşak güç yerine itici güç üretebilir. Bir başka örnek üzerinden devam edecek olursak, Amerika’nın Sesi (VOA) adlı bir radyo programı başkaları tarafından kibirli ve üstten bakılan hükümet politikalarının erdemlerini yücelten yayınlar, sadece propaganda olarak değerlendirilecek ve yumuşak gücü üretemeyecektir (Nye, 2008, s. 95).

Hükümetler bazen yumuşak gücü kontrol etmeyi ve kullanmayı zor bulsa da bu onun önemini azaltmaz. Bu üç tür güç, yani kamu diplomasisi, kültürel diplomasi ve yumuşak güç, birbirini pekiştirmektedir. Örneğin Noel Baba’nın tüm dünyada temsil edilme şekli Coca Cola reklamı sayesinde olmuştur. Günümüzde kitle iletişim araçları ile dünyaya empoze edilen bir başka kültür ögesi Cadılar Bayramı’dır. Bu manyetizma ekonomik ve insani canlılığın birleşiminden kaynaklanmaktadır. Teknolojik ve kültürel yaratıcılık, kaynakların tüm dünyada bolluğu ve iç pazarın büyüklüğü, yumuşak gücün üretimine yardımcı olan araçlardır. Amerikan politikası bu etkiyi açıkça ifade etmekte ve tüm faaliyetlerinde yansıtılmaktadır. Bunu yaparken tanrısal bir misyona hizmet etme ve insanlık adına yapma gerekçesine dayanmaktadır (Védrine & Moisi, 2001, s. 3).

Yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları gerek medyada gerekse politika söylemlerinde önemli bir geçerliliğe sahiptir. Ancak bu kavramlar tüm dikkatlere rağmen uluslararası nüfuz analistleri nezdinde kavramsal açıdan belirsizliklerini koruyan olgulardır. Sonuç, kavramların etki alanlarının güçlü ancak eleştirilen nüfuz alanları bakımından hayatta kalmaları gerekmektedir (Chitty vd., 2017, s. 24).

Konuyla yakından ilişkili olan bir başka kavram kamu diplomasisi kavramıdır. Kamu diplomasisi devletlerin uyguladıkları politikalar bakımından kültürel diplomasi ve yumuşak güç ile çok yakından ilişki içerisindedir. Bu üç kavram birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü geleneksel diplomasiden ziyade kamu diplomasisi yürüttüğü faaliyetleri kültürel diplomasi aracılığıyla gerçekleştirmektedir ve bu da oluşturulan

kurumlar ve örgütler vasıtasıyla oluşmaktadır. Bu anlamda kamu diplomasisi mevzu bahis olduğunda konuyla alakalı çok fazla akademik mutabakat olmasa da geleneksel diplomasiden pek çok yönden ayrıldığı hususunda anlaşmaya varılabilmektedir.

Geleneksel diplomasi, devletler arasındaki ilişkiler ve devletler ile diğer unsurlar arasındaki ilişkilerin yönetimi ile alakalıdır ve kitle iletişim, medya, temsil ve uluslararası toplumsal normların yeniden üretimi olmak üzere üç farklı boyutta incelenebilir. Devlet açısından diplomasi, uluslararası platformdaki çeşitli aktörler arasında görüşmeler yürüterek ve ilişkileri yöneterek dış politikaya danışmanlık yapmak, şekillendirmek ve uygulamakla alakadardır. Geleneksel diplomasi, bir ülkenin kimliğini şekillendiren belirli değerler ve tarihsel deneyimlerin yanı sıra kişisel menfaatlere dayalı devlet işlerinin harici yönetimi olarak da tanımlanabilir. Kısacası bir devletin ulusal çıkarlarını ve dış politikaya dair oluşturduğu hedefleri güvence altına almak amacıyla yaptığı siyasi faaliyettir. Bu noktada devletlerin yazışma, özel görüşmeler, görüş alışverişi, lobcilik, ziyaretler, tehditler ve bunlarla ilişkili diğer faaliyetleri kullanarak belirli çıkarları organize ettiği ve güvence altına aldığı siyasi bir araçtır. Genel olarak diplomasi iletişimsel bir faaliyettir (Hartig, 1967, s. 33).

Kamu diplomasisi ise günümüzün en belirgin siyasal iletişim konularından biri olarak kabul görmektedir. Bu çerçevede hem uygulayıcılar hem de akademisyenler tarafından giderek artan bir ilgi görmektedir. Dolayısıyla kamu diplomasisinin artan bu önemine ve bunun neticesinde yoğunlaşan akademik angajmana rağmen bu kavramın nasıl tanımlanması gerektiğine veyahut neyi gerektirdiği hususunda herhangi bir fikir birliği yoktur. Bu yüzden tanımlar ve yaklaşımlar karmaşasından çıkmak için öncelikle kamu diplomasisinin amacına, kapsamına, aktörlerine ve hedef kitlesine odaklanmak gerekmektedir (Hartig, 1967).

Jan Melissen'in ifade ettiği gibi küçük ya da büyük, demokratik ya da otoriter, zengin ya da fakir dünya üzerindeki ülkelerin hemen hemen hepsi son yıllarda kamu diplomasisine büyük ilgi göstermişlerdir. Ülkelerin kamu diplomasisine yaklaşım tarzları ve nedenleri buldukları durumlara göre değişkenlik gösterebilir. Ancak birbiri ile yakından ilişkili ve aynı anda aynı ülke için belirli bir noktaya kadar geçerli olabilecek bazı genel amaçlar belirlenebilir. Ülkelerin kamu diplomasisine yönelmelerinin nedeni genel olarak, diğer ülkeler tarafından olumlu bir imajla fark edilmek ya da insanların kendi ülkelerine olan aşinalığı arttırmaktır. Kanadalı bir akademisyen olan Potter, günümüz dünyasında ülkelerin isimsiz kalmayı göze alamayacaklarını vurgulamaktadır. Genellikle küçük ölçekli devletler için temel problem uluslararası platformda göreceli küresel görünmezlikleridir. Küresel medyada çok daha az ilgi görmelerinden dolayı kamu diplomasisi araçlarını kullanmak istemeleri, insani güvenlik, dış yardım, barış yapma veya uluslararası arabuluculuk gibi uluslararası konuları ihtiva eden meselelerde kendilerini öncü olarak konumlandırarak dünyanın dikkatini üzerlerine çekmek istemelerinden kaynaklanmaktadır (Melissen, 2005, s. 8).

Ülkelerin kamu diplomasisini tercih etmelerinin bir başka önemli amacı, iç ve dış politikalarına yönelik olumlu bir imaj oluşturmaktır. Bir devletin olumlu bir etki bırakma teşebbüsü, genellikle kamu diplomasisinde bir ikilem de yaratmaktadır. Zira söz konusu devletin politikalarını içte ve dışta gerçekçi bir şekilde yansıtması gerekmektedir. Çünkü gerçeklikten uzak, mübalağa ihtiva eden politikalar kamu diplomasisinden ziyade halkla ilişkiler olarak algılanarak tepkiye neden olmaktadır. Bunun daha da ilerisi söz konusu politikaların propaganda olarak algılanmasıdır. Diğer yandan gerçekçi bir tablo sunmak, normal şartlar altında bir ülkenin karşılaştığı problemleri yansıtmak anlamına da gelebilmekte, olumlu tabloyu potansiyel olarak bozabilmektedir. Bundan dolayı amacına uygun bir kamu diplomasisi, gerçekçilik ile olumluluk arasındaki dengeyi doğru bir şekilde sağlamak zorundadır (Hartig, 1967).

Kamu diplomasisinde devletin bünyesindeki aktörlerin yanı sıra devlet haricinde faaliyet yürüten aktörler de yer almaktadır. Bu minvalde devlet dışı aktörlerin faaliyetler yürütürken bağımsızlıklarını ve yeteneklerini korumaları gerekmektedir. Ancak söz konusu aktörler hükümetleri eleştirerek devlet harici yürütecekleri faaliyetlere meşru bir zemin oluşturmak istemektedirler. Bu yöntem kısa vadede avantajlar sağlarken uzun vadedeki faaliyetlerin etkisini kırabilmektedir.

Van Doeveren'e göre kamu diplomasisinin açık bir şekilde gerçekleştiği, bilinen bir olgudur. Ancak bunun diplomasi olabilmesi için hükümete bir rol biçilmesi yani hükümetin bu noktada niyeti ve katılımı ile ilgili bir unsur gerekmektedir. Bu, herhangi bir konuda yapılan projenin tasarımı ile ilgilenmek ve yürütülmesini üstlenmek, çeşitli sivil toplum kuruluşları ile çalışmak, fon sağlamak, koordine etmek veya yönlendirmek gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Ayrıca kamu diplomasisinin hedefine ulaşabilmesi için de net bir misyonu ve mesajı olmalıdır. Bu önemli iki unsurun – hükümet rolü ve bilinçli mesaj- eksikliği durumunda sadece uluslararası iletişimin arka planında sonuca ulaşamayan amaçlar olarak kalacaktır (Van Doeveren, 2011, s. 21). Sonuç olarak, kamu diplomasisi, yumuşak güç ve kültürel diplomasi, dünyada bilinirlikleri ve tanınırlıklarının artması, bunun yanında başka ülkelerin halkların karşısında cezbedici ve ilham verici faaliyetler açısından neredeyse benzer araçları kullanmaktadır. Üçünün de ortak dış politika aracı büyük oranda medya ve iletişim ağlarıdır. Bu sayede dünyadaki tüm ülkelere kolay erişim sağlanmakta ve karşılıklı ilişkiler daha hızlı bir şekilde mesafe kat etmektedir. Araştırmanın konusu da aynı şekilde bir kültürel diplomasi faaliyeti olan Yunus Emre Enstitülerini Türk dış politikasında hangi aracı unsurları kullanarak bir kamu diplomasisi faaliyeti yürüttüğünü incelemeye çalışmaktır.

Kültürel Diplomasi Kapsamında Yunus Emre Enstitüsü ve Faaliyetleri

Kültür, kamu diplomasisinin kolay bir şekilde yürütülmesini sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Bir ülkenin sahip olduğu maddi ve manevi değerleri ve kültürel

öğeleri o ülkenin kamu diplomasisini oluşturan en önemli araçların başında gelmektedir. Dünyada pek çok ülke, sahip olduğu kültürel değerleri ülkesinin dışına taşımak ve tanıtmak için çeşitli kurum ve kuruluşları organize etmektedir. Bu uygulamaların çoğu kültürel diplomasi adı altında gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Fransa, İngiltere, Japonya, Çin ve Almanya tarafından kurulan enstitüler, kamu diplomasisinin en önemli kısmını oluşturan kültürel diplomasinin uygulayıcıları olarak ön plana çıkmışlardır. Bunların başında önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi Fransa gelmektedir. Fransa bir kültürel diplomasi kurumu olan Alliance Française'i 1883 yılında kurmuştur. Kuruluş, Fransız dilini ve edebiyatını dünyaya tanıtmak, kültür ve medeniyetini insanlarla buluşturmak, bilim, sanat ve eğitim faaliyetleri ile yurt dışından öğrencilerin tercih etmesini sağlamak gibi amaçlara yönelik çalışmalar yürütmektedir. Aynı şekilde British Council, İngilizlerin kamu diplomasisi faaliyetleri için 1934 yılında kurmuş olduğu bir organizasyondur. İngiliz dilini ve kültürünü tanıtmak ve yaygınlaştırmak için İngiltere Dışişleri Bakanlığında bağımsız bir şekilde tüm dünyada faaliyet yürüten bir kamu kurumudur. Bundan başka 1951 yılında kurulan Goethe Enstitüsü, 1991 yılında İspanya'da kurulan Cervantes Enstitüsü, 2004 yılında hayata geçirilen Konfüçyüs Enstitüleri de İngiltere ve Fransa'dakilere benzer amaçları taşımaktadır (Ekşi, 2014, s. 383).

Türkiye kamu diplomasisinin önemiyetinin çok geç farkına varmasına rağmen son yıllarda bu minvalde ortaya çıkan açığı, yürüttüğü faaliyetler ve yönettiği kamu diplomasisi organizasyonları ile büyük ölçüde kapatmıştır. 2009 yılında Yunus Emre Enstitüsünü hayata geçirerek, kültürel diplomasi yarışına diğer ülkelerde olduğu gibi kurumsal düzeyde katılmıştır. Yunus Emre Enstitüsü vakıf statüsünde kurulmuştur. Resmî Gazete'de yayımlanan kanuna göre, kanunun amacı ve kapsamı, Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkelerle dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini arttırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek, Türkiye'de Yunus Emre Araştırma Enstitüsü ve yurt dışında Yunus Emre Türk Kültür merkezleri açmak için merkezi Ankara'da olan Yunus Emre Vakfının kurulmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir (Resmî Gazete, 2007).

Bundan başka vakfın amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- ▶ Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini arttırmak için yurt dışında kültür merkezleri kurulmasını ve işletilmesini sağlamak.
- ▶ Türkiye, kültürel mirası, Türk dili, kültürü ve sanatı konularında yurt dışında ücretli veya ücretsiz eğitim vermek veya verdirmek, bu alanlarda sertifika vermek, verilmesini sağlamak.

- ▶ Türkiye, kültürel miras, Türk dili, kültürü ve sanatına ilişkin yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak için araştırmalar, etkinlikler yapmak veya yaptırmak, yurt içinde ve yurt dışındaki üniversite ve sivil toplum örgütleri, ilgili diğer gerçek ve tüzel kişiler ile ortak projeler yürütmek ve yazılı ve görsel medyada süreli veya süresiz yayınlar yapmak veya yaptırmak.
- ▶ Yurt dışında benzer kuruluşlar ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak gibi amaçları ihtiva etmektedir (Resmî Gazete, 2007).

2009 yılından itibaren Yunus Emre Enstitüsünün çeşitli ülkelerde açılan şubeleri ile yurt dışındaki halklar ile doğrudan iletişim imkânı oluşmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen kültürel diplomasi uygulamaları özellikle Balkanlar'da daha fazla yaygınlaşmıştır ve 48 ülke ve 60 şehirde 58 kültür kurumu açılmıştır (Eren, 2020, s. 131). Yunus Emre Enstitüsünün bugüne kadar faaliyet gösterdiği ülkeler şu şekilde sıralanabilir:

- ▶ Balkanlar'da: 2009, 2011 ve 2014'te Bosna Hersek'te, 2009,2011 ve 2012'de Arnavutluk'ta, 2010'da Makedonya'da, 2011'de Romanya'da, 2015'te Sırbistan'da, 2011 ve 2012'de Kosova'da, 2014'te Karadağ'da, 2015'te Gagavuzya'da ve Hırvatistan'da;
- ▶ Asya'da: 2010'da Kazakistan'da, 2012'de Tataristan'da, 2012'de Gürcistan'da, 2013'te Azerbaycan'da ve Yemen'de, 2016'da Pakistan'da, 2017'de Rusya'da;
- ▶ Orta Doğu'da: 2012'de Ürdün, Lübnan ve İran'da, 2014'te Kıbrıs'ta, 2015'te Katar'da, 2018'de Bahreyn'de;
- ▶ Avrupa'da: 2010'da Belçika ve Birleşik Krallık'ta, 2011'de Almanya'da, 2012'de Hollanda ve Polonya'da, 2013'te İtalya'da ve Avusturya'da, 2014'te Macaristan'da ve Ukrayna'da, 2017'de İspanya'da, 2018'de İrlanda'da;
- ▶ Afrika'da: 2010'da Mısır'da, 2013'te Fas'ta, 2014'de Cezayir'de, 2015'te Sudan'da, 2016'da Somali'de, 2017'de Tunus'ta ve Somali'de;
- ▶ Uzak Doğu'da: 2011'de Japonya'da, 2015'te Malezya'da, 2018'de Avustralya'da ve Güney Kore'de;
- ▶ Amerika'da: 2016'da Amerika Birleşik Devletleri'nde, 2018'de ise Meksika'da açılan şubeler aracılığıyla Türkiye'nin kültürel diplomasi ve yumuşak gücü kamuoyuna duyurulmaya çalışılmıştır (Eren, 2020).

Türkiye'nin kültürel diplomasi çalışmalarında özellikle Balkanlar'a ağırlık vermesi, Osmanlı mirasına vurgu yapması, kesinlikle bir stratejinin parçasıdır. AK PARTİ'nin bu bağlamdaki küresel politikası olan bu vakif, jeopolitik olarak bölgedeki Türkiye varlığını daha da güçlendirmek amacını taşımaktadır. Bunu yaparken özellikle eski Osmanlı topraklarını tercih etmesi, Türkiye'nin dilini ve kültürünü ilk etapta bu topraklarda yeniden canlandırmak ve ardından tüm dünyada bu amacı gerçekleştirmeye yönelik uygulamalarda bulunmaktır. Böylece hem Osmanlı kültür ve mirası ile yeniden bağlantı kurmuş hem de bu yolla kültürel diplomasi aktarımını mümkün kılmış olmak-

tadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kültür politikalarının amaçları, tarihsel mirası yeniden canlandırmaya, ulusal bütünleşmenin geleneksel işlevlerinin yanı sıra, bölgeye ekonomik bir canlılık katmaya dayanmaktadır. Bu uygulamalar kültürel alışverişlerin ve ulusal ekonomilerin küreselleşmesi ve bu nedenle politikalarından çok sektörel dönüşümler bağlamında yapılmıştır (Polo & Üstel, 2014, s. 29).

SONUÇ

Dil, bir milletin sahip olduğu kimlik, kültür, yaşam biçimi, örf, adet ve geleneklerin bütünüdür. Dil, bir milletin en önemli değerlerinden biridir. Dolayısıyla bir milletin asıl yaratılışı dilinde görülür, çünkü her dilin milli bir formu vardır. Kamu diplomasisi bu noktada devreye girmeye girmektedir. Devletlerin, milletlerin, ülkelerin sahip olduğu değer yargılarını kullanarak dış politikada etkili bir diplomasi yürütmektedir. Dolayısıyla, bir milleti önemli kılan asıl unsur, kafatası şekli, saç rengi gibi dış görünüşü değil kullandığı dildir. Bu çalışmada, güç kavramı, yumuşak güç, kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi kavramlarının ana hatlarına değinilmiş, Türk Dış Politikasının genel hatlarına kısaca vurgu yapılmış, son olarak kültürel diplomasinin ayrılmaz bir parçası olan Yunus Emre Enstitüsü’nün yürüttüğü faaliyetler Türkiye’nin yumuşak gücü bağlamında analiz edilmiştir. Buna mukabil Almanya, Fransa, Çin, Japonya gibi ülkelerin kültür kurumlarının yumuşak güç bağlamında yürütmüş olduğu faaliyetlere yer verilmiştir. Her ülkenin kültürel diplomasi uygulamaları farklı şekillerde kullanılmıştır.

Kültürel kodlara verilen öncelikler de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkelere göre kültürel kodlara verilen öncelikler bir başka ülkenin kültürel diplomasi uygulamalarını tamamen değiştirmekle kalmayıp, bu farklı kültürel uygulamalar her ülkenin ideolojisi, tarihsel bağlamı, geleneksel yaşam tarzı gibi bazı sosyopolitik değerlerin izlerini taşımaktadır. Örneğin Fransa’nın yumuşak güç bağlamında oluşturduğu Alliance Française kültür kurumu, Fransız Devrimi, ideolojisi, dili, dini vs. kültürel ve tarihsel olguları dünya çapında ön plana çıkarmayı amaçlarken Türkiye’nin bu çerçevede oluşturduğu Yunus Emre Enstitüsü, Osmanlılık ideolojisinden yola çıkarak, tüm dünyaya geçmişin mirasını gelecek nesillere en güzel şekilde aktarmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken Osmanlı Devleti’nin yüzyıllardan beri Balkanlarda uygulamış olduğu istimalet politikasını yine Balkan ülkelerinden başlayarak devam ettirmiştir. Bu kapsamda Yunus Emre Enstitüsü’nün en fazla olduğu ülkelerin başında Balkan ülkeleri yer almaktadır.

Devletlerin uygulamış olduğu kültürel politikaların uluslararası boyutta paylaşılması, diğer devletlerle olan dış politika pratiklerine verilen önemi göstermektedir. Bir dilin veya kültürün yurt dışında tanıtılması, sadece eğitim kapsamında değil, aynı zamanda kültür politikaları kapsamında da değerlendirilmektedir. Yine Fransa üzerinden örnek verecek olursak Alliance Française, Fransa tarihinde Afrika topraklarının

kolonize edilmesi nedeniyle büyük ölçüde Afrika ülkelerinde kurulmuştur. Dolayısıyla Fransa kendi hâkim ideolojisini ve kültürünü bu ülkelerde yaygınlaştırarak hâkimiyetini dolaylı yoldan daha fazla sağlamaya çalışmıştır. Bunu yaparken herhangi bir baskı ve zorlama ile değil, tamamen hedef ülkelerin halklarının kalplerini ve gönüllerini fet-hederek yapmıştır. Aynı şekilde Yunus Emre Enstitüsü de Osmanlı mirası nedeniyle ağırlıklı olarak Balkanlar'da ve Orta Doğu'da kurulmuştur. Böylece kamu diplomasisi ve yumuşak güç bağlamında yürütölen her türlü kültürel faaliyet dış politikaya bağımlı hâle gelmekte ve uluslararası çıkarları desteklemek amacıyla en etkili yumuşak güç unsurlarından biri olmaktadır. Sonuç olarak çalışmamızın konusu bu başlıklar altında şekillenmiştir. Ağırlıklı olarak Yunus Emre Enstitüsünün dünyanın sair yerlerinde açtığı şubeler ve uyguladığı kültür faaliyetleri ile Türk dış politikasında bir yumuşak güç un-suru olarak oynadığı rol incelenmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2020). Türk Dış Politikası. İçinde H. Acar (Ed.), *Türk Dış Politikası* (1. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Ang, I., Isar, Y. R., & Mar, P. (2015). Cultural diplomacy: Beyond the national interest? *International Journal of Cultural Policy*, 21(4), 365–381. <https://doi.org/10.1080/10286632.2015.1042474>.
- Canbolat, İ. (2009). Türk Dış Politikasının Avrupa ile İlişkiler Çerçevesinde Geleceği. *Uluslar Arası, 3. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri* (H. S. Ö. Sedat Laçiner, Hacali Necefoğlu (ed.)). Uluslar Arası Stratejik Araştırmalar Yayınları.
- Chitty, N., Ji, L., Rawnsley, G. D., & Hayden, C. (2017). The Routledge Handbook of Soft Power. İçinde N. Chitty, L. Ji, G. D. Rawnsley, & C. Hayden (Ed.), *The Routledge Handbook of Soft Power* (1. baskı, ss. 1–487). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315671185>.
- Ekşi, M. (2014). *Türkiye’de Kamu Diplomasisi: Ortaya Çıkışı, Kurumsal İnşa Süreci ve Uygulanışı (2002-2013)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, E. (2020). Yumuşak Güç Aracı olarak Eğitim Politikaları: Alliance Française ve Yunus Emre Enstitüsü. *Current Research in Social Sciences*, 6(2), 125–134. <https://doi.org/10.30613/uresosc.741167>.
- Hartig, F. (1967). Chinese Public Diplomacy. İçinde *Angewandte Chemie International Edition*, 6(11), 951–952. (1. baskı). Routledge.
- Higham, R. (2002). The World Needs More Canada. Canada Needs More Canada. *The Handing Down of Culture, Smaller Societies and Globalization*, 134–142.
- Hixon, W. L. (1996). *Propaganda, Culture and the Cold War*. St Martin’s Press.
- Lee, J. T. (2015). Soft power and Cultural Diplomacy: Emerging Education Hubs in Asia. *Comparative Education*, 51(3), 353–374. <https://doi.org/10.1080/03050068.2015.1037551>
- Lord, G. D., & Blankenberg, N. (2015). *Cities, Museums and Soft Power*. The AAM Press.
- Melissen, J. (2005). The New Public Diplomacy; Soft Power in International Relations. İçinde J. Melissen (Ed.), *The New Public Diplomacy; Soft Power in International Relations* (5. baskı). Palgrave Macmillan.
- Mulcahy, K. V. (1999). The Journal of Arts Management, Law, and Society. *Spring, February 2012*, 37–41.
- Murrow, E. R. (2007). Center for Public Diplomacy (1965). İçinde J. M. Waller (Ed.), *The Public Diplomacy Reader* (4. baskı). The Institute of World Politics Press.
- Nye, J. S. (2005). *Soft Power*.
- Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94–109. <https://doi.org/10.1177/0002716207311699>
- Nye, J. S. (2021). Soft power: the Evolution of a Concept. *Journal of Political Power*, 14(1), 196–208. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1879572>
- Özkan, A. (2020). 21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkanları. İçinde Tasam.

Polo, J.-F., & Üstel, F. (2014). Les Nouvelles Orientations de La Politique Culturelle Turque : à La Recherche D'un Modèle Conservateur Alternatif ? *Pôle Sud*, n° 41(2), 17-32. <https://doi.org/10.3917/psud.041.0017>.

Van Doeveren, R. (2011). *Moving Beyond the Diplomat and the National Interest*. 15-24.

Védrine, H., & Moïsi, D. (2001). *France in an Age of Globalization*. The Brookings Institution Press.

Weber, M. (1947). Max Weber: The Theory of Organization. İçinde *Bureaucracy: Key concepts in Political Science*. Oxford University Press.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Ege Denizi Göçmen Krizi: Enformasyon Savaşlarının İletişim Yönetimi Pespektifinden Analizi¹

Aegean Sea Migrant Crisis: The Analysis from The Perspective of
Communication Management in Information Warfares

Araştırma Makalesi / Research Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
Kıymet Sezer Güngör

ORCID:
0000-0002-2762-2075

Geliş tarihi/Received:
15.10.2023

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
10.12.2023

Kabul tarihi/Accepted:
14.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Sezer Güngör, K. & Tinas,
M. (2023). Ege Denizi
göçmen krizi: Enformasyon
savaşlarının iletişim yönetimi
perspektifinden analizi.
İletişim ve Diplomasi, 11,
179-200.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1376228

Kıymet SEZER GÜNGÖR², Murat TINAS³

ÖZ

Bu çalışma, günümüzün savaşları olarak tarif edilen enformasyon savaşlarını istihbarat, istihbarat diplomasisi ve iletişim yönetimi uygulamaları üzerinden ele almaktadır. Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden ‘vaka analizi’ metodu birincil ve ikincil kaynaklara dayalı şekilde uygulanmış olup vaka çalışması olarak, Yunanistan’ın Ege Denizi’ndeki düzensiz göçmenlere yönelik geri itme dâhil uluslararası hukuka aykırı uygulamalarının uluslararası kamuoyuna gerçeğe uygun şekilde aktarılmasında Türkiye’nin yürüttüğü iletişim stratejisi incelenmektedir. Araştırmada, Türkiye’nin Ege Denizi göçmen krizi odaklı olarak uyguladığı enformasyon savaşı stratejisi ve uluslararası arenadaki yansımaları, yapılan mülakat ve konuyu haberleştiren uluslararası medya kuruluşlarının haberlerinin tahliliyle ortaya konulmak istenmektedir. Bu amaçla çalışmada öncelikle bahse konu göçmen krizi, bunun Türkiye-Yunanistan kara ve deniz sınırlarındaki neticeleri ve Yunanistan’ın karşı uygulamaları ele alınmakta; ardından Ege Denizi’ndeki düzensiz göçmen krizi sürecinde yaşanan enformasyon savaşında Türkiye’nin iletişim stratejisi ve medya kuruluşlarının haberleri tanımlayıcı bazda tematik olarak incelenmekte; son olarak da bahse konu iletişim stratejisi, kaynak, mesajın iletilicisi ve sonuçları itibarıyla analiz edilmekte ve araştırma bulguları ortaya konulmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, Türkiye’nin enformasyon

¹ Bu çalışma Polis Akademisi’nde 19 Eylül 2023 tarihinde savunulan “Enformasyon Savaşlarında İstihbarat Diplomasisinin Yönetimi: Ege Denizi Göçmen Krizi Vaka Analizi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Yüksek Lisans öğrencisi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi ABD kıymetsezer@gmail.com

³ Doç. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ABD, muratinas@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5844-0808

savaşı uygulamalarını örnek bir olay üzerinden derinlemesine irdelemekte ve Yunanistan'ın inkâr ettiği geri itme uygulamalarının ortaya çıkarılmasının yürütülen enformasyon savaşı stratejisiyle sağlandığını ortaya koymaktadır. Netice itibarıyla, istihbarat ve stratejik iletişim yönetiminde arzulanan sonuçlara ulaşmada doğru iletişim stratejilerinin kullanılmasının, ilgili kurumların koordinasyonunun ve en önemli aktörlerden olan mesaj ileticisinin uygun seçilmesinin önemi bu çalışmada ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Enformasyon, enformasyon savaşı, istihbarat, istihbarat diplomasisi, iletişim yönetimi

ABSTRACT

This study aims to examine information warfare through the lenses of intelligence, intelligence diplomacy and communication management. In doing so, the case analysis method is applied based on primary and secondary sources. Türkiye's communication strategy in conveying Greece's illegal practices against international law including pushbacks against irregular immigrants in the Aegean Sea to the international public is examined as a case study. The research focuses on to reveal Türkiye's information warfare strategy focused on the Aegean Sea migrant crisis and its reflections in the international arena, through interviews with people from relevant institutions and analysis of the news of international media organizations covering the subject. For this purpose, the study primarily deals with the migrant crisis in question, its consequences on the Turkish-Greek land and sea borders, and Greece's counter-practices; then, examines Türkiye's communication strategy and the news of media organizations during the irregular migrant crisis in the Aegean Sea thematically on a descriptive basis. Finally, the communication strategy in question is analyzed in terms of the source, the transmitter of the message and its results and research findings are presented. In conclusion, this study examines Türkiye's information warfare practices in depth through a case study and reveals that Türkiye's information warfare strategy uncovered the pushback practices of Greece in the Aegean Sea migrant crisis. Finally, this study argues that the application of the right communication strategies, the coordination of relevant institutions and the choice of the appropriate message transmitter play crucial role in achieving the desired results in intelligence and strategic communication management.

Keywords: Information, information warfare, intelligence, intelligence diplomacy, communication management

EXTENDED ABSTRACT

The information revolution has transformed the nature of wars and conflict which reduced the importance of battlefields and fronts and brought the conflicts into the minds of individuals. In today's world while individuals are accessing information, they

have become more exposed than ever to information attacks in which their perceptions can be managed in accordance with certain goals. States that have the power to produce and circulate information, which has become an important weapon thanks to the advancement in technology, are able to alter the power distribution at the global level with a single piece of news. Therefore, being aware of the information revolution and the capacity of information/disinformation is becoming a very important theme in international relations as well. An important tool in this new type of warfare is capacity building against these types of attacks with the power of information. Interventions/attacks on perceptions have come to the forefront among today's security threats and studies on the evolving nature of security have increased. As a result of these developments, it is important to have a good understanding of information warfare.

Intelligence and communication management are indispensable elements in information warfare. Intelligence management in information warfare, whether for defensive or offensive purposes, can only bring obtain results with the right communication strategies. In this regard, the cooperation and coordination of relevant institutions are of great importance in successful communication strategies.

Türkiye, which has been hosting millions of Syrians under temporary protection status since 2011, is both a destination country and a transit country for irregular migrants' illegal crossings to Europe. On their way to Europe through illegal border crossings, they are faced with Greece's pushbacks and other practices that are contrary to the international law and human rights. However, in certain occasions, some criticism was forwarded towards Türkiye about the human tragedy in the Aegean Sea due to the above-mentioned pushbacks. For this reason, Türkiye published the images of the Greece's pushbacks and other practices that are not in line with the international law through the websites of various official institutions in order to show that it was not the source of the humanitarian drama (Sahil Güvenlik Komutanlığı, n.d.). However, these efforts were not as visible as it was aimed to be. Directing the international public's attention to these events and making Greece's pushback practices visible have become possible only after the successful information and communication strategy carried out by Türkiye.

This study focuses on the information warfare strategy implemented by Türkiye on the Aegean Sea migrant crisis and its reflections on the international arena through the analysis of the change observed in the approaches of international media organizations reporting on the issue. This paper starts with analysis of the migrant crisis in question, its reflections on the Turkish-Greek land and sea borders, and Greece's counter-practices. Then, the second part focuses on Türkiye's communication strategy in the information warfare experienced during the migrant crisis in the Aegean Sea, which is the basis of the research. In doing so, the news of the media organizations covered in the scope of this study is examined thematically on a descriptive basis and interviews were conducted to have a deeper understanding of the subject and the

strategy. Finally, the analysis of the news published by international media organizations and the communication strategy are scrutinized in terms of the source, transmitter of the message and results.

In conclusion, this study demonstrates that intelligence management brings success in reaching policy goals in information warfare with the right communication strategies. Additionally, the coordination of the relevant institutions is of great importance in this success. The research also reveals that the propaganda carried out by states is no longer respected in today's communication age. Instead, this research concludes that ensuring the free reporting of the press and media organizations by providing transparent and active support in their efforts in reaching the truth is a more effective method for states.

GİRİŞ

Enformasyon devrimi, savaş ve çatışmalar tarihinde cephelerin önemini azaltan, savaşı hanelere ve bireylerin zihinlerine kadar taşıyan ciddi tehditleri beraberinde getirmiştir. Bu durum, teknolojinin bilgisayarlar ve akıllı telefonlar aracılığıyla insanların günlük yaşamına girdiği özellikle son 20 yılda güvenlik arayışındaki bireyleri tarihten bu yana en güvensiz hissettiği bir döneme getirmiştir. İnsanlar, yaşamları için ihtiyaç duydukları enformasyonu almak isterken enformasyon saldırılarına karşı da hiç olmadıkları kadar maruz hâle gelmişlerdir. Hükûmetlerin yeni dünya düzeninde en büyük tehditler arasında saydığı enformasyon savaşının iyi anlaşılması önem taşırken, bu alandaki gelişmeler ülke yönetimleri tarafından güvenlik politikaları ekseninde yakından takip edilmektedir.

Güvenliğin değişen yüzü, artık sıcak savaşlardan ziyade ülkeler arası ittifak ve ihtilafların propaganda kapsamında istihbarat ve karşı istihbarat mücadeleleri ekseninde seyretmesini de beraberinde getirmiştir (Öz Yıldız, 2019, s. 28). Bu eğilim, enformasyon savaşını uygulamalarında açık bir şekilde görülebilmektedir. Enformasyon savaşında istihbarat ve iletişim yönetimi vazgeçilmez unsurlardandır. İstihbarat her ne kadar gizli bilgi olsa da Soğuk Savaş sonrası artan oranda bu bilgilerin açıklanması yoluyla kamuoyu oluşturma stratejilerine başvurulduğu gözlenmektedir. Günümüzde devletlerin sahip oldukları istihbaratı daha çok, rakip devletleri yönlendirmek üzere diplomatik hamleler yapma ve enformasyon savaşlarını diplomatik arenada tercih etmek suretiyle güç elde etme ve rakiplerine karşı caydırıcı olma hedefleri için kullandıkları gözlenmektedir.

Türkiye, Suriye İç Savaşı'nın başladığı 2011 yılından itibaren ciddi bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmış, 2014 yılından itibaren Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı milyonlu rakamlara ulaşmıştır. Geçici koruma statüsüne alınan Suriyelilerin bazıları Türkiye'ye yerleşirken bir kısmı da Türkiye'yi transit ülke olarak kullanarak gerek kara sınırları gerek denizler üzerinden Avrupa'ya kaçak geçişlere yönelmişlerdir. Burada düzensiz

göçmenler, Yunanistan tarafından uluslararası hukuka aykırı “geri itme” uygulamaları ve insan haklarına aykırı diğer uygulamalarla karşı karşıya kalmakta ve yaşanan insani dram üzerinden Türkiye’ye yönelik eleştiriler görülmektedir. Buna cevaben Türkiye, yaşanan insani dramın kaynağı olmadığını göstermek amacıyla çeşitli resmî kurumların internet siteleri üzerinden bu olaylarla ilgili elde edilen görüntüleri zaman zaman yayınlamış (Sahil Güvenlik Komutanlığı, n.d.), ancak söz konusu görüntüler medya ile paylaşılmadığından bu platform sadece ilgi duyanların ziyaret ettiği bir yer olmaktan çıkamamıştır. Uluslararası kamuoyunun ilgisinin bu olaylara yönlenmesi ve Yunanistan’ın geri itme uygulamalarının görünür hâle gelmesi ise Türkiye’nin başarıyla yürüttüğü enformasyon savaşı stratejisi sonucu mümkün olabilmiştir.

Araştırmada, Türkiye’nin Ege Denizi göçmen krizi odaklı olarak uyguladığı enformasyon savaşı stratejisi ve uluslararası arenadaki yansımaları gerek ilgili kurumdan isimle yapılan mülakat gerek konuyu haberleştiren uluslararası medya kuruluşlarının konuya yaklaşımlarında gözlenen değişim üzerinden enformasyon savaşının tahliliyle ortaya konulmak istenmektedir. Literatürde ‘enformasyon savaşı’ kavramı bağlamında son dönemde yoğun olarak başta ‘siber savaş’ ve ‘hacker savaşı’ olmak üzere teknoloji odaklı enformasyon savaşı çeşitlerine ilişkin çalışmalara odaklanıldığı gözlenmekte; pratik anlamda ise NATO kaynaklı yayınlarda yoğun olarak Rusya ve Çin’in enformasyon savaş doktrinleri çerçevesindeki analizlere odaklanılmaktadır. Türkçe literatürde “bilgi savaşı” kavramıyla erken dönem çalışmalar bulunmakla birlikte enformasyon savaşı kavramının, 2000 yılı başlarından itibaren literatüre girdiği görülmektedir. Hasaten Ege Denizi’ndeki düzensiz göçmen krizi üzerinden Türkiye aleyhinde yürütülen propaganda faaliyetleri ve buna karşılık yürütülen iletişim stratejisini vaka olarak inceleyen akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu amaçla bu çalışmada öncelikle bahse konu göçmen krizi, bunun Türkiye-Yunanistan kara ve deniz sınırlarındaki neticeleri ve Yunanistan’ın karşı uygulamaları incelenecektir. İkinci bölümde ise araştırmaya esas olan Ege Denizi’ndeki düzensiz göçmen krizi sürecinde yaşanan enformasyon savaşında Türkiye’nin iletişim stratejisi üzerinde durulacak olup söz konusu çalışma kapsamında ele alınan medya kuruluşlarının haberleri tanımlayıcı bazda tematik olarak incelenecektir. Üçüncü bölümde ise bahse konu haberlerin analizi yapılarak iletişim stratejisi, kaynak, mesajın ileticisi ve sonuçları itibarıyla değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu çerçevede ikinci bölümde daha detaylıca anlatıldığı üzere Mart 2020 ve Mayıs 2023 arasında konu hakkında yayın yapan ve dünyada en çok okuyucu sayısına ulaşan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa basınından 14 yayın organında kaleme alınan 25 haber analiz edilmiştir. Ayrıca birincil kaynaklar olarak, Türkiye’nin iletişim stratejisini uygulayan ve koordine eden kurumda görev yapan bir yetkiliyle de (görüşlerine atıf verilerek paylaşılacak üzere) mülakat gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde bu çalışma, Türkiye’nin enformasyon savaşı uygulamalarını örnek bir olay üzerinden derinlemesine irdelemekte ve Türkiye’nin, Ege Denizi göçmen krizinde Yunanistan’ın inkâr ettiği geri itme uygulamalarının ortaya çıkarılmasını, yürütülen enformasyon savaşı stratejisiyle sağladığını ortaya koymaktadır.

Göçmen Krizi'nin Ege Denizi'ndeki Yansımaları ve Yunanistan'ın Geri itme Uygulamaları

Göç hareketleri, transit ve aynı zamanda hedef ülke konumundaki Türkiye'yi yakından etkilemektedir. Son dönemde Türkiye, gerek 2011 yılından itibaren Suriye'den gerek 2020 sonlarından itibaren Afganistan'dan yoğun bir göç baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne dayanan mülteci ve sığınmacı statüsüne getirdiği coğrafi kısıtlamalar nedeniyle Suriyeliler, "geçici koruma kapsamında sığınmacı" olarak kabul edilmişlerdir (Şimşek, 2017, s. 15). Göç İdaresi Başkanlığı'nın 15 Haziran 2023 tarihli verilerine göre Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmen sayısı 3.351.582'dir (Göç İdaresi Başkanlığı, n.d.). Güvenlik kaygısı ve insani sebeplerle Türkiye'ye göçmek zorunda kalan sığınmacıların büyük bir çoğunluğu Türkiye'de kalırken bir kısmı da Türkiye'yi geçerek Avrupa ülkelerine geçmeyi hedeflemektedir. Bu süreçte göçmenler, Avrupa kapısı olarak gördükleri Yunanistan sınırına yığılmış, gerek Meriç Nehri gerekse Ege Denizi üzerinden kaçak yollarla düzensiz geçişler yaşanmıştır.

Ekonomik gelişmişlik ve yaşam kalitesi nedeniyle göçmenler için çekim merkezi olan Avrupa, Soğuk Savaş sonrası göç hareketlerinin önemli bir hedefi hâline gelmiştir. Göçmen karşıtı söylemi tetikleyen ve göçe ilişkin olarak geniş bir güvenlik sektörü yaratan göç-güvenlik ilişkisinin Avrupa toplumlarında kurulmaya başlaması 1980'lerin ortalarından itibaren söz konusu olmakla birlikte süreç içerisinde giderek artan bir ivme kazanmış ve Suriye'den yönelen göç dalgası ile en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu durum da mültecilere karşı ülkeye girişler ve sınır dışı koşulları yanında ülkedeki yaşama şartlarına yönelik sert yasal önlemler alınmasını beraberinde getirmiştir (Deniz, 2014, s. 180). Coğrafi konumu sebebiyle göçmenler için Avrupa Birliği (AB) sınırlarına geçiş sağlayabilecekleri önemli giriş kapılarından biri olan Yunanistan, göçe karşı tedbirler konusunda AB'nin yönlendirmesinde kalmıştır. Yunanistan, sağlanan mali yardımlarla, 2012 yılında Türkiye sınırında Pazarkule sınır kapısından Meriç Nehri'ne uzanan sınır hattı boyunca 12,5 km uzunluğunda çelik duvar inşasına başlamıştır. 2021 yılı ortası itibarıyla 40 km uzunluğundaki çelik duvar tamamlanırken, hat boyunca elektronik gözetleme sistemi kurularak sığınmacıların Avrupa'ya ulaşmasını engelleyici tedbirler arttırılmıştır (Euro News, 2021). Düzensiz göçle mücadele amaçlı olarak 2010'da Yunanistan'ın Türkiye sınırında Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (Frontex) görevlendirilmiş (BBC News Türkçe, 2010), Avrupa'da Frontex'e destek çağrıları artmıştır (Cocoli, 2015; UNHCR, n.d.). Yunanistan'ın destek çağrıları karşısında ayrıca AB tarafından mali destek ve güvenlik desteği (sınır koruma görevlisi, gemi, helikopter, uçak vb. araçlar) verileceği duyurulmuş, mülteci krizi konusunda AB'nin Yunanistan'ın yanında olduğu sık sık vurgulanmıştır (Aktan, 2020).

Bu durum karşısında Yunanistan, kara sınırına çekilen çitlerin yanında Meriç Nehri ve Ege Denizi'nden geçişlerde özel askerî ekiplerle geri itme uygulamalarına başvurmuştur. Ege Denizi'nde göçmenlerin Avrupa'ya geçme umudu 2020'lerde yaşanan

kapıları açma restleşmesinden öncesine dayansa da Yunanistan'ın tedbirlerini sertleş-tirmesi, gerek insan hakları ihlallerini gerek göçmenlere yönelik uluslararası hukuk ve AB normlarına aykırı uygulamaları bu dönemde daha da artmıştır. Söz konusu olaylar, Frontex tarafından da tespit edilmiş, hatta bazı durumlarda Frontex'in geri itme uygula-malarını örtbas ettiği bazı AB raporlarında da iddia edilmiştir (Euro News, 2022). Ge-rek kara gerekse deniz sınırlarında uygulanan sert önlemler, kaçak yollarla Avrupa'ya ulaşmaya çalışan göçmenlerin hayatını kaybettiği olaylara sebebiyet vermiş ve ulus-lararası arenada büyük tartışmalara yol açmıştır. Denizlerdeki göçün yol açtığı insani trajedileri uluslararası kamuoyu gündemine taşıyan ilk olay, 18 Nisan 2015'te Avrupa'ya gitmek üzere Libya'dan yola çıkan ve 800'den fazla kaçak göçmeni taşıyan bir geminin alabora olması sonucu yüzlerce insanın hayatını kaybettiği olay olmuştur (Alan, 2020). Ardından 2 Eylül 2015'te ailesi ile birlikte Suriye'deki çatışmalardan kaçan ve 3 yaşındaki Alan Kurdi'nin Bodrum kıyılarında bulunan cansız bedeninin fotoğrafı, düzensiz göç-men krizinin sembolü hâline gelmiştir. Yunan adalarına ulaşmaya çalışırken bindikleri teknenin batması sonucu Alan Kurdi ve 5 yaşındaki ağabeyi dâhil yaklaşık 10 kişi haya-tını kaybetmiştir (Anadolu Ajansı, 2019).

Ege Denizi'nde yaşanan geri itme olayları her ne kadar 2015 yılına kadar götürülse de olayların uluslararası hukuk ve insan haklarına aykırı sert müdahalelerle gündeme gelmesi Meriç Nehri'nde 2020 yılı ilk çeyreğinde yaşananlara dayandırılabilir. Bu dö-nemde yüzlerce göçmen, Yunanistan'la kara sınırının olduğu Karaağaç Mahallesi'n-deki Pazarkule Sınır Kapısı önünde toplanmışlar, zaman zaman Yunan polislerinin biber gazlı ve ses bombalı müdahalesi ile karşılaşmışlardır (NTV, 2020). Bu koşullar karşısında Yunanistan Meriç Nehri üzerinde geçişleri fiziken engellemekte hayli zorlanmış, diken-li ve jiletli tellerle sınırı destekleme çalışmalarını hızla başlatmıştır (Haberturk, 2020). Aynı dönemde denizden geçiş denemelerinde de artış olmuştur. Kapıkule ve Pazar-kule Sınır Kapıları'nın yanı sıra Çanakkale ve Ege sahilleri de Avrupa'ya gitmek iste-yenlerin göç güzergâhına eklenmiştir. Kaçakçılarla para karşılığı anlaşılan göçmenler, bindikleri botlarla Yunanistan üzerinden Avrupa yolculuğuna çıkmaya başlamışlardır. Ancak bu süreç denizlerde de tedbirleri arttıran Yunanistan'ın, geri itme uygulamaları dâhil insan hakları ihlallerini içeren sert müdahaleleriyle anılmaya başlanmıştır.

Geri itme, Avrupa Anayasa ve İnsan Hakları Merkezi ECCHR'nin (European Center for Constitutional and Human Rights) tanımına göre, "mültecilerin ve göçmenlerin - genellikle sınırı geçtikten hemen sonra - bireysel koşulları dikkate alınmaksızın ve sığınma başvurusunda bulunma olasılıkları olmadan sınırdan geri gönderilmeye zor-landığı bir dizi devlet önlemi" anlamına gelen bir terimdir (ECCHR, Pushback, E.T). Geri itme sırasında kişisel korunma ihtiyaçları göz ardı edilebilmekte ve genellikle devlet yetkilileri tarafından bireylere karşı şiddet içeren eylemler söz konusu olabilmektedir. Bu hâliyle mültecilerin uluslararası antlaşmalar ve usule ilişkin haklarına erişimi engel-lenmektedir (Stefan ve Cortinovic, 2021, s. 180). Geri itmelerin uluslararası hukuktaki mevcut durumu, 2021 yılında Avrupa'da yoğun olarak tartışılmış, artan yabancı karşıt-

lığı neticesinde AB göç politikasında geri itmeleri yasal hâle getiren değişiklik teklifi çağrılarını dâhi gündeme gelmiştir (Gotev, Kaczyński & Michalopoulos, 2021).

Sınırları aşan göç hareketleri tarih boyunca önemli bir sosyal-siyasal vaka olmakla birlikte son on yılda gerek göç edenlerin sayısı gerekse kompozisyonu itibarıyla daha ciddi bir mesele olarak uluslararası gündemin konusu olmaya başlamıştır. 2011'den itibaren Suriyelilerin Avrupa'ya illegal geçme çabaları ve buna karşın Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarında karşı tedbir ve önlemlerin artırılması, durumu insani bir krize de dönüştürmüştür. Bu bölümde üzerinde durulduğu üzere özellikle Ege Denizi'nde tedbirleri arttıran Yunanistan'ın geri itme uygulamaları dâhil insan hakları ihlallerini içeren sert müdahaleleri, hem ikili ilişkilerde hem bölgesel çerçevede hem de uluslararası siyasette yer almaya başlamış ve Yunanistan, bu konudaki sorumluluğu reddetmiştir. Müteakip bölümde Ege'deki göçmen krizi sürecinde Türkiye'nin yürüttüğü enformasyon stratejisi, genel çerçevesi, stratejiyi belirleyen temel unsurlar ve enformasyon savaşına konu olan vakanın basındaki yansımaları üzerinden incelenecektir.

Ege'deki Göçmen Krizi Sürecinde Yaşanan Enformasyon Savaşında Türkiye'nin İletişim Stratejisi ve Enformasyon Savaşına Konu Faaliyetlerin Batı Basınındaki Yansımaları

Ege Denizi'nde Yunanistan'ın geri itme uygulamaları 2015 yılına kadar gitmektedir (Alan, 2020). Türkiye, Sahil Güvenlik Komutanlığı internet sitesi üzerinden bu olayların görüntülerini zaman zaman yayınlamış olup söz konusu görüntüler medya ile paylaşılmadığından sadece ilgi duyanlar bilgi sahibi olmuştur. Bununla beraber insan hakları örgütlerinin gerek bu görüntüler gerekse göçmenlerin maruz kaldıkları şiddete ilişkin anlatımları üzerinden Ege Denizi'ndeki uluslararası hukuk ve insan hakları ihlallerine dikkat çekmiş olmaları, söz konusu istihbarat paylaşımlarının konuya duyarlı ve ilgili kesimler nezdinde karşılık bulmasını ve Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırı uygulamalarının fark edilmesini sağlaması açısından önemlidir.

Uluslararası kamuoyunun ilgisinin bu olaylara yönelmesi ve geri itmeler dâhil uygulanan çeşitli yöntemler neticesinde Ege Denizi'ndeki göçmenlerin maruz kaldığı insani dramın daha görünür hâle gelmesi ise Türkiye'nin yürüttüğü enformasyon savaşı stratejisi sonucu mümkün olabilmıştır. Bu çerçevede Türkiye, Ege Denizi'ndeki göçmen krizi sürecinde yaşanan enformasyon savaşını bir iletişim stratejisi olarak ele almıştır. Yürütülen iletişim stratejisi sonucunda Yunanistan'ın Ege Denizi'nde uluslararası hukuka aykırı geri itme uygulamaları ve insan hakları ihlallerinin uluslararası basına yansıtılması, Yunanistan'ın iddialarının aksine düzensiz göçmenlerin Türkiye değil Yunanistan tarafından geri itildiğinin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı gözlenmiştir. Bu doğrultuda sürecin başından bu yana çoğu ABD ve Avrupa basınından olmak üzere 50'nin üzerinde yayın organı, 180'in üzerinde gazeteci ile çalışma yürütülmüştür. Stratejinin devreye alındığı Eylül 2020'de geri itme olaylarının uluslararası medyada görünürlüğü olmadığı gözlenmiştir. Doğan Eşkinat, iletişime geçilen batı medyasının Ege

Denizi'nde yaşanan olaylara ilk günlerdeki yaklaşımını “Tiyatro da olabilir, propaganda da olabilir. Gerçekten bu şeyler oluyor mu yoksa mizansen mi?” şeklinde açıklamıştır (Eşkinat, 11 Eylül 2023 tarihli mülakat).

Uluslararası medya mensupları, Ege Denizi'nde Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından yürütülen düzensiz göçmenleri kurtarma operasyonlarını takip etmek üzere düzenlenen basın turlarına davet edilmişlerdir. Yunanistan'ın geri itme vakalarını ortaya çıkarmak için edinilen anlık bilgiler sonrası basın mensuplarının olayın yaşandığı alana intikalleri gerçekleştirilerek kurtarma operasyonunu takip etmeleri sağlanmıştır. Gazetecilerin kurtarılan göçmenlerle röportajlar gerçekleştirmeleri sağlanmış, gerektiğinde personelle de görüşmeleri planlanmıştır. Operasyonu takip etmeleri amaçlı koordinasyon ve destek dışında sürecin hiçbir kısmında gazetecilere müdahalede, kısıtlamada bulunulmamıştır (Eşkinat, 11 Eylül 2023 tarihli mülakat).

Tüm bu süreç, genel hatlarıyla, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından organize edilmiş ve kurumlar arası eş güdümlü yürütülmüştür. İletişim Başkanlığı basın mensuplarının bahse konu olaylar hakkında bilgilendirilmesi ve davet edilmesi, Sahil Güvenlik Komutanlığı bilgi paylaşımı ve gemilerin ve karakolların basın mensuplarına açılması ile Türkiye ana karasındaki göçmenlere yönelik işlemlerin görüntülenmesi, Göç İdaresi Başkanlığı ise Türkiye'deki düzensiz göçmenlerle irtibatın sağlanması ve istenen röportajların planlanması konularında görev ve sorumluluk üstlenmiştir. Bu doğrultuda strateji genel hatlarıyla İletişim Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı eş güdümlü yürütülürken gazetecilerin talep ettiği bilgi desteğinin sağlanması noktasında diğer bazı kamu kurumlarından da katkı sağlanmıştır (Eşkinat, 11 Eylül 2023 tarihli mülakat).

Araştırmada Türkiye'nin enformasyon savaşı kapsamında bilgi paylaşımı yaptığı basın-yayın kuruluşlarından, Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı gemileri/teknelerine konuk edilmek suretiyle Yunanistan'ın geri itme uygulamalarını gözlemleyen ve Türkiye'nin yayınladığı istihbarat görüntülerini talep ederek ve kaynak göstererek olayları araştıran batı basınından haberler örneklem olarak seçilmiştir. ABD ve olaya taraf iki ülke dışındaki Avrupa basınının konuyu doğrudan gözlemleme imkânlarının olmayışı ve söz konusu dönemde kendilerini doğrudan muhatap olarak görmemeleri onları daha bağımsız bir noktaya konumlandırmaktadır. Yine seçilen yayınlar, yaptığı haberlerle dünyada en çok okuyucuya ulaşan yayın kuruluşları arasından tercih edilmiştir. Yapılan haberler, yansımaların gelişiminin görülebilmesi için vaka analizi bağlamında geçmişten günümüze bir süreç silsilesi içerisinde ele alınmıştır. Araştırmanın başlangıç tarihi olarak; Der Spiegel, Spiegel-Online ve Der Tasspiegel'de, Ege Denizi'nde Yunanistan'ın geri itmelerine yönelik araştırmalar ve farkındalık Meriç Nehri'nde yaşanan bir olay üzerine çok önceden başladığından Mart 2020, diğer yayınlarda ise Türkiye'nin enformasyon savaşına konu iletişim yönetimini başlattığı Eylül 2020 seçilmiştir. Söz konusu iletişim yönetimi hâlen devam etmekle birlikte araştırmaya konu tarih aralığının bitişi, örnekleme konu son haberin tarihi olan 19 Mayıs 2023 tarihi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda; Amerikan basınından CNN, AP, The New York Times, İngiltere basınından Independent, BBC

World News, Alman basınından Der Spiegel, Spiegel-Online, Der Tasspiegel, ZDF, Fransız basınından France 24, İspanya basınından El Mundo, El Diario, İtalya basınından Il Messaggero, Danimarka basınından DR haber ve yayın organları seçilmiştir. Söz konusu 14 yayın organında kaleme alınan 25 haber analiz edilmiştir. Haber içerikleri, yaklaşımların derinlemesine incelenebilmesi ve süreç içerisindeki değişimin kavranabilmesi amacıyla aynı zamanda içerik ve söylem açısından da değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Haberlerin içerik analizi ve yapılan değerlendirmeler neticesinde, tüm yayın kuruluşlarının haberlerinde yer alan ortak konu kıstasıyla, aşağıda maruz temalar belirlenmiştir:

1. Basın mensuplarının kurtarma operasyonlarına davet edilişleri ve Türkiye'nin haberlere destek amaçlı bilgi paylaşımlarının anlatımı,
2. Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırı geri itme uygulamalarının gösterilişi,
3. Göçmenlerin yaşadıkları zorlukların işlenişi,
4. İnsan hakları örgütleri, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK) alınan bilgilerin yansıtılması,
5. AB'nin olaylara karşı tutumunun aktarılması.

Tablo 1. Ortak Temalara Göre Haber Dağılımı

Ortak Temalar	Yayın Kuruluşu Sayısı	Haber Sayısı
Basın mensuplarının kurtarma operasyonlarına davet edilişleri ve Türkiye'nin haberlere destek amaçlı bilgi paylaşımlarının anlatımı	11	12
Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırı geri itme uygulamalarının gösterilişi	14	18
Göçmenlerin yaşadıkları zorlukların işlenişi	14	16
İnsan hakları örgütleri, UNHCR ve STK'lardan alınan bilgilerin yansıtılması	8	8
AB'nin olaylara karşı tutumunun aktarılması	7	10

Ortak temalara göre haber dağılımı incelendiğinde; örneklem dâhilindeki 14 yayın kuruluşunun tamamının haberlerinde Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırı geri itme uygulamalarına yer verdikleri, haberlerinde göçmenlerin yaşadıkları zorlukları yoğun olarak işledikleri görülmektedir. Haber sayılarına göre dağılıma bakıldığında ise Yunanistan'ın hukuka aykırı geri itme olaylarının gösterilişi haberlerde en çok rastlanan tema olurken, bu temayı göçmenlerin yaşadıkları zorlukların yansıtılması izlemiştir. Yayın kuruluşlarının yarısının AB'nin olaylara karşı tutumuna değinmediği, haberlerini Yunanistan'ın tutumu ve yaşananlara odakladığı görülmektedir. Haberlerin büyük

çoğunluğunda ise basın mensuplarının Türkiye'nin kurtarma operasyonlarına davet edilişleri ve Türkiye'den alınan bilgilerin yansıtıldığı görülmektedir.

Basın Mensuplarının Kurtarma Operasyonlarına Davet Edilişleri ve Türkiye'nin Haberlere Destek Amaçlı Bilgi Paylaşımlarının Anlatımı

İncelenen haberlerde, muhabirler ilk olarak kendileriyle nasıl iletişim kurulduğu, davet üzerine gittikleri kurtarma operasyonuna nasıl götürüldüklerini aktarmışlardır. Haberlerde, "Türk hükümetinin organize ettiği Sahil Güvenlik Turu"nda elde edilen gözlemlerin aktarıldığı (AP, 2020), uluslararası gazeteciler grubunun bulunduğu bir Türk Sahil Güvenlik gemisinde şahit olunan olayların aktarıldığı (Daragahi, 2021), bazı haberlerin ise Türk Sahil Güvenliği kaynaklı görüntüler ile mültecilerin çektikleri görüntüler üzerine bina edildiği (Keane, 2021) görülmüştür. Zira, CNN muhabiri Jomana Karadsheh, haberini anlatmak üzere bağlandığı Connect The World Programında, "Ege Denizi'nde arama kurtarma faaliyetlerinde bulunan Türk Sahil Güvenliği, denizde ne olup bittiğini ilk elden, kendi gözlerimizle görebilmemiz için CNN'e devriyelerine ve yürüttüğü bir arama kurtarma görevine ender bir erişim izni verdi" ifadelerini kullanmış (CNN, 2020), CNN internet sitesinde yayınlanan haberde ise yolculuktan görüntüler aktarılmıştır (Tuysuz, Karadsheh & Laine, 2020). Alman televizyon kanalı ZDF, davet üzerine yapılan haberi "Sahil Güvenlik ile birlikte Ege kıyılarında" başlığıyla duyurmuştur (Walpot, 2021).

Türkiye bilgi paylaşımlarıyla da haberlere destek vermiş, medya mensuplarının taleplerini karşılamıştır. Doğan Eşkinat, sağlanan bilgi desteği konusunda "Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın anlık istihbarat paylaşımı sayesinde bu faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği, bu süreçte her konuda bilgi taleplerinin karşılandığı, İnsansız Hava Aracı (İHA) görüntüleri, koordinat verileri, meydana gelen bir olaya ilişkin veriler vb. gibi birçok konuda basın mensuplarına bilgi desteği sağlandığı" bilgisini vermiştir (Eşkinat, 11 Eylül 2023 tarihli mülakat). Nitekim bu destek haberlere de yansımış, kurtarma operasyonları sırasında Yunanistan'ın uygulamalarına dair detaylar, Türk Sahil Güvenlik yetkilileriyle mülakatların yanında diğer talep edilen bilgiler haberlerde yer almıştır. Örneğin El Diario Gazetesi, haberinde, Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı yetkililerinin kendilerine Yunan devriyelerinin yakaladıkları göçmenleri kara sularının sınırına doğru götürerek onları şişme cankurtaran botlarına koyup Ankara'yı haberdar ettiklerine dair video delillerini sunduklarını aktarmıştır (Topper, 2021). BBC World News TV, haberini Türk Sahil Güvenliği kaynaklı görüntüler üzerine kurgularken (Keane, 2021), Der Tagesspiegel, Yunan Sahil Güvenliğinin geri itme uygulamalarına dair kanıtlarını ortaya koyduğu haberinde videolar, coğrafi verilerle kıyaslama, görgü tanıklarının ifadeleri üzerinden Türkiye'nin bilgi paylaşımına işaret etmiştir (Gäbler, 2020). Der Spiegel Dergisi ise haberinde Frontex'in geri itme uygulamalarına karşı tepkisiz kaldığı bulgularını doğrulamak için Türk Sahil Güvenliğinden alınan istihbarat görüntülerinin kullanıldığını aktarmıştır (Christides, Freudenthal, Lüdke & Popp, 2020).

Yunanistan'ın Uluslararası Hukuka Aykırı Geri İtme Uygulamalarının Gösterilişi

Haberlerde ortak temalardan bir diğerini, Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırı geri itme uygulamalarına dair anlatımlar oluşturmaktadır. Yunanistan'ın geri itmesi, bütün haberlerde yer verilen bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır. Gazetecilerin büyük kısmı bu anlatımları göçmenlerle yapılan görüşmelere dayandırırken, bazıları ise Türkiye'nin paylaştığı görüntüler üzerinden aktarmıştır. Örneğin CNN'in haberinde düzensiz göçmenler "geri itme kurbanı göçmenler" olarak anılmışlar, Yunan gemisinin bulunduğu nokta itibarıyla göçmenleri denize terk etme iddialarını doğrulayan görüntüler paylaşılmış, göçmenlerin Midilli Adası'na ulaşmışken Yunanlı yetkililer tarafından kadın, çocuk demeksizin şiddetle karşılaştıkları, bir bota yerleştirilerek denize terk edildikleri aktarılmıştır (Tuysuz, Karadsheh & Laine, 2020). Haberlerin çoğunda olaylar göçmenlerin söylemleri üzerinden yansıtılmıştır. Göçmenlerin yaptıkları açıklamalardan; telefonlarının alındığı, 'kampa götürüleceğiz' denilerek bir gemiye, ardından botlara bindirilerek denizin ortasında bırakıldıkları, Midilli Adası'nda kendilerini yakalayan Yunanlı yetkililer tarafından bota bindirilerek denize bırakıldıkları (AP, 2020), Yunanistan kara sularına ulaştıklarında yeniden botlara bindirilerek gönderildikleri, Yunan polisinin şiddet uyguladığı ve botu batırmaya çalıştığı (Walpot, 2021) bilgilerine yer verilmiştir. Bazı gazeteler ise konuyu başlıklarına taşımıştır. Il Messaggero Gazetesi, geri itmeleri "Ege'de mülteci düellosu... "Yunanlılar tarafından dövüldük, Türkiye sayesinde kurtulduk"" (Perino, 2021), DR Televizyon Kanalı "Akdeniz'de göçmenler şokta: Yunanlılar bizi dövüldüler, eşyalarımızı çaldılar ve bizi denize terk ettiler" (Lund, 2021), El Mundo Gazetesi "Yunanlılar bize ateş açtılar" başlıklarına yer vermiştir. El Mundo ayrıca göçmenlerin ifadelerinden yapılan tüm sığınma başvurularının Yunan makamları tarafından görmezden gelindiğini aktarmıştır (Hurtado, 2021).

Bazı gazeteler ise geri itme uygulamalarını iddia değil tespit olarak yansıtmıştır. Bunlar arasındaki El Diario Gazetesi haberinde, Yunan adalarına gitmek üzere yola çıkan mültecilerin çok azının hedefe ulaştığını, birçoğunun Yunan Sahil Güvenliği tarafından geri itildiğini vurgulamıştır. Bu vurgu, mültecilerin motorlarının alındığı ve denizin ortasında bırakıldıkları yönündeki anlatımlarıyla da desteklenmiştir (Topper, 2021). BBC World News TV'nin haberi, geri itme iddialarının göz ardı edilemeyecek kadar ciddi olduğunu yansıtmaktadır. Haberde yayınlanan görüntülerde; Yunan Sahil Güvenlik teknelerinden sivri sopalarla düzensiz göçmenleri taşıyan botların delinmeye çalışıldığı, botlar uzaklaşırken denize ateş edildiği, göçmen botlarına ağır silah donanımlı ve siyah kamufajlı askerleri taşıyan Yunan Sahil Güvenlik tekneleri tarafından yakından hızlı geçmek suretiyle batırma manevralarının yapıldığı, teknelere bağlanan botların devrilmeleri pahasına hızla Türk kara sularına çekildiği, kıyılarına terk edilmiş botların vurduğu görülmüştür. Muhabir Fergal Keane, "Karaya çıkıp Yunanlı yetkililer tarafından bulunarak gerekli işlemler yapılmadan yeniden denize indirilip gerisin geri Türkiye yönüne itilen insanlara dair kanıtlar duyduk" tespitini aktarmıştır (Keane, 2021).

The New York Times Gazetesi'nin haberi ise örneklem dâhilinde Yunanistan'ın geri itmelerinin net ifadeler ve kanıtlarla ortaya konulduğu bir haber olarak öne çıkmıştır. Gazete, geri itmeler konusundaki tespitini “Yunanistan göçmenleri denizde bırakmadığını söylüyor ama suçüstü yakalandı” ifadeleriyle haberinin başlığına taşımıştır. Haberde Yunanistan'ın uluslararası hukuku ihlal ederek göçmenleri Ege Denizi'nin ortasında akıntıya terk ettiği olay kaleme alınmıştır. Gazete, Avusturyalı yardım görevlisi Fayad Mulla tarafından sağlanan bir videonun Yunan makamlarının uluslararası yasaları ve AB kurallarını ihlal ettiğine dair şimdیه kadarki en çarpıcı kanıt olabileceğini vurgulamıştır (Stevis-Gridneff, Kerr, Bracken & Kirac, 2023). Yine geri itme iddialarını kanıtlarla yansıtan diğer haberler incelendiğinde; “Yunanistan sığınmacıları alenen denize bırakıyor” (Christides & Lüdke, 2020), “Yunanistan Midilli'ye ulaşan sığınmacıları denize geri sürüklüyor” (Christides, Freudenthal & Lüdke, 2020) başlıklı haberler dikkat çekmektedir. Her iki haberde de geri itme olaylarının münferit vakalar olmayıp sistemin bir parçasını oluşturduğu, medya kuruluşlarıyla yapılan ortak araştırmalara dayalı belgelerden bu tespitlere ulaşıldığı vurgulanmaktadır.

Diğer yayınlardan farklı olarak The Independent, geri itme iddialarını Türkiye'nin iddiası olarak sunarken mültecilerin yaşadıklarını “Türkler, Yunanlılar ve mülteciler arasında tehlikeli ve karmaşık bir üçlü dans” olarak aktarmış, geri itme olayını her iki tarafa da maliyet olarak yansıtmıştır (Daragahi, 2021).

Haberlerin büyük çoğunluğunda geri itme uygulamaları Yunanlı muhataplara soru olarak yöneltilerek alınan yanıtların da aktarıldığı tespit edilmiştir. CNN'de yayınlanan Connect The World Programında sunucu Becky Anderson'un, Yunanistan Göç ve Sığınma Bakanı Notis Mitarakis'e iki kez art arda sorduğu soru karşısında net bir yanıt alamadığı görülmüştür (CNN, 2020). France 24'ün Yunan Sahil Güvenliğine yönelik soruları karşısında aldığı yanıt ise, inkâr ve Türkiye'nin olayları kışkırttığı iddiası olmuştur (Assad & Foucaud, 2021). BBC World News TV haberinde Yunan Göç ve Sığınma Bakanı Notis Mitarakis'in AB temel haklarının ihlal edildiğine dair kanıt olmadığı açıklamaları yansıtırken muhabir “Yunanistan geri itmelerin yaşandığını hep reddetti. Göçmenleri taşıyan bir botun yakınlarında suya ateş edildiğini gözler önüne seren bu görüntülere rağmen...” yorumunu yapmıştır (Keane, 2021). Yine birçok haberde Yunanistan'ın soruları yanıtız bıraktığı bilgilerine yer verilmiştir (Lund, 2021). Yunanistan'ın geri itmelerini kanıtlara dayandıran haberlerde ise, araştırma bulgu ve belgelerine rağmen Yunan hükümetinin olayları reddetmeye devam ettiği belirtilmiştir (Christides, Freudenthal, Lüdke & Popp, 2020).

Göçmenlerin Yaşadıkları Zorlukların İşlenişi

Haberlerde dikkat çeken üçüncü ortak tema, göçmenlerin Yunanistan tarafından geri itilirken yaşadıkları zorluklar, maruz kaldıkları insan hakları ihlalleri ve şiddete varan muameleler olmuştur. Haberlerde en büyük ilginin de bu konuya yöneldiği gözlenmiştir. Söz konusu uygulamalar göçmenlerin söylemleri ile kurtarma operasyonlarında şahit olunan görüntüler üzerinden yapılan betimlemelerle haberlere yansıtılmıştır.

Haberlerde; can kurtarma botundan çıkan kişilerin zar zor ayakta durdukları, üşümüş ve bitkin hâlde buldukları, Yunan yetkililer tarafından kadın, çocuk ayrımı yapılmaksızın şiddetle karşılaştıkları, kendilerine hayvanmış gibi davranıldığı (Tuysuz, Karadsheh & Laine, 2020), Yunanlılar tarafından kendilerine yumruk ve sopalarla vurulduğu, botlarının batırılmak istendiği, “Defolun Türkiye’ye geri dönün” diye bağırdukları, Yunan adasına ulaşmalarına rağmen geri gönderildikleri (Walpot, 2021), botlarının motorlarının alındığı ve öylece denize atıldıkları (Topper, 2021), kanolarını deldikleri, genç kızları bile dövdükleri (Assad & Foucaud, 2021), sivri sopalarla botların delinmeye çalışıldığı, botlara ateş edildiği, teknelerle batırma manevraları yapıldığı, teknelere iple bağlanarak devrilmeleri pahasına botların Türk kara sularına çekildiği, “Geri gelirsen öldürürüz” diye tehdit edildikleri (Keane, 2021), yiyeceksiz, desteksiz ve çaresiz denize bırakıldıkları, kadınlara tacize varan şiddet uyguladıkları, hamile, bebek, çocuk ayrımı yapılmadığı (Hurtado, 2021), Yunan bayraklı büyük botlarla yanaşan maskeli adamların saldırısına uğradıkları (Christides & Lüdke, 2020) bilgileri aktarılmıştır.

İnsan Hakları Örgütleri, UNHCR ve STK’lardan Alınan Bilgilerin Yansıtılması

Haberlerde ortaklaşan bir diğer tema, Türkiye’nin tezlerinin insan hakları örgütleri, UNHCR ile STK’lardan alınan belgeler ve yapılan açıklamalarla doğrulanması olmuştur. Doğan Eşkinat, STK’ların konuya ilgileri, ürettikleri belge ve raporlarla geri itmenin de ötesinde göçmenlerin Yunan adalarına ayak bastıktan sonra uluslararası hukuka aykırı olarak botlara bindirilip geri gönderildikleri gibi çok daha grift uygulamaları açığa çıkardıklarını anlatmıştır (Eşkinat, 11 Eylül 2023 tarihli mülakat). Haberlerde de Yunanistan’ın geri itme uygulamalarını inkâr ettiği bilgisi verilmesinin ardından uluslararası örgütler ve STK’lardan alınan bilgiler ekseninde bu konuya işaret edildiği gözlenmektedir.

İncelemeye konu haberlerde; “Hak örgütleri: Yunanistan insan hakları yükümlülüklerini ihlal ediyor” başlıkları kullanılarak mültecilerin şiddet görek denize terk edildikleri ifadelerinin insan hakları savunucuları ve UNHCR tarafından uzun süredir belgelendiği (Tuysuz, Karadsheh & Laine, 2020), UNHCR da dâhil insan hakları ve mülteci hakları örgütlerinin güvenilir olduklarını söyledikleri haberler ve tanıklıklar üzerinden Yunanistan’ı geri gönderme olaylarıyla suçladıkları ve konuyu araştıran STK’lar arasındaki Agean Board Report’tan Tommy Olsen’in “Bu can kurtarma sallarına kendi istekleriyle binmiyorlar, binmeye zorlanıyorlar” açıklamalarında bulunduğu (AP, 2020), Agean Board Report’un bu türden geri göndermeleri belgelediği, ölümlü olayların yaşandığını da bildirdiği (Topper, 2021), AB İçişleri Komiseri Ylva Johansson’un “Bunların Avrupa’nın temel değerlerinin ihlali olduğunu düşünüyorum. Temel hakların ihlal edilmeye devam etmesine uygun bir tepki vermeden geçemeyiz” şeklindeki açıklamaları (Keane, 2021), Ege’deki geri itmelerin Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu ve UNHCR tarafından da belgelendiği (Perino, 2021), Uluslararası Af Örgütü’nün (AI) araş-

tırmalarının şiddetli şekilde reddedilme olaylarının Evros bölgesindeki defakto Yunan sınır kontrolü politikasına dönüştüğünü gösterdiği tespiti (Hurtado, 2021), Yunan Sahil Güvenliğinin göçmen teknelerini kendi adalarından uzak tutmak için giderek daha fazla şiddet kullandığına dair çok sayıda rapor olduğu, BM, AI ve İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch -HRW) tarafından yasa dışı olduğu ve insanları tehlikeye attığı için sert şekilde eleştirildiği (Lund, 2021) şeklinde detaylar yer almaktadır.

AB'nin Geri İtme Eylemlerine Karşı Tutumunun Aktarılması

Haberlerde ortaklaşan son tema AB'nin bu konudaki söylemlerinin aksine göçmenlerin AB sınırlarına girmemesi için Yunanistan'ın geri itme siyasetine tepkisz kaldığı ve olaylara göz yumduğuna ilişkin bulgulardır. Eşkinat, mülakatta bu durumu, "Politika Brüksel'de yapılıyor, para ve destek veriliyor, Yunanistan uyguluyor, Frontex de izliyor. Bu nedenle Yunanistan'da bir öz güven vardı, "Saklı gizli bir şey yapmıyoruz, herkes her şeyi biliyor" diyorlardı. Ama tabii bu işin bu kadar aleyhlerine döneceğini düşünmediler. Burada işin Frontex'e dönmesi, uluslararası medyanın konuya ilgisiyle oldu. Uluslararası medyanın araştırmalarıyla iş Frontex bürolarının basıldığı soruşturmalara, dönemin Frontex Direktörü Fabrice Leggeri'nin istifasına kadar gitti." şeklinde değerlendirmiştir (Eşkinat, 11 Eylül 2023 tarihli mülakat).

AB'nin bu tutumu araştırmaya konu haberlerde de işlenen bir tema olarak öne çıkmaktadır. Örnekleme konu haberlerde; geri itme vakalarının "Avrupa'nın temsil ettiğini iddia ettiği değerleri boğduğu" yorumu yapılırken (Tuysuz, Karadsheh & Laine, 2020), Yunanistan'ın göçmen botlarını manevrasız hâle getirip geri gönderdiği ithamları karşısında Brüksel'den gelen açıklamanın "yarım ağız yapılmış bir açıklama" olduğu (Walpot, 2021), bu olaylar karşısında AB'nin itibar kaybettiği ve inkâr politikasının yeterli olmayacağı (Keane, 2021), Frontex'in Akdeniz'deki kurtarma faaliyetlerinde büyük olasılıkla fail olduğu (Christides, Lüdke & Popp, 2020a), olay üzerindeki araştırmalar sonucu Ege'nin doğusunda Avrupa değerlerinin sınır güvenliği pahasına harcandığı sonucuna varıldığı (Christides & Lüdke, 2020), araştırma bulgularına göre Frontex'in de yasa dışı geri itme operasyonlarında yer aldığı (Christides, Freudenthal, Lüdke & Popp, 2020) bilgileri verilmiştir.

Yine bazı yayınlar ve gazetelerin bu konuyu başlıklarına taşıdıkları gözlenmiştir. BBC World News TV "AB ülkeleri denizdeki sığınmacıları geri itiyor" (Keane, 2021), Spiegel-Online "İlkelleşen kıta" (Popp, 2020), Der Spiegel "Avrupa'nın kanunları nasıl çiğnediğine dair" (Christides & Popp, 2020), Spiegel-Online "Frontex insan hakları ihlallerini gizliyor" (Christides, Lüdke & Popp, 2020b) başlıklarını atmışlardır.

Ege Denizi'ndeki düzensiz göçmen krizi sürecinde yaşanan enformasyon savaşında Türkiye'nin iletişim stratejisi ve enformasyon savaşına konu faaliyetlerin batı basınındaki yansımaları kapsamında sonuç itibarıyla uluslararası kamuoyunun ilgisinin

bu olaylara yönlendiği ve geri itmeler dâhil, uygulanan çeşitli yöntemler neticesinde göçmenlerin maruz kaldığı insani dramın daha görünür hâle gelmesi, Türkiye'nin yürüttüğü enformasyon savaşı stratejisi sonucu mümkün olmuştur. Yürütülen iletişim stratejisi sonucunda uluslararası hukuka aykırı geri itme uygulamaları ve insan hakları ihlallerinin uluslararası basına yansıtılması, Yunanistan'ın iddialarının aksine düzensiz göçmenlerin Türkiye değil Yunanistan tarafından geri itildiğinin ortaya çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Nitekim yukarıda da sunulduğu üzere araştırmanın konusu olan 14 yayın organında kaleme alınan 25 haber, içerik açısından değerlendirildiğinde işlenen ortak temalarda uluslararası hukuka aykırı geri itme uygulamalarının, göçmenlerin yaşadıkları zorlukların ve AB'nin sonuç alıcı bir uygulama ortaya koyamayışı temalarının üzerinde durulan konular olarak öne çıktığı ve detaylıca işlendiği görülmüştür.

Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler

Ege Denizi'ndeki geri itmelerle yönelik haberler batı basınında ilk etapta Meriç Nehri olayları üzerinden Türkiye'nin göçmenleri silah olarak kullanması ve kapıları açmasına ilişkin sert eleştiriler üzerinden yansıtılırken, özellikle Der Spiegel, Spiegel-Online ve Der Tasspiegel'in Meriç Nehri'ndeki ölümlü olayın ardından Yunanistan'ın sert müdahalelerini araştırmaya yönelik ısrarlı çabaları ve bu yönde yaptıkları erken haberler uluslararası basının konuya ilgisini ve Ege Denizi'nde yaşananları gözleriyle görme konusunda istekliliklerini arttıran önemli bir etken olmuştur. Spiegel'in ciddi kanıtlar ve kaynaklar sunarak yaptığı haberleri izleyen ABD ve Avrupa'daki diğer medya kuruluşlarının ise konuya, Türkiye'nin enformasyon savaşı stratejisini uygulamaya geçirdiği 2020 yılı Eylül ayı itibarıyla eğilmeye başladıkları görülmüştür.

Basın turlarına katılım konusunda batı basınının ilk etapta; Yunanistan'ın tezleri doğrultusunda Ege Denizi'nde yaşananlara propaganda, mizansen, tiyatro olabileceği endişesiyle yaklaştıkları gözlemlenmiş olsa da gerek Türkiye'deki muhataplarla mevcut güven ilişkisi gerek muhabirlerin kendi gözleriyle şahit oldukları olaylar ve göçmenlerin anlatımları, gerekse Yunanistan'ın uyguladığı şiddeti gösteren görüntülerin incelenmesi ve doğruluğuna ilişkin kanıtların ortaya konulması sonucu geri itme olaylarına batı medyasının ilgisinin arttığı anlaşılmaktadır. Haberleri yapan muhabirlerin büyük çoğunluğunun, yerinde gözleme ardından Ege'de yaşanan olaylarda Yunanistan'ın geri itmeler ile uluslararası anlaşmaları ihlal ettiğini haberlerine yansıttıkları görülmüştür.

Söz konusu faaliyetler sonucunda ilk etapta Ege Denizi'nde yaşananlar göçmenlerin iddiaları olarak görülmekle birlikte iddiaların muhabirleri derinden sarstığı ve haberlerin "göçmenlerin dramı" olarak yaşadıkları şiddet ve ölümlerle burun buruna çıktıkları Avrupa yolculuğu üzerinden hikâyeleştirildiği görülmüştür. Haberlere dayanak olarak düzensiz göçmenlerin ifadeleri, insan hakları örgütlerinin bu olayları belgeledikleri, hukuksuz buldukları anlatımları ile geri itmeye ilişkin video görüntüleri sunulmuştur. Yunanistan Sahil Güvenlik gemilerinin olay yerinden kaçışları, botlara ateşli

silahlarla ateş etmeleri, motorlarını sökmeleri, delici çubuklarla botları delmeye çalıştıklarını gösteren görüntülerle geri itme olayları desteklenmiştir. Yunanistan tarafının iddiaları inkârı karşısında Türkiye'nin, göçmenlerin iddiaları ile konuyu gözlemleyen STK'lar, uluslararası hukukçular ve insan hakları örgütlerinin Yunanistan'ın uluslararası hukuku ihlal ettiğine ilişkin görüşlerine yer verilmiş ve Türkiye'nin göçmenleri kurtarma operasyonlarından övgüyle bahsedilmiştir.

Batılı medyanın şahitliklerine dayalı haberler sonrası geri itme vakalarının uluslararası boyutta tartışılır hâle geldiği görülmüştür. Bu sonuçta, Türkiye'nin iletişim yönetimi sayesinde konuya artan ilginin yanı sıra UNHCR, konuya duyarlı STK'ların rapor ve belgeleri, göçmenlerin görüntü kayıtları, Türkiye'nin istihbarat görüntüleri, bazı AB yetkilileri ve uluslararası hukuk uzmanlarının Türkiye'nin tezini destekleyen açıklamalarının da katkısı olmuştur. İlk etapta göçmenlerin iddiaları üzerinden yapılan haberler süreç içerisinde araştırmaya dayalı kanıtlarla Yunanistan'a ve Frontex'e yönelik suçlamalara dönüşmüştür. Süreç içerisinde konu Yunanistan'ı da aşarak AB'nin mülteci politikasına yönelmiş, Avrupa'nın kendi değerlerine bağlılığının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

Haberlerin geneline bakıldığında Yunanistan'ın, Türkiye'nin yürüttüğü enformasyon savaşına karşı bir strateji geliştiremediği, kendisine yöneltilen iddialar karşısında inkâr politikasıyla yetindiği görülmüş, bu durum da Türkiye'nin tezleri lehine katkı sağlamıştır. Geri itme iddialarına yönelik Yunanistan'ın "Türkiye'nin mizansenisi" gibi propagandaya dayalı söylemlerinin etkisindeki batılı basın yaklaşımı, konunun detaylarını öğrendikçe değişmiştir. Haberlerin hiçbirinde göçmenleri Türkiye'nin gönderdiğine ilişkin mizansen iddialarına kanıt gösterilememiş, hatta karşı kanıtların fazla sayıda olması ve soruların yanıtsız bırakılması konusunda Yunanistan'a tepki yöneltildiği gözlenmiştir.

Batı basınının Ege Denizi'nde yaşananlara artan ilgisinde, olaylara bizzat şahit olunmasını sağlayan Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın basın turlarının büyük katkısı olmuştur. Bu örnek göstermiştir ki, stratejik iletişimde en önemli hususlardan biri iş birliği, koordinasyon ve planlı faaliyetlerdir. Araştırma sonucunda, İletişim Başkanlığı koordinesinde daha rahat bir iş birliğine gidilebildiği, yürütmenin başı Cumhurbaşkanlığına bağlı bu kurumun kurulmasının bu tür iş birliği planlamalarında sonuç alınmasında olumlu katkı sağladığı görülmüştür.

SONUÇ

İçinde bulunduğumuz enformasyon çağı, algıların hedefler doğrultusunda yönetilebileceği bir ortam sunmaktadır. Günümüzde tek bir haber sonucu en stabil ekonomiler sarsılabilmekte, Türkiye'de de gözlemlendiği gibi göçmenlere açık kapı politikası izleyerek önemli sosyal imkânlar yaratan bir ülke dahi göçmenlere kötü muamele iddiasıyla eleştirilerin hedefi olabilmektedir. Bu yönüyle algılara yönelik müdahaleler/saldı-

rılar günümüzün güvenlik tehditleri arasında ön plana yerleşmiş, zihinlerin güvenliğini önceleyen çalışmalar artmıştır. Enformasyon toplumu her türlü algı yönetimine açık olmakla birlikte diğer yandan medya okuryazarlığına ilişkin devletlerin toplumlara artan uyarıları sonucu bu alanda yaşanan gelişmeler de hakikat ötesi kampanyalara karşı mesafeli duruşu desteklemektedir.

Enformasyonun çağımızdaki bu karmaşık yapısı, onu önemli bir silah hâline getirmiştir. Bilginin güç üstünlüğünün yanında, enformasyonun üretimi ve dolaşımı gücünü elinde bulunduran ülkeler, üretilen tek bir haberle dünya dengelerini sarsabilmektedir. Bu saldırılara karşı koymak da yine enformasyonun gücüyle mümkün olabilmektedir. Enformasyonun bir savaş aracı olarak ele alınmasında ise istihbaratın önemi ortaya çıkmaktadır. Savunma ya da taarruz amaçlı olsun, enformasyon savaşlarında istihbarat yönetimi, doğru iletişim stratejileriyle başarıyı getirmektedir. Bu başarıda ilgili kurumların iş birliği ve koordinasyonu büyük önem taşımaktadır. İstihbarat diplomasisinde dışişleri ve istihbarat teşkilatlarının eş güdümlü çalışmalarının ülkelerin uluslararası arenada kazanımlarını desteklediğine ilişkin tezleri destekler şekilde, enformasyon savaşlarında da ülkelerin istihbarat ve güvenlik kurumlarının iletişim başkanlıkları, enformasyon ve halkla ilişkiler birimleriyle eş güdüm hâlinde çalışmalarının gerekliliği ve bu durumun başarı getirdiği görülmektedir. Ayıca incelenen vakada görüldüğü üzere Yunanistan'ın Ege Denizi'nde düzensiz göçmenleri uluslararası hukuka aykırı şekilde geri itmesi uygulamalarının uluslararası kamuoyu gündemine gerçeğe uygun şekilde taşınmasında iletişim sürecindeki en önemli aktörlerden olan mesaj ileticisinin doğru seçilmesinin, süreç içerisinde algıların dönüşümünde etkili olduğu da araştırmada görülmüştür.

Araştırma ayrıca devletlerin yürüttükleri propagandanın günümüz iletişim çağında artık itibar görmediğini; bunun yerine devletlerin basın ve medya kuruluşlarının gerçeğe ulaşması sürecine şeffaf ve aktif bir destek sunması yoluyla olayları haberleştirmelerini sağlamasının daha etkili bir yöntem olduğunu net olarak ortaya koymuştur. Araştırma kapsamında başlangıçta Türkiye Cumhuriyeti'nin stratejik iletişiminin etkisi altında kalma endişesindeki basın kuruluşlarının, gerçeklerle yüzleştirildiklerinde ve herhangi bir müdahalede bulunmaksızın bilgiye dayalı ikna edildiklerinde algıların istenen yönde kendiliğinden oluştuğu gözlenmiştir. Bu da doğru bilginin doğru stratejilerle üretilmesi ve doğru aktörlerle yayımının enformasyon savaşlarındaki önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

- Aktan, S. (2020). Göçmen krizi: AB'den Yunanistan'a 700 milyon euro ve güvenlik yardımı. (2020, 3 Mart). Euro News. Retrieved from <https://tr.euronews.com/2020/03/03/ab-komisyonu-bas-kan-birligimizi-sinamaya-calisanlar-hayal-kirikligina-ugrayacaktır> (E.T: 21 Ağustos 2023)
- Alan, G. (2020). AB'yi sarsan mülteci krizinde hafızalara kazınan beş olay. Euro News. (2020, 10 Eylül). Retrieved from [https://tr.euronews.com/my-europe/2020/09/10/ab-yi-sarsan-mul-teci-krizinde-haf-zalara-kaz-nan-bes-olay#:~:text=1\)%20Nisan%202015%3A%20800%20%C3%B6l%C3%BC,sadece%20yakla%C5%9F%C4%B1k%2030'u%20kurtar%C4%B1labildi](https://tr.euronews.com/my-europe/2020/09/10/ab-yi-sarsan-mul-teci-krizinde-haf-zalara-kaz-nan-bes-olay#:~:text=1)%20Nisan%202015%3A%20800%20%C3%B6l%C3%BC,sadece%20yakla%C5%9F%C4%B1k%2030'u%20kurtar%C4%B1labildi). Erişim T. 13 Temmuz 2023.
- Anadolu Ajansı (2019). Dünyayı sarsan Aylan Bebeğin ölümünün dördüncü yılı. (2019, 2 Eylül). Retrieved from <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dunyayi-sarsan-aylan-bebegin-olumu-nun-dorduncu-yili/1570828> Erişim T. 01 Temmuz 2023.
- AP (2020). Migrants accuse Greece of pushing them back out to sea. (2020, 25 Eylül). Retrieved from <https://apnews.com/article/virus-outbreak-turkey-aegean-sea-greece-europe-61c54ec-57c121026f4891d567f31bfff> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- Assad, H. & Foucaud, L. (2021). La Grèce accusée de refouler illégalement des migrants vers la Turquie. France 24. (2021, 26 Nisan). Retrieved from <https://www.france24.com/fr/%-C3%A9missions/focus/20210426-la-gr%C3%A8ce-accus%C3%A9e-de-refouler-ill%-C3%A9galement-des-migrants-vers-la-turquie> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- BBC News Türkçe (2010). Türk-Yunan sınırında AB muhafızları görevlendirilecek. (2010, 25 Ekim). Retrieved from https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/10/101025_greece_immigrants Erişim T. 21 Temmuz 2023.
- Christides, G., Freudenthal, E., Lüdke, S. & Popp, M. (2020). Verbrechen im Mittelmeer...Frontex in illegale Pushbacks von Flüchtlingen verwickelt. Spiegel. (2020, 23 Ekim) Retrieved from <https://www.spiegel.de/ausland/fluechtlinge-frontex-in-griechenland-in-illegale-pushbacks-verwickelt-a-00000000-0002-0001-0000-000173654787> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- Christides, G., Freudenthal, E. & Lüdke, S. (2020). Illegale Pushbacks in der Ägäis... Griechenland setzt Geflüchtete nach Ankunft auf Lesbos auf dem Meer aus. Spiegel. (2020, 8 Aralık). Retrieved from <https://www.spiegel.de/ausland/griechenland-grenzer-setzen-gefluechtete-nach-ankunft-auf-lesbos-auf-dem-meer-aus-a-9dbffbf-259c-4fa0-acb3-533c-5becf972> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- Christides, G. & Lüdke, S. (2020). Augenzeugen und Videos belasten Küstenwache...Griechenland setzt offenbar Flüchtlinge auf dem Meer aus. Spiegel. (2020, 16 Haziran). Retrieved from <https://www.spiegel.de/ausland/griechenland-setzt-offenbar-fluechtlinge-auf-dem-meer-aus-a-14b5cf26-df90-4838-83c0-f5a2d6bdd7b9>. Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- Christides, G., Lüdke, S. ve Popp, M. (2020a). Rekonstruktion des Falls Muhammad Gulzar...Der Todes-schuss an Europas Grenze. Spiegel. (2020, 8 Mayıs). Retrieved from <https://www.spiegel.de/ausland/grenze-zwischen-griechenland-und-tuerkei-der-todesschuss-fall-muhammad-gulzar-a-75942fba-6caa-429c-9450-1d2251a5d96a> Erişim T. 10 Temmuz 2023.

- Christides, G., Lüdke, S. & Popp, M. (2020b). Neue Vorwürfe gegen EU-Grenzschrützer... Frontex vertuscht Menschenrechtsverletzungen. Spiegel. (2020, 25 Kasım). Retrieved from <https://www.spiegel.de/ausland/pushbacks-in-der-aegaeis-wie-frontex-menschenrechtsverletzungen-vertuscht-a-58a43131-1797-4712-96e4-0a4579610eb5> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- Christides, G. ve Popp, M., (2020). Illegale Pushbacks in die Türkei...Wie Europa das Recht bricht. Spiegel. (2020, 19 Ekim). Retrieved from <https://www.spiegel.de/ausland/fluechtlinge-illegale-pushbacks-in-die-tuerkei-wie-europa-das-recht-bricht-a-4c1cdccf-33ff-4b5d-a0e1-090b6f66f5aa> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- CNN (2020). Connect The World (Televizyon Programı). Becky Anderson (Sunucu). (2020, 16 Eylül).. Retrieved from <https://des.iletisim.gov.tr/new2/news-detail.jsp?newsId=14248403&type=H> Erişim T. 5 Temmuz 2023.
- Cocoli, I. (2015). AB: 'Frontex'e Yardım Edin'. (2015, 10 Ağustos). Voa Türkçe. Retrieved from <https://www.voaturkce.com/a/ab-frontexe-yardim-edin/2912534.html> Erişim T. 21 Temmuz 2023.
- Daragahi, B. (2021). In the Aegean Sea, a dangerous dance between Turks, Greeks and desperate migrants. Independent, (2021, 4 Temmuz). Retrieved from <https://www.independent.co.uk/independentpremium/turkey-greece-aegean-migrants-refugees-africa-middle-east-b1876397.html> Erişim T. 4 Temmuz 2023.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181, 175-204
- ECCHR (n.d.). Pushback. Retrieved from <https://www.ecchr.eu/en/glossary/push-back/> Erişim T. 14 Temmuz 2023.
- Eşkinat, D. (2023). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Uluslararası Medya Koordinatörü (Temmuz 2020 – Temmuz 2023) – (11 Eylül 2023), "Ege Denizi Mülteci Krizi Sürecinde Yaşanan Enformasyon Savaşında Türkiye'nin İletişim Stratejisi" konulu mülakat, Ankara
- Euro News (2021). Yunanistan göç akımına karşı Türkiye sınırında inşa ettiği 40 kilometre uzunluğunda duvarı tamamladı. (2021, 21 Ağustos). Retrieved from <https://tr.euronews.com/2021/08/21/yunanistan-goc-ak-m-na-kars-turkiye-s-n-r-nda-insa-ettigi-40-kilometre-uzunlugunda-duvar-t> Erişim T. 21 Temmuz 2023.
- Euronews (2022). AB Yolsuzlukla Mücadele Ofis Frontex yöneticilerini geri itmeleri örtbas etmekle suçladı, (2022, 14 Ekim). Retrieved from <https://tr.euronews.com/2022/10/14/ab-yolsuzlukla-mucadele-ofisi-frontex-yoneticilerini-geri-itmeleri-ortbas-etmekle-sucladi> Erişim T. 13 Temmuz 2023.
- Gäbler, P. (2020). Recherche von Spiegel, Report Mainz und Lighthouse: Griechische Küstenwache setzt Flüchtlinge auf dem Mittelmeer aus. Der Tagesspiegel. (2020, 17 Haziran). Retrieved from <https://www.tagesspiegel.de/politik/griechische-kuestenwache-setzt-fluechtlinge-auf-dem-mittelmeer-aus-4555879.html> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- Gotev, G., Kaczyński, P. M. & Michalopoulos, S. (2021). 'Legal' pushbacks: Lithuania not alone in EU calling for changes. LRT.lt English. (2021, 30 Eylül). Retrieved from <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1508164/legal-pushbacks-lithuania-not-alone-in-eu-calling-for-changes> Erişim T. 10 Temmuz 2023.

- Göç İdaresi Başkanlığı (n.d.). Geçici koruma istatistikleri. Retrieved from <https://www.goc.gov.tr/geci-ci-koruma5638>, Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Haber Türk (2020). Yunan askeri mülteci nöbetinde, Meriç Nehri'ne dikenli teller çekiyor. (2020, 9 Mart). Retrieved from <https://www.haberturk.com/edirne-haberleri/76193671-yunan-askeri-multeci-nobetinde-meric-nehrine-dikenli-teller-cekiyor> Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Hurtado, L. M. (2021). Los guardas griegos nos han desaparecido. El Mundo. (2021, 20 Eylül). Retrieved from <https://www.elmundo.es/international/2021/09/20/6147c6d21efa0fa538b458e.html> Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Keane, F. (2021). The EU countries 'pushing back' asylum seekers at sea. BBC, (2021, 13 Temmuz). Retrieved from <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-57809909> Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Lund, M. S. (2021). Migrantler i chok på Middelhavet: 'Grækerne tæskede os, stjal vores ting og efterlod os på havet'. DR. (2021, 25 Eylül). Retrieved from <https://www.dr.dk/nyheder/udland/migrantler-i-chok-paa-middelhavet-graekerne-taeskede-os-stjal-vores-ting-og-efterlod> Erişim T. 10 Temmuz 2023.
- NTV (2020). Yunanistan Sınırına Mülteci Akını. (2020, 29 Şubat). Retrieved from https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/yunanistan-sinirina-multeci-akini,3PoPNhhwaEGNbn-_HndBKG/CUMXxHnGXUagVRVT-QFo6Q Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Öz Yıldız, S. (2019). Yeni Güvenlik Paradigması Ekseninde İstihbarat ve Propaganda Savaşları. In M. İmil (Ed.), Propaganda ve Algı Yönetimi, (s.s. 27-52). Ankara: Orion.
- Perino, G. (2021). Migranti, duello nell'Egeo. Noi picchiati dai greci, salvi grazie alla Turchia. Il Messaggero. (2021, 20 Eylül). Retrieved from https://www.ilmessaggero.it/mondo/migranti_duello_nell_egeo_noi_picchiati_dai_greci_salvi_grazie_alla_turchia-6206424.html Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Popp, M. (2020). Schüsse auf Migranten...Der verrohte Kontinent. Spiegel. (2020, 11 Mayıs). Retrieved from <https://www.spiegel.de/ausland/fluechtlinge-in-griechenland-der-verrohte-kontinent-a-903b7299-cf48-41c8-a9c5-929cb83d0c58> Erişim T. 15 Temmuz 2023.
- Sahil Güvenlik Komutanlığı (n.d.). Haberler. Retrieved from <https://www.sg.gov.tr/haberler> Erişim T. 25 Temmuz 2023.
- Stefan, M. & Cortinovic, R. (2021). Setting The Right Priorities: Is the New Pact on Migration and Asylum Addressing The Issue of Pushbacks at EU External Borders?. In S. Carrera & A. Geddes (Ed.). The EU Pact on Migration and Asylum in light of the United Nations Global Compact on Refugees International Experiences on Containment and Mobility and their Impacts on Trust and Rights (s.s.180-19). Italy: European University Institute (EUI).
- Stevis Gridneff, M., Kerr, S., Bracken, K. & Kırac, N. (2023). Greece Says It Doesn't Ditch Migrants at Sea. It Was Caught in the Act. The New York Times. (2023, 19 Mayıs 2023). Retrieved from <https://www.nytimes.com/2023/05/19/world/europe/greece-migrants-abandoned.html> Erişim T. 30 Temmuz 2023.
- Şimşek, D. (2017). Göç Politikaları ve İnsan Güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği. Toplum ve Bilim Dergisi, 140, 11-26

- Topper, I. U. (2021). Devoluciones en caliente a sangre fría: testimonios de refugiados en el Egeo. El Diario. (2021, 12 Nisan). Retrieved from https://www.swissinfo.ch/spa/turqu%C3%ADa-migraci%C3%B3n--previsi%C3%B3n-_devoluciones-en-caliente-a-sangre-fr%C3%ADa--testimonios-de-refugiados-en-el-egeo/46525062Erişim T. 5 Temmuz 2023.
- Tuysuz, G., Karadsheh, J.& ve Laine, B. (2020). Masked men, assault and abandonment. CNN. (2020, 17 Eylül). Retrieved from <https://edition.cnn.com/2020/09/17/europe/greece-migrants-turkey-intl/index.html>Erişim T. 5 Temmuz 2023.
- UNHCR. (n.d.). Help Yunanistan. Retrieved from <https://help.unhcr.org/greece/tr/yunanistanda-yasam/nakit-yardimina-erisim/> Erişim T. 21 Temmuz 2023.
- Walpot, L. (2021). Mit der Küstenwache vor der Ägäisküste. ZDF. (2021, 6 Nisan). Retrieved from <https://www.zdf.de/nachrichten/zdf-morgenmagazin/mit-der-kuestenwache-vor-der-ae-gaeiskueste-frontex-griechenland-fluechtlinge-100.html> Erişim T. 2 Temmuz 2023.

Yazar katkı düzeyi/Author contributions:

Makale Tasarımı: K. Sezer Güngör, M. Tinas. Literatür Taraması: K. Sezer Güngör. Veri Toplama ve Analiz: K. Sezer Güngör. Sonuç: K. Sezer Güngör, M. Tinas. Kontrol ve Sorumluluk: K. Sezer Güngör, M. Tinas

Design of article: K. Sezer Güngör, M. Tinas. Literature review: K. Sezer Güngör. Data acquisition and analysis: K. Sezer Güngör. Conclusion: K. Sezer Güngör, M. Tinas. Final reading, checking and approval: K. Sezer Güngör, M. Tinas.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Yerel Basının Dijitalleşmesi Sürecinde Basın İlan Kurumunun Rolü

The Role of Press Advertisement Institution in The Digitalization Process of Local Press

Araştırma Makalesi / Research Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
İsmail Maden

ORCID:
0000-0003-2690-9071

Geliş tarihi/Received:
12.10.2023

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
06.12.2023

Kabul tarihi/Accepted:
06.12.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Maden, İ. (2023). Yerel basının dijitalleşmesi sürecinde Basın İlan Kurumunun rolü. *İletişim ve Diplomasi*, 11, 201-219.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1375274

İsmail MADEN¹

ÖZ

Dijitalleşme medya sektörünü hızla dönüştürürken yerel basın başta finansal zorluklar olmak üzere çeşitli nedenlerle dijitalleşme hızını yakalamakta zorlanmakta ve hızla okuyucu kaybetmektedir. Ülkemizde pek çok basılı yerel gazete için Basın İlan Kurumu tarafından verilen resmî ilan ve reklamlar birincil gelir kaynağı durumundadır. Dünyada da yerel basını yaşatabilmek için çeşitli devlet destekleri verilmektedir. 1 Nisan 2023 tarihinde yürürlüğe giren Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte internet haber siteleri süreli yayın kapsamına alınarak resmî ilan ve reklam yayımlama hakkı kazanmışlardır. Resmî ilan ve reklamların yayımlanmasından sorumlu olan Basın İlan Kurumu internet haber sitelerinin toplam okunma ve ziyaretçi sayılarını ölçmek ve mevzuatta belirtilen kriterleri taşıyanları belirleyebilmek için BİK Analitik isimli ölçüm uygulamasını geliştirmiştir. Yeni yasal düzenlemeyle bir taraftan internet haber siteleri ve yerel gazetelerin internet siteleri için yeni bir gelir kalemi oluşturulurken diğer taraftan Basın İlan Kurumu ilanlarının daha fazla kişiye ulaşmasına olanak sağlanmaktadır. Yerel gazetelerin bu gelir kalemiyle internet sitelerine daha fazla yatırım yaparak dijitalleşme sürecine ayak uydurmaları beklenmektedir. Bu makalede yerel basının önemi vurgulanmış; dünyada yerel basını yaşatabilmek için verilen çeşitli kamu teşvikleri incelenmiştir. Bununla birlikte Basın İlan Kurumu tarafından geliştirilen BİK Analitik ölçüm sistemi değerlendirilmiş; yeni yasal düzenleme ve ölçüm sisteminin yerel

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Medipol Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, İstanbul, Türkiye, ismail@memoria.com.tr

basının dijitalleşmesi üzerindeki etkileri tartışılmıştır. BİK Analitik ölçüm sisteminin geliştirilme ve kullanım aşamalarıyla doğrudan ilgili olan Bilgi Teknolojileri Müdürlüğü, Kontrol Müdürlüğü ve İlan Müdürlüğü birim müdürleri ile yapılandırılmamış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel basın, basın ilan kurumu, dijitalleşme, internet haber siteleri, BİK analitik

ABSTRACT

As digitalization is rapidly transforming the media, local press is struggling keeping up with the pace of digitalization for various reasons, especially financial difficulties, and is losing readers rapidly. Official announcements and advertisements given by Press Advertisement Institution are the primary sources of income for many printed local newspapers in Türkiye. Various government supports are provided to keep local press alive in the world. With the Law on Amendments to the Press Law and Certain Laws, which came into force on April 1, 2023, online news sites will now be evaluated as periodical publications and have the right to publish official announcements and advertisements. Press Advertisement Institution, which is responsible for publishing official announcements and advertisements, has developed a measurement application called as BİK Analytic to measure the total readings and number of visitors for online news sites and to determine which ones meet the criteria specified in the legislation. On one side, the new legislation creates new source of income for online news sites and the websites of local newspapers; on the other hand, it allows Press Advertisement Institution to reach larger number of people for its official announcements. Local newspapers are expected to keep up with the digitalization by investing more in their websites with this new income. In this article, the importance of local press is emphasized; various public incentives given to keep local press alive in the world have been examined. In addition, BİK Analytic measurement system developed by Press Advertisement Institution was evaluated. The effects of the new legislation and measurement system on the digitalization of the local press are discussed. Unstructured face to face meetings were held with the unit managers of Information Technologies Department, Control Department and Advertisement Department who were directly involved in the development and utilization stages of BİK Analytic measurement system.

Keywords: Local press, press advertisement institution, digitalization, online news sites, BİK analytic

EXTENDED ABSTRACT

Digitalization is rapidly transforming media. Mainstream press can easily adapt digitalization with its financial power. On the other hand, local newspapers are struggling to adapt to digitalization mainly due to their financial difficulties. As the readers' interest in printed media decreases and interest in digital media increases, local press is in danger of vanishing. To prevent this situation, various public incentives and supports are given by governments to the local press in different countries. Some of these public incentives and supports are mentioned in this article. In Türkiye, Press Advertisement Institution (Basın İlan Kurumu) is supporting local press through the payments made in exchange for publishing official announcements and advertisements on their papers. And for most of the local newspapers in Türkiye, it is their primary source of income. With the new legislation which came into force on April 1, 2023, websites of local newspapers with all other online news sites gained the right to publish official announcements and advertisements. The new legislation will create a new source of income for websites of local newspapers and is expected to help them for catching up with digitalization. On the other it will make it easier for Press Advertisement Institution to spread official announcements and advertisements, which is its primary duty.

There are many kinds of public incentives or other kinds of support to keep local press alive because local press is important for many reasons. Firstly, like all media local press has a watchdog role; it is being eyes and ears of public against governments. It brings local problems on the agenda and helps to spread democratic culture at local level. Also, local press ensures the preservation of local culture and creates local communities. It increases the attachment of people to the place they live. Most importantly local press has a vital role in media ecosystem. It is the main source of information for mainstream media. The importance of local press is emphasized in this article. The new legislation forces internet news sites, as well as local newspapers' websites to meet certain criteria to be able to publish official announcements. Criteria for number of daily news, number of original news, number of employees working for internet news sites are specified in the new legislation. By doing so, it is expected of local press to invest on their websites and to increase the journalism level in the digital sphere. Also, it is expected of local press to become financially sustainable. The details of the new legislation are evaluated in this paper.

With its own measurement application, BİK Analytic, Press Advertisement Institution will measure the number of domestic and international page views, the number of total domestic and international unique visitors, the number of direct domestic and international unique visitors and average time spent on web pages. Interviews were held with managers from different departments (Advertisement Department, Control Department, Information Technologies Department) of the Press Advertisement Institution in the context of this article. The need for their own measurement system,

the differences of BİK Analytic from other analytic applications and the importance of it are questioned. It is seen that their primary focus is measuring readers instead of measuring page visitors. For that reason, BİK Analytic ignores page visitors who stays on the page for a shorter time. It also focuses on catching bot traffic and ignores bot traffic. BİK Analytic creates alerts on some specified situations to catch bot traffic and the internet news sites are being checked in detail. By doing so, Press Advertisement Institution aims to identify suitable platforms for publishing official announcements and advertisements and to support online news sites that are really committed to promoting journalism.

GİRİŞ

Dijitalleşme, sunduğu pek çok yeni imkân ve zorluklarla çeşitli sektörlerde köklü değişimlere yol açmaktadır. Medya da dijitalleşmeyle birlikte en yoğun dönüşüm yaşayan sektörlerin başında gelmektedir. Medyanın dijitalleşmesi geleneksel medya içeriklerinin dijital ortamlara aktarılmasından ibaret olmayıp bütün çalışma pratiklerini değiştiren bir süreç olarak karşımızda durmaktadır. Medya tüketicileri açısından geleneksel medya mecralarına olan ilgi her geçen gün daha da azalırken dijital mecralarda harcanan vakit artmaktadır. Medya sahipleri açısından dijital mecralarda ön sıralarda yer alabilmek için teknolojik yatırımlar yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Sermaye gücü olan yaygın basın kuruluşları bu yatırımları yapıp yeni döneme ayak uydururken yerel basın için bu dönüşüm süreci daha büyük zorluklar içermektedir. Dönüşüm sürecinin zorluklarını atlatabilen yerel basın için ise dijitalleşme, daha güçlü bir şekilde var olabilme imkânları sunmaktadır.

Basın İlan Kurumu, yerel basının dijitalleşme sürecini teşvik etme amacıyla 2017 yılında resmî ilanların gazetelerin internet siteleri üzerinden yayımlanmaları; 2022 yılında ise sosyal medya hesapları üzerinden paylaşılmaları durumunda gazetelere ek gösterge vererek daha fazla ilan yayımlama hakkı tanıdı. 18 Ekim 2022 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan ve ilgili maddeleri 1 Nisan 2023 tarihinde yürürlüğe giren Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile internet haber siteleri süreli yayın kapsamına alınmış; resmî ilan ve reklamların internet haber sitelerinde yayımlanması konusunda Basın İlan Kurumu görevlendirilmiştir (Resmî Gazete, 2022a). Basılı gazetelerin internet sitelerinin yanı sıra gerekli koşulları sağlayan tüm internet haber siteleri resmi ilanları yayımlayabilir; bu ilanlar karşılığında resmi ilan ve reklam ödemesi alabilir duruma gelmişlerdir. Bu bağlamda 1 Şubat 2023 tarihinde Resmî Gazete’de Resmî İlan ve Reklam Yönetmeliği yayımlanmış; internet haber sitelerinin resmi ilan ve reklam yayını hakkı elde edebilmek için sahip olması gereken kriterler belirlenmiştir (Resmî Gazete, 2023a).

Söz konusu mevzuat değişikliklerine kadar resmî ilan hak edişlerini tirajlar üzerinden belirlenen kriterlere göre ölçüp dağıtan Basın İlan Kurumu, bu mevzuat değişikliği

ile dijital ortamda ölçümlerin yapılabilmesi için yeni bir araca ihtiyaç duymuştur. Bu kapsamda Basın İlan Kurumu tarafından BİK Analitik isimli ölçüm uygulaması geliştirilmiştir. Bu makalede BİK Analitik uygulaması ve Basın İlan Kurumunun yerel basının dijitalleşmesi sürecindeki rolü değerlendirilecektir. Bu kapsamda Basın İlan Kurumu ve yerel basın ilişkisine dair literatür taranmış, yurt dışında yerel basının desteklenmesi amacıyla farklı ülkelerden teşvik örnekleri incelenmiştir. Bunların yanı sıra BİK Analitik ölçüm uygulamasının geliştirilmesi ve kullanılması süreçlerinin doğrudan içerisinde olan Bilgi Teknolojileri Müdürlüğü, İlan Müdürlüğü ve Kontrol Müdürlüğü yöneticileri ile yapılandırılmamış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırma metotlarından “yapılandırılmamış görüşme tekniği planlama ve uygulama açısından hem görüşülen kişiye hem de araştırmacıya daha fazla esneklik ve özgürlüğün sunulduğu, sosyal etkileşimin doğal sürecinde spontane gerçekleşen bir görüşme tekniğidir” (Karahan, Uca ve Güdük, 2022, s.89). Farklı birimlerin sürecin çeşitli aşamalarında farklı rollerde yer alması ve her birimin kendi açısından süreci yorumlayabilmesi hedeflenerek yapılandırılmamış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Sohbeta benzer özellikler gösteren yapılandırılmamış görüşme (Karahan vd., 2022, s.89) “derinlemesine ve çok çeşitli bilgi edinebilmeye” (Dömbekçi, Erişen, 2022, s.145) olanak sağlamaktadır.

Bilgi Teknolojileri Müdürü Ömer Faruk Kaya ile yapılan görüşmede uygulamaya neden ihtiyaç duyulduğu, hangi teknolojilerin kullanıldığı, uygulamanın teknik özellikleri ve geliştirme süreci konularına odaklanılmıştır. İlan Müdürü Ümit Mert ile yapılan görüşmede resmî ilanların yerel ve yaygın gazetelerde hangi oranlarda yayımlandıkları, resmî ilan ve reklamların dijital ortamlarda yer alması için Basın İlan Kurumunun yeni yasal düzenleme öncesi yapmış olduğu çalışmalar, yeni yasal düzenleme sonrası resmî ilanların internet haber siteleri üzerinde yayımlanma süreçleri ve internet haber sitelerinden gelen geri bildirimler değerlendirilmiştir. Son olarak Kontrol Müdürü Özden Konur ile yapılan görüşmede beyan edilen internet trafikleri ile BİK Analitik kullanılarak ölçülen trafikler arasında oluşabilen farkların nelerden kaynaklandığı, sahte trafik üretme metotları, sahte trafiğin engellenmesinde BİK Analitik ölçüm uygulamasının nasıl kullanıldığı konuları öne çıkmıştır.

Basın İlan Kurumunun Yerel Medya Üzerindeki Etkisi

1961 yılında kurulan Basın İlan Kurumunun temel görevi, kamuya ait resmî ilan ve reklamların süreli yayınlarda yayımlanmasına aracılık etmektir. Resmî ilanlar karşılığında gazetelere ödeme yapılmasının yanı sıra Basın İlan Kurumu, basın kuruluşları ve sendikalara kredi desteği sağlamakta; basın çalışanlarına faizsiz borç vermekte ve yardıma muhtaç basın mensupları ile vefat edenlerin ihtiyaç sahibi ailelerine maddi destekte bulunmaktadır (Basın İlan Kurumu [BİK], 2023a). Basılı gazeteler için farklı şehirlerde farklı sayıda istihdam, baskı adedi, satış adedi gibi şartları sağlayan gaze-

teler ilan yayımlamaya hak kazanmaktadır. Pek çok yerel gazete için Basın İlan Kurumu tarafından yayımlatılan resmî ilanlar birincil gelir kaynağı durumundadır (Oranlı, 2022, s.96). Basın İlan Kurumu, 2022 yılında gazete ve dergilere resmî ilan ve reklamlar karşılığında önceki yıla göre yüzde 56,1 daha fazla, toplam 956 milyon 63 bin 833 Türk Lirası ödeme yapmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2023). Bu ödemenin 579 milyon 925 bin 697 Türk Liralık kısmı yerel gazete ve dergilere yapılmıştır (Ü. Mert, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023). Basın İlan Kurumu Genel Müdürü Cavit Erkılınç “Resmî ilana bağlı yayıncılık anlayışı, gazetecilik mesleğini olumsuz etkilediği gibi günümüz ticari gerçekleriyle de bağdaşmıyor” açıklaması ile tirajları düşen, her geçen gün güç kaybeden basılı mecraların resmî ilanlarla ayakta durmasının sürdürülemez olduğunu; internet haberciliğinin bu mecralar için bir kurtuluş olabileceğini vurgulamıştır (BİK, 2023b).

Gazetelerin dijital dönüşümlerini teşvik etmek için “Basın İlan Kurumu 2017 yılında gazetelerin internet sitesine sahip olmalarını zorunlu kılmış ve internet sitesi üzerinden yayımlanan ilanları ek gösterge kapsamına almıştır” (Ü. Mert, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023). Benzer şekilde 2022 yılında gazetelerin sosyal medya sayfalarında yayımladıkları resmî ilanlar da ek gösterge kapsamına alınmıştır (Resmî Gazete, 2022b). 2023 yılında internet haber sitelerinin süreli yayın kapsamına alınmasıyla birlikte Basın İlan Kurumu Resmî İlan ve Reklam Yönetmeliği’ni hazırlamış, yönetmelik kapsamında hem internet haber sitelerinin hem de gazetelerin internet sitelerinin ilan yayımlama süreçlerine dair kriterler belirlenmiştir. Yönetmeliğe göre internet haber sitelerinin taşımaları gereken şartlar ilerleyen başlıklarda incelenmiştir.

Basın İlan Kurumu’nun öncelikli görevi yukarıda da belirtildiği gibi resmî ilan ve reklamların yayımlatılmasına aracılık etmektir. Bu bağlamda resmî ilanların alenileştirilmesi, daha fazla sayıda insana ulaştırılması kurumun temel misyonudur. Basılı medyada bir ilanın ne kadar kişiye ulaşabildiğini tirajlar üzerinden ölçen Basın İlan Kurumu internet haber siteleri için kendi ölçüm sistemi BİK Analitik’i geliştirmiştir. İnternet haber sitelerinin süreli yayın kapsamına alınarak resmî ilan yayımlayabilecek olmaları ilanların daha fazla kişiye ulaştırılmasını; BİK Analitik ölçüm sistemi ise bu ilanların belirlenen kriterleri taşıyan doğru platformlarda yayımlanmasını sağlayacaktır.

Yerel Medyanın Önemi

Yerel basın “Sınırları dar ve tanımlanmış bir yörede, yöre halkını bilgilendirmeye, eğitmeye, eğlendirmeye, böylece kamuoyunun serbestçe oluşmasına katkıda bulunmaya çaba gösteren kitle iletişim araçları” (Girgin, 2001, s.162) olarak tanımlanmaktadır. Resmî İlan ve Reklam Yönetmeliği’ne göre de yerel gazete “Tek bir yerleşim yerinde basılmak suretiyle dağıtılıp satışa sunulan, günlük veya haftada en az iki gün yayımlanan gazete” (Resmî Gazete, 2023a) olarak tanımlanmaktadır. Yaygın gazetelerden farklı olarak yerel basında bulunduğu coğrafyayla ilgili gelişmelere ağırlık verilmektedir. “Yerel gazetelerde genel olarak bölge haberleri, toplumsal yaşamı ilgilendiren konular,

şehirde olan yenilikler, değişiklikler, ticari hayata ilişkin gelişmeler, ulaşım ile ilgili yapılan geçici düzenlemeler ve sağlık haberleri işlenmektedir” (Büyükbaykal, 2005, s.83). Yerel basın yerelde kamu ile vatandaş arasında köprü işlevi görme, yerelde kültürün korunması, yerel bir kimlik oluşturma gibi misyonlara sahiptir. Yine ulusal ölçekte haber değeri taşımayan yerel konularda yerel kamuoyu oluşturmanın yanı sıra ulusal düzeyde haber değeri taşıyan yerel konularda da haberin birincil kaynağı olma potansiyeline sahiptir. Yerelde mevcut ikili ilişkiler, yerel gazetecilerin haberin kaynağına daha hızlı ve daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Bu “ikili ilişkiler editöryal bağımsızlığın gerektiği gibi işlemesine engel olsa da tekelleşmenin en az görüldüğü mecra olan yerel basın organları çok sesli yapısını korumayı başarabilmektedir” (Oranlı, 2022, ss.89-90). Yine “yerel basın demokrasi kültürünün yerel düzeye yayılması ve yerleşmesine katkı sağlayan en önemli unsurlardan biridir” (Sim, 2007, s.399). Bu bağlamda yerel basının dijitalleşme sürecine ayak uydurabilmesi ve hayatta kalması ülke demokrasisi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Tarihi Osmanlı dönemine kadar uzanan, Millî Mücadele yıllarında halkın bilgilendirilmesi ve örgütlenmesi bağlamında önemli görevler üstlenen yerel basın (Sim, 2007, s.399) günümüzde yeterli ilgiyi görmemektedir. Ülkemizde yerel basında çeşitlilik anlamında ciddi bir zenginlik olsa da okuyucunun ilgisi açısından yerel basın zayıf kalmaktadır. Türkiye’de günlük yayımlanan 900 adet gazetenin yüzde 97’si yerel gazete iken aylık ortalama tirajlarda yerel gazetelerin oranı yüzde 15’te kalmaktadır (Ü. Mert, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023). Pek çok yerel gazete hedef kitleye ulaşmakta ciddi zorluklar çekmekte, resmî ilan almak için gerekli şartları sağlayıp resmî ilan döngüsünü sürdürmeye odaklanmış durumdadır (Oranlı, 2022, ss.91-92). Ancak yeni yasal düzenleme bu döngüyü bozarak yerel basını daha fazla kişiye ulaşmak için dijitalleşmesi ve sürdürülebilir gazetecilik yapması için teşvik etmektedir.

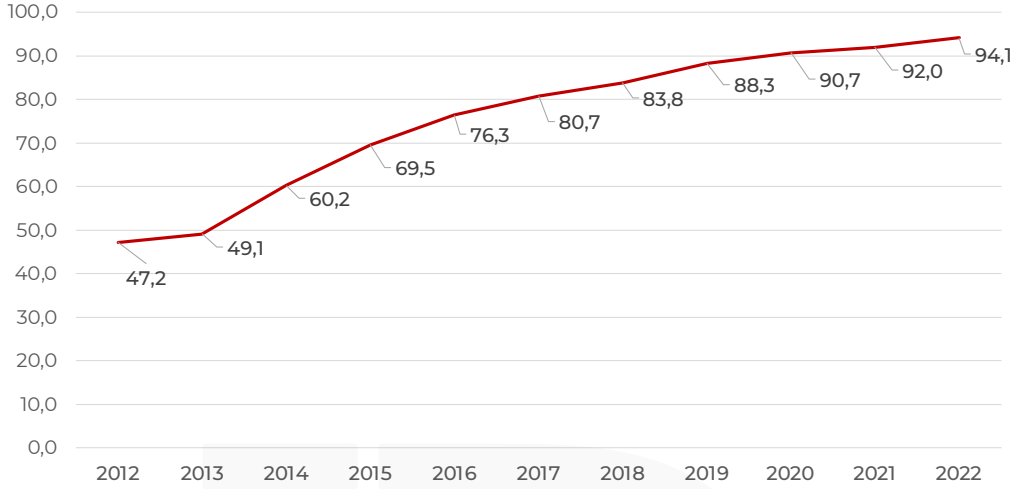
Radcliffe ve Ali gazetelerin ve yerel medyanın önemini üç başlıkta özetlerler. Demokrasi değeri: küçük veya büyük tüm gazeteler gözlemci rolü üstlenir ve iktidara karşı halkın gözü kulağı olarak hareket eder. Topluluk değeri: gazeteler yaptıkları haberlerle topluluklar oluşturur ve insanların yaşadıkları yere bağlılıklarını artırır. Medya ekosistemi değeri: Gazeteler okuyucu kitleleri azalsa da medya ekosistemindeki birincil haber kaynağı olma rolünü sürdürmektedir (2017, ss.13-15). Nielsen, Danimarka’da bir yerel gazete üzerinden yaptığı çalışmada yerel basının okuyucu kitlesinin az olmasına ve her geçen gün güç kaybetmesine rağmen bölgedeki yerel siyaset haberlerinin üçte ikisini ürettiğini gösterir. Yerel gazetenin yerel politik bilgi ortamını şekillendirdiğini ve kendi kitlesinin ötesinde bir etkiye sahip olduğunu vurgular (2015, s.12). Nielsen’e göre yerel medya ana akım medya olmasa da anahtar medya rolündedir ve yerel medyanın güç kaybetmesi hatta yok olması tüm medya ekosistemini derinden etkileyecektir (2015, s.13). Bölgesel medyanın güçlü olduğu ülkelerden Hollanda’da bölgesel günlük gazeteler gazete pazar payının yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Yerel medyadaki bütçe kesintilerine rağmen gücü azalmakta olan yerel basını okuyucular günlük hayatlarında çok etkili olarak tanımlamaktadırlar (Swart, Peters ve Broersma, 2017, s.273). Amerika

Birleşik Devletleri merkezli araştırma kuruluşu Pew Center 2012’de yapmış olduğu çalışmada ABD nüfusunun yüzde 72’sinin yerel haberleri takip ettiğini ve yerel haberlere ulaşmak için yerel gazetelerin basılı ve çevrim içi versiyonlarını sıklıkla tercih ettiklerini göstermiştir (Pew Research Center, 2012). Amerika Birleşik Devletleri için ülkenin coğrafi büyüklüğü ve eyalet sisteminin bu oranı artıran unsurlar arasında olduğu da göz önünde bulundurulmakla birlikte yerel gazetelerin sıklıkla tercih ediliyor olması altı çizilmesi gereken bir unsurdur.

Yine yerel basın varlığını sürdürebilmesi için dünyada devletler tarafından doğrudan veya dolaylı çeşitli destekler sağlanmaktadır. Gothenburg Üniversitesine bağlı olarak faaliyet gösteren medya araştırmaları merkezi Nordicom’un 2022 yılında yayımladığı çalışmaya göre, hâlihazırda belirli kriterleri sağlayan basın kuruluşlarına doğrudan hibe veren Danimarka 2024 yılından itibaren kriterleri yerel basını güçlendirecek şekilde değiştirme kararı almıştır. 2020 yılından önce doğrudan herhangi bir basın hibe programı olmayan İzlanda’da günümüzde belirli kriterleri sağlayan medya kuruluşlarının işletme maliyetlerine destek olunmasının yanı sıra yalnızca yerel basına verilen hibe programı bulunmaktadır. Yine Norveç mevcut hibe programını yerel basının lehine olacak şekilde yeniden değerlendirmektedir. Benzer şekilde İsveç’te de 1971 yılından beri basın hibeleri uygulanmakta olup 2024 yılında hibe kriterlerinin yerel basının lehine olacak şekilde yeniden değerlendirilmesi ve modernize edilmesi beklenmektedir (Nordicom, 2022). Benzer şekilde Avustralya’da 2022 yılında Bölgesel ve Yerel Gazete Yayıncıları programı kapsamında yerel gazetelerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak için 15 milyon dolarlık fonun duyurusu yapılmıştır (Australian Government, 2022). Avusturya’da daha düşük okuyucu kitlesi ve daha düşük gelirli gazeteler için doğrudan bir fon bulunmaktadır (Dragomir, 2021, s.12). Fransa’da basın destek fonunun bir kısmı doğrudan yerel basın için ayrılmaktadır (Dragomir, 2021, s.14). Kanada, 2022 yılında yerel basın için vereceği ek destek paketlerini duyurmuştur (Government of Canada, 2022). Bunların yanı sıra doğrudan destek/hibe programı olmayan ülkelerde de dolaylı destek programları bulunmaktadır. İngiltere’de kamu yayıncılığı yapan BBC yerel basının desteklenmesi amacıyla “Local Democracy Reporting Service” (Yerel Demokrasi Haber Servisi) programını duyurmuştur. Programa göre yerel medya için içerik üreten muhabirler BBC tarafından finanse edilmekte, üretilen içerikleri BBC ve anlaşmalı kurumlar kullanabilmektedirler (BBC). Basılı medya için Almanya, İtalya, İspanya ve Belçika gibi pek çok ülkede de çeşitli vergi destekleri sağlanmaktadır (Özay ve Cihangir, 2017, ss.39-44).

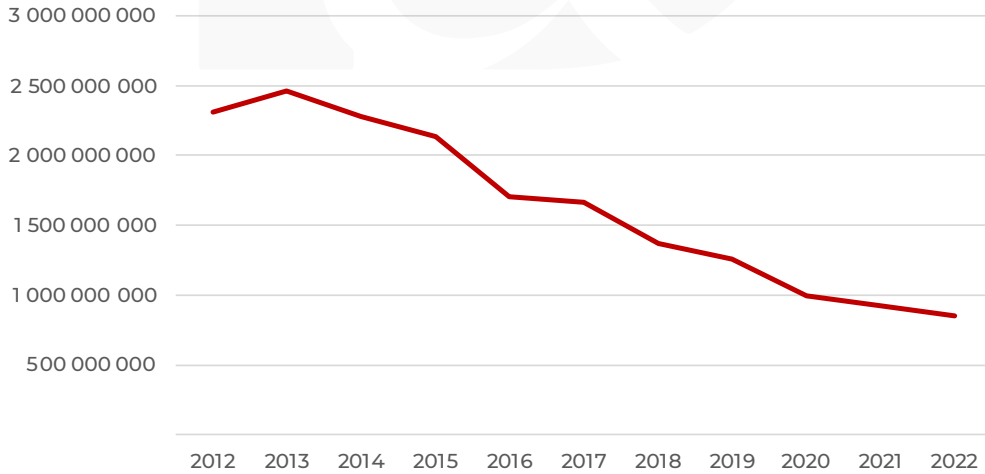
Yerel Medyanın Dijitalleşmesi

Türkiye İstatistik Kurumunun 2022 yılı için yayımladığı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’na göre hanehalkı internet erişim oranı yüzde 94,1’e yükselmiştir. Yine bireylerin internet üzerinden çevrim içi haber sitelerini/gazeteleri/haber dergilerini okuma oranı yüzde 61,4 olarak ölçülmüştür (TÜİK, 2022a).

Grafik 1. Hanelerde İnternet Erişim İmkânı ve Bireylerde İnternet Kullanımı, 2012-2022

TÜİK, 2022a

İnternet erişimi ve bireysel kullanım oranı her geçen gün artarken basılı medyaya ilgi önemli ölçüde azalmaktadır. Ülkemizde basılan toplam gazete ve dergi sayısı son on yılda yaklaşık yüzde 40 azalırken (TÜİK, 2022b) tiraj oranları Tablo 2'den görüleceği üzere yüzde 60 civarında azalmıştır.

Grafik 2. Gazete ve Dergilerin Toplam Yurt İçi Tiraj Sayıları, 2012-2022

TÜİK, 2023, 2022b, 2021, 2020

Basılı yayınlara ilgi her geçen gün hızla düşerken dijital mecralarda tüketilen vakit artmaktadır. Gazete sahipleri açısından internet ortamına geçiş yeni yatırımlar ve dolayısıyla ek finansal maliyetler getirmektedir. Fakat okuyucuların da her geçen daha yoğun kullanmaya başladığı dijital ortama geçiş basın için kaçınılmaz hâle gelmiştir. Bununla birlikte işletme giderleri açısından internet ortamı ciddi tasarruflar oluşturmaktadır. Yaygın gazeteler internet ortamında daha düşük maliyetlerle daha fazla içeriği okuyucularına ulaştırmakta, yine daha düşük maliyetlerle içeriklerini internet ortamında depolamaktadırlar. Örneğin geçtiğimiz yıllarda Habertürk, Vatan gibi bazı yaygın gazeteler basılı olarak yayın hayatını sonlandırarak yayınlarına sadece internet üzerinden devam etmeye karar vermişlerdir. Bununla birlikte yerel basının temel problemleri arasında gazetelerin dağıtım maliyetleri yer almaktadır (Engin ve Tunca, 2023, s.57). İnternet ortamı hem dağıtımın hem de basılı gazetenin fiziksel sınırlarını ortadan kaldırmaktadır. Yerel internet haber siteleri ülkenin hatta dünyanın her noktasından erişilebilir hâle gelmektedir. Dijitalleşme gazetecilik yapma pratiklerini de dönüştürmektedir. Çok daha az sayıda personel ve teknik ekipmanla daha fazla haber üretmek mümkün hâle gelmiştir. Bununla birlikte günümüzde gazetecilerin daha fazla beceriye sahip olması beklenmektedir. Gazetecilerin, gazetecilik birikimlerinin yanı sıra çeşitli dijital uygulamaları kullanabilmeleri de gerekmektedir.

Dijitalleşmenin sunduğu diğer avantajlar da verilere erişimin kolaylaşması ve bu verilerin çeşitli yazılımlarla filtrelenmesi, sınıflandırılması, analiz edilmesi ve görselleştirilebilmesidir. “Herhangi bir yasal sınırlama (telif hakkı, patent vs.) olmaksızın herhangi biri tarafından ücretsiz serbestçe kullanılan ve dağıtılabilen bir bilgi” (Aslan, Bayrakçı ve Küçükvardar, 2016, s.59) olan açık verilere ulaşmak çok daha kolaylaşmıştır. Yine 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren hızla yaygınlaşan sosyal medya platformları bir taraftan yalan haber yayılımını ciddi oranda artırırken, diğer taraftan kamu kurumlarını dezenformasyonla mücadele edebilmek için şeffaf bilgi paylaşımına zorlamaktadır. Bununla birlikte sosyal medya platformları üzerinden kurum yöneticileri ile doğrudan iletişim kurabilmek mümkün hâle gelmiştir.

Tokgöz’e göre gazetelerin dijitalleşme süreçleri üç aşamada değerlendirilebilir: İlk aşamada gazeteler haber içeriklerini basılı versiyonlar için üretip bu içerikleri internet siteleri üzerinden yayımlamaktadırlar. İkinci aşamada gazeteler artık özgün haber içeriklerini internet siteleri için üretmeye başlarlar. Üçüncü aşamada ise doğrudan internet siteleri düşünülerek yeni hikâyeye anlatma metotlarıyla, okuyucunun haberi okumakla kalmayıp, sanal gerçeklik gibi teknolojilerin kullanılarak haberin içine girebilmeleri hedeflenmektedir (2019, ss.103-104). Özellikle yerel basın bağlamında baktığımızda çoğu gazete internet sitelerinin birinci aşamada kaldıklarını görmekteyiz. Oysa önceki paragraflarda da belirtildiği gibi dijital ortamda gazetenin fiziksel sınırları ortadan kalkmış; ucuzlayan depolama imkânlarıyla birlikte çok daha fazla/detaylı içeriği, fotoğraf ve video içerikleri internet ortamında barındırmak ve çoklu medya destekli, okuyucunun daha çok ilgisini çekecek haberler üretmek olanaklı hale gelmiştir.

Fuchs internet ortamının geleneksel kitle iletişim araçlarından farklılaştığı noktaları belirtirken ortak makine kavramı üzerinde durur. Gazete, televizyon ve radyoda içerik üretimi, dağıtımı ve tüketimi için farklı teknolojiler gerekirken internet ortak makine olarak üretim, depolama, dağıtım ve tüketimin birleştiği bir teknolojidir (2011, s.319). Bununla birlikte dijitalleşme geleneksel kitle iletişim araçlarının yakınsamasına yol açmış; gazete ve televizyonların internet siteleri birbirlerine çok benzemeye başlamıştır (Maden, 2021, s.61). Bu durum yerel gazetelerin internet siteleri için de yeni iş birlikleri doğurma potansiyelini barındırmaktadır. Yerel gazeteler ve yerel televizyonlar internet ortamında güçlerini birleştirebilir, kitlelerine daha zengin içerik sunabilirler. Yaygın basın hâlihazırda medya holdingleri içerisinde yer aldığından televizyon kanallarınca da beslenen çok geniş içerik havuzundan yararlanabilmektedir. Bu durum yerelde de farklı ortaklıklarla oluşturulabilir.

Son olarak internet ortamında içerinde yanıltıcı içeriklerin de olduğu sınırsız bilgiye maruz kalan kullanıcılar için haberin kaynağı her geçen gün daha önemli hâle gelmektedir. Yerel basın, kaynağından haber ulaştırılan mecra olma işlevini basılı hâliyle yeterince yerine getirememektedir. Fakat internet ortamında bu durum terse çevrilebilir. Arama imkânlarının çok kolaylaştığı internet ortamında yerel basın hem doğrudan kendi internet siteleri üzerinden yayımladıkları haberlerle hem de yaygın medyayı besleyen haberleriyle görünürlüklerini artırabilirler. Nielsen'in Danimarka örneği için belirttiği gibi ülkemizde de yerel basın anahtar basın rolünü üstlenebilir (2015, s.12).

Resmî İlan ve Reklam Yönetmeliği'nin Getirdikleri

Yeni yönetmelikle gazetelerin internet siteleri ve diğer internet haber siteleri için gerekli şartlar tıpkı basılı gazetelerde olduğu gibi her bölge için farklı belirlenmiştir. Bölgeler basılı yayınlarda olduğu gibi ilan ve reklamların yayımlanacağı kontenjan yerlerine göre belirlenmiştir. Yönetmelikte tüm kategoriler için yayınları kesintisiz sürdürme zorunluluğu getirilmiştir. İnternet haber sitelerinin günlük yayımlaması gereken asgari haber sayısı belirlenmiştir. Genel Kategori'de yer alan internet haber siteleri için günde en az 240, 1. Kategoridekiler için 100, 2. Kategoridekiler için 80, 3. Kategoridekiler için 50, 4. Kategoridekiler için 50 ve 5. Kategoridekiler için 30 haber yayımlanması zorunlu tutulmuştur. Yayımlanan içeriklerin en az altıda birinin haber sitelerinin kendi kadrolarındaki fikir işçileri tarafından hazırlanması da zorunlu tutulmuştur (Resmî Gazete, 2023a). Dijitalleşme, internet haber sitelerinin her an erişilebilir ve güncel olmasını gerektirmektedir. Bu madde, özgün haber kriteri gereği haber sitelerinde ajanslardan gelen aynı haberlerin yer almasının önüne geçmeyi ve ilan yayımlayacak haber sitelerinin asgari haber ekleme kriterleri gereği sık sık güncellenmesini hedeflemektedir. Bu kriterlere uymak özellikle yerel haber siteleri için zor olsa da bunları başarabilmeleri hâlinde kendi okuyucu kitlelerini oluşturabilmelerini sağlayacaktır. Yine bu kriterlerin sağlanabilmesi için özellikle yerel gazete sayısının fazla olduğu bölgelerde yerel gazeteler internet ortamı için çeşitli iş birliklerine gidebilir.

Tablo 1. İnternet Haber Sitelerinin Kontenjan Yerlerine Göre Kategorileri

Kategori	Kontenjan Yeri
Genel Kategori	Türkiye Geneli
1. Kategori	İstanbul
2. Kategori	Ankara, İzmir
3. Kategori	Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Mersin, Ordu, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon
4. Kategori	Afyonkarahisar, Batman, Bolu, Çanakkale, Çorum, Edirne, Elazığ, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Mardin, Muğla, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Van, Zonguldak
5. Kategori	Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Bartın, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çankırı, Düzce, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Karabük, Karaman, Kars, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Muş, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Rize, Siirt, Sinop, Şırnak, Tunceli, Uşak, Yalova, Yozgat

Kaynak: Resmi Gazete, 2023a.

Yönetmelik farklı kategorilerde internet haber sitelerinin istihdam etmeleri gereken asgari çalışan sayısını ve görevlerini de belirlemiştir. Çalışan kadrosunda yer alan fikir işçilerinin iletişim fakültelerinden veya iletişimle alakalı bölümlerden mezun olmaları, basın yayın organlarında çalışmış olmaları, kamu yayın organlarının haber hizmetlerinde çalışmış olmaları ve basın kartı sahibi olmaları gibi özelliklerden en az birine sahip olması beklenmektedir (Resmî Gazete, 2023a). Belirtilen şartlar internet haber sitelerinde iletişim mezunlarının ve gazetecilerin istihdam edilmesini zorunlu kılmaktadır. Herkesin gazetecilik yapma imkânına sahip olduğu, amatörlerle profesyoneller arasındaki ayrımın kaybolmaya başladığı dijital çağda bu madde, iletişim fakültesi mezunları ve gazeteciler için bir teşvik olarak değerlendirilebilir.

Yönetmelikte belirtilen bir diğer kriter internet haber sitelerinin günlük tekil ziyaretçi ve sayfa görüntüleme sayılarıdır. Bununla birlikte gelen trafiğin yüzde 15'inin doğrudan olması, sayfada kalma süreleri, trafiğin tamamının (genel kategori hariç) yurt içinden olması gibi ek maddeler yönetmelikte yer almıştır. Yurt dışı trafiğinin genel kategori dışında hariç tutulması, genel kategori için de sınırlı olarak sayılma-

sı ilanların ulaştırılması gereken kitlenin yurt içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Yine trafik şartlarını sağlayan internet haber siteleri, Basın İlan Kurumundan almış oldukları resmî ilan ödemelerinin yanı sıra alacakları özel reklamlarla finansal olarak sürdürülebilir hâle gelebileceklerdir.

Kategori	Tekil Ziyaretçi Sayısı	Sayfa Görüntüleme Sayısı
Genel Kategori	500.000	1.500.000
1. Kategori	50.000	150.000
2. Kategori	30.000	90.000
3. Kategori	20.000	60.000
4. Kategori	10.000	30.000
4. Kategori	3.000	9.000

Kaynak: Resmi Gazete, 2023a.

BİK Analitik Ölçüm Sistemi

İnternet haber sitelerinin süreli yayın kapsamına alınması, resmî ilan ve reklamların bu siteler üzerinden yayımlanacak olması Basın İlan Kurumunun bu sitelerin çeşitli verilerini ölçmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Hâlihazırda internet trafiği ölçümleri için var olan çeşitli ölçüm yazılımlarının pek çok internet haber sitesi tarafından kullanılıyor olmasına karşın “bu yazılımların ölçüm algoritmalarının Basın İlan Kurumu tarafından belirlenmemesi, algoritmaların zaman içerisinde uygulama sahibi şirketlerce değiştirilebilmesi, açık kaynak kod kullanmamaları, internet haber sitesi değil internet sitesi trafiği ölçmeye odaklı olmaları, sahte trafikle mücadelede zayıf kalmaları veya sahte trafikle ilgili değerlendirmelerinin farklı olması gibi nedenler Basın İlan Kurumuna kendi ölçüm uygulamasını geliştirmesi kararı aldirmiştir” (Ö.F. Kaya, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023). Örneğin geçtiğimiz günlerde uluslararası ölçüm uygulamalarından biri ölçüm algoritmasını değiştirmiş; bunun üzerine pek çok gazete internet sitesi ziyaretçi sayılarının yüzde 30'lara varan oranlarda düştüğünü belirtmiştir (Ö. Konur, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023).

BİK Analitik ölçüm sistemi internet trafiğine değil, internet haber sitesi trafiğine göre tasarlanmıştır. Tıklayan kişi sayısını değil, okur sayısını ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda belirli bir süre altında kalan trafik toplam trafik sayısına dâhil edilmemektedir. Yine internet haber siteleri için yurt dışından ne kadar trafik alındığı Basın İlan Kurumu Kontrol Müdürlüğü tarafından denetlenmekte, olağan dışı durumlarda detaylı inceleme yapılmaktadır.

Uygulama açık kaynak kütüphaneler kullanılarak geliştirilmiştir. Bu sayede lisans maliyetleri, güncelleme ve kullanıma dair herhangi bir dışa bağımlılık söz konusu değildir. Bu bağlamda uygulamanın 2023 Temmuz ayında Resmî Gazete’de yayımlanan Kamuda Açık Kaynak Kodlu Yazılım Kullanımı (Resmî Gazete, 2023b) genelgesine uygun olduğu ifade edilebilir. Yine ölçüm sisteminin geliştirilmesinde yerli yazılımcılarla çalışılmıştır. Uygulamanın bir diğer önemli özelliği, Basın İlan Kurumu kontrolünde ve geliştirilmeye açık olmasıdır. Bugün için yurt içi ve yurt dışı trafikleri raporlayan BİK Analitik önümüzdeki süreçte bu raporların bölgesel/şehir bazlı hazırlanması için geliştirilmektedir.

Uygulamanın mevcut hâlinde yönetmeliğe uygun olarak aşağıdaki detaylar ölçülüp raporlanmaktadır. Bunların yanı sıra cihaz türü, işletim sistemi, kullanılan tarayıcı gibi özellikler de ölçüme dâhil edilmektedir. Henüz raporlanmaya dâhil olmamakla birlikte ziyaretçilerin hangi şehirlerden giriş yaptıkları da kaydedilmektedir (Ö. F. Kaya, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023).

- ▶ Yurt İçi Doğrudan Tekil Ziyaretçi: Türkiye IP adresleri üzerinden belirli bir zaman aralığında internet haber sitesini internet tarayıcısına yazarak doğrudan ziyaret eden kişi sayısı,
- ▶ Yurt Dışı Doğrudan Tekil Ziyaretçi: Türkiye dışı IP adresleri üzerinden belirli bir zaman aralığında internet haber sitesini internet tarayıcısına yazarak doğrudan ziyaret eden kişi sayısı,
- ▶ Yurt İçi Toplam Tekil Ziyaretçi: Türkiye IP adresleri üzerinden belirli bir zaman aralığında doğrudan veya haricî bir bağlantı üzerinden internet sitesini ziyaret eden toplam kişi sayısı,
- ▶ Yurt Dışı Toplam Tekil Ziyaretçi: Türkiye dışı IP adresleri üzerinden belirli bir zaman aralığında doğrudan veya haricî bir bağlantı üzerinden internet sitesini ziyaret eden toplam kişi sayısı,
- ▶ Yurt İçi Sayfa Görüntüleme: İnternet haber sitesinde yer alan sayfaların Türkiye IP adresleri tarafından toplam ziyaret edilme sayısı,
- ▶ Yurt Dışı Sayfa Görüntüleme: İnternet haber sitesinde yer alan sayfaların Türkiye dışı IP adresleri tarafından toplam ziyaret edilme sayısı,
- ▶ Ortalama Sayfada Kalma Süresi: İnternet haber sitesinde yer alan sayfaların tekil ziyaretçilerce ortalama kaç saniye boyunca görüntülendiği verisi.

Ölçüm sistemine dâhil olan internet haber siteleri sisteme giriş yaparak kendi sitelerine dair yurt içi/yurt dışı doğrudan tekil ziyaretçi, yurt içi/yurt dışı toplam tekil ziyaretçi, yurt içi/yurt dışı sayfa görüntüleme ve ortalama sayfada kalma süresi verilerine erişmektedirler. “İlerleyen süreçte kendi sitelerine dair detaylı raporların internet haber

sitelerine de açılması planlanmaktadır” (Ö. F. Kaya, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023). Bu sayede internet haber siteleri kendi okuyucu kitlelerini daha doğru analiz ederek hangi içeriklerin daha çok ilgi çektiğini, hangi içeriklere hangi konulardan/cihazlardan erişildiğini görebilecek; daha fazla kullanıcıya ulaşabilmek için yapması gerekenleri bu verileri kullanarak değerlendirebileceklerdir. İkincil bir analitik uygulaması kullanma ihtiyacı da ortadan kalkacaktır. BİK Analitik ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer husus da ölçüm verilerinin yurt içinde tutuluyor olmasıdır. “Basın İlan Kurumu Turkcell’in Gebze veri merkezinde kendi sunucu kurulumlarını gerçekleştirmiş ve BİK Analitik verilerini bu sunucularda saklamaktadır” (Ö. F. Kaya, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023).

İlan yayımlamak için başvuruda bulunan internet haber siteleri farklı ölçüm uygulamalarına göre site trafik bilgilerini Basın İlan Kurumuna bildirmiş; eş zamanlı olarak da BİK Analitik ölçüm sistemi devreye almıştır. Kurum, beyan edilen trafiklerle BİK Analitik ölçüm sisteminden elde edilen verileri karşılaştırmış ve aradaki farkların hangi sebeplerden kaynaklandığını analiz etmiştir. Ölçüm sonuçları çoğunlukla yüzde 10’un altında kaldığından “benzerlik göstermekte” olarak değerlendirilebilir. Farkın daha fazla olduğu örnekler analiz edildiğinde farkın çoğunlukla bir saniye altı trafiğin dâhil edilmesinden kaynaklandığı gözlemlenmiştir (Ö. Konur, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023). Bunun yanı sıra sayfa görüntüleme/tekil ziyaretçi oranlarının çok yüksek olduğu örnekler analiz edilmiş; yurt içi trafiklerde bir tekil ziyaretçiye ortalama 3-4 sayfa görüntülemesi düşerken yurt dışı ziyaretçilerde bu oranın 20’nin üzerine çıktığı örnekler görülmüştür (Ö. Konur, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023). 1 saniyenin altında olan bu trafikler BİK Analitik tarafından sahte trafik olarak değerlendirildiği için ölçüm sonuçlarına dâhil edilmemiştir. BİK Analitik kodun yanlış yerleştirilmesi, başka siteye ait kodun başka bir siteye yerleştirilmesi, kodun iki kez eklenmesi, şüpheli trafik artışı gibi durumlar karşısında uyarılar üretmektedir. Yine uygulama yeni sahte trafik metotlarına karşı sürekli güncel tutulmaktadır (Ö. F. Kaya, kişisel görüşme, 6 Ekim 2023).

SONUÇ

Yeni yasal düzenlemeyle internet haber sitelerinin süreli yayın kapsamına alınması, Basın İlan Kurumunun resmî ilan ve reklamlarını daha fazla kişiye ulaştırabilmesine ve temel misyonunu daha verimli gerçekleştirmesine olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte BİK Analitik ölçüm sistemi, ilan ve reklamların yayımlanacağı platformların mevzuatta belirlenen kriterleri taşıyıp taşımadığının kontrol edilmesini sağlayacaktır. Uygulamanın açık kaynak kodlu kütüphaneler kullanılarak geliştirilmiş olması, ülkemizin kamuda yerli yazılım ve açık kaynak kodlu yazılımların kullanılması stratejisiyle örtüşmektedir.

Yaygın basın dijitalleşme sürecine kendi imkânlarıyla ayak uydurabilirken yerel basın bu süreçte dünyanın her yerinde finansal zorluklarla karşılaşmaktadır. Önceki bö-

lümelerde belirtildiği gibi dünyanın pek çok ülkesinde yerel basını yaşatılabilmesi için çeşitli hibe/destek programları uygulanmaktadır. Ülkemizde de pek çok gazete Basın İlan Kurumundan almış olduğu resmî ilan ödemeleri ile varlığını sürdürmektedir. Yeni yönetmelik internet haber sitelerini de ilan yayımlama süreçlerine dâhil ederek yerel basını dijitalleşme sürecini hızlandıracak; yeni yerel internet haber sitelerinin doğmasını teşvik edecektir. Yönetmelikle, mevcut yerel gazetelerin dijitalleşme süreçlerini hızlandırarak kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, finansal olarak sürdürülebilir hâle gelmeleri hedeflenmektedir.

BİK Analitik ölçüm sistemi, sahte internet trafiğini engelleyerek ilan gelirlerinin ilgili kriterleri yerine getiren internet haber sitelerine paylaşılmasını ve resmî ilanların daha geniş okur kitlesine ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Yine BİK Analitik verilerine internet haber sitelerinin de ilerleyen süreçte erişebilecek olması, internet haber sitelerinin okuyucu kitlelerini daha doğru analiz etmelerine ve kendi kitlelerine uygun içerik hazırlamalarına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aslan, A. & Bayrakçı, S. & Küçükvardar, M. (2016), Bilişim Çağında Geleneksel Gazeteciliğin Dönüşümü: Veri Gazeteciliği, Marmara İletişim Dergisi, Sayı:26.
- Australian Government, Department of Infrastructure, Transport, Regional Development, Communication and the Arts, (2022), Regional and Local Newspaper Publishers Program, <https://www.infrastructure.gov.au/media-communications-arts/media-industry-programs/regional-and-local-newspaper-publishers-program>. Erişim T. 24 Ağustos 2023
- Basın İlan Kurumu, (2023a), Görevlerimiz, <https://bik.gov.tr/kurumsal/gorevlerimiz/genel-mudurluk>. Erişim T. 24 Ağustos 2023.
- Basın İlan Kurumu, (2023b), Erkilinç: "Resmi ilana bağlı yayıncılık ticari gerçeklerle bağdaşmıyor" <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/erkilinc-resmi-ilana-bagli-yayincilik-ticari-gerceklerle-bagdashmiyor>. Erişim T. 24 Ağustos 2023.
- BBC, Local Democracy Reporting Service, <https://www.bbc.com/lnp/ldrs/> adresinden 24.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Büyükbaykal, G. N. (2005), Türkiye'de Yerel Basının İşlevi ve Önemi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 23.
- Dömbekçi, H. A. & Erişen, M. A. (2022), Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 22, (Özel Sayı 2), 141-160.
- Dragomir, M. (2021), State Financial Support for Print Media: Council of Europe Standards and European Practices, Council of Europe, Expert Report, <https://rm.coe.int/0900001680a4d519>. Erişim T. 26 Eylül 2023.
- Engin, N. & Tunca, M. Z. (2023), Basında Dijital Dönüşüm Süreci Açısından Basın İlan Kurumu'nun Önemine İlişkin Nitel Bir Araştırma, Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1.
- Fuchs, C. (2011), Foundations of Critical Media and Information Studies, London and New York Routledge.
- Girgin, A. (2001), Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik, İstanbul, İnkılap Kitabevi
- Government of Canada, (2022), Canadian Heritage, Additional Support to Strengthen Local and Diverse Journalism, <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/news/2022/10/additional-support-to-strengthen-local-and-diverse-journalism.html>. Erişim T. 28 Eylül 2023.
- Karahan, S. & Uca, S. & Güdük, T. (2022), Nitel Araştırmalarda Görüşme Türleri ve Görüşme Tekniklerinin Uygulanma Süreci, Nitel Sosyal Bilimler, 4(1), 78-101.
- Maden, İ. (2021), Kullanıcı Tarafından Üretilen İçerik ve Dijital Medyada Birey-Medya İlişkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nielsen, R. K. (2015), Local Newspapers as Keystone Media: The Increased Importance of Diminished Newspapers for Local Political Information Environments. Pre-publication version of chapter in Rasmus Kleis Nielsen (ed.) 2015 Local Journalism: the decline of newspapers and the rise of digital media (I.B. Tauris, London). s.12. <https://ssrn.com/abstract=2614326>. Erişim T. 28 Eylül 2023.

- Nordicom, (2022), Direct Media Subsidies to News Media: A Nordic Overview, <https://www.nordicom.se/en/facts-analysis/nordic/factsheets/direct-media-subsidies-news-media-nordic-overview>. Erişim T. 27 Eylül 2023.
- Oranlı, Ç. (2022), Türkiye’de Yerel Basının Gelişiminde Basın İlan Kurumu’nun Rolü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özay, S. & Cihangir, A. (2017), Türkiye’de ve Dünyada Basına Yönelik Devlet Destekleri, Basın Hayatı, Basın İlan Kurumu, Sayı 42.
- Pew Research Center, (2012), 72% of Americans Follow Local News Closely, <https://www.pewresearch.org/internet/2012/04/12/72-of-americans-follow-local-news-closely>. Erişim T. 22 Eylül 2023.
- Radcliffe, D. & Ali, C. (2017), Local News in a Digital World: Small-Market Newspapers in the Digital Age, Columbia University Academic Commons, <https://ssrn.com/abstract=3094783>. Erişim T. 20 Eylül 2023.
- Resmî Gazete, (2022a), Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Sayı 31987, 18 Ekim 2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.
- Resmî Gazete, (2022b), Resmi İlan ve Reklamlar ile Bunları Yayınlayacak Süreli Yayınlar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Sayı 31888, 18 Ekim 2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161005-19.htm>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.
- Resmî Gazete, (2023a), Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliği, Sayı 32091, 1 Şubat 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230201-7.htm>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.
- Resmî Gazete, (2023b), Kamuda Açık Kaynak Kodlu Yazılım Kullanılması, Sayı 32263, 29 Temmuz 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/07/20230729.pdf>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.
- Sim, Ş. (2007). Yerel Medya Olgusu ve Batman Yerel Medyasına Bakış, Suat Gezgin (Ed.), Türkiye’de Yerel Basın, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.397-419.
- Swart, J. & Peters, C. & Broersma, M. (2017), the Ongoing Relevance of Local Journalism and Public Broadcasters: Motivations for News Repertoires in the Netherlands, Participations Journal of Audience and Reception Studies, Volume 14, Issue 2, <https://www.participations.org/14-02-15-swart.pdf>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.
- Tokgöz, O. (2019), Temel Gazetecilik, İmge Kitabevi, 13. Baskı, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2020), Yazılı Medya İstatistikleri, 20 Temmuz 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya--Istatistikleri-2019-33620>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2021), Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri 2020, 27 Temmuz 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-Istatistikleri-2021-45833>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2022a), Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022, 26 Ağustos 2022, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(-BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(-BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587). Erişim T. 20 Ağustos 2023.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2022b), Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri 2021, 25 Temmuz 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-Istatistikleri-2021-45833>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.

Türkiye İstatistik Kurumu, Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri 2022, 25 Temmuz (2023), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-Istatistikleri-2022-49423>. Erişim T. 20 Ağustos 2023.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir/The author have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The author declared that this article has received no financial support.

UNESCO Dünya Mirasının Korunmasında Dünya Mirası Fonları¹

UNESCO World Heritage Funds For The Protection Of World Heritage

Araştırma Makalesi / Research Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
Azize Ökten

ORCID:
0000-0001-7725-7670

Geliş tarihi/Received:
27.06.2023

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
13.11.2023

Kabul tarihi/Accepted:
14.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Ökten, A. & Gül, H. (2023).
UNESCO dünya mirasının
korunmasında dünya mirası
fonları. *İletişim ve Diplomasi*,
11, 221-245.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1320678

Azize ÖKTEN², Hüseyin GÜL³

ÖZ

UNESCO olarak ifade edilen Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, 1972 yılında “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni kabul etmiştir. Bu Sözleşme, iki boyutun birlikte değerlendirilmesi gerekliliğinden dolayı hem kültürel mirası hem de doğal mirası korumayı amaçlamaktadır. Sözleşmenin karar mercii olan Hükûmetler Arası Dünya Mirası Komitesi Dünya Mirası Listesi’ne kayıtlı üstün evrensel değere sahip miras alanlarının özgünlüğü ve bütünlüğünü korumaya odaklanmıştır. Korumayı sağlamak amacıyla taraf devletlere katkı amacıyla Dünya Mirası Fonu bütçesinden çeşitli uluslararası yardımlar sunulmaktadır. Çalışmanın amacı, UNESCO Dünya Mirası Komitesinin, Dünya Mirası Fonlarından ne tür uluslararası destekleri, ne ölçüde ve ne amaçla kullandığını ortaya koymaktır. Çalışmanın kapsamını Dünya Mirası Komitesinin 1977 – 2023 (2023 haziran ayına kadar) yılları arasında gerçekleştirilen toplam 44 Dünya Mirası Komitesi toplantı raporlarında yer alan kararlar ve bu kararlar çerçevesinde sağlanan fon destekleri oluşturmuştur. Çalışmanın yönteminde kavramsal ve kuramsal çerçeveye birlikte literatür taraması gerçekleştirilmiş olup daha sonra UNESCO Dünya Mirası Komitesinin 44 yıllık (1977-2023) raporlarından elde edilen gömülü nicel veriler

¹ Bu makale, ilk yazarın Süleyman Demirel Üniversitesi’nde Prof. Dr. Hüseyin GÜL danışmanlığındaki “UNESCO Dünya Miras Komitesi Fon Yönetiminin Tarihi Kent Merkezlerinde Dönüşüme Etkisi: Dünya ve Türkiye Örnekleri” başlıklı savunulmamış doktora tezinden üretilmiştir.

² UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Doktora Bursiyeri, YÖK 100/2000 Doktora Öğrencisi; Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye, azizeokten@hotmail.com

³ Prof. Dr., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye, gulhuseyin@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-6901-541X

nitel analiz yöntemiyle karşılaştırmalı analiz edilmiş, UNESCO Dünya Mirası Fonlarının taksonomisi yapılmış ve sonuçları ortaya konulmuştur. Çalışmada, Afrika Bölgesi'nde yer alan taraf devletlerin Dünya Mirası Fonu'ndan diğer UNESCO bölgelerine kıyasla daha fazla yararlandığı sonucuna varılmaktadır. Afrika Bölgesi'ni takiben yoğunluklarına göre sırasıyla, Latin Amerika ve Karayip Bölgesi, Asya ve Pasifik Bölgesi, Avrupa ve Kuzey Amerika ve Arap Devletleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: UNESCO dünya mirası, UNESCO dünya mirası komitesi, dünya mirası fonu, uluslararası yardımlar, koruma

ABSTRACT

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, referred to as UNESCO, adopted the “Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage” in 1972. This Convention focuses on the protection of both cultural and natural heritage, necessitating the consideration of two distinct dimensions. The Intergovernmental World Heritage Committee, which is the decision maker of the Convention, has focused on preserving the authenticity and integrity of heritage sites of outstanding universal value inscribed in the UNESCO World Heritage List. It provides various forms of international assistance from the World Heritage Fund budget, which serves as a catalyst for States Parties to provide protection. The study covers international assistance approved worldwide from 1977 to June 2023 and aims to reveal the amount and types of international support the UNESCO World Heritage Committee provides to which types of heritage protection projects from the World Heritage Fund. The paper covers international assistance approved worldwide from 1977 to June 2023 aims to show what kind of international assistance the UNESCO World Heritage Committee has made available from the World Heritage Fund's budget, to what extent and for what purposes. The scope of the study consisted of the decisions included in the meeting reports of 44 World Heritage Committees held between 1977 and 2023 (until June 2023) and the worldwide international assistance approved in this era. The methodology of the study, a literature review was carried out together with the conceptual and theoretical framework and then the embedded quantitative data obtained from the 44 year (1977-2023) reports of the UNESCO World Heritage Committee were comparatively analysed by qualitative analysis method, a taxonomy of UNESCO World Heritage Funds was carried out and the results were revealed. The study concludes that States Parties in the African Region benefit more from the World Heritage Fund than other UNESCO regions. The African Region is followed by Latin America and the Caribbean Region, Asia and the Pacific Region, Europe and North America, and the Arab States in order of intensity.

Keywords: UNESCO world heritage, UNESCO world heritage committee, world heritage fund, international assistance, conservation

EXTENDED ABSTRACT

UNESCO, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, adopted the Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage in 1972. This Convention focuses on preserving both cultural heritage and natural heritage together, making it necessary to consider the two separate movements together. The Intergovernmental World Heritage Committee, the decision-making body of the Convention, is focused on conserving the authenticity and integrity of heritage sites with outstanding universal value (ouV) registered in the World Heritage List within this scope. It provides various international assistance from the World Heritage Fund budget, which will serve as a catalyst for States Parties to provide protection. The paper aims to show what kind of international assistance the UNESCO World Heritage Committee has made available from the World Heritage Fund's budget, to what extent and for what purposes. The scope of the study consisted of the decisions included in the meeting reports of 44 World Heritage Committees held between 1977 and 2023 (until June 2023) and the worldwide international assistance approved in this era. The methodology of the study includes a literature review carried out together with the conceptual and theoretical framework and a quantitative comparison of the results obtained from the embedded data obtained from the UNESCO World Heritage Committee's reports for a total of 44 years (1977-2023).

As a result of the study, the types and amounts of international assistance approved in the decisions of the World Heritage Committee according to the five main regions of UNESCO were revealed, and it was concluded that the States Parties in the African Region received the most aid. As per the World Heritage Sites, the majority of international support has been allocated to cultural and historical heritage sites, which are the types of sites that require the most stringent protection. For these countries, the overarching benefit of ratifying the World Heritage Convention is that their cultural diversity and natural wealth become part of an international community that values and is interested in historically significant assets of outstanding universal value. States Parties, therefore, make a common commitment to ensure that our heritage is preserved for future generations. Being a State Party to a convention involving sites that are inscribed on the World Heritage List bestows considerable prestige and acts as a catalyst for raising awareness regarding the preservation of heritage. Through its annual meetings, the World Heritage Committee allocates international assistance from the World Heritage Fund budget both to requesting and deemed appropriate States Parties, as well as for the operations of the Advisory Bodies of the World Heritage Committee (ICOMOS, IUCN, ICCROM).

There are a total of 1.157 historical and cultural, natural and mixed heritage sites registered on the World Heritage List as of June 2023. Until June 2023, a total of 2.261 international assistance was provided to these heritage sites, with the approval of

the World Heritage Committee in accordance with the requests of the States Parties. Among the total 2.261 assistance requests, 1.611 were for protection, 452 were for preparation assistance regarding assets on the World Heritage List and Tentative List, and 198 were emergency assistance requests necessitated by perilous situations at the heritage sites. Being a State Party to the Convention by ratifying it provides major benefits, especially for developing countries, and facilitates access to the World Heritage Fund. Approximately \$4 million is awarded during the annual World Heritage Committee meeting to assist States Parties to the Convention in identifying and conserving World Heritage sites, as well as technical assistance in file preparation processes and promoting heritage sites. Since 1977, a cumulative sum of 2,261 units of international assistance have been provided under the World Heritage Fund, with the necessary authorization from the World Heritage Committee. In this context, US \$49,634,322 million of international assistance has been provided to the States Parties. The requests for international assistance between 1977 and 2023, totalling \$5,001 and \$75,000, were the most intensively approved according to the international assistance amount provided by the World Heritage Fund. This accounted for 83% of the classification of assistance amounts. Protection, preparation, and emergency aid comprise the categories of historical and cultural heritage sites that are in highest demand. The Europe and North America Region has the lowest demand for assistance in the regional sense, accounting for 14% of the total. Developed countries' presence in that region helps to explain this scenario better. Although these international assistance requests are also submitted by the developed countries in question, the priority is given to African countries, with developing countries following them. The ranking proceeds from the African Region to the European and North American countries, then the States Parties in the Latin America and Caribbean Region, which encompass heritage regions, the countries comprising the Asia and Pacific Region, and lastly the Arab States, in that order of density.

GİRİŞ

UNESCO, eğitim, bilim ve kültür alanlarında uluslararası iş birliği vasıtasıyla barışı inşa etmeyi önceliklendirmektedir. UNESCO Anayasası'nda "savaşlar, insanların zihinlerinde başladığından dolayı barışın inşası da insanların zihinlerinde oluşturulmalıdır" fikri savunulmuştur. Ayrıca UNESCO'nun programları, 2015 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde tanımlanan amaçlara ulaşılmasına katkıda bulunmayı görev edinmiştir (UNESCO Web Sitesi, 2023 [a]). BM Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçları, şimdi şu an için ve geleceğimiz için, insanlar ve tüm dünya adına barışı, huzuru ve refahı sağlamak amacıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küresel bir ortaklık içerisinde acil eylem çağrısı olan 17 sürdürülebilir kalkınma hedef içermektedir (UN, 2021 [b]).

UNESCO Anayasası 1945'te Londra'da kabul edilmiş ve 1946'da yürürlüğe girmiştir. UNESCO, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 20 ülke tarafından 16 Kasım 1945 tarihinde kurulmuştur. UNESCO'ya üye ülke sayısı 2023 yılı haziran ayı itibarıyla 193'tür (UNESCO Web Sitesi [b]). UNESCO'nun BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine destek olmanın yanında kendi küresel öncelikleri de bulunmaktadır. Bu öncelikler arasında toplumsal cinsiyet eşitliği, Afrika'ya öncelik verme konuları yer almaktadır (UNESCO Web Sitesi, 2023 [c]). Aynı zamanda UNESCO, eğitime, bilime, kültüre erişimi kolaylaştırmakta, kültürel mirasın korunmasını sağlamakta, kültürel çeşitliliği teşvik ederek uluslararası bağları güçlendirmekte, kalkınma ve iş birliği platformlarıyla bilimsel programları, politikaları geliştirmekte ve desteklemektedir (UNESCO Web Sitesi, 2023 [a], [d]).

UNESCO tüm bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışırken görev alanına giren konuların sürdürülebilirliğine de dikkat çekmektedir. Son yıllarda, dünyadaki genel gelişmeler çerçevesinde, insanlık giderek daha olumsuz şartlarla karşılaşmakta iklim değişikliği, doğal afetler, savaşlar, göçler, siyasi, yönetsel, sosyo-ekonomik istikrarsızlıklar yaşamaktadır (Moussiopoulos, 2015, s. 10). Bu koşullar insanlık için tüm kaynakların daha akılcı kullanımıyla verimli yönetimine yönelik davranış değişikliklerini gerekli kılmıştır. Gelecek nesilleri tehlikeye atmadan kaynakların uzun süreli, sürdürülebilir korunması vazgeçilmez hâle gelmiştir (Klarin, 2018, s. 67). Brundtland Raporu'nun (Ortak Geleceğimiz) (1987) ortaya koyduğu sürdürülebilir gelişme yaklaşımı, öncelikle çevreye odaklansa da konunun sosyal, ekonomik yönlerini de dikkate alan bir anlayış geliştirmiştir (WCED, 1987; Sartzetakis, 2015, s. 12; UN, 2021 [a]).

UNESCO'nun görev alanına giren konulara ilişkin pek çok sözleşme bulunmaktadır. Miras alanlarının sürdürülebilir koruma kapsamında yer aldığı 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi bunlardan biridir. UNESCO bu Sözleşme kapsamında kültürel ve doğal miras alanlarının sürdürülebilir korunmasına odaklanarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışma kapsamında UNESCO'nun 1972 Sözleşmesi'nin yapısı ve işleyişinin yanı sıra 1976 yılında kurulan Dünya Mirası Fonu'nun kaynaklarının, dünya genelindeki doğal ve kültürel miras alanlarına yönelik dağılımları incelenmiş ve analiz edilmiştir.

UNESCO 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi

UNESCO'nun 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi, kültürel ve doğal miras alanlarının korunmasına odaklanmıştır (World Heritage Information Kits, 2008, s. 7). Bu sözleşme öncesinde, 1959 'da Mısır ve Sudan hükümetlerinin çağrısının ardından UNESCO uluslararası bir koruma kampanyası başlatmıştır. Mirasın korunmasına yönelik uluslararası bir yaklaşımla devrim yaratan bu ilk kampanya 1960'lı yılların başında Abu Simbel Tapınaklarını kurtarmak için gerçekleştirilmiştir. UNESCO, Nubia'da bulunan Anıtların, Asvan Barajı'nın inşasıyla oluşan Nasır Gölü suları altında kalmasını önlemeye çalışmış ve kültürel mirasın korunmasına

uluslararası boyutta dikkat çekilmiştir. Söz konusu dönemde bu alan için birçok insan kalkınma konusunda kültür ve tarım ikileminde kalmıştır. Fakat UNESCO Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansının eski başkanı, 1965 yılında hem kültürel hem de doğal mirası korumaya yönelik uluslararası bir sözleşme olacak UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi'ne öncülük etmiştir (UNESCO Web Sitesi, 2023 [e]).

Abu Simbel Tapınakları için gerçekleştirilen kampanya için yaklaşık 80 milyon ABD doları harcanmıştır. Bu miktarın yarısı yaklaşık 50 ülkenin sağladığı bağışlardan gelmiştir. Bu durum üstün evrensel değere sahip kültürel alanların korunmasındaki dayanışmayla ulusların ortak sorumluluğunun önemini göstermiştir (World Heritage Information Kits, 2008, s. 7). Bu durum 1972 Sözleşmesi'nin oluşumuna öncülük ettiği kadar Sözleşmenin hemen akabinde Dünya Mirası Fonu'nun oluşturulmasına da katkı sağlamıştır. Abu Simbel Tapınakları için gerçekleştirilen ve son derece başarılı olan kampanya, kültürel mirasın korunmasını ve UNESCO'yu gündeme getirmiştir. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin gelişimini teşvik ederek İtalya, Pakistan ve Endonezya'da diğer önemli koruma kampanyalarının uygulanmasına vesile olmuştur (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [f], [j]).

UNESCO 1972 Sözleşmesi, üstün evrensel değeri olan tarihi, kültürel ve doğal miras alanlarını korumayı amaçlamaktadır. Karşılıklı anlayış çerçevesinde ortak mirasımızı korumak; yerel yönetimlerle, özel sektörle, sivil toplumla birlikte tüm taraf devletlerin iş birliğini içeren çok paydaşlı katılımı gerektiren bir sorumluluktur. Dünya çapında miras alanlarının korunmasındaki en büyük sorun; iklim değişikliği, hızlı kentleşme, kitle turizmi, ekonomik kalkınma, doğal afetlerin baskılarıyla birlikte bazı durumlarda kültürel mirasın korunması için finansman yetersizliğine yanıt vermektir (UNESCO Web Sitesi, 2023 [e]).

Taraf Devletler, UNESCO'nun 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi'ni kabul eden ülkelerdir. Böylece, kendi ulusal topraklarında Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere dikkate alınacak varlıkları belirleyebilmekte ve aday gösterebilmektedir. Taraf Devletler bir miras alanını aday gösterdiğinde, söz konusu miras alanının nasıl korunduğuna ilişkin öz denetim mekanizması sağlamakta ve sürdürülebilir korunması için bir yönetim planı sunmaktadır. Taraf Devletlerin ayrıca listeye kayıtlı varlıkları için Dünya Mirası değerlerini korumaları beklenmekte ve durumları hakkında periyodik rapor vermeleri teşvik edilmektedir. 2023 yılı itibarıyla 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul eden 195 Taraf Devlet bulunmaktadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [c]).

1972 Sözleşmesi, miras alanlarının korunmasında sorumluluğu olan yerel yönetimler, merkezî hükümetler, yerel topluluklar, yerli halklar, sivil toplum kuruluşlarıyla diğer ilgili taraflarla ortaklıklar dâhil olmak üzere pek çok paydaşın katılımını desteklemektedir. Sözleşme, Dünya Mirası alanlarının tanımlanması, aday gösterilmesi, yönetimi ve sürdürülebilir korunması süreçlerinde, cinsiyet dâhil dengeli katılımın sağlanmasını teşvik etmektedir (UNESCO WHC, 2019, 43.COM/11A, s. 10). Taraf Devletlerin, Dünya

Mirası Sözleşmesi ile ilgili programlara ve faaliyetlere dâhil edilmek amacıyla her yıl toplantısı düzenlenen Dünya Mirası Komitesinin, iki yılda bir düzenlenen Dünya Mirası Sözleşmesi Taraf Devletler Genel Kurulunun ve UNESCO'nun Yönetim Organlarının kabul ettiği ilgili politika ilkeleriyle uyumlaştırılarak hareket etmeleri sağlanmaktadır. Örneğin bu kapsamda, UNESCO'nun yerli halklarla ilişki kurma politikası ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve uluslararası insan hakları standartları da dâhil olmak üzere diğer ilgili politika ve belgeleriyle ana akım hâline getirmeye teşvik edilmektedir (UNESCO WHC, 2019, 43.COM/11A, s. 13).

UNESCO'nun 1972 Sözleşmesi kapsamında sonu tek rakamlı yıllarda UNESCO Genel Merkezi'nde düzenlediği Genel Konferans oturumları sırasında 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamında Taraf Devletler Genel Kurulu toplanmaktadır (UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi, md. 8, s. 4). Genel Kurul, tüm Taraf Devletlerin katkı sunmasında geçerli olacak Dünya Mirası Fonu oranını belirlemekte ve karar almada etkin olacak Dünya Mirası Komitesi üyelerini seçmektedir (UNESCO WHC – Rules of Procedure, 2015, s. 20).

Sözleşme, miras alanlarında ulusal egemenlik veya mülkiyete hâle getirmeksizin korunması için uluslararası toplumun bir bütün olarak iş birliği yapması gereken bir dünya mirası anlayışını oluşturmaktadır (UNESCO World Heritage Information Kits, 2008, s. 5). Şekil 1'de de görüleceği üzere UNESCO 1972 Sözleşmesi kapsamında yer alan kültürel miras; kültürel anıtlar, yapı toplulukları, tarihî ve kültürel miras alanlarından; doğal miras ise doğal anıtlar, jeolojik ve fizyolojik oluşumlar, doğal miras alanlarından oluşmaktadır.

Şekil 1. Dünya Kültürel ve Doğal Miras İçerikleri

UNESCO Dünya Mirası

Tarihî, kültürel ve doğal miras, geçmişten gelen ve günümüzdeki değerleri gelecek nesillere aktarılan, yeri doldurulamaz somut ya da somut olmayan hazinedir. Tarihî mirasın, dokunun ve yapıların korunması için düzenlenen Mayıs 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'ne göre; tarihî kültür/anıt varlığı ya da mirası kavramı; mimari eserler ve büyük sanat eserleri yanında, “zamanla kültürel bakımdan önem kazanmış eserler”le “belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihî bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal yerleşimleri” de kapsamaktadır. UNESCO, dünya çapında insanlık için üstün evrensel değerde olduğu düşünülen tarihî, kültürel ve doğal mirasın tanımlanmasını, korunmasını ve muhafaza edilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [a]). 17 Ekim - 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te UNESCO Genel Merkezinde, UNESCO Genel Konferansının on yedinci oturumu gerçekleştirilmiş (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [d]) ve bu oturum kapsamında, 16 Kasım 1972 tarihinde Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Dünya Mirası'nı istisnai kılan şey evrensel uygulanmasıdır. Dünya Mirası alanları, bulunduğu bölgeye bakılmaksızın bütün dünya halkına aittir.

Dünya Mirası alanlarımızı gelecek nesiller için korumak amacıyla Dünya Mirası Merkezi, 1972 Sözleşmesini teşvik etmeye ve UNESCO Dünya Mirası alanlarının korunmasını güçlendirmeye adanmış çok çeşitli paydaşlar, hükûmetler, uluslararası hükûmet kuruluşları, sivil toplum ve özel sektörle ortaklıklar kurmaktadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [e]).

Budapeşte Dünya Mirası Deklarasyonu

1972 tarihli Dünya Miras Sözleşmesi 2002 yılında 30. yılını kutlamış ve Birleşmiş Milletler 2002 yılını Kültürel Miras yılı ilan etmiştir. Budapeşte'nin ev sahipliğinde 24-29 Haziran 2002 tarihleri arasında Dünya Mirası Komitesi Oturumu gerçekleştirilmiş; Dünya Mirası kapsamında Budapeşte Deklarasyonu kabul edilmiş ve yayımlanmıştır (UNESCO WHC-02/CONF.202/25, 2002, ss. 6-7). Deklarasyon ile Dünya Mirası Komitesinin, 30 yılda Sözleşme kapsamında üstün evrensel değere sahip tarihî, kültürel ve doğal mirasın korunmasında benzersiz bir uluslararası iş birliği aracı olduğunun altı çizilmiştir (UNESCO WHC-02/CONF.202/5, 2002, ss. 1-7):

Budapeşte Deklarasyonu ile Dünya Mirası Komitesininin 26. Oturumunda Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasını teşvik etmek amacıyla dört stratejik ana hedef belirlenmiştir. Bunlar, Güvenilirlik (Credibility), Koruma (Conservation), Kapasite Geliştirme (Capacity-building) ve İletişim (Communication)'dir. Söz konusu stratejik hedefler, “dört C” olarak anılmaktadır.

2007 yılında Yeni Zelanda'nın ev sahipliğinde Dünya Mirası Komitesininin 31. Oturumu gerçekleştirilmiştir. Söz konusu oturumda Budapeşte Deklarasyonu'na Yeni Zelanda önerisiyle “dört C” olarak anılan Dünya Mirası Sözleşmesi stratejik hedeflerine

“beşinci C” olan “Communities” (Topluluklar) eklenmiştir. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasında toplulukların rolünün geliştirilmesi önerisi kabul edilerek stratejik hedefin beşinci “C”si olmuştur (WHC-07/31.COM/13B, 2007, ss. 2-7). Stratejik beş hedef şunlardır; güvenilirlik (credibility), koruma (conservation), kapasite geliştirme (capacity building), iletişim (communication), topluluklar (communities) (UNESCO WHC-07/31.COM/13B, 2007, ss. 2-7).

Dünya Mirası Listesi Adaylıkları

Ülkeler, Dünya Mirası Sözleşmesi'ni imzalayarak kültürel ve doğal miraslarını koruyacakları taahhüdünde bulunmaktadır. Dolayısıyla kendi topraklarındaki muhtemel miras alanlarının UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmesi kapsamında adaylık teklifleri sunabilmektedirler. Adaylık sürecinde ilk adım geçici liste oluşturmaktır. Ülkeler Geçici Miras Listesi'yle sınırları içinde yer alan önemli kültürel ve doğal miras alanlarının bir “envanterini” ya da Geçici Listesi'ni çıkarmaktadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [h]).

Sözleşmeye Taraf Devletler, Geçici Miras Listelerinde yer alan miras alanları için adaylık dosyası hazırlayarak Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmek üzere sunabilmektedir. Bundan sonraki aşamada, Dünya Mirası Merkezi dosyayı değerlendirilmek üzere miras alanına uygun Danışma Organlarına göndermekte ve bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu Danışma Organları; Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN)'dir. Danışma Organları, aday gösterilen tarihi, kültürel ve doğal miras alanlarına ait değerlendirmelerini Dünya Mirası Komitesine sunmaktadır. Üçüncü Danışma Organı; Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi (ICCROM), Dünya Mirası Komitesine kültürel alanların korunması ve eğitim faaliyetleri hakkında uzman tavsiyesi sağlayan hükümetler arası bir kuruluştur.

Geçici Miras Listesi'nde yer alan bir miras alanı aday gösterildikten ve değerlendirildikten sonra, listeye kaydedilmek (inscription) üzere nihai kararı yılda bir kez toplanan Hükümetler Arası Dünya Mirası Komitesi vermektedir. Bu komite aynı zamanda Taraf Devletlerin talep ettiği veya uygun görülen miras alanlarına Dünya Mirası Fonlarından oluşan uluslararası yardımların değerlendirilmesi ve karara bağlanmasından sorumludur. Ayrıca; Komite 1972 Sözleşmesi'nin uygulanmasından sorumlu ana organdır (UNESCO World Heritage Information Kits, 2008, s. 15).

Dünya Mirası Listesine Kaydedilmek Üzere Uygulanan Seçim Kriterleri

Taraf Devletler, miras alanlarına ilişkin Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere adaylık dosyaları hazırlarken, özgünlük ve bütünlük çerçevesinde, miras alanlarının üstün evrensel değere sahip olması ve on seçim kriterinden en az birini karşılaması

gerekmektedir. Bahse konu kriterler, 1972 Sözleşmesi metninin yanında Dünya Mirası Komitesinin ana çalışma aracı olan Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasına yönelik oluşturulan "Uygulama Rehberi" ilkelerinde açıklanmaktadır. Dünya Mirası alanları altı kültürel ve dört doğal kriter temelinde toplam 10 kriter kapsamında seçilmektedir.

Şekil 2. Dünya Mirası Listesine Kayıtlı Miras Alanlarının Dünya Üzerinde Dağılımı

Kaynak: UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [i]

2023 yılı itibarıyla UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı toplam miras alanı sayısı 1.157'dir. Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı miras alanının; 900'ü tarihî ve kültürel miras alanları, 218'i doğal miras alanları, 39'u ise hem kültürel hem doğal miras alanı kriterlerini birlikte barındıran karma miras alanlarıdır. Söz konusu Dünya Mirası Listesi, Sözleşmeye taraf toplam 195 devletten 167'sine ait miras alanlarını içermektedir. 2023 yılı haziran ayına kadar Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı hiçbir varlığı bulunmayan Taraf Devlet sayısı ise 28'dir. Ayrıca 34 Taraf Devlet'e ait toplam 55 miras alanı, korunma bakımından kritik durumlarından ötürü Tehlike Altındaki Miras Listesi'ne kayıtlıdır. UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı çok uluslu/seri/sınır aşan özellikle 43 miras alanı bulunmaktadır. Dünya Mirası Listesi'ne 1978 yılından 2023 yılına kadar 44 yılda kaydedilmiş kültürel, doğal ve karma miras alanlarının sayısı 2023 haziran ayı itibarıyla 1.157'ye ulaşmıştır. Bunlar sayılarına göre kültürel miras alanları, doğal miras alanları ve karma miras alanları olarak sıralanmaktadır. 2000 yılında Avustralya'nın Cairns kentinde gerçekleştirilen Dünya Mirası Komitesinin 24. Oturumunda; 50 kültürel miras alanı, 10 doğal ve bir karma olmak üzere toplam 61 miras varlığıyla Dünya Mirası

Listesi'ne en çok kaydın gerçekleştirildiği yıl olmuştur. Listeye 1989 yılında bir karma, iki doğal, dört kültürel miras alanı olmak üzere toplam yedi varlık; son yıllarda, özellikle 2021 yılında tarihî ve kültürel miras alanında 29, doğal miras alanında 5 olmak üzere 34 miras alanı kaydedilmiştir (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [f], [g]). Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı varlıklar, dünya üzerindeki tarihî, kültürel ve doğal miras zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtmaktadır. Şekil 2'de yer alan göstergelerden sarı olanlar tarihî veya kültürel miras alanlarını, yeşil olanlar doğal miras alanlarını, kırmızı olanlar ise tehlike altında bulunan miras alanlarını temsil etmektedir. Dünya Mirası Listesi'nin oluşumu, miras alanlarının aday gösterme ve seçim olmak üzere iki farklı aşamasının ve üç farklı aktörün; Taraf Devletler, Danışma Organları ve Dünya Mirası Komitesinin etkileşimli istişaresinin sonucudur (Bertacchini ve Saccone, 2012, s. 330).

UNESCO Dünya Mirası Komitesinin Yapısı

UNESCO 1972 Sözleşmesi'ne göre, üstün evrensel değere, özgünlük ve bütünlüğe sahip kültürel ve doğal miras alanlarını koruma amacıyla oluşturulan UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi Hükümetler Arası Komitesi, "Dünya Mirası Komitesi" olarak ifade edilmektedir. Dünya Mirası Komitesi, UNESCO Genel Konferansında 1972 Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle Dünya Mirası Fonu ile birlikte kurulmuştur. Dünya Mirası Komitesi Üye Devletlerini, dört yıllık sürelerle Sözleşmeye taraf 21 devlet temsil etmektedir (UNESCO 1972 Sözleşmesi, md. 8, ss. 4-5). Dünya Mirası Sözleşmesi'ne göre, Taraf Devletlerin Komite Üyeliği görev süresi Sözleşmede belirtildiği gibi altı yıl olarak belirlenmiştir. Bu duruma ek, Taraf Devletler diğer Taraf Devletlerin Komitede yer almalarına imkân tanımak adına, gönüllü olarak yalnızca dört yıl komite üyesi olmaktadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [b]). Dünya Mirası Komitesi kararlarında etkili olan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), IUCN (Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği) ve ICCROM (Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi) Dünya Mirası Komitesine yetki alanları kapsamında danışmanlık yapan organlarıdır (UNESCO 1972 Sözleşmesi, md. 8, s. 5).

Dünya Mirası Komitesi, yılda en az bir kez olağan oturumda, Komitenin talebi üzerine de olağanüstü oturumlarda toplanmaktadır. Komite, bir sonraki oturumun yerini belirlerken dünyanın farklı bölgeleri ve kültürleri arasında adil bir rotasyon sağlama gereğini dikkate almaktadır (UNESCO WHC – Rules of Procedure, 2015, ss. 5-6). Komite Bürosu bir başkan, beş başkan yardımcısı ve bir raportörden oluşmaktadır. (UNESCO WHC – Rules of Procedure, 2015, s. 9). Dünya Mirası Komitesi Sekreterliği (Dünya Mirası Merkezi) işleyişi: Dünya Mirası Komitesine, UNESCO Genel Direktörü tarafından ataması gerçekleştirilen bir Sekreteryaya tarafından desteklenmektedir. Sekreterliğin işlevi özellikle bu amaçlar doğrultusunda 1992 yılında kurulan UNESCO Dünya Mirası Merkezi tarafından yürütülmektedir. (UNESCO WHC, Operational Guidelines, 2021, md. 27, s. 16).

UNESCO Dünya Mirası Fonu

UNESCO'nun 1972 Sözleşmesi kapsamında yer alan 15. maddede; üstün evrensel değeri olan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması İçin "Dünya Mirası Fonu"ndan 1977 yılında uluslararası yardımlar dağıtılmaya başlanmıştır. Her yıl düzenlenen Dünya Mirası Komitesi toplantısında, Dünya Mirası Fonu bütçesinin miktarına ve kullanımına ilişkin kararlar alınmaktadır. Dünya Mirası Fonu bütçesi, 2022 ve 2023'ü kapsayan iki yıllık dönem için 5,9 milyon ABD doları ve Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 21.2 maddesinde tanımlandığı üzere acil durum yardımı için de 400 bin ABD doları tutarındadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [k]).

Dünya Mirası Fonu, uluslararası yardıma ihtiyacı olan ve bu yardımı talep eden Taraf Devletlerin miras alanlarına ilişkin koruma, eğitim ve teknik destek, sürece hazırlık faaliyetlerini desteklemek için yılda yaklaşık 4 milyon ABD doları sağlamaktadır. Dünya Mirası Komitesi fonların dağıtımını konusunda Taraf Devletin taleplerinde miras alanının aciliyetine göre tahsis ederek, önceliği ilk sırada tehdit altındaki alanlara vermektedir (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [l]). Dünya Mirası alanlarının korunması, bu alanların ihtiyaçlarını karşılayacak mali kaynaklar olmadan mümkün değildir. Dünya Mirası Fonu bütçesinin çoğunluğunu Taraf Devletlerin zorunlu ve gönüllü katkılarından oluşturmaktadır. Diğer gelir kaynakları, Dünya Miras yayınlarının satışından elde edilen kârlardan veya belirli amaçlar için ülkeler tarafından bağışlanan diğer fonlardan oluşmaktadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [l]).

Dünya Mirası Fonunda Mali Düzenlemeler ve Uluslararası Yardım

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 13.1, 13.2 ve 19 ila 26. maddeleri uyarınca, Taraf Devletlerin Dünya Mirası Listesi'nde kayıtlı veya potansiyel olarak listeye kaydedilmeye uygun varlıklar için "Uluslararası Yardım" sağlanmaktadır (UNESCO 1972 Sözleşmesi, md.13, md. 19, md. 26). Uluslararası Yardım, ulusal düzeyde yeterli kaynaklar ve destekler sağlanamadığında Dünya Mirası ve Geçici Liste özelliklerinin korunması ve yönetimi için ulusal çabalara ek olarak görülmektedir (UNESCO WHC, Circular Letter, CL/WHC-23/01, s. 1). Dolayısıyla burada Dünya Mirası Fonu'nu ülkelerin söz konusu durumlar için yetkili organlarına katalizör görevi de sağlamaktadır.

Dünya Mirası Fonu'nun amacı, bütçesini oluşturacak kaynaklarını sağlayarak, Sözleşme ve mevcut yönetmeliklerin şartlarına uygun, üstün evrensel değeri olan Dünya Kültürel ve Doğal Mirası'nın özgünlüğü ve bütünlüğünün korunmasına yardımcı olmak amacıyla uluslararası yardım sunmaktadır. Fonun mali dönemi, UNESCO'nun düzenli bütçesinin mali dönemine denk gelen art arda iki takvim yılını oluşturmaktadır (UNESCO WHC Web Sitesi, 2023 [f]). Dolayısıyla Dünya Mirası Komitesi Uluslararası Yardım bütçesini iki yılda bir belirlemektedir.

Uluslararası Yardım, UNESCO Mali Tüzüğü hükümlerine uyarınca, Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamında kurulmuş bir “güven fonu” (Funds-in-Trust), Dünya Mirası Fonu tarafından finanse edilmektedir. Dünya Mirası Listesi’nde yer alan ve ani, beklenmedik afetler, savaşlar nedeniyle ciddi hasar görmüş veya ciddi hasar görme tehlikesiyle karşı karşıya olan varlıklar için yılın herhangi bir zamanında sunulabilen acil yardım (emergency assistance) talepleri için başvuru süresi gibi bir sınırlama geçerli değildir. Sözleşmeye taraf tüm devletler ilke olarak Dünya Mirası Fonu’ndan uluslararası yardım talebinde bulunabilir. Bununla birlikte, mevcut fonlar sınırlı olduğunda ve bir seçim yapılması gerektiğinde, bazı önceliklere göre hareket edilebilmektedir (UNESCO WHC, Circular Letter, CL/WHC-23/01, s. 1-2). Ancak, Dünya Mirası Fonu’na zorunlu veya gönüllü katkılarını ödemeyi geciktiren Taraf Devletler, uluslararası yardım talebinde bulunmazlar.

Uluslararası Yardım Talepleri ve Türleri

UNESCO Dünya Mirası Fonu’dan Taraf Devletlerin listeye veya geçici listeye kayıtlı miras alanları için uluslararası yardım talebinde bulunmaları üç ayrı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar acil durum yardımları, koruma ve yönetim yardımları ve hazırlık yardımları olarak sınıflandırılmaktadır. Maksimum tutarı 75 bin ABD doları olan acil durum yardımı, Dünya Mirası Listesi’nde yer alan ve ani, beklenmedik olaylar (örn. arazi çökmesi, yangınlar, sel veya insan faktörlü felaketler) nedeniyle bahse konu Taraf Devlet tarafından talep edilebilmektedir. Bu yardım, kirlilik veya erozyon süreçlerinden kaynaklanan hasar veya bozulma durumlarını kapsamamaktadır (UNESCO WHC, Operational Guidelines, 2021, ss. 69 - 72).

Koruma ve yönetim alanında teknik iş birliğiyle eğitim ve araştırma yardımı türlerinin maksimum miktarı bulunmamaktadır. Ancak 30 bin ABD dolarının üzerindeki uluslararası yardım talepleri yalnızca Dünya Mirası Komitesi tarafından her yıl düzenlenen toplantıda onaylanabilmektedir. Teknik iş birliği talepleri, Dünya Mirası Listesi’nde veya Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi’nde kayıtlı varlıkların korunması, yönetimi ve sunumuyla ilgili faaliyetleri kapsamaktadır. Eğitim ve araştırma yardımı, esas olarak Dünya Mirası varlıklarının tanımlanması, izlenmesi, korunması, yönetimi ve sunumu alanlarında personel ve uzmanlara grup eğitimi için verilmektedir. Koruma ve yönetim alanında tanıtım ve eğitim yardımı için maksimum tutar 10 bin ABD doları, hazırlık yardımı taleplerinin maksimum tutarı ise 30 bin ABD dolarıdır. (UNESCO WHC, Operational Guidelines, 2021, Ek 9, ss. 150-152).

ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Sürdürülebilir bir koruma politikasını üstlenmek ve geliştirmek, Dünya Mirası varlığının yönetimiyle ilgilenen kurumlar ve idarelerle birlikte, bu kurumlar arasında ko-

ordinasyon ve iş birliğinin teşvik edilmesiyle gerçekleştirilebilir. Dünya Mirası uluslararası, ulusal, bölgesel ölçekte ve yerel yönetimler, kurumlar, sivil toplum kuruluşları, yerel topluluklar ve o çevrede yaşayanlar için pek çok değeri barındırmaktadır.

Çalışmanın amacı; UNESCO Dünya Mirası Komitesinin, Dünya Mirası Fonlarından ne tür uluslararası destekleri ne ölçüde ve ne amaçla kullandığını ortaya koymak olacaktır. Çalışmanın kapsamını; Dünya Mirası Komitesinin 1977 – 2023 (2023 haziran ayına kadar) yılları arasında gerçekleştirilen toplam 44 Dünya Mirası Komitesi toplantı raporlarında yer alan kararlar ve bu kararlar çerçevesinde onaylanan uluslararası yardımlar oluşturmuştur. Çalışmanın yönteminde; kavramsal ve kuramsal çerçeveye birlikte literatür taraması gerçekleştirilmiş, UNESCO Dünya Mirası Komitesinin 44 yıllık (1977-2023) raporlarından elde edilen gömülü niceliksel veriler karşılaştırmalı analiz edilerek sonuçları ortaya konulmuştur. Çalışmanın araştırma soruları:

- ▶ Dünya Mirası için fonlar ne amaçla ve nasıl toplanıyor?
- ▶ Dünya Mirası için ne tür ve ne miktarda uluslararası yardımlar sağlanıyor?
- ▶ Dünya Mirası Fonlarından Taraf Devletlere sağlanan uluslararası yardımların UNESCO'nun beş bölgesine göre dağılım yoğunlukları nedir?

Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evreni, 1977 – 2023 (2023 haziran ayına kadar) yılları arasında her yıl düzenlenen UNESCO Dünya Mirası Komitesi toplantısında Dünya Mirası Fonları kapsamında alınan kararları içeren raporlarından oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemi, söz konusu yıllar içerisinde çeşitli amaçlarla Dünya Mirası Fonlarından uluslararası yardımlar almış Taraf Devletleri içermektedir.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Önemi

UNESCO Dünya Mirası Komitesi toplantı raporlarında onaylanan kararlar çerçevesinde Dünya Mirası Fonlarından Taraf Devletlere verilen uluslararası yardımlar, çalışmanın sınırını oluşturmaktadır. Söz konusu yardımlar, bu çalışmada kullanılan verileri ve bu verilerden elde edilen çıkarımları içermektedir. Dünya Mirası, tarihî, kültürel ve doğal miras alanlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda söz konusu varlıkların üstün evrensel değerlerinin korunmasını sağlamak amacıyla ihtiyaç görüldüğü durumlarda Dünya Mirası Fonlarından uluslararası yardımlar ve uzman desteği sağlanmaktadır. Bu kapsamdaki verilere her yıl düzenlenen Dünya Mirası Komitesi toplantısı raporlarından elde edilen gömülü niceliksel verilerin ortaya çıkarılmasıyla ulaşılmaktadır. Bu durum çalışmanın özgünlüğünü oluşturmuş, raporlardan elde edilen verilerin karşılaştırmalı analizi sağlanarak literatürde bu yöndeki boşluğun giderilmesi çalışmanın önemini oluşturmuştur.

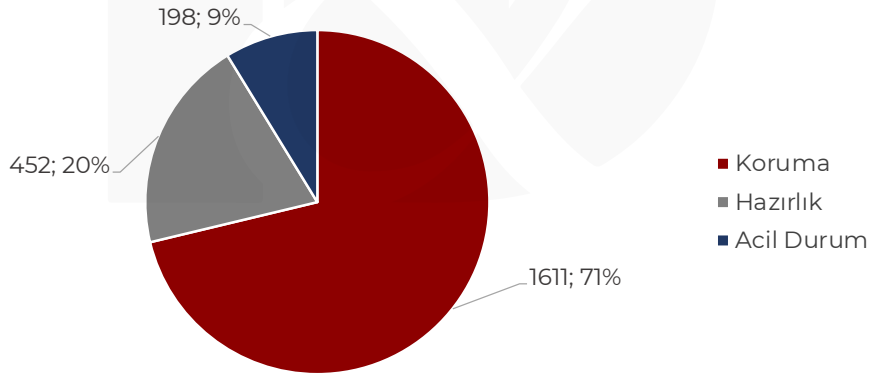
BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu kısmında amaçlanan, UNESCO Dünya Mirası'nın korunmasında Dünya Mirası Fonları kapsamında Taraf Devletlerin talepleri doğrultusunda Dünya Mirası Komitesince onaylanan uluslararası yardımların dağılımını karşılaştırmalı analiz etmektir. Çalışmaya ait bulgular aşağıdaki başlıklarda yorumlanmaktadır.

UNESCO Dünya Mirasının Korunmasında Dünya Mirası Fonlarının Dağılımları (1977-2023 Yılları)

UNESCO Dünya Mirası Fonundan Taraf Devletlere, miras alanlarını özellikle korumaları amaçlı uluslararası yardım, Dünya Mirası Komitesince ilk kez 1977 yılında vermeye başlamıştır. 2023 yılı haziran ayına kadar Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı toplam 1.157 tarihî ve kültürel, doğal ve karma miras alanları bulunmaktadır. 1997-2023 (haziran) yılları arasında, söz konusu 1.157 miras alanına Taraf Devletlerin talepleri doğrultusunda Dünya Mirası Komitesince, Dünya Mirası Fonu kapsamında 49 milyon 634 bin 322 ABD doları tutarında destek sağlanmıştır. Söz konusu uluslararası yardımların UNESCO'nun beş bölgesine göre dağılımları aşağıdaki tablo ve grafiklerde gösterilmiştir. Bahse konu yardım talepleri grafiklerde koruma, hazırlık ve acil durum yardım talepleri olarak türlerine göre ayrılmaktadır.

Grafik 1. Türlerine Göre Onaylanmış Uluslararası Yardım Talepleri

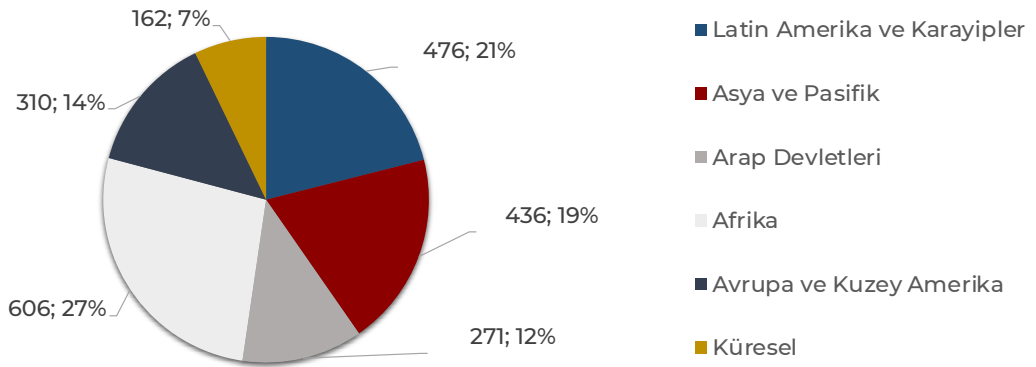
Dünya Mirası Komitesi toplantısının 1977–2023 yılları arasında Taraf Devletlerin talepleri doğrultusunda Komite veya ilgili organ tarafından onaylanmış uluslararası yardım türlerine bakıldığında Grafik 1'de görüleceği üzere, toplam 2.261 yardımın 1.611'ini koruma türünde, 452'sinin Dünya Mirası Listesi'ne ve Geçici Listesi'ne kayıtlı varlıkları için hazırlık yardımı türünde olduğu, 198'inin ise miras alanlarının riskli durumlar karşısında acil müdahale gerektirmesi sebebiyle talep edilen acil durum yardım taleplerinden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 1. UNESCO Bölgelerine Göre Onaylanan Uluslararası Yardım Talepleri

Afrika	606
Latin Amerika ve Karayipler	476
Asya ve Pasifik	436
Avrupa ve Kuzey Amerika	310
Arap Devletleri	271
Küresel	162
Toplam	2.261

Tablo 1’de görüleceği üzere UNESCO’nun beş bölgesine göre; sırasıyla en çok onaylanan uluslararası yardımı 606 taleple Afrika, 476 taleple Latin Amerika ve Karayipler Bölgesinde yer alan Taraf Devletleri, 436 taleple Asya ve Pasifik, 310 taleple Avrupa ve Kuzey Amerika, 271 taleple Arap Devletleri almıştır. Tablo 1’de belirtilen onaylanan 162 küresel talep ise Dünya Mirası Komitesinin Taraf Devletlerin koruma farkındalığını artırmaya yönelik gerçekleştirmiş olduğu eğitim programları, sempozyumlar ve kongreler gibi etkinlikleri kapsamaktadır. Ayrıca 1977 yılından 2023 yılı haziran ayına kadar UNESCO Dünya Mirası Komitesinin Taraf Devletlere Dünya Mirası Fonu bütçesinden koruma çalışmalarında kullanılmasını sağlamak için onayladığı uluslararası yardımlar bulunmaktadır. Dünya Mirası Fonu kapsamında Taraf Devletlerin Dünya Mirası Listesi’ne kayıtlı miras alanlarına yönelik uluslararası yardım taleplerinin Dünya Mirası Komitesi tarafından 166 onayıyla en yoğun onaylandığı yıl, 1998 yılında Japonya’nın Kyoto kentindeki Dünya Mirası Komitesinin 22. Oturumunda gerçekleştirilmiştir. En düşük onayın gerçekleştiği yıl ise 1 onayla 1978 yılı olmuştur.

Grafik 2. UNESCO Bölgelerine Göre Onaylanan Uluslararası Yardım Talepleri

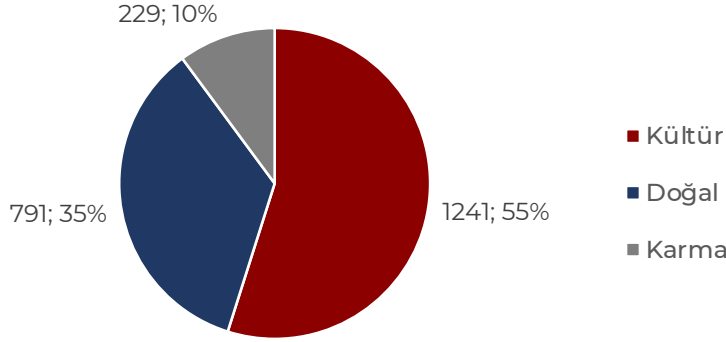
UNESCO Dünya Mirası Merkezinin beş ana bölge olarak sınıflandırmış olduğu alanda en yoğun uluslararası yardımın %27'yle Afrika bölgesine verildiği görülmektedir. UNESCO'nun Afrika önceliği politikası bu durumun en açıklayıcı sebeplerinden biri olmaktadır. Grafik 2'de, küresel bölüme verilen yardımın bölgelere göre en az orana sahip olduğu görülmektedir. Burada Danışma Organlarının Taraf Devletlerin miras alanlarına yönelik gerçekleştirmiş olduğu eğitim çalışmaları için verilen uluslararası yardımlar bulunmaktadır. Bölgesel anlamda en az yardımı, %14'le Avrupa ve Kuzey Amerika Bölgesi almaktadır. Bu durumu daha çok o bölgedeki gelişmiş ülkelerin varlığı açıklayabilmektedir. Her ne kadar söz konusu gelişmiş ülkelerden de uluslararası yardım talepleri olsa da öncelikle bu yardımlardan Afrika ülkeleri ve onu takip eden gelişmekte olan ülkelerin yararlandığı görülmektedir. Afrika Bölgesi'ni takiben sırasıyla, Latin Amerika ve Karayip Bölgesi'nde yer alan ve miras alanlarına sahip Taraf Devletler, Asya ve Pasifik Bölgesi'ne dâhil ülkeler, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ve son olarak da Arap Devletleri yer almaktadır. Bu durum pek tabii Taraf Devletlerin sadece gelişmişlik durumlarıyla açıklanamaz. Bölgelerin Dünya Mirası Listesine kayıtlı varlık sayısı akıllara gelse de Listeye kayıtlı en yoğun varlık Avrupa ve Kuzey Amerika Bölgesi'nde yer almaktadır. Bu durum Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı 1.157 varlığın bölgesel dağılımlarını gösteren aşağıdaki tabloda daha net anlaşılacaktır.

Tablo 2. Bölgelerin Dünya Mirası Listesine Kayıtlı Varlık Sayıları

Bölgeler	Kültürel	Doğal	Karma	Toplam
Latin Amerika ve Karayipler	100	38	8	146
Avrupa ve Kuzey Amerika	469	66	11	546
Asya ve Pasifik	195	70	12	277
Arap Devletleri	82	5	3	90
Afrika	54	39	5	98
Toplam	900	218	39	1.157

Tablo 2'ye bakıldığında Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı en az varlık sayısı Arap Devletlerinde ve Afrika Bölgesi'nde yer almaktadır. Sayılarına göre sırasıyla, Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Pasifik, Avrupa ve Kuzey Amerika Bölgelerinin Dünya Mirası Listesine kayıtlı kültürel, doğal ve karma miras alanları görülmektedir.

Grafik 3. Dünya Mirası Alan Kategorilerine Göre Onaylanan Uluslararası Yardım Talepleri

Grafik 3'te Dünya Mirası Alan Kategorilerine göre onaylanan uluslararası yardım taleplerinde Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı toplam 900 tarihî ve kültürel miras alanları toplam 2.261 uluslararası yardım talebinin 1.241'ini alarak %55'lik oranla en fazla uluslararası yardımı almaktadır.

Tablo 3: Kategoriye ve Uluslararası Yardım Türüne Göre Talep Miktarları

Kategori	Koruma	Hazırlık	Acil Durum	Uluslararası Yardım talebi
Kültür	850	245	146	1.241
Doğal	637	108	46	791
Karma	124	99	6	229
Toplam	1.611	452	198	2.261

Tablo 3'te görüldüğü gibi, kategorilere ayrılan uluslararası yardımlarda en fazla miktar Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı tarihî ve kültürel miras alanlarında olmuştur. Toplam 2.261 uluslararası yardımın 1.611'i koruma yardımı türünde gerçekleştirilmiş, bunların 850'si kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik talep edilen uluslararası yardımları içermiştir. Doğal miras alanlarında 637, karma miras alanlarında ise 124 koruma çerçevesinde uluslararası yardım, Taraf Devletler için onaylanmıştır.

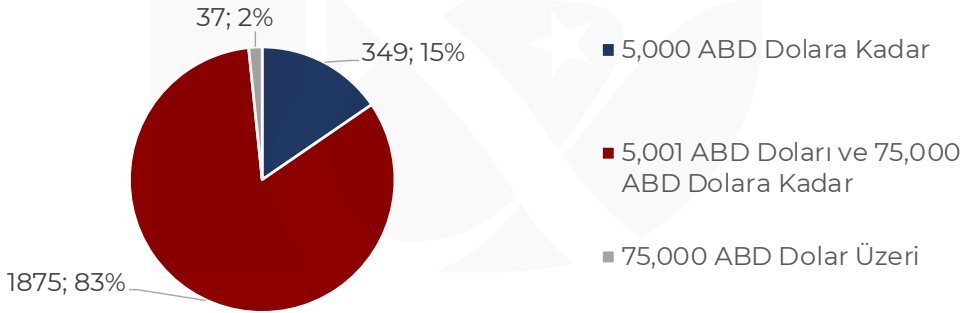
Taraf Devletlerin adaylık dosyalarını hazırlama, sunma, teknik destek gibi durumlarda toplam 2.261 uluslararası yardım talebinin 452'si bu kapsama dâhil olmuştur. Onaylanan toplam 452 uluslararası hazırlık yardımı talebinin 245'i kültürel miras alan-

larını, 108'i doğal miras alanlarını ve 99'u ise karma miras alanlarının hazırlık süreçlerini içermektedir.

İnsan faktörlü veya doğal afetler sonucu miras alanlarının korunmasının risk oluşturduğu durumlarda sağlanan acil durum fon yardımları toplam 2.261 uluslararası yardımının 198'ini içermektedir. Bu kapsamda çoğunluğunu, tarihî ve kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik talep edilen uluslararası yardımlar oluşturmuştur. Doğal miras alanlarının acil durum fon yardımları 46, karma miras alanlarının ise 6 olmuştur.

Gerek koruma, gerek hazırlık gerekse acil durum yardımları tarihî ve kültürel miras alanları içerisinde talebi onaylanan en fazla miras alanını içermektedir. 1977 yılından 2023 haziran ayına kadar toplam onaylanmış 2.261 adet uluslararası yardımın 1.241'i tarihî ve kültürel miras alanları için talep eden Taraf Devletlere verilmiştir. Tarihî ve kültürel miras alanlarını takiben doğal miras alanları için toplam 791 adet onaylanmış uluslararası yardım talebi, karma miras alanları için ise 229 adet onaylanmış uluslararası yardım talebi söz konusu olmuştur.

Grafik 4. Uluslararası Yardım Tutarına Göre

Grafik 4'te görüldüğü üzere, Dünya Mirası Fonu bütçesinden sağlanan ve 1977-2023 arasında onaylanan uluslararası yardım tutarlarına göre, genel olarak acil durum yardımlarını içeren 75 bin ABD doları ve üzeri, toplam 2.261 talep içerisinde 37'si acil durum fonu olarak onaylanarak %2'lik bir orana tekabül etmiştir. 5 bin ABD dolarına kadarki tutar toplam onaylanan talepler içerisinde %15'le ifade edilmektedir. 5,001 ABD doları ve 75 bin ABD doları arasında onaylanan uluslararası yardım talepleri, en fazla tutarı oluşturarak, %83'e tekabül etmiştir.

Tablo 4. 1977 – 2023 Yılları Arasında Uluslararası Yardım Almayan Taraf Devletler

Afrika	Latin Amerika ve Karayipler	Asya ve Pasifik	Avrupa ve Kuzey Amerika	Arap Devletleri
Brundi (0), (10)	Antigua and Barbuda (1), (0)	Brunei Darussalam (0), (0)	Andorra (1), (1)	Kuwait (0),(4)
Sao Tome and Principe (0), (2)	Bahamas (0), (2)	Cook Islands (0), (0)	Holy See (2), (0)	United Arab Emirates (1), (17)
		Timor-Leste (0), (0)	Luxembourg (1), (0)	
		Tonga (0), (2)	Monaco (0), (1)	
		Tuvalu (0), (0)	Netherlands (12), (3)	
			Switzerland (13), (1)	

Tablo 4’te, UNESCO Dünya Mirası Fonu’ndan 1977 yılından 2023 yılına kadar uluslararası yardım almayan Sözleşmeye Taraf Devletler yer almaktadır. Ülke isimlerinin yanında yer alan ilk sırada parantez işaretiyle belirtilen sayılar, söz konusu Taraf Devlet’in Dünya Mirası Listesi’ne kayıtlı varlık sayısını, ikinci parantez içindeki sayılar ise söz konusu ülkenin Geçici Miras Listesi’nde yer alan varlık sayısını ifade etmektedir. Tabloda belirtilen “(0)” söz konusu ülkenin Dünya Mirası Listesi’ne kayıtlı hiçbir miras alanının bulunmadığını ifade etmektedir. Fakat Dünya Mirası Fonu’ndan sağlanan uluslararası yardımlar sadece Dünya Mirası Listesi’ne kayıtlı miras alanları için değil aynı zamanda Taraf Devletlerin Geçici Miras Listelerinde yer alan ve koruma altına alınmak istenen miras alanları için de ülkeler tarafından talep edilebilmektedir.

SONUÇ

Dünya Mirası Sözleşmesi’ni onaylayan Taraf Devletler, ortak mirasın gelecek nesiller adına korumasını sağlama konusunda ortak bir taahhütte bulunmaktadır. Sözleşmeye Taraf Devlet olmanın ve Dünya Mirası Listesi’ne kayıtlı alanlara sahip olmanın getirdiği prestij, genellikle mirasın korunmasına yönelik farkındalığı artırmada bir katalizör görevi görmektedir. Sözleşmeye Taraf Devlet konumunda olmak, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir fayda sunmakta, Dünya Mirası Fonu’na erişimi kolaylaştırmaktadır. Her yıl düzenlenmekte olan Dünya Mirası Komitesi toplantısında Sözleşmeye Taraf Devletlere Dünya Mirası alanlarını belirlemeleri, korumaları, dosya hazırlık süreçlerindeki teknik desteği ve miras alanlarını tanıtmaları

konusunda yardımcı olmak için yaklaşık 4 milyon ABD doları destek sağlanmaktadır. İnsan temelli etkenlerin veya doğal afetlerin neden olduğu hasarı onarmak için acil eylemler durumunda herhangi bir başvuru süresi kısıtı bulunmadan acil durum yardımı da sağlanabilmektedir. Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilen alanlar söz konusu olduğunda hem ulusal hem de uluslararası topluluğun dikkati özellikle tehdit altındaki bu alanların koruma ihtiyaçlarına odaklanmış ve fon desteği sağlanmıştır.

Dünya Mirası kavramıyla, Dünya Mirası Listesi'nde yer alan varlıklar, uluslararası iş birliği için bir mükânat görevi görerek, çeşitli kaynaklardan mirasın korunması yönündeki projeleri desteklemek için mali yardımlar alabilmektedirler. Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilen söz konusu alanlar, yeterli koruma önlemlerini, öz denetim ve izleme mekanizmalarını ortaya koyan kapsamlı bir yönetim planının, ziyaretçi yönetim planının, koruma planlarının hazırlanmasından ve uygulanmasından yararlanmaktadır. Bunları desteklemek için fonlarla uzmanlara, yerel yönetim yetkililerine teknik eğitim desteği sağlanmaktadır. Bir miras alanının Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmesi, varlığın üstün evrensel değerleri hakkında halkın farkındalığını artırmakta ve böylece alandaki sürdürülebilir koruma ve koruma odaklı turizm faaliyetlerine de destek olmakta, ilgili bölgeye ve yerel ekonomiye önemli kaynak sağlayabilmektedir.

Dünya Mirası Komitesi her yıl gerçekleştirdiği toplantılarla, Dünya Mirası Fonu bütçesinden hem talepte bulunan ve uygun görülen Taraf Devletlere hem de Dünya Mirası Komitesi Danışma Organları (ICOMOS, IUCN, ICCROM) hizmetlerine karşılık uluslararası yardımlar ve hizmetler için destekler ayırmaktadır. 2023 yılı haziran ayına kadar Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı toplamda 1.157 tarihî ve kültürel, doğal ve karma miras alanları bulunmaktadır. 1977 yılından 2023 yılı haziran ayına kadar söz konusu miras alanlarına Taraf Devletlerin talepleri doğrultusunda Dünya Mirası Komitesince onaylanarak toplam 2.261 adet kültürel, doğal ve karma mirasın korunması için 49 milyon 634 bin 322 ABD doları tutarında Taraf Devletlere uluslararası yardım sağlanmıştır. Toplam 2.261 yardımın 1.611'ini koruma türünde, 452'sinin Dünya Mirası Listesi'ne ve Geçici Listesi'ne kayıtlı varlıkları için hazırlık yardımı türünde olduğu, 198'inin ise miras alanlarının riskli durumlar karşısında acil müdahale gerektirmesi sebebiyle talep edilen acil durum yardım taleplerinden oluşmuştur.

UNESCO'nun beş bölgesine göre; sırasıyla en çok uluslararası yardım onayını 606 taleple Afrika, 476 taleple Latin Amerika ve Karayipler, 436 taleple Asya ve Pasifik, 310 taleple Avrupa ve Kuzey Amerika, 271 taleple Arap Devletleri almıştır. UNESCO Dünya Mirası Merkezinin beş ana bölge olarak sınıflandırmış olduğu alanda en yoğun uluslararası yardım %27'yle Afrika Bölgesi'ne verilmiştir. UNESCO'nun Afrika önceliği politikası bu durumun en açıklayıcı sebeplerinden biri olmaktadır. Taraf Devletler ve Dünya Mirası Komitesinin bazı kararları almasında ülkelerin birbirleriyle olan politik durumlarının etkili olabildiği de akılda bulundurulmalıdır.

Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı 900 tarihî ve kültürel miras alanı, toplam 2.261 uluslararası yardımın 1.241'ini alarak %55'lik oranla en fazla uluslararası yardım verilen alan olmuştur. Dünya Mirası Fonu bütçesinden sağlanan ve 1977-2023 arasında onaylanan uluslararası yardım tutarlarına göre, 5,001 ABD doları ve 75 bin ABD doları arasında onaylanan uluslararası yardım talepleri, en fazla tutarı oluşturarak, %83'e tekabül etmiştir.

Gerek koruma, gerek hazırlık gerekse de acil durum yardımları tarihî ve kültürel miras alanları içerisinde talebi onaylanan en fazla miras alanını içermektedir. Bölgesel anlamda en az yardım talebine karşılık gelen %14'le Avrupa ve Kuzey Amerika Bölgesi yer almaktadır. Bu durum daha çok o bölgede yer alan gelişmiş ülkelerin varlığıyla açıklanabilmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler daha çok donör olmayı tercih etmekte, prestij kaybı gördüğü bu durumu yaşamamak için herhangi bir uluslararası yardım talebinde bulunmayı tercih etmemektedir. Her ne kadar söz konusu gelişmiş ülkelerden de uluslararası yardım talepleri olsa da öncelikle Afrika ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerin bu yardımlardan yararlandığı açıklanabilmektedir. Afrika Bölgesi'ni takiben yardım miktarlarına göre sırasıyla, Latin Amerika ve Karayip Bölgesi'nde yer alan ve miras alanlarına sahip Taraf Devletler, Asya ve Pasifik Bölgesi'ne dâhil ülkeler, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ve son olarak da Arap Devletleri yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Bertacchini, E. E., & Saccone, D. (2012). "Toward a political economy of World Heritage". *Journal of Cultural Economics*, 36(4), 327–352. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/43549833>.
- Klarin, T. (2018). "The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues". *Zagreb International Review of Economics & Business*, Vol. 21, No. 1, pp. 67-94.
- Moussiopoulos, N. (2015). *Introduction to Sustainable Development Handbook*. Retrieved from <https://www.ihu.edu.gr/icsd/docs/introduction-to-sustainable-development.pdf>. Erişim T. 10 Ağustos 2021.
- Sartzetakis, E. (2015). *Introduction to Sustainable Development Handbook*. <https://www.ihu.edu.gr/icsd/docs/introduction-to-sustainable-development.pdf>. Erişim T. 15 Ağustos 2021.
- UN (United Nations), (2021 [a]). *Sustainability*. <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability>. Erişim T. 10 Ağustos 2021.
- UN (United Nations), (2021 [b]). *History of Sustainable Development Goals*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/goals>. Erişim T. 15 Ağustos 2021.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), *Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, World Heritage Committee (2002). WHC-02/CONF.202/25, "Budapest Declaration on World Heritage", Twenty-sixth session, Budapest, Hungary, 24 - 29 June 2002.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), *Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, World Heritage Committee (2007). WHC-07/31.COM/13B, "Declaration of the 5th C: Communities", Thirty first Session, Christchurch, New Zealand, 23 June – 2 July 2007.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), *Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, World Heritage Committee (2015). WHC-15/39.COM/19, "Revision of the Operational Guidelines", Thirty-ninth session, Bonn, Germany, 28 June - 8 July 2015.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), *Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, World Heritage Committee (2019). WHC, 2019, 43.COM/11A, "The States Parties to the World Heritage Convention", Forty- third session, Baku, Republic of Azerbaijan, 30 June – 10 July 2019.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, The General Conference of UNESCO adopted on 16 November 1972. UNESCO. General Conference, 17th session, 1972. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000002092?posInSet=4&queryId=36b9549a-76be-4db4-88b0-bcc96c1f218c> . Erişim T. 8 Ocak 2023.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Web Sitesi, (2023 [a]). "UNESCO in Brief", <https://www.unesco.org/en/brief#>. Erişim T. 3 Ocak 2023.

- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Web Sitesi, (2023 [b]). "History of UNESCO", Retrieved from <https://www.unesco.org/en/history>. Erişim T. 3 Ocak 2023.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Web Sitesi, (2023 [c]). "UNESCO in Key Figures" Retrieved from <https://www.unesco.org/en/unesco-key-figures>. Erişim T. 5 Ocak 2023.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Web Sitesi, (2023 [d]). "Our Vision for Peace" <https://www.unesco.org/en/vision>. Erişim T. 5 Ocak 2023.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Web Sitesi, (2023 [e]). Abu Simbel: The Campaign that Revolutionized the International Approach to Safeguarding Heritage, Retrieved from https://en.unesco.org/70years/abu_simbel_safeguarding_heritage. Erişim T. 22 Şubat 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi, (2002). WHC-02/CONF.202/5, Resolutions/Decision 26 COM 9, WHC, Budapest Declaration On World Heritage, Twenty-sixth session, Budapest, Hungary, 24 - 29 June 2002.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi, (2008). "UNESCO World Heritage Information Kits" Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/activities/567/>. Erişim T. 3 Şubat 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Sitesi, (2015). "World Heritage Committee Rules of Procedure", <https://whc.unesco.org/en/committee/#49>. Erişim T. 22 Şubat 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi, (2021). "Operational Guidelines", Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>. Erişim T. 12 Aralık 2022.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi, (2023). The Secretariat of World Heritage Convention, "Funding of International Assistance Requests", CL/WHC-23/01 Circular Letter.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi, (2023 [a]). "World Heritage", <https://whc.unesco.org/en/about/>. Erişim T. 28 Şubat 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [b]). "World Heritage Committee", <https://whc.unesco.org/en/committee>. Erişim T. 30 Ocak 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023[c]). "States Parties", Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/statesparties/>. Erişim T. 28 Ocak 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [d]). "Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage" Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/conventiontext>. Erişim T. 28 Şubat 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [e]), "Our Partners", Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/partners/>. Erişim T. 12 Nisan 2023.
- UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [f]). "Financial Regulations for the World Heritage Fund", Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/financialregulations>. Erişim T. 20 Mayıs 2023.

UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [g]). "Working Together: Abu Simbel" Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/story-abu-simbel/>. Erişim T. 22 Mayıs 2023.

UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [h]). "World Heritage List Nominations" Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/nominations/>. Erişim T. 25 Mayıs 2023.

UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [i]). "World Heritage List" Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/>. Erişim T. 7 Mayıs 2023.

UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi (2023 [j]). "Site inscribed on the List of World Heritage in Danger", Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/?&danger=1>. Erişim T. 7 Mayıs 2023.

UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi, (2023 [k]). "World Heritage Fund", Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/world-heritage-fund/> (Erişim Tarihi: 07.05.2023).

UNESCO WHC (World Heritage Centre) Web Sitesi, (2023 [l]). "Funding", Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/funding/>. Erişim T. 10 Mayıs 2023.

WCED (World Commission on Environment and Development - Brundtland Commission) (1987). Our common future. New York: Oxford University Press.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir/The authors have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazarlar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The authors declared that this article has received no financial support.

Yapay Zekânın Siyasi, Etik ve Toplumsal Açından Dezenformasyon Tehdidi

The Threat of Disinformation from The Political, Ethical and Social Perspective of Artificial Intelligence

Derleme Makalesi / Review Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
Kılıç Köçeri

ORCID:
0000-0003-1687-3001

Geliş tarihi/Received:
11.09.2023

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
16.10.2023

Kabul tarihi/Accepted:
02.11.2023

Yayın tarihi/Published:
16.12.2023

Atıf/Citation:
Köçeri, K. (2023). Yapay
zekânın siyasi, etik
ve toplumsal açıdan
dezenformasyon tehdidi.
İletişim ve Diplomasi, 11, 247-
266.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1358267

Kılıç KÖÇERİ¹

ÖZ

Makine öğreniminin bilgi işlemde kullanılması, kamusal alanı manipüle eden yapay zekâ yeteneğiyle oluşturulmuş dezenformasyon içeriklerinde hızlı bir artışa neden olmuştur. Yapay zekâ tekniklerinin kullanıldığı dezenformasyon içeriklerinin siyasi, etik ve toplumsal sonuçları, sosyal medya sunucularının kullanıcılarını, devletlerin ise toplumlarını dezenformasyondan koruma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Mevcut dezenformasyon sorununa çevrimiçi taciz, basın özgürlüğü, insan hakları ve etik problemler gibi sorunlar eklenmiştir. Bireysel ve devlet destekli dezenformasyon çabaları, toplumsal sistemde giderek yaygınlaşmıştır. Bu çabalar, gerçek haberleri saptırma, gayri meşru hâle getirme, eleştirilenleri susturma ve kamuoyunu manipüle etmek için yapay zekâ sistemlerinden yararlanmaktadır. Bu bağlamda araştırma, dezenformasyonun dinamiklerini ve yapay zekânın dezenformasyondaki rolünü analiz etmeye odaklanmıştır. Araştırmada literatür taraması yöntemine başvurulmuştur. Dezenformasyon ve yapay zekâ kavramları hakkında kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Yapay zekâ destekli dezenformasyonun mevcut etkilerinden yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılmış ve yapay zekâ tekniklerinin kullanıldığı dezenformasyon içeriklerinin siyasi, etik ve toplumsal sonuçlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, deepfake, sistem, dezenformasyon, tehdit

¹ Doktora Öğrencisi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, kılıç.koceri@adalet.gov.tr

ABSTRACT

Using machine learning in computing has led to a rapid increase in AI-capable disinformation content that manipulates the public sphere. The political, ethical, and social consequences of disinformation content using artificial intelligence techniques have created an obligation for social media providers to protect their users and states to protect their societies from disinformation. Online harassment, freedom of the press, human rights, and ethical problems have been added to the existing disinformation problem. Individual and state-sponsored disinformation efforts have become increasingly prevalent in the social system. These efforts use artificial intelligence systems to distort and delegitimize real news, silence critics and manipulate public opinion. In this context, the research focuses on analysing the dynamics of disinformation and the role of artificial intelligence in disinformation. The literature review method was used in the research. A comprehensive literature review was conducted on disinformation and artificial intelligence concepts. Based on the current effects of artificial intelligence-supported disinformation, a general evaluation was made and it was aimed to determine the political, ethical, and social consequences of disinformation content using artificial intelligence techniques.

Keywords: Artificial intelligence, deep fake, system, disinformation, threat

EXTENDED ABSTRACT

Artificial intelligence algorithms are used in the infrastructures of technology-based systems. Algorithms are developed by artificial intelligence systems. These algorithms form the basis of content management that enables the spread of disinformation. Disinformation producers aim to bring the content to the target audience and silence people of different opinions by taking advantage of this feature of artificial intelligence. Disinformation content usually includes comments from real users, copies or bots. Content emitted from fake accounts is detected by real users. Artificial intelligence algorithms make disinformation content more realistic. This has accelerated artificial intelligence research aimed at detecting disinformation content. Big tech companies have allocated important resources to combat disinformation. Given the amount of disinformation content, anti-disinformation tools appear to be insufficient. The use of some even caused legal and social controversy.

The main failure of algorithms used to combat disinformation is their inability to distinguish between true and false content. On the other hand, algorithms have trouble recognizing new disinformation content when focused on predefined data. Regardless of the amount of data defined, disinformation contents are too complex and dynamic to be detected by the algorithm. For this reason, artificial intelligence algorithms to be used in combating disinformation should be active, continuous, and

autonomous. Apart from that, the algorithms' results may also depend on who uses them and the purposes for which they are produced. Therefore, human intervention is still required in the audit of artificial intelligence algorithms used to detect disinformation. Because social network hosts acknowledge that autonomous AI algorithms alone are not successful.

Techniques used against disinformation should be transparent. Institutions collecting data should be able to explain and discuss this when individual rights are concerned. The algorithms used by some social media servers may collect more data than necessary, hide and keep it as a trade secret. Therefore, transparency has a broad meaning. The individual should know what data is being collected and shared. Social media networks should inform researchers about how data is collected. At the same time, researchers must have adequate legal protection. Public and private partnerships are also valuable in this regard. Both privacy and individual rights concerns must be taken into account.

Companies that develop information technologies and artificial intelligence tools are also responsible for both inputs and outputs. These companies should work with teams that can prevent disinformation. Data from studies should be documented in the form of datasets and models to use against disinformation. The potential impact and actual consequences of autonomous vehicles used in this way can be understood. Additionally, privacy and security should always be considered when using data. Managers who oversee tools developed to combat disinformation content should consider ethical issues. This can slow viral propagation or limit the effect of disinformation content. Autonomous tools do more than define or prevent disinformation. Therefore, the effectiveness of autonomous tools needs to be further investigated. Such research can be advanced through government and the private sector.

GİRİŞ

Araştırmalar, sosyal medyanın insanlar için değerli olduğunu göstermiştir (Candi, 2018, ss. 731-749). Sosyal medyada yapılan değerlendirme ve yorumlar, insanların bilgi kaynağı hâline gelmiştir. Ayrıca farklı araştırmalar, sosyal medya kullanımının kamusal söylemin yönlendirilmesinde potansiyel zararları olabileceğine yönelik bulgular da elde etmiştir (Miranda et al., 2016, ss. 303-330). Sosyal ağ mecralarında kişisel ya da kurumsal olarak üretilen bilgilerin dezenformasyon, gizlilik ve kamu güvenliğini tehlikeye düşürmek gibi etik olmayan sonuçları mevcuttur. Sosyal medya mecralarında yapay zekâ kullanılarak üretilen algoritma ve yazılımlar, dezenformasyonun otonom bir şekilde yayılmasına neden olan başlıca aktörler arasındadır. Yapay zekâ algoritmalarıyla üretilen botlar, dezenformasyonun yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kötü niyetli botlar, zarar vermek amacıyla geliştirilirken, araştırmalardan elde edilen bulgular, onların yalan haberler yaydığına, ekonomi sektörünü aldattığına, toplum-

sal bir kargaşa oluşturduğuna ve sosyal medya diyaloglarını üst düzeyde etkilediğine dair verilere ulaşmıştır (Kudugunta & Ferrara, 2018, ss. 312-322).

Gerçeğin saptırılması tarih boyunca tekrarlanan bir olgudur (Mork et al., 2020). Bu açıdan dezenformasyon, gelişmiş teknolojiyle desteklenen eski bir hikâyedir. Hızla gelişen bilişim teknolojileri, dezenformasyonun giderek yaygınlaşmasını, yapay zekâ teknikleriyle de yalan haberlerin hızlı bir şekilde hedef kitleye ulaşmasını sağlamıştır. 2016 ABD başkanlık seçimleri ve 2016 Birleşik Krallık AB'den ayrılma referandumuyla ilgili olarak vatandaşların görüşleri ve oy verme kararlarını etkilemek için sosyal medya ekosisteminden yararlanılmıştır (Howard & Kollanyi, 2016). Myanmar'da Facebook kullanıcıları, Rohingya Müslümanlarına karşı nefret yaymak isteyenlerin kullanışlı bir aracı olmuştur (Mantelero, 2018, ss. 754-772). 2022 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri PKK terör örgütüne karşı kimyasal silah kullandı yalanı, sosyal mecralarda yürütülen dezenformasyon örneklerinden sadece birkaçıdır. Yalan haberler günümüzde de üretilmeye devam etmektedir.

Anlaşıldığı üzere dezenformasyon, alıcıyı kandırmak amacıyla paylaşılan yanlış, hatalı ve yanıltıcı bilgidir (Ireton & Posetti, 2018, s. 7). Ayrıca dezenformasyon, kandırma amacı gütmeyen paylaşılan yanlış ve hatalı bilgileri de ifade eder. Gelişmiş dijital teknolojiler ve sosyal ağ mecraları hatalı ve yanlış bilgilerin artmasına neden olmuş ve çoğu devlet bu durumu yasal ve teknik yollarla mücadele edilmesi gereken bir tehdit olarak görmüştür (Avrupa Komisyonu, 2018). AB'de olduğu gibi Türkiye'de de dezenformasyonun manipülatif karakterinin yanı sıra temel hak ve özgürlüklerin, özellikle de ifade ve bilgi edinme özgürlüğünün korunmasına ilişkin yasalar çıkartılmıştır. Bazı kurum, kuruluş veya kişiler tarafından gerçeğin yanlış olarak kabul edilmesi, ifade ve bilgi edinme özgürlüğüne ciddi zararlar vermektedir. Dezenformasyon sorunu öncelikle yayılan bilginin toplumu manipüle etmek için kasıtlı bir şekilde aldatıcı olmasını ve sonrasında bilgiyi yayanın modern tekniklerden yararlanması anlamında özeldir.

Saniyede 6 bin, dakikada 350 bin ve günde 500 milyon tweet atıldığı, atılan tweetlerin %8,5'inin 23 milyon sosyal botun attığı tespit edilmiştir (Salge & Berente, 2017, ss. 29-31). Pew Research Center'ın (2008) 47 gün boyunca yapmış olduğu araştırmada 1,2 milyon tweet incelenmiş ve atılan tweetlerin %66'sının dezenformasyon amaçlı oluşturulduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır (ss. 1673-1689) Bu bağlamda araştırmada, öncelikle yapay zekâ teknolojileri ile desteklenen dezenformasyon içerikleri incelenmiş, ne tür tehditlere yol açabileceği ve etkilerinin nasıl azaltılabileceği irdelenmiştir. Araştırma sonunda "deepfake" içeriklerini tespit etmek veya karşı koymak amacıyla kullanılan tekniklere odaklanılmış ve yapay zekâlı dezenformasyon teknolojileri hakkında yayınlanmış literatür taramasından elde edilen bilgilerle siyasal, etik ve toplumsal etkilere yönelik sonuç ve öneriler sunulmuştur.

Yapay Zekâ, İçerik Yönetimi ve Sosyal Botlar

İçerik yönetimi, derin öğrenmeden algı yönetimine, çevrim içi yayınlardan yapay zekâya ve toplum mühendisliğine kadar geniş bir alana yayılmıştır (Bukovská, 2020). Sosyal ağ mecralarının konuşma, yazışma ve davranış kurallarını düzenleyen hizmet şartlarını sağlaması için yapay zekâ sistemlerinden faydalanılır. Çocuğun cinsel istismarı, terör ve şiddet eylemleri içeren materyallerin otomatik olarak algılanması ve engellenmesi buna örnek gösterilebilir. Yapay zekâyla oluşturulan algoritmalar, çok sayıda yazılı, sözlü ve görüntülü veriyi eş zamanlı olarak düzenlemekte ve içeriğini denetlemektedir. Ayrıca bu sistemler, geniş bir algoritma ağı üzerine inşa edildiğinden dezenformasyonun yayılmasında kullanılmaktadır. Algoritmalara dayalı talimatlar otonom bir içeriğe sahip olduğundan hesap kurtarma, içeriği önceleme, tanıtım, içeriğin kısıtlanması ve iyileştirilmesinde oldukça etkilidir.

Yapay zekâyâ sahip sosyal botlar, dezenformasyonun yayılmasında önemli hâle gelmiştir. Bu botlar içerik oluşturmak için sosyal medyayı kullanan yeni bir bot türüdür (Boshmaf et al., 2011, ss. 93-102). Twitter ve Facebook gibi kullanımı kolay sosyal ağlar, botların yaygınlaşmasında oldukça etkilidir. Paylaşım içerikleri sosyal medyayı toplumsal algı yönetiminin önemli bir parçası hâline getirmektedir. Bu bağlamda sosyal botlar, toplumsal algı yönetiminin önemli bir bileşenidir (Russell & Norvig, 2016). Sosyal botların sosyal ağ mecralarında yaygınlaşmasının hem iyi hem de kötü etkileri olmuştur. Covid 19 döneminde sosyal medyada botlar aracılığıyla faydalı bilgilerin yayılması buna örnektir. Ancak kötü niyetli botlar, yalan ve yanlış haber kaynaklarıdır.

İçerik, dezenformasyon süreçlerinin yakıtıdır. Hedef kitle belirlendikten sonra operatörler, 24 saatlik bir haber döngüsü oluşturmak ve toplumun dikkatini çekmek için bilgi ortamını sosyal botlar aracılığıyla şekillendirerek içerik akışı oluşturmaya çalışırlar (Storozuk et al., 2020, ss. 472-481). İçerik geliştirme süreci interaktiftir, yoğun emek, kullanıcı etkileşimi ve kesintisiz bir içerik akışı gerektirir. "TSK kimyasal silah kullandı" dezenformasyonu sırasında grafik, blok, video üretimi ve sosyal medya uzmanları gibi etiketlere sahip çok sayıda kişinin varlığını Twitter paylaşımlarında görmek mümkündür. Bazı sözde siyasetçiler, doktorlar ve sanatçılar organik olarak viral olabilecek içerik oluşturma konusunda bu uzmanlara prim vermişlerdir. Gerçek kişilerin üretmiş olduğu ve kimyasal kullanımına atıfta bulunan binlerce gönderi paylaşılmıştır. Bu tür bir içerik yönetimi için hedef toplumun diline, ideolojisine ve kültürüne hitap edecek beceriye sahip özel bir ekip gerekir (Brief, 2021).

Operatörler, olumlu olumsuz, umutlu umutsuz, öfkeli hatta tarafsız içerikler yayınlarlar. Farklı türde içeriğin yayınlanması, toplumun dikkatini çekmek ve algısını yönetmek için gereklidir. Tarafsız ve konuyla ilgisiz içerik üretimi, troller ve provokatörlerin yönettiği hesaplara doğru kitlesel bir akışın başlamasını sağlarken, olumlu gönderiler kullanıcıların güvenlerini kazanma amacı güder. Ayrıca farklı siyasi düşün-

ceye ve dünya görüşüne sahip kullanıcıların hedef sayfa ya da profillere katılımlarını sağlayabilir. PKK terör örgütüne yakınlığıyla bilinen sosyal ağların paylaşımları, terör eylemleri öncesinde insaniyken, saldırılar sonrasında terör örgütünün amaçlarına hizmet etmesi için olumsuz içerikler de üretmiştir. Örneğin, Türkiye'nin dinamiklerini hedefleyen 28 Mayıs 2013 Gezi Parkı dezenformasyon çabaları, içerik üretimlerinde ağırlıklı olarak öfke gibi olumsuz ve duygusal içeriklere ağırlık vermiştir.

İçerik türleri kısa mesajlardan, orta uzunluktaki makalelere ve görsellere kadar değişir. Troller, kullanıcıların ekran görüntülerini kopyalayabilir, yapay zekâ teknikleri kullanarak değiştirebilir ve yeni içerikler üretebilirler. Ekran görüntüsü alma ya da kopyalama teknikleri provokatörlerin kimliklerini gizlemesine yardımcı olurken, içerik oluşturma çabalarını en aza indirir ve paylaşımın otantik özelliği korunur. Yapay zekâ teknikleri kullanılarak üretilen içerikler yaygın dil bilgisi hatalarından veya yanlış kullanılan deyimlerden arındırılır (Brief, 2021).

Dezenformasyon içeriği öncelikle belirsiz bir web sitesine veya video paylaşım platformuna yüklenir. Bu şekilde dezenformasyona konusu tekrar tekrar web siteleri ve video paylaşım platformları referans gösterilerek paylaşılır. Son yıllarda bazı düşünce kuruluşları, yalan haber ve araştırmalara referans olması bakımından devlet desteğiyle kurulmuştur (Center, 2020). Benzer yöntem Ermeni diasporası tarafından da kullanılır. Ermenistan tarafından desteklenen web siteleri, 1915 olayları hakkında dezenformasyon içerikleri üretmeye devam etmektedir. Oluşturulan içerikler, maksimum sayıda göz ve kulağın maruz kalması için sosyal medya üzerinden trend konular ve hashtagler altında toplanıp yayılmaları sağlanır.

Dezenformasyon içerikleri dinamik bir katılımı yayılır. Sosyal medya mecralarının ekosisteminde aldatici ve yalan haberler patlarken, gönderi maksimum insan sayısına ulaşır. Doğal tartışmalar dezenformasyonun bir dayanak kazanmasına ve gelişmesine yardımcı olur. Sosyal medya kullanıcıları, konuyu savunmak ya da eleştirmek için bilişsel ve duygusal enerjilerini harcamak zorunda kalırlar. Sosyal medya mecrasının uzun tartışma ortamlarına olanak sağlaması, dezenformasyon içeriğinin yayılmasına hatta yeni dezenformasyon içeriklerinin ortaya çıkmasına neden olur. Amaç dezenformasyon içeriğini sağlamlaştırmak ve doğal kullanıcılar arasında nefret tohumları ekmektir. Bu şekilde provokatörler ve troller doğal sosyal medya kullanıcılarını birbirleriyle ayrıntılı olarak tartıştırmaya ve dezenformasyon içerikleri üretmeye devam ederler.

Yapay Zekâ Sistemleri ve Dezenformasyon

Yapay zekâ teknikleri, dezenformasyonu çevrimiçi ortamlarda iki şekilde güçlendirir. Öncelikle yapay zekâ teknikleri kullanılarak manipüle edici metin, görüntü, ses

ve video içerikleri oluşturmak provokatörlere ve trollere kolaylık sağlar. Daha sonra doğal kullanıcıların üretilen içeriklerle etkileşimini artırmak ve dezenformasyon içeriklerinin çevrim içi ortamlara hızlı ve etkili bir şekilde yayılması amaçlanır. Bu nedenle yapay zekâ teknikleri, dezenformasyon sorununa neden olan ana aktör olarak kabul edilir. Bu durum derinlemesine incelenmesi gereken çok sayıda etik sonucun ortaya çıkmasına neden olur.

Dezenformasyon içeriklerinde yapay zekâ tekniklerinin kullanılması, deepfake ürün olarak tanımlanır. Sosyal medya ağlarının ortaya çıkmasıyla birlikte, nispeten kötü aktörlerin içerikler üzerinde sosyal, ekonomik, siyasi ve toplumsal akli etkileyecek değişiklikler yapması, dezenformasyon sorununun büyümesine neden olmuştur. Yapay zekâ tekniklerindeki gelişmeler metinleri, görselleri ve sesleri insanları manipüle etmek için daha gerçekçi hâle getirmiştir (Akers et al., 2018, s. 4). Bu nedenle deepfake ürünlerin tam olarak ne olduğu açıklanmalıdır. Deepfake, derin ve sahte kelimelerinin bileşiminden oluşur. Deepfake ürünler, GAN (Generative Adversarial Network) adı verilen bir ağda çalışan iki yapay zekâ algoritmasının ürünüdür (Bontridder & Pouillet, 2021, s. 32). GAN sayesinde mevcut içerik kümeleri, algoritmik olarak yeni veri türlerinin üretilmesini sağlar. Örneğin; GAN aracılığıyla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait çok sayıda fotoğraf analiz edilir, ardından analiz edilen fotoğraflarla birbirinin tam kopyası olmayan yeni bir görüntü, ses ve videolar oluşturulabilir. Bu teknoloji, çeşitli içerik türlerine kolaylıkla uygulanabilir.

Deepfake ürünlerini oluşturmak kolaylaşmış ve sosyal medyada büyük bir hızla yayılmıştır. Mayıs 2019'da Moskova'daki Samsung Yapay Zekâ Laboratuvarındaki araştırmacılar, konuşabilen animasyonlu kafa videoları üretmişlerdir. Bu videolarda Albert Einstein ile Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa'sı tek görüntü girdisi olarak kullanılmıştır (Alvares & Salzman, 2019, ss. 181-202). Bu deepfake ürünleri oluşturmak için önemli bir adımdır çünkü daha önce bu tür görüntüleri oluşturmak geniş bir veri ağı gerektiriyordu (Zakharov et al., 2019, ss. 9459-9468). Birinin kafasını, başka birinin vücuduna entegre etmek de yapay zekâ sayesinde kolaylaşmıştır. Yine de vücut hareketleri sergilemek veya taklit etmek için bir aktöre ihtiyaç vardır (Vincent, 2021, ss. 425-438).

Dezenformasyonda kullanılan çok sayıda yapay zekâ teknolojileri olmasına rağmen, deepfake görselleri, ses klonlama ve metin içerikleri en endişe verici olanlarıdır. Bu nedenle deepfake ürünleriyle dezenformasyonun normalleşmesi, genel bir güven erozyonuna yol açabilir. Deepfake videolarının sayısı katlanarak artmış ve son altı ayda iki katına çıkmıştır (Collins & Ebrahimi, 2021). Yalan haberlerin etkisi, gerçek bir olayın deepfake olarak reddedilmesine, devletlerin gelişen teknoloji merkezlerine, kurumlara ve demokratik süreçlere duyulan toplumsal güvenin azalmasına neden olabilir (Chesney & Citron, 2019). Toplumsal güvenin erozyona uğraması, gerçeği kurgudan ayırmadaki yetersizlik, şüphecilik döngüsünü daha da kötüleşebilir ve dezenformasyona karşı toplumların hassasiyeti artabilir.

Deepfake Manipülasyon Ürünleri

Görsel manipülasyon teknikleri yeni değildir. Fotoğraflar ve videolar üzerinde uzun yıllar restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Yüz değiştirmenin en eski örneklerinden biri Amerika'nın 16. başkanı Abraham Lincoln ile Amerikalı siyasetçi John Calhoun'un kafalarının Amerikan iç savaşında hiciv amaçlı yeniden düzenlenmesidir. Ancak son yıllarda değişen şey, yapay zekâ algoritmaları başta olmak üzere gelişen yazılım formlarıyla dezenformasyon içeriklerinin üretilmesidir. Aynı zamanda bu teknolojik yazılımlar ticari bir metaya dönüşmüş, FakeApp ve Face Swap gibi uygulamalarla yaygınlaşmıştır. Görüntüleri veya videoları manipüle etmek için kullanılan temel teknik, iki fotoğraf arasındaki sınırların belirlenmesi ve görüntünün A noktasından B noktasına hareketle diğerinin dinamik görünümünü almasıdır (Ivakhiv, 2016, ss. 31-39).

Deepfake görselleri, istismar ve dezenformasyon için kullanılan güçlü araçlar oldukları gibi toplumsal düzeni ve güveni etkileyebilecek güce sahiptir. Temel yapay zekâ teknolojileri tespit edilmesi zor, düşük maliyetli deepfake görsellerinin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Temel deepfake teknikleriyle yüz değişikliği, yüz ifadesi değişikliği, yüz ve ses sentezi yapılabilir. Bu şekilde bir görsel, ses veya videodaki birinin aslında hiç söylemediği veya yapmadığı bir şeyi yapıyor ya da söylüyor gibi görünmesini sağlar. Deepfake tekniklerinin kendi alanlarında meşru uygulamaları olsa da genellikle eğlence, maddi kazanç ve dezenformasyon amaçlı kullanılır.

Yüz değiştirmenin üç aşaması vardır: kırpma, geliştirme ve yaratma (Jacobs et al., 2018, ss. 7-31). Kırpma aşamasında yüz modelini geliştirmek için yeterli görüntü toplanır. Hedef kişilerin videolarını oluşturmak için görüntüler kırpılır. Bu şekilde hedef kişilerin yüz yapıları ve kafa büyüklükleri birbirlerine benzer. Deepfake teknikleri bu aşamadan sonra kullanılmaya hazır hâle gelir. Geliştirme aşamasında toplanan görüntüler kullanılarak yüz değiştirme modelleri tasarlanır. Yüz değiştirme modeli, bir kodlayıcı ve bir kod çözücünden oluşur (Young et al., 2021, ss. 467-468). Kodlayıcı yüzün temsili bir görüntüsünü alır ve düşük boyutta sıkıştırır. Bu temsil üzerinden yüz orijinal formunda yapılandırılır. Yaratma aşamasında deepfake görüntüleri videoya ya da görsele eklenir. Videodaki her kare için sentezlenen yüz açısının hedef kişinin baş açısıyla eşleşmesi sağlanır.

Deepfake görsellerinde farklı yapay zekâ teknolojileri olan oto kodlayıcılar ve çekişmeli üretici ağlardan (GAN) faydalanılır. Oto kodlayıcılar, bir resmin temsili görüntüsünü yeniden yapılandırmak için geliştirilmiş yapay sinir ağlarıdır. Çekişmeli üretici ağlar, birbirlerine rakip iki sinir ağından oluşur, biri sahteyi üretmeye çalışırken, diğeri onu tespit etmeye çalışır. Bu döngünün devamında video ya da resimdeki yüzlerin daha makul görüntüleri ortaya çıkar. Çekişmeli üretici ağlar üst düzey sanal gerçeklik üretirler fakat kullanımları oldukça zordur.

İyi hazırlanmış bir deepfake ürünü, üst düzey bilgi işleme kaynakları, zaman, para ve beceri gerektirir (Helmus, 2022, s. 24). Her deneyim deepfake videolarını daha ger-

çekçi hâle getirirken, yapay bileşenlerin çıplak gözle tespit edilmesini de zorlaştırır. Çeşitli web siteleri deepfake eğitimlerini ücretsiz sunmaktadır. Popüler siteler arasında kullanıcıların mevcut videolar ve GIF'lerdeki yüzleri değiştirmesine izin veren Reface vardır. Kullanıcılar Reface sayesinde ölen akrabalarının fotoğraflarını canlandırırken, MyHeritage kullanıcıların çeşitli film karakterlerine kendi yüzlerini birebir entegre etmelerini sağlayan deepfake teknolojisine sahiptir.

Ses klonlama, deepfake üretiminin başka bir yoludur. Celebrity Voice Cloning ve Voicer Famous AI gibi çevrim içi uygulamalar, kullanıcılara ünlü kişilerin seslerini taklit etme kolaylığı sağlar. Bu tür hizmetlerin kötü niyetli kullanımına ilişkin örnekler mevcuttur. Örneğin; İngiltere merkezli bir enerji şirketinin CEO'su merkezden patronunun sesine benzeyen birinin aradığını ve ses klonlama yazılımının bir ürünü olduğu iddia edilen telefondaki sesin talimatıyla Macaristan'daki birine yaklaşık 220.000 avro para transferi gerçekleştirdiğini bildirmiştir. Başka bir örnekte ise ABD'den bir adam, ses klonlamanın kurbanı olmuş, telefonda oğlunun sesine benzeyen birinin hapisanede olduğunu ve kurtulmak için 9000 dolar avukat ücretine ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir (Stupp, 2019).

Bir deepfake ürünü olan sahte fotoğraflar da manipülasyon ve endişe kaynağıdır. Deepfake görüntüleri genellikle gerçekçi görseller içerir. Kullanıcılar sahte, hızlı ve kolay deepfake görüntüleri oluşturabilecekleri web sitelerine kolayca erişebilirler. Kötü niyetli hazırlanmış deepfake görüntülerinin bazıları, uzmanların yürütülen casusluk operasyonlarının bir parçası olarak kullanıldığı düşüncesine neden olmuştur. Deepfake görüntülerin kullanıldığı sosyal medya profillerinin çoğu hatırı sayılır bir takipçi sayısına, stratejik ve uluslararası çalışmalar yapan sahte kullanıcı isimlerine sahiptir (Satter, 2019).

Deepfake görüntüler sahte sosyal medya hesaplarının bir parçasıdır. Facebook tarafından yapılan bir araştırma, sahte görselleri profil resmi olarak kullanan düzinelerce devlet destekli hesabın varlığını tespit etmiştir (Kopf et al., 2019, ss. 310-312). Provokatörler ve troller, dezenformasyon içerikleri üretiminde alternatif insan görüntülerini kullanırlar. Ancak kullanıcılar, çalıntı profil resimlerini tespit edebilecekleri bir araca sahiptir. Örneğin, Google'ın zıt görsel arama özelliğini kullanarak şüpheli bir fotoğraf için interneti taramak ve görsel kökenini tespit etmek mümkündür. Bu nedenle provokatörler, savunma önlemlerini aşmak için izi sürülemeyecek görseller üretirler.

Yapay zekâ, doğal dil modelleri kullanarak gerçeğe yakın metinler üretebilir. The Guardian gazetesi, 8 Eylül 2020 tarihinde "Bunu Bir Robot Yazdı" başlıklı bir haber makalesi yayınlamıştır. Haber metninde GPT-3 (Generative Pre-Trained Transformer-3) ve OpenAI tarafından geliştirilmiş doğal bir dil modeli kullanılmıştır. GPT-3, CommonCrawl, WebText ve Wikipedia'dan alınan verilerden bir haber makalesi oluşturmuştur (Tom B. Brown et al., 2020). The Guardian Gazetesinin haber editörleri, GPT-3'e dili basit,

öz ve 500 kelime civarında kısa bir köşe yazısı yazması talimatını verdiğinde genel olarak paragraf düzeyinde gerçekçi ve anlamlı bir haber makalesi ortaya çıkmıştır.

Yapay zekâ algoritmaları aracılığıyla üretilen metinler, korkutucu olabilir. Sosyal medya bot ağları güçlendirilerek troll ya da provokatörlerin metin içerikleri hazırlamalarına gerek kalmayabilir. Örneğin, FireEye araştırmacıları, Rus trollerin 2016 ABD seçimlerine müdahale etmek için sosyal medya paylaşımlarına GPT-3'ün öncüsü GPT-2'yi kullanarak karşı koymuşlardır (Simonite, 2019). Manipülasyon içeren metinlerle mücadele, elektronik harp tekniklerindeki düşman radar sistemlerinin körleştirilmesine benzer. Manipülatif metinler gerçek haberleri bastırmak ve sahte içerikleri yaymak için sosyal medyada dolaşıma sokulurlar. Gerçek sosyal medya kullanıcılarının yapmış oldukları dil bilgisayar hataları, deepfake teknikleri kullanılarak oluşturulan metinlerde bulunmaz. Bu durum yazılı propagandanın daha inandırıcı ve zor tespit edilmesine neden olur.

İçerik üretim teknikleri geliştirildikçe dezenformasyon yaymayı amaçlayan bazı kötü aktörler, hem içerik üretimi öncesinde hem de sonrasındaki denetim sistemlerini atlatmanın yollarını bulmuşlardır (Pierson et al., 2023, ss. 125-157). Örneğin; bazıları denetim mekanizmalarından kaçmak için "COVID-19" yazmak yerine "COVID" yazarak içeriği gizlemeye çalışmışlardır. Provokasyon amaçlı içeriklere karşı birçok ülke ve şirket, yapay zekâ temelli sistemlerini değiştirmiş, dezenformasyon içeriklerini tespit etmek için eğitim faaliyetlerine önemli kaynaklar ayırmıştır. Dezenformasyona karşı geliştirilen çok sayıda algoritmanın varlığına rağmen bazı içerikler sistem açıklarından geçebilir. Bu nedenle yapay zekâ ve makine öğrenimi tabanlı içerik denetleme araçlarının handikapları göz önüne alındığında, en iyi çevrim içi içerik denetiminin, yapay zekâ ve insan incelemesinin bir bileşimi olduğu anlaşılmalıdır. İçerik denetimlerinden insan gözetiminin kaldırılması, otonom sistemlerden kaynaklanan nefret, aşırıcılık, önyargı, ayrımcılık ve provokasyonun güçlenme riskini artırabilir.

Dezenformasyon İçeriklerinin Grup ve Duygusal Dinamikleri

İnsanlar sosyal varlıklar olduğundan, bir gruba ait olma hissi motive edicidir. Sosyal medya gruplarındaki aitlik duygusu, kullanıcıların dezenformasyon içeriklerine verdikleri duygusal tepkiler ve tartışmalar esnasındaki yorumlarına yansır. Her iki tarafta da haklı olduğunu düşünen insanlar vardır. Öte yandan ekonomik düzenlemelere, aşırıcılığa, popülizme ve özgürlükçülüğe yönelik söylemlerden faydalanan gruplar daha yaygındır. Kutuplaştırıcı tartışmalar, sosyal medyadaki farklı gruplar arasında büyürken, siyasi kutuplaşmalar dezenformasyon salgınının yayılmasını körükler (Osmundsen et al., 2021, ss. 999-1015). Böylece toplumsal kutuplaşma sosyal medyada daha güçlü ortaya çıkar ve devam eden tartışmalar nefreti ve taraflar arasındaki yanlış anlaşılmaları artırır. Sosyal medya mecralarının farklı görüşlerin örtüşmesini sağlayacak şekilde yeniden tasarlanması, dezenformasyonun azaltılmasına yardımcı olabilir (Metzler et al., 2022).

Birçok ülkede, karmaşık siyasi ve ekonomik konular hakkında kamuoyunun görüşlerini etkilemek için şüpheli haberler yayınlanır. Bazı sosyal medya kullanıcıları, gruplarda paylaşılan manipülatif duygusal bilgileri eleştirmeden inanmazlar (Roy et al., 2020, ss. 56-79). Haberi kimin paylaştığı, kaynağı ve güvenilirlik, kullanıcıların bilgiye yaklaşımını etkiler. Haberin yanlış olduğu fark edildiğinde, öfke ortaya çıkabilir (Hameleers et al., 2023, ss. 1699-1715). Dolayısıyla güçlü duygulara sahip insanlar, otomatik olarak bir gönderiye inanmaz ve onu paylaşmaya devam etmezler. Kaynağa duyulan güven ve dünya görüşü paylaşılacak bilgilerin değerlendirilmesini sağlar. Dezenformasyon içeriğini araştırmak ve kanıta dayalı çözümlere başvurmak kutuplaşmayı ve dezenformasyonun duygusal etkisini azaltabilir.

Bilişsel psikolojideki yanlış bilgiye olan inanca yönelik baskın fikir, bilginin zihindeki işleyişinden kaynaklanmaktadır (Ecker et al., 2022, ss. 13-29). Bu fikre göre insanlar, farklı derecelerde bilgiye yönelik doğru yargılarda bulunma yeteneğine sahiptir. Karşılaşılan bilginin tutarlılığını değerlendirmek için ön bilgiler kullanılır. Fakat katılım ve bilişsel kapasite genellikle bireysel farklılıklardan dolayı sınırlıdır (Lang, 2000). Sonuç olarak analitik düşünme becerisi azaldıkça bilgi duygusal işleme eğilimine girer.

Analitik düşüncenin zayıf olması, bireyi dezenformasyona hem bilişsel hem de duygusal olarak savunmasız hâle getirir. Bu durum, bilgiye yönelik yargıda bulunurken onu duygularına güvenmeye teşvik eder (Holland et al., 2012). Duygular uyarılma konusunda daha hassas olduğundan (Berger & Milkman, 2013, s. 18) sık paylaşırlar. Ayrıca olumsuz duygular uyandıran bilgiler, insanları partizanlığa daha duyarlı bir hâle getirebilir (Weeks & Garrett, 2019, ss. 236-250) ve içerik bireyin duygusal durumuyla etkileşime girebilir. Bu nedenle bireyin duygusal durumu, dezenformasyonu daha çekici hâle getirir (DeSteno et al., 2004, s. 43). Gollwitzer (2020) yapmış olduğu bir araştırmada, duygusal olarak hassas olan kişilerin, dezenformasyona maruz kalma ve yalan haberlere inanma olasılığını artırdığına dair bulgulara ulaşmıştır (ss. 1186-1197).

Duygunun dezenformasyon bağlamında uyarlanabilir olması, dezenformasyonun anlaşılmasında temel bir öneme sahiptir. Dezenformasyon içeriği, bireyin inancı ve dünya görüşlerinin yanı sıra yeni bilginin hangi duyguyu ortaya çıkaracağını belirler (Mercier, 2020, ss. 56-79). Bireyin sosyal kimliğiyle ilişkili dünya görüşünü tehdit eden bilgiyle karşılaşması, yoğun olumsuz duyguları tetikleyebilir ve bilginin reddedilmesine neden olabilir (Robertson et al., 2022). Bireyin bilgiyi reddetmesi ya da tutarlı bilgilere inanması, kişisel kimliği üzerinde onarıcı ve koruyucu bir etkiye yol açar (Wischniewski et al., ss. 1-11). Dahası birey, dezenformasyona karşı güdülere dayalı bir yetenek geliştirebilir. Gdüsel yetenek, bireyin tartışmalı konular hakkında dik bir duruş sergilemesine hizmet eder (Hareli & Hess, 2012, ss. 385-389). Sadece bilginin doğruluğuna odaklanmak, yanlış bilgiye duyulan inancın ve sosyal kimliğe dayanan sosyo-duygusal dinamiklerin yönetilmesine yardımcı olur (Rathje et al., 2022).

Dezenformasyonla Mücadele Bağlamında Yapay Zekâ Teknikleri

Çevrim içi dezenformasyon endişe verici boyutlara ulaştığından, sosyal medya platformları ve arama motorlarından özellikle infodemik bağlamda çözüm önerileri talep edilmektedir (Bontridder & Poulet, 2021). Bu nedenle çevrim içi dezenformasyonla mücadele için çeşitli teknolojik yöntemler geliştirilmiştir. Geliştirilen teknolojik yöntemler hem yanlış ve yanıltıcı içerikleri tespit etmek hem de bu içerikleri yapay zekâ kullanarak düzenlemeyi amaçlamaktadır. Dikkat edilmesi gereken nokta, şu ana kadar geliştirilen yapay zekâ tekniklerinin gerçek bilgiyi yalan bilgiden ayırt etme konusundaki yetersizliği ve uygunsuzluğudur. Bu teknikler özellikle bilgi edinme ve ifade özgürlüğü açısından sorunludur (Bontridder & Poulet, 2021).

Potansiyel dezenformasyon içeriklerini tespit etmek amacıyla oluşturulan metin analiz programları, içerikteki karmaşık ve yalan bilgileri ayrıştırmanın zorluğu nedeniyle negatif ya da pozitif eğilim gösterir. Ayrıca 2018 itibarıyla Facebook'un yapay zekâ sistemlerinin, İngilizce ve Portekizce dışındaki dillerde etkili olmadığı belirlenmiştir (Marsden et al, 2020, s. 17). Bu nedenle hatalı ve yalan haberlerin tespit edilmesi için hâlâ insan müdahalesi gerekse de teknoloji şirketleri yapay zekâ temelli akıl yürüten, öğrenebilen, bilgi toplayan, iletişim kuran ve algılayan yazılımlar geliştirmeye odaklanmıştır (Feldstein, 2019). Özellikle de deepfakeleri tespit etmek amacıyla sahte içerikten gerçek içeriği ayırt edebilen teknolojiler geliştirilmiştir. Bu amaçla, deepfake ürünler üreten algoritmaların benzerleri kullanılmıştır (Walorska, 2020, ss. 149-160).

2018 yılında yapılan araştırmalarda, yapay zekâ algoritmaları kullanılarak oluşturulan videolardaki aktörlerin, göz kırpmadıkları gözlemlenmiştir. Bu nedenle anormal göz kırpma davranışı arayan teknolojiler geliştirilmiştir. Fakat bu yöntem ortaya çıktığında, deepfake videolarına göz kırpabilen aktörlerin yerleştirildiği görülmüştür (Kertysova, 2018, s. 71). Deepfake ürünleri tespit etmek için kullanılan bir diğer yöntem, içeriğin yayılmadan önce doğrulanmasıdır. Görüntülerin, seslerin ve videoların oluşturuldukları anda tespit edilmesi, içerik yayılmadan önce doğruluğu teyit etmek üzere bir referans olarak kullanılabilir (Kertysova, 2018). Ancak bu yöntem farklı bir soruna neden olabilir. Bireyin her söylediğini, her yaptığını, nerede olduğunu doğrulama çabası, mahremiyet dâhil olmak üzere çok sayıda insan hakları ihlaline yol açar.

Dezenformasyonun teknoloji desteğiyle ortadan kaldırılması amacıyla oluşturulan raporlar, deepfake ürünleri saptamak amacıyla insan ve bot hesaplar arasındaki farkları bulmak için makine öğreniminden yararlanılmasını vurgulamaktadır. Deepfake ürünlerini tespit etmek için sosyal ağ grafik yapılarından sosyal medya hesap verilerine ve gönderi parametrelerine kadar metin içeriklerini analiz etmek amacıyla doğal dil işleme teknikleri kullanılmaktadır. Bu amaçla kitle kaynaklı teknikler de denenmektedir. Bu teknik sosyal ağ sağlayıcıları için de umut verici bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. Sosyal ağ sunucuları, gönderileri görüntülemek için harcanan za-

man ve takipçi sayıları gibi hesap hareketlerini incelemeye almıştır (Akers et al, 2018, s. 5). Yapay zekâ teknikleri sayesinde, 2020 yılında Facebook'ta kullanılan sahte hesapların %99,6'sı tespit edilmiştir (Bontridder & Pouillet, 2021, s. 32).

Filtreleme, içeriğin yüklenmesini ve yayınlanmasını engellemek için sunucular tarafından alınan bir önlemdir. Sunucular içeriklerin kaldırılmasını genellikle kullanıcı talepleri veya şikâyetleri doğrultusunda yaparken, içerik yayılmadan engellenir. Ancak bu önlem, sanal özel ağ adı verilen VPN (Virtual Private Network) aracılığıyla aşılabılır. Yine de kullanıcının görmek istediği içeriklere öncelik vermesi, içeriğin algoritmalar ve ağ tabanlı aracılığıyla otomatik olarak sıralanmasına, belirli hesaplar tarafından paylaşılan dezenformasyona dayalı içeriklerle karşılaşmamasına ya da daha az karşılaşmasına olanak sağlar.

Hesapların devre dışı bırakılması veya askıya alınması, dezenformasyonla mücadelede sosyal ağ sunucularının kullandığı başka bir tekniktir. Teknoloji sağlayıcıları, kullanıcılar hizmet şartlarına uymadıklarında veya kötüye kullandıklarında önlem alırlar. Örneğin; ABD eski başkanı Donald Trump'ın Twitter ve Facebook hesapları, sosyal ağ platformlarının hüküm ve koşullarını karşılamadığı gerekçesiyle askıya alınmıştır (Jang et al., 2021, ss. 25-31). Ayrıca yenilikçi teknolojiler de kullanıcıların veri tabanlarını korumak için geliştirilmektedir. Prensipte bu teknolojiler, kullanıcı verilerini özel şirketler ve devletlerden daha iyi korumayı amaçlamaktadır. Çünkü yapay zekâ tabanlı sorunu çözenin en etkili yollarından biri dezenformasyonda kullanılan teknolojinin kendisidir. Dezenformasyon içeriğini tanımlamak, aynı yapay zekânın ana mekanizması kullanılmaktadır. Sinir ağları yapay metin ürettiğinden, metnin benzerliklerini ve özelliklerini bilirler, bu da onları bu ağlardan çıkan içeriğin tespit edilmesinde etkili hâle getirir (Kreps et al., 2020, ss. 104-117). Zellers (2019) sinir ağlarının sahte haberi algılama araştırmalarında, insan ve makine tarafından yazılmış metinleri tespit etme konusunda %92 doğruluğa ulaştığını ifade etmiştir.

Teknoloji tabanlı çözümler, sahte metinleri tanımlamak ve üst verilerin analizini içerir. Web sitesinin kendisi, algoritmalar aracılığıyla üretilen metnin IP adresinin dezenformasyon amaçlı olup olmadığını tanımlamak için kullanılır. 2016 ABD seçimlerine müdahalede kullanıldığı iddia edilen Facebook, bu iddialara yanıt vermek için dijital tıp ve istihbarat uzmanlarından faydalanmıştır. Elde edilen veriler, gönderilerin tümünün büyük ölçüde Kuzey Afrika, Latin Amerika ve ABD'deki hedef kullanıcıları kutuplaştırmayı amaçladığını göstermiştir (Isaak & Hanna, 2018, ss. 56-59). Yanlış bilgi yaymak isteyenlerle, buna karşı koymak isteyenlerin mücadelesi bir kedi-fare oyununa dönmüştür. Karşı önlemler için orijinal fikirlerin kullanılması, dezenformasyon kaynaklarının tespitinde çeşitli zorlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Asıl zorluk, yapay zekâ tarafından üretilen sahte içeriklerin karmaşıklığıyla ilişkilidir.

Dezenformasyonun Neden Olduğu Etik Kaygılar

Dezenformasyon içerikleri birden fazla hedefe odaklanır. Yanlış, önyargılı ve yanıltıcı bilgiler bireyi, kurumu ve toplumu hedef alırken, tık tuzağı kullanarak sitenin tıklanma oranını artırmak ve ekonomik çıkar elde etmek de amaçlanabilir (Vizoso e al., 2017, ss. 291-300). Örnekler, dezenformasyonun farklı kullanım amaçları olduğunu göstermektedir. İnternet özellikle de sosyal medya, kullanıcıların her türlü bilgiyi kolayca ve hızlı bir şekilde yaymasını sağlar. Bu nedenle siyasetçiler, gazeteciler, siyasi parti başkanları, milletvekilleri ve şirketler dezenformasyonla karşı karşıya kalırlar. Literatürden elde edilen bilgiler, sosyal medyanın yalan haber içeriklerini yaymak için etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. ABD’de yapılan bir araştırma, nüfusun %55’inin sahte sosyal medya hesaplarının yalan haberlerin yayılmasından sorumlu olduğuna inandığını ortaya koymuştur (Richter, 2019).

Sahte haberler bilginin gerçekliğini değiştirme eğilimindedir ve insanlarda bir doğruluk hissi uyandırabilir (Jackson, 2019). Doğruluk duygusunun insanlarda yalan haberleri özümsemeye neden olması, etik dışı bir davranış olarak görülür. Etik olmayan bilgi davranışı sadece dezenformasyonda değil, aynı zamanda siyaset, bilim, ekonomi ve finans endüstrisinde de mevcuttur. Etik olmayan bilgi, politik ekonomi söz konusu olduğunda, halkın yanıltıcı bilgilere dayanarak ekonomik seçimler yapmasına ve refahlarını kaybetmelerine neden olabilir. Halktan bilgi saklamak da ekonomik refah gelişimini etkileyebilir. Bu nedenle siyasi dezenformasyon içeriklerini engellemek, ekonomik refahın azalma riskini de engeller.

Sahte haberler ekonomi, sağlık, politika, istihdam ve ticaret gibi alanlarda ülkeleri derinden etkiler. Hindistan hükümeti dezenformasyonla mücadele için yanlış bilgiler yayan web sitelerini kapatmakla kalmamış, aynı zamanda halka internete erişim engeli de getirmiştir. Bu şekilde ekonomi üzerinde olumsuz etkileri olan etik dışı dezenformasyon içerikleri ekonomik rekabete yol açan maliyetli sorunun çözümüne katkı sağlamıştır (Dhir et al., 2018, ss. 141-152).

Etik açıdan en önemli endişelerden biri gizlilik konusudur. Yapay zekâ ile üretilmiş dezenformasyona karşı kullanılan tekniklerin geliştirilmesi için büyük ölçekli verilerin toplanması gerekir. Toplanan veriler, konum, tarama geçmişi ve satın alma gibi hassas kişisel bilgileri içerir. Bu bilgiler başta reklamcılık olmak üzere birçok alanda kullanılabilir. Büyük ölçekli veri toplayan şirketlerin, kuruluşların ve sosyal medya ağlarının bireylerin gizliliğini koruduklarından ve onların rızası olmadan bu bilgileri paylaşmacaklarından veya satmayacaklarından emin olunmalıdır.

Şeffaflık, etik bir konudur. Veri toplayan şirketler ve kuruluşlar, verileri nasıl kullanacakları konusunda kullanıcılarına şeffaf olmalıdır. Kullanıcı verilerin ne için toplandığını, nerelerde kullanılacağını ve hangi kurum ya da kuruluşlarla paylaşılacağını bilmelidir (Malik & Dhiman, 2022, ss. 1-4). Toplanan veriler, şirketlerin ya da kurumların veri

tabanlarında depolanırken, veri tabanlarının siber saldırılara karşı savunmasız kalması, verilerin çalınmasına ya da kaybolmasına neden olabilir. Bu durum kullanıcılar açısından ciddi sonuçlar doğurur. Bu açıdan veri toplayan kurum ve kuruluşlar, topladıkları verileri korumak için yeterli güvenlik önlemleri almalıdırlar. Etik ve sorumlu davranışlar, bireylerin mahremiyetinin korunması ve güvenliklerinin sağlanması açısından özellikle önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapay zekâ ile oluşturulmuş dezenformasyon içerikleri, toplumun temel yönelimlerini etkileyerek siyasi, etik ve toplumsal sorunlara neden olmuştur. Yapay zekâ sayesinde otonom olarak oluşturulan dezenformasyon içerikleri, insanın problem çözme yeteneğinin ötesine geçmiştir. Yapay zekâ dezenformasyona karşı çeşitli avantajlar sunmasına rağmen, bir kontrol mekanizmasının bulunmaması özellikle siyasi, etik ve toplumsal alanda ciddi riskler oluşturmuştur. Bu risklerin başında tamamen otonom sistemlerden oluşan ve insan müdahalesini devre dışı bırakan yapay zekâli dezenformasyon içerikleri gelmektedir. Yapay zekâyâ sahip dezenformasyon içeriklerinin siyasi, etik ve toplumsal sonuçlarını ve bu sonuçların etkilerini azaltmak amacıyla tespit edilen çözüm önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- ▶ Yapay zekâli dezenformasyon içerikleri provokatörlerin ve trollerin etkileşimiyle ortaya çıkarak bireyi ve toplumu hedef almıştır. Bu nedenle devlet ve özel sektör paydaşları dezenformasyonu bir silah hâline getirenlerin kabiliyetlerini azaltacak politikalar benimsemelidir.
- ▶ Dezenformasyon günümüzde gelişmiş teknolojilerin bir sonucudur. Bu nedenle deepfake teknolojilerine yatırım yapanlar mercek altına alınmalı ve dezenformasyona karşı istihbarat stratejileri geliştirmelidir.
- ▶ Yapay zekâyâ sahip dezenformasyon içerikleri hızlı bir gelişim içindedir. Bu nedenle siyaset kurumunun korunması, etik ve toplumsal kaygıların azaltılması için araştırmacıların dezenformasyon içeriklerini tespit etme çalışmaları devam etmelidir.
- ▶ Siyasi, etik ve toplumsal etkileri olan yapay zekâli dezenformasyon içeriklerini üretmek günümüzde oldukça kolaylaşmıştır. Bazı çevrim içi paydaşların sunduğu deepfake içerik üretimine izin veren yapay zekâ algoritmalarının halkın erişimine kapatılması, dezenformasyonla mücadele seçeneklerinin arasında olmalıdır.
- ▶ Yapay zekâli dezenformasyon içerikleri üst düzey sanal gerçeklik sağladığından, toplumun bilgi alma ve bilgiyi değerlendirme kapasitesini artırmak amacıyla okullarda medya okuryazarlığı dersleri teşvik edilmelidir.
- ▶ Devlet ve özel sektörün iş birliği, dezenformasyonun toplumsal etkilerine karşı yararlı sonuçlar alınmasını sağlamıştır. Paydaşların iş birlikli çabalarını koordine et-

mek zor olsa da iş birliği içinde çalışılarak dezenformasyonun toplumsal güvenliğine zarar vermesine neden olan etkileri azaltılabilir.

- ▶ Dezenformasyonla mücadele tek taraflı değildir. Bu nedenle yapay zekâya sahip dezenformasyon içeriklerinden korunmak için gazetecilerin, medya kuruluşlarının, sivil aktörlerin ve diğer paydaşların iş birliği içinde çalışması gerekmektedir.
- ▶ Dezenformasyon içerikleri siyasi, etik ve toplumsal olarak birden fazla amaçla üretilir. Hedef çeşitliliğine karşı mücadele etmenin en etkili yollarından biri OSINT (Open Source Intelligence) adı verilen açık kaynak istihbaratıdır. Açık kaynak istihbaratı, belirli periyodlarla akışa sokulan dezenformasyon akışını engelleyebilir.
- ▶ Yapay zekâlı dezenformasyon içerikleri tarafsızlığı, kamu değerleri ve demokratik ilkeler hakkındaki endişeleri artırmıştır. Bu nedenle teknoloji endüstrisindeki önemli oyuncular, özellikle internet güvenliği açısından sosyal medya platformlarına anti-dezenformasyon araçları geliştirmeyi finanse etmelidir.
- ▶ Ticari amaçlarla kullanılan yapay zekâya sahip dezenformasyon içerikleri, yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle ticari amaçlı dezenformasyon içeriklerine karşı hükümetlerin mevcut yasaları destekleyici yasalar çıkarması gerekmektedir.
- ▶ Yapay zekâya sahip dezenformasyon içerikleri güç kontrolünün kaymasına neden olmuş, dolayısıyla demokratik girdilerin meşrutiyetini sorgulatmıştır. Bu nedenle farklı siyasi ve yasal sonuçlar dikkate alınmalıdır.
- ▶ Bazı sosyal medya ağları, yapay zekâ algoritmaları kullanarak büyük çaplı veriler toplamaktadır. Bu verilerin çalınma ve satılma riski etik sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle sosyal medya sunucuları, toplanılan verilerin ne amaçla kullanıldığı ve nasıl korunduğu hakkında kamuoyuna karşı hesap verebileceği politikalar benimsemelidir.

KAYNAKÇA

- Akers, L., & Gordon, J. S. (2018). Using Facebook for large-scale online randomized clinical trial recruitment: effective advertising strategies. *Journal of Medical Internet Research*, 20(11), e290.
- Alvares, J., & Salzman-Mitchell, P. (2019). The succession myth and the rebellious AI creation: Classical narratives in the 2015 film *Ex Machina*. *Arethusa*, 52(2), 181-202.
- Berger, J., & Milkman, K. L. (2013). Emotion and virality: what makes online content go viral? *NIM Marketing Intelligence Review*, 5(1), 18.
- Bontridder, N., & Pouillet, Y. (2021). The role of artificial intelligence in disinformation. *Data & Policy*, 3, e32.
- Boshmaf, Y., Muslukhov, I., Beznosov, K., & Ripeanu, M. (2011). The socialbot network: when bots socialize for fame and money. In *Proceedings of the 27th annual computer security applications conference*, (s. 93-102).
- Brief, C. P. (2021). *AI and the Future of Disinformation Campaigns*.
- Bukovská, B. (2020). The European Commission's Code of conduct for countering illegal hate speech online. *Algorithms*.
- Candi, M. R. (2018). Social strategy to gain knowledge for innovation. *British Journal of Management*, 29(4), 731-749.
- Center, G. E. (2020). Pillars of Russia's disinformation and propaganda ecosystem. *US Department of State*.
- Chesney, B., & Citron, D. (2019). Deep fakes: A looming challenge for privacy, democracy, and national security. *Clif, L. Rev.*, 1753.
- Collins, A., & Ebrahimi, T. (2021). Risk governance and the rise of deepfakes.
- de Lima Salge, C. A., & Berente, N. (2018). Is that social bot behaving unethically? *Communications of the ACM*, 60(9), 29-31.
- DeSteno, D., Pretty, R. E., Rucker, D. D., Wegener, D. T., & Braverman, J. (2004). Discrete emotions and persuasion: the role of emotion-induced expectancies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(1), 43.
- Dhir, A., Yossatorn, Y., Kaur, P., & Chen, S. (2018). Online social media fatigue and psychological well-being—A study of compulsive use, fear of missing out, fatigue, anxiety and depression. *International Journal of Information Management*, 40, 141-152.
- Ecker, U. K., Lewandowsky, S., Cook, J., Schmid, P., Fazio, L. K., Brashier, N., & Amazeen, M. A. (2022). The psychological drivers of misinformation belief and its resistance to correction. *Nature Reviews Psychology*, 1(1), 13-29.
- Feldstein, S. (2019). *The global expansion of AI surveillance*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

- Gollwitzer, A., Martel, C., Brady, W. J., Parnamets, P., Freedman, I. G., Knowles, E. D., & Van Bavel, J. J. (2020). Partisan differences in physical distancing are linked to health outcomes during the COVID-19 pandemic. *Nature Human Behaviour*, 4(11), 1186-1197.
- Hameleers, M., Humprecht, E., Möller, J., & Lühring, J. (2023). Degrees of deception: The effects of different types of COVID-19 misinformation and the effectiveness of corrective information in crisis times. *Information, Communication & Society*, 26(9), 1699-1715.
- Hareli, S., & Hess, U. (2012). The social signal value of emotions. *Cognition & Emotion*, 26(3), 385-389.
- Howard, P. N., & Kollanyi, B. (2016). *Bots, Strongerin and Brexit: Computational Propaganda During the UK-EU Rereferendum*.
- Ireton, C., & Posetti, J. (2018). *Journalism, fake news & disinformation: handbook for journalism education and training*. Paris : Unesco Publishing .
- Isaak, J., & Hanna, M. J. (2018). User data privacy: Facebook, Cambridge Analytica, and privacy protection. *Computer*, 51(8), 56-59.
- Ivakhiv, O. (2016). Information state of system estimation. *International Journal of Computing*, 15(1), 31-39.
- Jackson, P. C. (2019). *Introduction to artificial intelligence*. Courier Dover Publications.
- Jacobs, G., Caraça, J., Fiorini, R., Hoedl, E., Nagan, W. P., Reuter, T., & Zucconi, A. (2018). The future of democracy: Challenges & prospects. *Cadmus*, 3(4), 7-31.
- Jang, H., Rempel, E., Roth, D., Carenini, G., & Janjua, N. Z. (2021). Tracking COVID-19 discourse on twitter in North America: Infodemiology study using topic modeling and aspect-based sentiment analysis. *Journal of medical Internet research*, 23(2), 25-31.
- Kertysova, K. (2018). Artificial intelligence and disinformation: How AI changes the way disinformation is produced, disseminated, and can be countered. *Security and Human Rights*, 29(1-4), 55-81.
- Kopf, R. K., Nimmo, D. G., Ritchie, E. G., & Martin, J. K. (2019). Science communication in a post-truth world. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 17(6), 310-312.
- Kreps, S., McCain, R. M., & Brundage, M. (2022). All the news that's fit to fabricate: AI-generated text as a tool of media misinformation. *Journal of experimental political science*, 9(1), 104-117.
- Kudugunta, S., & Ferrara, E. (2018). Deep neural networks for bot detection. *Information Sciences*, 467, 312-322.
- Malik, D. P., & Dhiman, D. B. (2022). Science Communication in India: Current Trends and Future Vision. *Journal of Media & Management*, 4(5), 1-4.
- Mantelero, A. (2018). AI and Big Data: A blueprint for a human rights, social and ethical impact assessment. *Computer Law & Security Review*, 34(4), 754-772.
- Marsden, C., Meyer, T., & Brown, I. (2020). Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation? *Computer Law & Security Review*, 36, 105373.
- Metzler, H., Pellert, M., & Garcia, D. (2022). Using social media data to capture emotions before and during COVID-19.

- Miranda, S. M., & Yetgin, E. (2016). Are social media emancipatory or hegemonic? Societal effects of mass media digitization in the case of the SOPA discourse. *MIS quarterly*, 40(2), 303-330.
- Mork, A., Hale, J. A., & T., R. (2020). *Fake for real: a history of forgery and falsification*.
- Osmundsen, M., Bor, A., Vahlstrup, P. B., Bechmann, A., & Petersen, M. B. (2021). Partisan polarization is the primary psychological motivation behind political fake news sharing on Twitter. *American Political Science Review*, 115(3), 999-1015.
- Pierson, A. E., Brady, C. E., Clark, D. B., & Sengupta, P. (2023). Students' epistemic commitments in a heterogeneity-seeking modeling curriculum. *Cognition and Instruction*, 41(2), 125-157.
- Rathje, S., Robertson, C., Brady, W. J., & Van Bavel, J. J. (2022). *People think that social media platforms do (but should not) amplify divisive content*.
- Richter, A. (2019). Accountability and media literacy mechanisms as a counteraction to disinformation in Europe. *Journal of Digital Media & Policy*, 10(3), 311-327.
- Roy, M., Moreau, N., Rousseau, C., Mercier, A., Wilson, A., & Atlani-Duault, L. (2020). Ebola and localized blame on social media: Analysis of Twitter and Facebook conversations during the 2014–2015 Ebola epidemic. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 44, 56-79.
- Russell, S. J., & Norving, P. (2016). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. London: Pearson Education Limited.
- Salzman, J., & Ruhl, J. B. (2019). Environmental Law. *Currencies and the commodification of environmental law* (s. 3-90). içinde
- Satter, R. (2019). *Social media timeout as French election reaches final state*.
- Simonite, T. (2019). Are You For Real? *Wired*, 27(7), 24-25.
- Storozuk, A., Ashley, M., Delage, V., & Maloney, E. A. (2020). Got bots? Practical recommendations to protect online survey data from bot attacks. *The Quantitative Methods for Psychology*, 16(5), 472-481.
- Stupp, C. (2019). Fraudsters used AI to mimic CEO's voice in unusual cybercrime case. *The Wall Street Journal*, 30(8).
- Vincent, V. U. (2021). Integrating intuition and artificial intelligence in organizational decision-making. *Business Horizons*, 64(4), 425-438.
- Vizoso, Á., Vaz-Álvarez, M., & López-García, X. (2021). Fighting deepfakes: Media and internet giants' converging and diverging strategies against Hi-Tech misinformation. *Media and Communication*, 9(1), 291-300.
- Walorska, A. M. (2020). Redesigning Organizations: Concepts for the Connected Society. *The Algorithmic Society* (s. 149-160). içinde
- Weeks, B. E., & Garrett, R. K. (2019). Emotional characteristics of social media and political misperceptions. *Journalism and truth in an age of social media*, 236-250.

- Wischnewski, M., Bernemann, R., Ngo, T., & Kramer, N. (2021). Disagree? You must be hot! How beliefs shape twitter profile perceptions. *In Proceedings of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, (s. 1-11).
- Young, S. D., Crowley, J. S., & Vermund, S. H. (2021). Artificial intelligence and sexual health in the USA. *The Lancet Digital Health*, 3(8), 467-468.
- Zakharov, E., Shysheya, A., Burkov, E., & Lempitsky, V. (2019). Few-shot adversarial learning of realistic neural talking head models. *In Proceedings of the IEEE/CVF international conference on computer vision*, (s. 9459-9468).
- Zellers, R., Holtzman, A., Rashking, H., Bisk, Y., Farhadi, A., Roesner, F., & Choi, Y. (2019). Defending against neural fake news. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 32.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir/The author have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The author declared that this article has received no financial support.

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

Araştırma Etiği

Dergi, araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- ▶ Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- ▶ Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- ▶ Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- ▶ Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- ▶ Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- ▶ İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.
- ▶ Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle ilgili materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmacının kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel organizasyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formu’nda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Bütün yazarlar, araştırmacının sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve iş birliği yapma sorumluluğunu taşımaktadır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Editör kurulu makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dinî inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır. Yayın sahibi; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmacının finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalıdır.

ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

YAZIM KURALLARI

YAZIM KURALLARI

YAYIN İLKELERİ

- İletişim ve Diplomasi dergisinde değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler makul bir akademik dille yazılmalı, belirgin bir kuramsal ve yöntemsel arka plana sahip olmalı ve bu noktalar metin içerisinde sistematik bir biçimde ifade edilmelidir.
- Makaleler; Türkçe başlık, İngilizce başlık, Türkçe özet (200-220 kelime), Türkçe anahtar kelimeler (5 adet), İngilizce özet (200-220 kelime), İngilizce anahtar kelimeler (5 adet), giriş, kavramsal arka plan, yöntem, analiz/bulguların tartışılması, sonuç, teşekkür (acknowledgments) ve kaynakça kısımlarından oluşmalıdır.
- Giriş bölümünden önce 600-800 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır.
- Makaleler için kapak sayfası hazırlanmasına gerek yoktur. Makale Türkçe ve İngilizce başlıklarla başlamalı, özetler ve anahtar kelimelerle devam etmelidir. Yazar isimleri başlıkların altında yer almalıdır.
- Yazarların kurumsal bilgileri, posta adresleri, e-posta adresleri, ORCID numaraları makalenin ilk sayfasında başlığın altında yer alan yazar isimlerine verilecek dipnotla belirtilmelidir.
- Makale bir tezden veya konferans bildirisinden üretildiyse, bu durum teşekkür/acknowledgments kısmında açıkça belirtilmelidir.
- Dergimize tezden üretilen makaleler gönderilebilmektedir. Bu makalelerin yayınlanabilmesi, diğer makalelerde olduğu gibi hakem değerlendirmeleri ve editör kararı doğrultusunda gerçekleşebilmektedir. Hakemler veya editör, makalede revizyon talep edebilir. Tezden üretilen makalelerin yayınlanabilmesi için revizyon taleplerinin yerine getirilmesi gereklidir. Hakem veya editör görüşleri doğrultusunda revize edilmeyen tezden üretilmiş makaleler iade edilir.

YAZIM KURALLARI

1. Makaleler Microsoft Word dokümanında, Times New Roman, 12 punto, 1,5 satır aralığında yazılmalıdır. A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, üst, alt, sağ ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak hazırlanmalıdır. Paragraflar 1 cm içeriden başlamalıdır.
2. Makaleler için kelime üst sınırı, Türkçe özet, İngilizce özet, anahtar kelimeler, dipnotlar, teşekkür ve kaynakça dahil olmak üzere 7000'dir.
3. Makaleler Türkçe veya İngilizce dillerinde gönderilebilir.
4. İngilizce makale göndermeyi düşünen yazarların, gerekli redaksiyon desteği olarak metinlerini düzgün bir dil ve anlatıma kavuşturmaları ve bu şekilde dergiye göndermeleri gerekmektedir. Dil ve anlatım yeterliliği taşımayan İngilizce makaleler yayın sürecine alınmamakta ve iade edilmektedir.
5. Güncel gelişmeler hakkında değerlendirmeler ve yorum yazıları için kelime üst sınırı, dipnotlar ve kaynakça dahil olmak üzere 3000 kelimedir.
6. Çalışmalarda yazar/yazarların vurguları tek tırnak ile belirtilmeli; italik ise sadece kitap, film, gazete isimlerinde kullanılmalıdır. 40 kelimeyi aşan alıntılar içerden, tek aralık ve tırnaksız bir biçimde verilmelidir.
7. Makaleler gönderilirken yazarların aynı zamanda "Telif Hakkı Devir Formu" yüklemeleri gerekmektedir.

Referanslar

Metin için Atıflar

Çalışmalarda birincil kaynaklara atıf vermek esastır. Ancak birincil kaynaklara erişimin mümkün olmadığı hallerde aktarana göndermede bulunulur.

Metnin içinde gerek görülen açıklamalar dipnot şeklinde verilmeli ve numaralandırılmalıdır.

Metin içinde kaynaktan doğrudan alıntılar çift tırnak (" ") içinde verilmelidir. Alıntılar 40 kelimeyi geçiyorsa ayrı bir paragraf olarak tırnak olmadan metne dahil edilmelidir.

Kullanılan referanslar parantez içinde, yazarın adı, basım yılı ve sayfa numaraları ile belirtilir. (Soyad, Yayın Yılı, s. Sayfa Sayısı)

(Foucault, 1977, s. 25)

Birden çok sayfaya referans verilecekse:

(Foucault, 1977, ss. 25-26)

Yazar ismi metin içinde geçiyorsa, parantez içinde yalnızca kaynağın yayın tarihi ve sayfa numarası yazılır: (1977, s. 25)

İki yazarlı referanslarda, her iki yazarın soyadı da kullanılır: (Horkheimer & Adorno, 1972, s. 122), aynı kaynağa metin içinde daha sonra atıf yapılacaksa: (Horkheimer et al., 1972, s. 122).

Aynı yazarın, aynı yıl yayınlanmış birden fazla eseri kullanılıyorsa, basım yılına a, b, c, gibi harfler eklenerek birbirinden ayrılır: (Foucault, 1977a; 1977b).

Metin içinde aynı konuda birden çok kaynağa referans verilecekse kaynaklar birbirinden noktalı virgül ile ayrılır: (Foucault, 1977, ss. 25-26; Mitchell, 2007, s. 90)

Kaynakça Formatı

Kaynaklar alfabetik olarak çalışmanın sonunda sıralanmalıdır.

Kitaplar

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. 6. baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.

Dergi Makaleleri

Mitchell, J. P. (2007). A fourth critique of the enlightenment: Michel de Certeau and the ethnography of subjectivity. *Social Anthropology*, 15(1), 89-106.

Solmaz, B & Görkemli, H. N. (2012). Büyükşehir belediyeleri ve sosyal medya kullanımı. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 18, 9-20.

Çeviri Kitaplar

Laplace, P. S. (1951). A philosophical essay on probabilities (F. W. Truscott & F. L. Emory, Çev.). New York, NY: Dover. (Orijinal eser yayın tarihi: 1814).

Editörlü Kitaplar

Jensen, K. B. (2002). (Ed.). A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies. London: Routledge.

Editörlü Kitaplarda Makaleler

O'Neil, J. M., & Egan, J. (1992). Men's and women's gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. In B. R. Wainrib (Ed.), *Gender Issues Across The Life Cycle* (ss. 107-123). New York, NY: Springer.

Yayınlanmamış Doktora Tezleri

Demir, M. (2008). Sinemada 'öteki'. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gazete Makaleleri

Internet pioneer to oversee network redesign. (2007, 28 Mayıs). *The Canberra Times*, s. 15.

Elektronik Kaynaklar

Spotlight Resources. (n.d.). Retrieved from https://owl.purdue.edu/owl/about_the_owl/owl_information/spotlight_resources.html

Heath, R. L. (1998). New communication technologies: An issues management point of view. *Public Relations Review*, 24(3), 273-288.

Yurdakul, N. B., Dinçer, M. K. & Coşkun, G. (2011). Belediyelerde halkla ilişkiler yönetimi: İzmir ili belediyelerine yönelik bir araştırma. *Akademik Yaklaşımlar*, 2(2), 198-229.

Sezgin, M. (2007). Türkiye'deki belediyelerde halkla ilişkiler faaliyetleri ve bir model önerisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

OECD (2005). Modernising government the way forward. Retrieved from <https://www.ntpu.edu.tw/~pa/course/syllabus/herman/96-2Modernising%20gov.pdf>.

Bernstein, M. (2002). 10 tips on writing the living web. *A List Apart: For People Who Make Websites*, 149. Retrieved from <https://www.alistapart.com/articles/writeliving>

Tablolar

Makale içerisinde yer verilen tablo, şekil veya görsellerin başlıkları ilgili alanın (tablo, şekil, görsel) üstünde, bold olacak şekilde, 10 puntoda ve ortalı yazılmalıdır. Ayrıca tablo, görsel veya şekillere ait eklenecek bir kaynak var ise yine ilgili (tablo, şekil, görsel) hemen altında yine sola hizalı olarak yer almalıdır.

Örnekler:

Tablo 1. İletişim ve Diplomasi Dergisi Yazım Kuralları

Tablo

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/writing-rules>

Şekil 1. İletişim ve Diplomasi Dergisi Yazım Kuralları

Şekil

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/writing-rules>

Görsel 1. İletişim ve Diplomasi Dergisi Yazım Kuralları

Görsel

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/writing-rules>

İLETİŞİM ve DİPLOMASI
Communication and Diplomacy

CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI
YAYINLARI

[/dergipark.org.tr/tr/pub/
iletisimvediplomasi](http://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi)

